Hoàn hảo cũng được,
không hoàn hảo cũng được

GIA ĐÌNH HÒA HỢP MÌNH* LÀ ĐƯỢC

Libby Purves

Hoàng Phương Thúy dịch

alphabooks
EDUCATION TECHNOLOGY SCIENCE
NHÀ XUẤT BẢN PHỤ NỮ

gia-dinh-hoa-hop

Mục lục

Càu nhàu và tán dương: Những lời bàn về cuộc sống gia đình

Giấc mơ của những người không hề có anh em là tất cả mọi người nên trở thành anh em.

CHARLES CHINCOLLES, Suy nghĩ của mỗi người

Mỗi đại gia đình đều có thiên thần và ác quỷ.

JOSEPH ROUX, Suy ngẫm của một cha xứ

Trẻ nhỏ bắt đầu bằng việc yêu quý cha mẹ chúng; khi lớn lên, chúng phán xét họ, đôi khi, chúng tha thứ cho họ.

OSCAR WILDE, Bức chân dung Dorian Gray, 1891

Mọi gia đình hạnh phúc đều giống nhau, nhưng mọi gia đình bất hạnh bất hạnh theo cách riêng.

LEO TOLSTOY, Anna Karenina, 1875-7

Không chỉ đóng vai trò nền tảng của một xã hội tốt đẹp, một gia đình, với sự riêng tư hạn hẹp và những bí mật hào nhoáng mà vô giá trị, chính là nguồn gốc dẫn đến mọi bất bình của chúng ta.

NGÀI EDMUND LEACH, BBC Reith Lecture, 1967

Khi tôi 14 tuổi, cha tôi kém hiểu biết đến mức tôi khó lòng chịu đựng được khi ở bên ông. Nhưng khi 21 tuổi, tôi lấy làm kinh ngạc thấy ông đã học được biết bao điều trong bảy năm.

MARK TWAIN (1835-1910)

Dành tặng Nicholas và Rose, vì đã chịu đựng mọi điều

Lời tựa kiêm lời cảnh báo

Đây là cuốn sách cực kỳ táo bạo của tôi. Là người luôn khiếp hãi những thứ như “sổ tay tự hoàn thiện bản thân”, nên mình tôi hẳn sẽ không viết cuốn sách này nếu những người đầy quyết tâm và giàu sức thuyết phục không cả cùng lúc lẫn riêng lẻ động viên. Hẳn là tôi cũng sẽ không dám đưa ra bất kỳ quan điểm cá nhân nào về cuộc sống gia đình nếu không bị vô số báo và tạp chí tích cực nài xin (đôi khi là đe dọa) trong suốt thập niên qua. Vì lẽ đó, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn đến họ, đặc biệt là các tờ báo The Times, She và Good Housekeeping, vì những cuộc thảo luận khai thác chuyên sâu mà nhiều phần của cuốn sách này sử dụng làm nền tảng; đồng thời, xin cảm ơn Lisa Eveleigh, người đại diện của tôi và Lucinda McNeile phía Nhà xuất bản vì đã kiên trì thúc đẩy tôi viết cuốn sách này.

Dẫu vậy, không ai trong số họ phải chịu trách nhiệm về nội dung của những trang sách sau đây. Nội dung ấy quả thực có nhiều mặt khá “khác thường”. Bởi đã ngán đến tận cổ những bài luận tâm lý học hết sức sốt sắng về quá trình nuôi nấng con cái xuất hiện với tần suất dày đặc trên bàn của người phụ trách mảng bài viết tự do, đôi khi tôi theo phản ứng tự nhiên đã chỉ viết đôi ba đoạn văn“cụt lủn” một chủ đề đáng ra phải chiếm cả một giá sách trong thư viện công cộng. Đó là quyết định của tôi. Mặt khác, nhiều lúc tôi lại lê thê trong những đoạn tự truyện hay ngồi lê đôi mách về các gia đình khác, hay dành hết trang này đến trang khác cho những chuyện tầm phào có vẻ như đã khiến tôi chú ý suốt nhiều tuần lễ.

Nhưng cuộc sống gia đình là vậy đấy bạn ạ: bất ổn, không thể lên kế hoạch trước, một chuyến đi biển dựa trên trực giác và kinh nghiệm, hoàn toàn vắng bóng các công cụ hay hải đồ chỉ dẫn. Gia đình là một con tàu được thiết kế kỳ quặc và khó lường: ta đẩy bánh lái về hướng này thì nó lại xoay theo hướng khác. Con tàu ấy có thể băng qua những cuộc khủng hoảng và tình trạng suýt-thì-khánh-kiệt mà chẳng hề hấn gì, nhưng lại lật úp trên những mỏm đá của một

trận táo bón ghê gớm hoặc gã bạn trai chẳng tử tế gì của cô con gái.

Hơn nữa, mỗi cây mỗi hoa, mỗi nhà mỗi cảnh: những lời khuyên và giai thoại đúng với gia đình này có thể cực kỳ mù mờ và gây hại cho gia đình khác. Bởi vậy, nghĩ kỹ thì, viết một cuốn giáo trình cấu tứ cứng nhắc hẳn sẽ là sự xúc phạm ghê gớm đối với chủ đề này. Tôi đã tự nhủ lòng như vậy.

Dù sao đi nữa, hãy cứ thoải mái mà bất đồng quan điểm với tôi nhé! Và hãy thoải mái cười, ngay cả với những đoạn tôi không hề định tỏ ra khôi hài.

1Đại khái thì, Ai cần gia đình nhỉ?

Trời ơi, tại sao người ta lại viết về cuộc sống gia đình? Đặc biệt là tại sao người ta cứ cố đưa ra những "phương thuốc" hữu ích nhằm dẫn dắt cuộc sống gia đình nhỉ?

Đến thế kỷ này, gia đình đã trở thành một mớ hỗn độn đầy tiếng rít giận và bẫy độc của những quan điểm, niềm tin mù quáng và thói ủy mị. Có thời, mọi người ít nhiều hiểu được thế nào là một gia đình và đưa ra những nhận định nghe đúng đến mức hẳn có thể đem thêu lên những bức trướng, chẳng hạn như Một giọt máu đào hơn ao nước lã, Mẹ là bạn thân nhất của con trai, hay tiêu cực hơn thì là Nòi nào giống ấy. Rồi những ý kiến bất đồng xuất hiện cùng với lời quả quyết của Philip Larkin rằng: Bố mẹ bạn sinh ra bạn, có thể không chủ định, nhưng họ đã làm thế. Họ trao cho bạn tất cả khiếm khuyết họ mắc phải và thêm vào vài thiếu sót khác, chỉ dành riêng cho bạn mà thôi. Với những học thuyết u ám về việc trẻ nhỏ dễ bị rối loạn tâm trí đến suốt cuộc đời do gia đình như thế nào, Freud[1] cũng chẳng giúp được mấy. Giới Hippy của thập niên 60[2] lại khiến ta mê muội với ý tưởng mơ hồ rằng cả nhân loại là một gia đình – nếu có ngoại lệ thì ngoại lệ đó lại chính là gia đình thực sự của ta, những người chẳng oách tẹo nào, chuyên làm ta thấy tội lỗi và chặn đứng tự do ma túy và tình dục tập thể[3] của ta. Đến lượt các chính trị gia lôi gia đình ra chịu báng, đổ lỗi cho gia đình về mọi điều mà họ không thể, hoặc không chịu nỗ lực sửa đổi bằng các chính sách công; các giá trị gia đìnhlại được rao giảng bởi những chính trị gia nam thùng rỗng kêu to – những người dành nhiều ngày để lập kế hoạch vận động hành lang và nhiều buổi chiều trên giường cùng thư ký, nhưng lại hiếm khi đến gần một đứa trẻ. (Ở Hạ viện Anh, từng có giai đoạn Ban thường trực các vấn đề gia đình họp vào lúc 5 giờ 30: như Nghị sĩ Harriet Harman từng chua chát chỉ ra, thì đó

chính xác là lúc những người lo cho gia đình thực sự đang bận pha trà, tắm rửa và hướng dẫn con làm bài tập về nhà.)

[1] Sigmund Freud, bác sĩ thần kinh và tâm lý người Áo, được xem là người đặt nền móng cho phân tâm học.

[2] Giới Hippy: dùng để chỉ một lối sống của thanh niên những năm 1960, bất mãn với những định ước xã hội đương thời.

[3] Giới Hippy cho tình dục là hiện tượng sinh học tự nhiên, không nên kìm nén, từ đó dấy lên phong trào "tự do" trong tình dục, trong đó có tình dục tập thể.

Rồi mọi sự tới mức này: bất cứ khi nào có người nói gì về chủ đề gia đình, họ sẽ bị cả đám "chuyên gia" với quan điểm trái ngược nhảy vào chặn họng. Cuộc sống gia đình đang suy tàn! Ồ không, không hề. Nó chỉ đang thay đổi mà thôi! Là do những bậc cha mẹ ích kỷ! Là do xã hội! Bọn trẻ ngày nay thì biết gì? Quá nhiều đứa bị chiều hư! Lẽ ra phải cấm ly dị! Không, phải dễ dãi hơn chứ! Nạn đói ở trẻ em quả là một bê bối trong xã hội giàu có/lỗi hoàn toàn nằm ở phụ huynh/bị phóng đại quá mức/một tai họa tiềm ẩn… Lý do tại sao bất kỳ người phụ nữ đúng mực nào cũng muốn đứng lên, dũng cảm đưa ra ý kiến dù trái chiều vào cuộc tranh luận này vẫn là một bí ẩn. Kể cả đối với tôi.

Nhưng gia đình là viên đá nền xây nên cuộc sống. Chẳng ích gì khi cứ cố vòng vèo lẩn tránh điều này, hay vẽ ra lý thuyết về những khu định cư lý tưởng hay một xã hội tự do nơi chăm sóc con cái là việc của cộng đồng. Sự thật là, khi gặp cơn khó khăn hoạn nạn, ai cũng cần có mẹ, hoặc có cha hay một đứa con trai, con gái, anh trai, chị gái, anh chị em họ, chú bác, ông bà. Ai đó gắn kết với ta bằng huyết thống, bằng những ký ức sơ khai, bằng tình yêu thương theo thói quen – dẫu miễn cưỡng và không hoàn mỹ. Như Robert Frost từng phát biểu: "Gia đình là nơi phải đón ta về." Gia đình là những người buộc phải quan tâm đến ta, khi không ai khác chịu làm điều đó.

Gia đình là viên đá nền xây nên cuộc sống, là những người buộc phải quan tâm đến ta, khi không ai khác chịu làm điều đó.

Và họ làm thế thật. Kể cả những gia đình tồi tệ nhất cũng mang một giá trị nào đó; mà đa phần các gia đình đều không tệ, thậm chí còn quả cảm chẳng kém những anh hùng. Cha mẹ đương đầu với những gánh nặng khủng khiếp: con cái trưởng thành phải phụng dưỡng cha mẹ già yếu, những người họ hàng giàu đức hy sinh thầm lặng hỗ trợ các thành viên yếu đuối nhất trong gia tộc. Việc chúng ta choáng váng trước sự tan vỡ của gia đình – và lu loa điều đó – chẳng qua chỉ là bằng chứng cho thấy thể chế (gia đình) đó vẫn vững vàng đến đâu và chúng ta vẫn mong đợi ở nó nhiềuđến nhường nào.

Nhưng, chúng ta khó nhìn nhận rõ ràng về gia đình hơn. Mọi sự đã trở nên rối rắm hơn bởi quá nhiều điều thiếu chân thực trong cộng đồng. Khắp châu Âu, đặc biệt là ở Anh, những phát ngôn chính trị inh tai nhức óc trong thập niên 80 và đầu thập niên 90 công khai chỉ trích sự suy tàn của gia đình truyền thống. Họ quan ngại về những vụ ly hôn và sống thử không hôn thú, mô tả mọi cặp đôi không cưới là "những đứa con của hoa"[4] (thanh niên lập dị) vô trách nhiệm còn những người ly hôn là đồi bại và ích kỷ. Họ không ngớt kêu gọi ủng hộ những "giá trị gia đình" mù mờ, chưa bao giờ thực sự được định hình và trong tất cả mọi chuyện, từ bạo lực bóng đá đến lạm dụng trẻ em, họ đều đổ lỗi cho sự vắng bóng của đời sống gia đình kiểu truyền thống. Họ cho rằng gia đình tư sản là tấm ván chính xây nên nền văn minh phương Tây và chúng ta đang liều lĩnh lơ là vai trò của nó. Họ quan ngại cả về những thói quen hiện đại như xem ti-vi và việc thay thế các bữa ăn gia đình bằng kiểu ăn "chăn thả"; họ xót xa khi số liệu thống kê hằng năm chỉ ra rằng, trên thực tế, chỉ một trên bốn gia đình có hai bậc phụ huynh sống cùng con thuộc diện trẻ phụ thuộc[5], rồi một trong bốn gia đình này rốt cuộc cũng sẽ ly hôn. Họ dự báo sự sụp đổ của xã hội nói chung nhưng lại không đưa ra được giải pháp nào thực sự khả thi (rốt cuộc thì, các ngài định làm gì trước thực trạng này? Thông qua một đạo luật yêu cầu những người ly dị phải nối lại với nhau ngay lập tức ư? Hay biến

bữa trưa gia đình sum họp ngày chủ nhật thành hoạt động bắt buộc?).

[4] Nguyên văn: “flower-children”, là một cách gọi khác chỉ giới Hippy.

[5] Trẻ phụ thuộc: trẻ trong độ tuổi 0-15; hoặc người trong độ tuổi 16-18 còn đi học và sống với bố mẹ/ông bà

Tuy nhiên, rất hiếm khi những nhà tiên tri tận thế này định nghĩa chính xác đâu là giá trị gia đình truyền thống mà họ muốn gìn giữ. Họ nói đến uy quyền, nhưng lại quên mất những ngày không khí gia đình ngột ngạt kiểu “Mẹ con mới biết cái gì là tốt nhất” và “Đợi đến khi bố con về mà xem”. Họ nói về những ngôi nhà điền viên, cân đối và cổ truyền, đầy đủ nền tảng yêu thương và chỗ dựa an toàn, nhưng lại quên mất sự bạo ngược chuyên chế và sự đè nén, ép buộc trong rất nhiều gia đình truyền thống, quên mất những đứa trẻ sáng tạo và mạnh dạn dám nghĩ dám làm suốt bao tháng năm qua đã phải trốn chạy để có thể sinh tồn. Họ lờ đi những gia đình cân bằng và đầy yêu thương nhưng không đi theo tiêu chuẩn “hai phụ huynh đã kết hôn và những đứa con tự nhiên”; thay vào đó, họ chĩa mũi dùi vào những gia đình nghèo khó, tuyệt vọng, thiếu học thức đến mứcnguy hiểm và không bình thường về mặt tinh thần – nơi những đứa trẻ thực sự rơi vào hiểm cảnh bi thảm.

1

Những người say mê gia đình truyền thống thường quan tâm đến những gia đình “bình thường” (cân bằng và chỉ có hai thế hệ cha mẹ – con cái) hạnh phúc, tốt đẹp và xuôi chèo mát mái. Họ tôn sùng chúng bằng hàng nghìn tiểu sử tạp chí dính như keo, biến mô hình Mẹ-Bố-và-hai-con thành sự bảo đảm cho hạnh phúc. Họ bỏ qua những gia đình dù có giấy hôn thú và trông bề ngoài rất truyền thống nhưng thực ra rất khủng khiếp – khủng khiếp không kém gì những gia đình phi truyền thống đến tận cùng kiểu Mia Farrow – Woody Allen[6] mà họ vẫn quan ngại. Quá nhiều nhà phê bình lờ đi sự thật rằng các gia đình truyền thống vẫn có thể tệ bạc, hèn hạ, xấu xa, ngược đãi và trói buộc, đẩy con cái vào con đường nghiện

ngập hoặc phạm pháp. Hiệp hội các Bà mẹ ở Anh, pháo đài của các giá trị Cơ đốc và truyền thống, đã công bố một quan điểm gây tranh cãi vào năm 1993. Nó gieo mối nghi ngờ về hạnh phúc của những gia đình hạt nhân nhỏ bé khăng khít và đặt câu hỏi rằng liệu có nên bớt tập trung vào gia đình mở rộng hay không. Trước quan điểm "thời thượng" hay "đáng hổ thẹn" này có rất nhiều ý kiến nghi ngờ, còn các nhà bình luận thì không dám bày tỏ cảm thông.

[6] Diễn viên, người mẫu Mia Farrow và đạo diễn Woody Allen. Cuộc hôn nhân nổi tiếng của họ có khá nhiều tai tiếng. (BTV)

Thật đáng tiếc, bởi rất nhiều quan điểm được những người hâm mộ mô hình gia đình hạt nhân đưa ra là đúng đắn cùng những người phản đối thời thượng hơn và lập dị hơn của họ – những kẻ không thích ý tưởng gia đình thuần túy ấy – đã không hiểu. Họ đã vô tình đánh đồng mà vứt bỏ đi những điều quý giá. Sự thật nằm đâu đó ở giữa: chẳng hạn, đúng là bạn không cần đến một chiếc nhẫn cưới bằng vàng để tạo cảm giác an toàn cho con trẻ, nhưng thay đổi "bố dượng" xoành xoạch cũng chẳng giúp gì cho chúng. "Tình yêu tự do", vốn được "những tinh thần tự do" bênh vực, là một môi trường tệ hại để nuôi dưỡng con cái. Một ví dụ khác: đúng là có những chính sách xã hội nhất định đang đe dọa trực tiếp đến mô hình gia đình truyền thống nhưng chúng gần như không cố tình làm thế và thường thì chúng đến từ những chính phủ ủng hộ chủ nghĩa truyền thống nhất. Chính phủ của thủ tướng Thatcher ở Anh rao giảng thường xuyên và ầm ĩ về các giá trị gia đình, nhưng nhiều chính sách của họ lại khiến nền móng ngân sách gia đình suy yếu đến thảm hại. Chẳng hạn, trong thời gian dài, đối với các cặp đôi còn trẻ và đang lao động ở Anh, xét về mặt giảm trừ thuế và gánh nặng thế chấp thì việc sống chung như vợ chồng có phần hợp lý và kinh tế hơn là kết hôn. Chưa một chính quyền nào ở Anh thực thi chính sách đưa chi phí chăm trẻ vào mục miễn giảm thuế[7] cho những người mẹ đang đi làm (trong khi quần đen mà luật sư mặc thì lại được). Và trên khắp châu Âu, quy hoạch nơi ở cho người dân và giao thông đô thị từ những năm 1950 trở đi đã góp phần vô cùng tích cực để hoạt động ở nhà chăm con trở nên khốn khổ hết mức. Những con đường nơi lũ trẻ từng chơi đùa, những công viên an

toàn, những phương tiện công cộng… có chiều hướng xuống cấp. Và ở những nơi đời sống cộng đồng xuống cấp, gia đình cũng sụp đổ theo: bởi trong một xã hội cân bằng hoàn hảo, cộng đồng hỗ trợ và giúp gia đình trở nên hoàn thiện hơn. Sân chơi, hội trường, quán rượu/quán ăn, phòng khám thân thiện, công viên an toàn quan trọng với cuộc sống hạnh phúc của một gia đình hệt như chính tổ ấm mà gia đình đó xây nên.

[7] Nguyên văn "tax-deductible": Có thể được trừ vào thu nhập trước khi tính thuế phải đóng (về chi tiêu)

Trong một xã hội cân bằng hoàn hảo, cộng đồng sẽ hỗ trợ và giúp gia đình trở nên hoàn thiện hơn.

Vâng, chúng ta bỏ bê đời sống cộng đồng và giờ, ở Mỹ chẳng hạn, lối sống "tổ kén", một lối sống gia đình méo mó, lại đang lên ngôi. Trong lối sống "tổ kén", các gia đình hạt nhân ẩn náu trong những boong-ke bé nhỏ khó tính của riêng họ, xem băng hình hệ thống báo động đột nhập và cự tuyệt giao lưu với thế giới bên ngoài – dĩ nhiên, họ không đời nào dây dưa với lũ trẻ con dơ dáy vàđám thanh thiếu niên tiềm tàng đầy nguy hiểm của nhà người khác. Cái tổ kén đó lạnh lùng và thù địch với cộng đồng là một trong những khởi đầu tồi tệ nhất đối với một đứa trẻ. Nhưng chừng nào những sự kiện như vụ hai đứa trẻ mười tuổi sát hại cậu bé Jamie Bulger ở Liverpool còn xảy ra thì cả đất nước vẫn sẽ chung một tình trạng kéo con cái sát vạt váy cho tiện bề bao bọc và đóng sầm cửa nhà để xua đuổi xã hội.

Đâu đó giữa tất cả những cuồng loạn chung này, các gia đình bình thường – không cực đoan, không sống thu mình, không quá bận tâm đến những vấn đề đạo đức trừu tượng hay những chính sách xã hội "lý tưởng" – đang cố xoay xỏa. Các bậc phụ huynh loay hoay, và thường chẳng được ngủ nhiều trong vài năm trời, coi sóc gia đình theo những nguyên tắc chung về sự đúng đắn, công bằng và những châm ngôn (mà họ nhớ câu được câu chăng) từ thời cha mẹ họ – những người sống ở thời đại khác. Họ không có nhiều hỗ trợ

hiện hữu trong tầm tay: nền kinh tế buộc người mẹ phải làm việc toàn thời gian dù họ rất ghét vậy; từ thế giới ti-vi ảo tưởng, các hãng quảng cáo không ngừng ném vào ta những hình mẫu hoàn hảo khi ta đã mệt phờ và nản lòng đến không còn sức gạt tay áo len bẩn thỉu của con vắt ngang màn hình sang một bên để xem ti-vi được rõ hơn. Các chính trị gia dạy bảo ta (nhất là những bà mẹ) về những nghĩa vụ phải thực hiện trong khi các chính sách ưu đãi những bà mẹ đi làm, về thuế má, chăm sóc trẻ nhỏ và giáo dục cứ vài năm lại thay đổi một lần, nhằm mỗi một mục đích là ngày càng gây khó khăn hơn.

Thậm chí ngay cả khi nhận thức được nâng cao và tâm lý trị liệu được quan tâm – những điều lẽ ra là có ích – thì không phải lúc nào cũng hữu hiệu. Các nhà tâm lý học nói với ta những điều đáng lo ngại về ảnh hưởng xấu của gia đình “rối loạn” – những gia đình dễ bị tê liệt bởi sự do dự trong những khoảnh khắc đơn giản nhất của cuộc sống gia đình. Trong cuộc phỏng vấn với một tờ báo, tôi đã bị hỏi dồn dập về những trường hợp được các phòng khám của các chuyên gia tâm thần học chia sẻ: người phụ nữ bất hạnh vì bị bố kiềm tỏa quá mức, những thanh thiếu niên mắc chứng rối loạn ăn uống do không được bố quan tâm đầy đủ (cũng cần khéo léo để đạt đến mức độ quan tâm vừa phải đấy, các bạn ạ, nhưng cứ cố gắng nhé), những người đàn ông bất lực do có mẹ đi làm. Trời ơi! Tôi gần như không dám về nhà và đặt những lát cá tẩm sẵn bột lên vỉ nướng bởi tôi sợ những thứ chính mình đang bảo quản cho con.

Cũng như mọi tổ chức xã hội khác, gia đình luôn cần tự làm mới và tái tạo.

Đó không phải điều cuốn sách này truyền tải. Cuốn sách này chứa rất ít lý thuyết, rất ít “toa thuốc”. Đúng hơn, nó giống bản tụng ca của những người không cầu toàn dành cho nghệ thuật “xoay trở” tuyệt vời, cho giá trị lớn lao của lẽ thường và khả năng điềm tĩnh xem xét những điều đang diễn ra ngay trước mắt. Không phải tất cả lẽ thường đều được tôi áp dụng từ thuở ban đầu, bởi suốt bao năm trời tôi cũng thiên về các định kiến ngớ ngẩn như bao người. Một

vài điều mà tôi sắp nói sau đây sẽ khiến nhiều độc giả phải kinh ngạc đến mức Basil Fawlty[8] gọi là “cái liếc mắt vào sự hiển nhiên rỉ máu”; nhưng tất cả các dấu hiệu ấy đều cho thấy rằng, trong những thời khắc buồn đau, nghi ngờ, phẫn nộ, oán giận hay cảm cúm, đôi khi tôi cũng đánh mất bản thân mình. Mọi điều đều được thử nghiệm và kiểm định, dẫu chỉ là vô ý. Mọi điều, nếu phân tích đến tận cùng, đều vô cùng đơn giản – chỉ nhìn lướt qua đã thấy hiển nhiên: hãy tử tế, ngay thẳng và biết thứ tha – hãy làm những điều tốt đẹp ấy cho bản thân và cho cả người khác.

[8] Nhân vật chính trong loạt phim Fawlty Towers nổi tiếng của Anh.

Dẫu lúng túng, chúng ta vẫn nên chấp nhận một sự thật sâu sắc và không thể né tránh rằng: cũng như mọi tổ chức xã hội khác, gia đình luôn cần tự làm mới và tái tạo. Nếu không, nó sẽ chỉ là một thói quen cổ hủ ăn sâu bám rễ hay một sự mê tín vô nghĩa như trò ném muối qua vai để trừ tà. Vậy nên, qua những chuyện như ly dị, mất người thân, chấn thương tinh thần, phá sản, tàn tật, bối rối và những điều trái với lễ giáo… thì điều mỗi chúng ta cần làm là tập trung vào thực tế của chính gia đình mình, như bản chất vốn có của nó. Hãy thoải mái, hãy sáng tạo, hãy nghe theo bản năng mãnh liệt nhất của mình; hãy nghĩ về những điều tử tế trước khi xem xét sự công bằng, hãy nhìn vào sự công bằng trước khi nghĩ đến lợi ích vật chất. Và nếu như kết quả của nỗ lực ấy bị những người hàng xóm coi là quái dị, thì cứ mặc xác họ. Không có hai gia đình nào giống hệt nhau và chẳng ích gì khi tìm kiếm những tấm gương từ nhà hàng xóm hay các gia đình trong chương trình hài kịch tình huống trên ti-vi hoặc, lạy trời sao cho đừng có chuyện đó, trong quảng cáo. Hãy cứ nhìn vào chính gia đình bạn. Phần lớn cuốn sách đưa ra giả định về một gia đình ít nhiều mang tính truyền thống với hai người lớn khác giới và những đứa con sống phụ thuộc, nhưng ta cũng áp dụng được một lượng đáng kể những nguyên lý đó với các kiểu gia đình khác, bởi bất cứ gia đình nào, dù thiếu cha, thiếu mẹ hay kỳ quặc “toàn tập”… thì tự thân chúng cũng đã là một tổ chức kỳ diệu rồi.

Và hẳn vậy. Dù ấm áp, vững vàng hay nghèo khó và đầy khiếm khuyết, gia đình vẫn là tổ ấm duy nhất của những chú chim non mới ra ràng; và rồi thẳm sâu trong cái tổ đó, giữa những trận cãi vã vặt vãnh mà ấm cúng, chúng sẽ trưởng thành. Và bạn cũng vậy. Dần dần, lũ chim bé bỏng non nớt bước vào tuổi thanh thiếu niên và đủ sức nhìn rõ nhiều khía cạnh của cuộc sống: chúng dang rộng đôi cánh, thỏa sức vẫy vùng và nếu may mắn, sẽ bắt đầu tung bay. Kỳ công vĩ đại của một gia đình tốt nằm ở chỗ nó chắp cánh cho mỗi cá nhân được tự do bay đi, tự tin, độc lập và không bị trói buộc. Rồi những cá nhân ấy sẽ sẵn sàng để bắt đầu một gia đình khác, truyền hạnh phúc và sức mạnh cho các thế hệ sau.

2Trở thành một gia đình

Khi lại gần bạn trong phòng hộ sinh, các cụ bà thường nói: “Ái chà! Giờ thì các cháu đã là một gia đình nhỏ rồi đấy!”

Điều đó khiến các cặp đôi cảm thấy kỳ lạ, cứ như thể điều duy nhất neo họ lại thành một đơn nguyên hoàn chỉnh trong xã hội chỉ là đứa bé đang được đung đưa trong chiếc cũi trong suốt. Đứa bé đóng vai trò như tấm vé vào cổng công viên giải trí mang tên Xứ sở Gia đình. Lạ hơn nữa là ý nghĩ rằng khi có con, các bạn sẽ trở thành “một gia đình” chứ không còn là một cặp đôi và sẽ không bao giờ trở lại là một cặp đôi nữa.

Nhưng dĩ nhiên tất cả những điều đó không thực sự xảy đến cùng một lúc. Sẽ chẳng bao giờ có thứ gọi là “gia đình tức thời” (như nhiều cha mẹ kế có thể thừa nhận, với khuôn mặt nhăn nhó). Mà tại sao lại phải có gia đình tức thời nhỉ? Bạn không thể tạo ra một khu vườn hay một nông trại tức thời, mà một gia đình thì rõ ràng là phức tạp, hữu cơ và dễ lụi tàn hơn rất nhiều.

Thế kỷ 20 chứng kiến xu hướng chuyển dịch dần dần từ cuộc sống độc thân sang cuộc sống gia đình ở các nước phương Tây. Nhiều cặp đôi ngày nay sống không hôn thú, nên bước chuyển ấy không còn đột ngột mà là một sườn dốc thoai thoải đầy tò mò chạy từ đời sống độc thân đến hôn nhân. Các bạn không còn phải cùng lúc đối phó với căn nhà đầu tiên, lần quan hệ đầu tiên, lần đầu nếm trải quá trình sống cùng ai đó không phải họ hàng máu mủ và lần đầu mang thai. Có trời mới biết mọi người vượt qua tất cả những điều đó thế nào. Ngày nay, trong hầu hết các trường hợp, “sườn dốc” đó thoải hơn nhiều: các bạn hẹn hò, bắt đầu ăn ở nhà thay vì ra ngoài, một trong hai bạn nấu cho người kia ăn, quyết định về chung một nhà và tiết kiệm tiền vé xe buýt hàng tháng. Nếu hòa thuận, các bạn có thể tiến đến hôn nhân. Khi ấy, trừ khi muốn có con sớm, không thì các bạn sẽ vẫn sống phần nhiều là như trước. Vẫn là một cặp đôi, không phải một gia đình: là những người bạn cùng nhà tận tụy và

yêu thương, nhưng mỗi người vẫn sẽ có công việc riêng, vài người bạn riêng và những mối quan tâm riêng.

Các cặp đôi mới chỉ cần như thế này: là Adam và Eve cùng nhau gây dựng thế giới. Đó là cách chuẩn bị hợp lý duy nhất cho trách nhiệm làm cha làm mẹ.

Đương nhiên, mỗi người trong các bạn đều đến từ một gia đình riêng. Gia đình riêng ấy tựa như một cái bóng mờ, đồng thời cũng là một điều tốt đẹp. Những người chồng và người vợ phải chạy về nhà với mẹ để có bữa cơm tươm tất và niềm cảm thông sẽ chẳng bao giờ tập trung được việc của chính gia đình mình. Các cặp đôi mới chỉ cần như thế này: là Adam và Eve cùng nhau gây dựng thế giới. Đó là cách chuẩn bị hợp lý duy nhất cho trách nhiệm làm cha làm mẹ. Ở giai đoạn mới sống chung của một cặp đôi, những phụ huynh khôn ngoan của hai người trưởng thành đó sẽ giữ khoảng cách, chỉ hỗ trợ khi cần và tự nhiên cũng sẽ dịu đi nhiệt tình làm cha mẹ của họ. Thời của họ rồi sẽ trở lại. Với tư cách ông bà.

Nếu ý niệm "gia đình" phai nhạt chút ít khi các bạn đang tán tỉnh nhau, nó sẽ trở lại dưới một dạng mới, đầy bối rối, mừng vui và cả sợ hãi khi đứa con đầu lòng xuất hiện. Tôi đã viết đủ nhiều về những thực tế trong sự thay đổi khổng lồ mà choáng váng này. Nhưng có một điều mà tám năm trước tôi chưa hiểu rõ ràng như bây giờ: khi mới có con, bạn gần như chẳng tài nào biết được cuộc sống gia đình sắp tới sẽ ra sao. Trên thực tế, nếu người mẹ đi làm trở lại sau thời gian nghỉ thai sản, rất có thể các bạn sẽ lại cư xử với nhau như thời còn son rỗi, chỉ là có thêm chướng ngại vật cần vượt qua mà thôi. Em bé sẽ trở thành một vấn đề cần xử lý khác trong cuộc sống hiện đại đông đúc, chật chội. "Nếu phải họp lúc mười giờ thì anh có thể đưa James đến chỗ cô trông trẻ và lấy đồ giặt khô về, còn em sẽ có thể đến chỗ hẹn đủ sớm để tạt qua cửa hàng mua khăn ăn và món gì đó cho bữa tối. Giá mà để em lái xe ô tô thì tốt, vì sau đấy em phải đến nha sĩ mà…"

Cuộc sống như thế khiến các bậc phụ huynh mỏi mòn, nhất là khi người mẹ làm việc trong thể loại văn phòng mà mọi người cứ hoan hỉ vờ như cuộc sống chẳng mấy thay đổi khi có con. Nhưng đứa con bé bỏng của bạn không cố ý làm bạn mệt mỏi đâu. Miễn là vẫn được ấm áp, được ăn no và được ai đó ôm ấp nựng nịu thì nhìn chung, nó sẽ chịu đựng được mọi hoàn cảnh.

Và rồi chúng lớn lên. Bắt đầu có những ưu tiên thẳng thắn và kiên quyết về người trông trẻ, cha mẹ, giờ ăn và thói quen ngủ nghê của mình. Khi đứa trẻ được khoảng hai tuổi, không gì có thể che giấu nỗi sự thật rằng các bạn đang chuyển thành một khối gồm ba góc: một gia đình. Thay vì là một cặp đôi người lớn bảo vệ một sinh mạng bé nhỏ yếu ớt chưa thể tự lực và quyết định hộ chúng mọi khía cạnh trong chu trình sinh hoạt, giờ đây các bạn sẽ có ba luồng ý chí mạnh mẽ. Cả ba đều cố sinh sống trong cùng một không gian. Fraser Harrison, tác giả cuốn A Winter's Tale (Một câu chuyện mùa đông) – câu chuyện về một cuộc khủng hoảng gia đình tạm thời – đã mô tả đẹp đẽ cuộc sống ấy bằng hình ảnh các bạn được khâu hết vào một bộ quần áo nhỏ nhắn và vùng vẫy tìm kiếm một ống tay áo để thoát ra.

Cũng chẳng có gì lạ lùng khi một đứa trẻ mới lên hai lại sở hữu cá tính mạnh mẽ nhất trong nhà, còn bố mẹ thì yếu ớt tranh đấu cho sự tồn tại của chính mình. Mỗi bậc cha mẹ của một đứa trẻ mới biết đi đều nên tự dành cho mình một buổi tối thoải mái để xem bộ phim hoạt hình nổi tiếng Honey I Blew Up the Kid (Mình ơi anh thổi phồng con rồi) của hãng Disney. Bản thân tôi đã thích thú đến nỗi không thể dứt ra được khỏi ảo cảnh khoa học viễn tưởng này, ở đoạn đầu khi đứa con mới biết đi cao lên đến hai mét, bắt đầu chập chững bước quanh nhà, đập vỡ cửa và làm tanh bành mọi thứ. Dù có vẻ phi thực tế, nhưng điều này lại đúng đến khủng khiếp: đôi khi sự hiện diện của một đứa trẻ mới biết đi chính là vấn đề lớn nhất trong nhà và mọi thứ đều xoay quanh những ý tưởng bất chợt nảy ra trong đầu chúng. Tôi đã dành phần còn lại của bộ phim – khi đứa bé chạy quanh Los Angeles hệt một chú King Kong thất thường – để nghiền ngẫm về điều tôi vừa nói, để rồi lại gật gùthấu hiểu và cảm động sâu sắc khi xem đoạn kết phim. Hẳn bạn sẽ nhớ rõ rằng giải

pháp ở đó là người mẹ phải trở nên to lớn hơn đứa trẻ để lập lại trật tự và bình yên. “Thế mới đúng chứ!” Tôi reo lên, đúng kiểu Disney. “Quá đúng. Một người mẹ phải lớn hơn con mình, về mọi mặt.”

Nếu bố hoặc mẹ ở nhà cả ngày thì quá trình ba góc sẽ diễn ra nhanh hơn nhưng cũng gập ghềnh hơn và thường bị “chín ép” bởi việc người mẹ quyết định ném vài sự thật gia đình vào mặt người bố vô tâm vừa trở về nhà, cùng với những câu như: “Tôi không quan tâm anh đã trải qua một ngày ra sao, tôi thậm chí còn chẳng có thời gian mà lướt qua tờ báo, anh có biết trông con vất vả thế nào không?” Dẫu gì đi nữa thì dần dần, một gia đình sẽ xuất hiện. Nếu bạn có thêm con, “hỗn hợp gia đình” trở nên phong phú và phức tạp hơn, các kỹ xảo và sự thỏa hiệp sẽ khéo léo hơn. Một gia đình đang phát triển và một đội đang được gây dựng. Bạn không làm được gì nhiều với những khối lắp ghép đơn lẻ, nhưng tất cả các bạn phải điều chỉnh theo cách nào đó để phù hợp với nhau nhằm xây dựng nên một cấu trúc có thể tồn tại và phát triển độc lập: kẻ tự cao tự đại, kẻ trơ tráo, kẻ tử vì đạo, kẻ nóng nảy… Gia đình trở thành một cơ thể, bởi vậy, không thể hình dung được cuộc sống bên ngoài cơ thể ấy sẽ ra sao. Một ngày nào đó, những người làm cha mẹ ngắm quyển nhật ký hoặc cuốn album cũ và thốt lên: “Lạy trời! Thế mà có thời, từ xưa lắm rồi, chúng ta chỉ làm mỗi một việc là lao vào kiếm sống và tự mua vui cho bản thân! Chúng ta đã làm gì cả ngày nhỉ?” Trong sự kìm kẹp của công việc mới, việc gia đình, họ khó lòng tin được rằng cuộc sống lại đã từng đơn giản đến thế.

2

Vậy nên, hãy để gia đình mình phát triển thật nhịp nhàng, theo đúng nhịp điệu của nó. Đừng nhìn vào những gia đình khác mà thốt lên: “Ôi chao, họ mới hạnh phúc làm sao, họ cùng nhau làm bao nhiêu chuyện, tất cả mọi việc đều êm ấm và hòa hợp.” Nhưng có lẽ chưa chắc đã phải thế, một khi cánh cửa nhà họ khép lại. Thay vì nhìn vào nhà người khác, hãy quan sát những điều ở gần bạn nhất: tâm trạng và niềm vui của chính con mình.

Và hãy để tâm đến người bạn đời của bạn. Linh hồn của gia đình nằm ở hôn nhân. Một người đàn ông và một người phụ nữ. Thật kỳ

lạ khi chúng ta thường bỏ quên điều đó giữa mớ hỗn độn của cuộc sống gia đình, những cuộc cãi vã, những bữa ăn, tình thế tiến thoái lưỡng nan ở trường học, những sớm tinh mơ tuyệt vọng tìm khăn quàng hay bài tập về nhà thất lạc, những lần “chiến tranh” với lũ con sưng sỉa đang tuổi lớn và những đêm mất ngủ với những đứa bé ốm đau. Nhưng chúng ta đã liều mạng đến mức quên rằng, đâu đó vẫn còn một cuộc hôn nhân. Nếu không có những hấp dẫn, tán tỉnh, yêu đương và cuồng nhiệt kia thì làm sao có được gia đình. Những đam mê thể xác có thể nguội lạnh trong chốc lát là cũng khá dễ hiểu (trời, còn biện pháp phòng tránhnào hiệu quả hơn là một em bé mới sinh không?) Nhưng, với sự may mắn và hài hước thì ngay cả những đam mê ấy cũng sẽ trở lại. Bởi nếu ái tình, sự hấp dẫn, sự yêu thích và tôn trọng lẫn nhau trong hôn nhân trở nên ôi thiu, thì chỉ còn lại sự xa rời ghẻ lạnh. Và ly thân. Rồi ly hôn.

Và, nói thẳng ra nhé, chỉ còn những đứa trẻ bất hạnh. Có thời, hồi những năm 60 và 70 của thế kỷ trước, xã hội thịnh hành trào lưu vờ như những đứa con không bận tâm về việc ly hôn của bố mẹ và rằng chúng thích được thấy bố mẹ hạnh phúc và “mãn nguyện” trên hết những điều khác. Gần đây hơn và trung thực hơn, các cuộc khảo sát đã xác nhận điều mà hầu hết chúng ta đã biết từ trong bản năng dù thế nào đi nữa, đó là: không tính đến bạo lực thực sự thì trẻ nhỏ thích hầu như tất cả mọi thứ hơn sự tan vỡ của gia đình thân thuộc. Chúng không thích phân chia lòng trung thành của mình, chúng ghét sự giả tạo của việc phân chia thăm nuôi con sau ly dị và âm thầm tự đổ lỗi cho mình vì những việc xảy ra. Đối với một đứa trẻ thì “sự mãn nguyện về tình cảm” của cha mẹ chúng, cũng như sự thành công trong công việc của họ, chẳng mấy quan trọng. (Lần cuối bạn nghe một đứa trẻ nói: “Ôi trời, món quà Giáng sinh tuyệt vời nhất của cháu là mẹ cháu thăng chức thành Giám đốc bán hàng – sự nghiệp của mẹ vô cùng quan trọng với cháu!” hay “Cháu thực sự hài lòng khi cuối cùng bố cũng tìm thấy một người phụ nữ thực sự hiểu ông” là bao giờ?) Điều đó hoàn toàncông bằng: chúng đâu có đòi được sinh ra. Chúng chẳng hề bắt ta phải chịu đựng chúng. Ta mời chúng đến và ta nợ chúng phép lịch sự cơ bản nhất: một gia đình an toàn và sự gần gũi với mẹ cha.

Nếu không thể không ly dị, nghĩa vụ đơn giản của cả hai bậc phụ huynh chính là giải quyết dứt khoát, dẹp bỏ sĩ diện và cư xử với thái độ tốt đẹp, sự công bằng không chê vào đâu được và cân nhắc đến cảm nhận của con mình. Có lần tôi lái xe đưa một cậu bé về nhà với mẹ sau ngày nghỉ cuối tuần bên bố và bạn gái mới của bố. Trên xe, cậu bé nói: "Cháu ước gì cháu đã không vui như thế lúc ở bể bơi." Tại sao ư? "Vì lúc nào mẹ cháu cũng hỏi là cháu có vui khi ở chỗ bố và cô Wendy hay không, nếu cháu trả lời là có thì bà sẽ khóc và bảo rằng cháu yêu bố hơn. Nhưng nếu nói dối rằng không vui lắm thì cháu lại thấy mình không phải với bố." Phải nói rằng người bố này đã xử tệ bạc với mẹ của đứa trẻ đó, nhưng cô không có quyền đẩy nỗi đau sang cho con như vậy. Đó là nỗi đau của cô: một phần bất hạnh mà cuộc sống đã trao cho cô, cô không được chuyển nhượng cho người khác. Lẽ ra tôi nên giúp cô điều chỉnh lại. Khi chúng tôi về đến nơi, cô ra cửa, ôm cậu bé và hỏi: "Con sang đó có vui không?" Và cậu bé đáp: "Cũng tạm ạ." Rồi liếc nhìn tôi với vẻ tội lỗi. Điều đó thật khủng khiếp.

Linh hồn của gia đình nằm ở hôn nhân. Thật kỳ lạ khi chúng ta bỏ quên điều đó giữa mớ hỗn độn của cuộc sống gia đình…

Đa phần cha mẹ cư xử khá hơn thế một chút, vài người còn có vẻ nhân từ cùng sự kiềm chế rất mẫu mực. Rõ ràng, để làm được điều đó, ít nhất một phía phải chấp nhận một phần bẽ mặt và cảm giác bất công ghê gớm ("Anh ta đi chơi với bạn gái, chiêu đãi nhau còn tôi thì vật lộn với cả tuần chúng học ở trường, chăm bẵm khi chúng ốm…" hay "Cô ta có căn nhà, có các con, có người đàn ông mới, tôi sống trong một căn buồng nhếch nhác tiêu điều vừa đủ tiếp khách và chỉ đủ tiền duy trì cuộc sống…") Nhưng cuối cùng, tất cả mọi người sẽ hạnh phúc hơn nếu họ cư xử tử tế. Và thậm chí chúng ta còn nhận ra một điều tựa như công lý: trẻ em không ngốc. Khi lớn lên chúng sẽ biết cha mẹ mình ai là người cư xử tử tế và hiểu được họ phải đánh đổi điều gì để làm được như vậy.

Nhưng đừng bận tâm đến việc ly dị. Các cuộc hôn nhân có thể được duy trì và bảo dưỡng tốt. Và một khi có liên quan đến con cái,

thì hẳn là nên như vậy.

3Một người đàn ông và một người phụ nữ[9]: GÌN GIỮ HÔN NHÂN

[9] Nguyên gốc bằng tiếng Pháp, là tên của một bộ phim nổi tiếng: *Un Homme et une Femme*

"Con cái (nếu chúng vừa ý Chúa) – kẻ bầu bạn thủy chung (bên ta khi về già, người mà ta luôn quý mến, mong được yêu thương và chơi đùa cùng) – dẫu sao cũng hơn một chú chó – tổ ấm và người coi sóc ngôi nhà – sự mê hoặc của âm nhạc và những lời tâm tình phụ nữ. Những điều đó đều tốt cho sức khỏe con người. Nhưng việc buộc phải thăm viếng và tiếp nhận họ hàng khiến ta lãng phí thời gian khủng khiếp."

Đó là những dòng mà Charles Darwin đã nguệch ngoạc ra khi cân nhắc về những điểm lợi hại của hôn nhân. Đó là năm 1837, khi ông 28 tuổi. Nỗi giày vò còn sâu sắc hơn khi ông chuyển sang những ưu điểm của việc không kết hôn. "Không bị ép buộc phải thăm viếng họ hàng hay dồn sức vào những việc vặt vãnh – không cần tiêu tiền và băn khoăn về con cái hay có thể là cãi vã... có nhiều tiền để mua sách hơn." Ông kết thúc ở đó, thẳng thắn đến thô bạo hệt như một người họ hàng của tôi đã đúc rút mọi ý tưởng về cuộc sống hôn nhân bằng câu: "Ngày thì toàn lời khó nghe, đêm thì toàn mùi hôi hám."

Quan điểm ấy có thể khiến chúng ta há hốc miệng vì kinh ngạc, nhưng việc thẳng thắn với chính bản thân mình trước hôn nhân thì không hề xấu chút nào. Đặc biệt, phụ nữ trẻ có xu hướng mù quáng khủng khiếp trước thực tế hôn nhân. Họ không chịu nhìn thẳng vào việc sẽ bị gắn với nhau kè kè mỗi ngày, vào những sợi tóc trong bồn rửa và ngụ ý thực sự của cụm từ "khi đau yếu cũng như khi mạnh khỏe". Họ để một tấm voan trong suốt và những đóa hồng che khuất

những vấn đề sống còn như: “Người đàn ông này đúng là chỉ cần có ai đó chăm sóc anh ta mà thôi ư? Một người “dẫu sao cũng hơn một chú chó” và tốt cho sức khỏe của anh ta?” Có lẽ ý tưởng đậm màu sắc Mỹ về một hợp đồng trước hôn nhân (liệt kê mọi điều từ tài chính cho đến nuôi dưỡng con cái) có phần hơi quá, nhưng ngạc nhiên thay là rất nhiều cặp đôi đã đính hôn thậm chí còn chưa bao giờ bàn bạc với nhau về khả năng có con, chứ chưa nói đến việc ai sẽ chăm sóc chúng. Còn những chuyện như ai sẽ phải di chuyển khắp đất nước để hỗ trợ cho sự thăng tiến trong sự nghiệp của ai, thì tôi chỉ mới gặp một cặp từng thảo luận vấn đề này trước đám cưới. Và họ đã ly dị sau đó hai năm.

Nhưng danh sách lợi và hại đó của riêng Darwin có thể sẽ hữu ích và đáng để ta tập trung suy nghĩ. Phần hay nhất trong lời khuyên về hôn nhân chính là: “Đừng cưới, trừ phi bạn không thể chịu nổi việc không cưới.” Và lời mô tả hay nhất về hôn nhân thuộc về Robert Louis Stevenson, rằng: “Hôn nhân là một cuộc đối thoại dài, chìm nổi giữa những tranh cãi. Hai người ngày càng thích ứng với các quan điểm của nhau để phù hợp với nhau hơn, rồi theo thời gian, trong âm thầm lặng lẽ, họ đưa nhau vào những thế giới tư duy mới mẻ.” Do đó, nếu bạn chưa thể duy trì một cuộc đối thoại thú vị với người khác và chưa thể tiếp nhận suy nghĩ của nhau, thì hãy cân nhắc lại chuyện cưới xin. Ở Mỹ, những người như “cố vấn dự đoán tiền hôn nhân” sẽ giúp bạn và một trong những câu họ hỏi tất cả các cặp đôi đã đính hôn là: “Hãy tưởng tượng về cuộc hôn nhân giữa mẹ của người nữ và cha của người nam, và cha của người nữ với mẹ của người nam.” Nếu điều đó là không tưởng thì họ sẽ khuyên bạn hủy đám cưới. Hơi cực đoan một chút (vâng, vâng, tôi biết, bạn vừa mới nhảy dựng lên sau tưởng tượng kinh tởm về sự ghép đôi các vị thông gia), nhưng tôi cho là hình dung này có ích, ở một mức độ nào đó. Ý tôi là, liệu nữ hoàng Anh có thích cuộc hôn nhân với người dễ bùng nổ, có khát vọng tình dục quá độ và mê ngựa như Thiếu tá Ron Ferguson hay không? Và hôn nhân giữa con cái họ có ổn thỏa hay không? Vậy đấy, bạn thấy rồi đấy. Nhưng có lẽ tốt hơn cả là chúng ta không nên đào sâu suy nghĩ về những việc này, kẻo nhân loại sẽ diệt vong mất.

Một khi đã kết hôn thì không còn nghi ngờ gì nữa, bạn sẽ cảm thấy sự khác biệt. Tôi chỉ vừa cưới được mười ngày thì đã phải tham gia bữa tiệc văn phòng sau ca làm việc sáng sớm (đưa tin trên đài phát thanh) với những người tôi chẳng yêu quý mấy. Bữa tiệc kéo dài suốt buổi sáng và thành ra một bữa trưa ngoài quán. Rồi tôi về nhà vào khoảng ba giờ chiều, ngân nga hát và loay hoay mất một lúc mới tra được chìa vào ổ khóa cửa chính của căn hộ. Rồi tôi thả mình ngã xuống giường, ngủ như chết cho đến tận chạng vạng mới thức dậy và nhớ ra là đã đến lượt mình mang vỏ gối đi giặt. Nửa tháng trước đó, khi chung sống trong một căn hộ với cùng một người đàn ông đó và cùng một túi đựng sơ-mi đó, hẳn là tôi đã nhún vai bình thản và mặc kệ nó đến sáng hôm sau. Nhưng với địa vị một người phụ nữ đã có chồng, tôi đâm hốt hoảng. Uống say đến nỗi quên giặt giũ ư? Rõ ràng đó là dấu hiệu của một Người Vợ Tồi! Xấu hổ chưa! Sau này điều đó sẽ được thay thế bởi niềm xác tín rằng tôi là một Bà Mẹ Tồi (vì cắt móng tay cho con không đủ thường xuyên hay cho chúng xỏ chân vào những đôi bốt không tông-xuyệt-tông chẳng hạn) và một Người Nội Trợ Tồi (vì không bao giờ chuẩn bị sẵn đủ giấy vệ sinh trong toa-lét). Đến một ngày tôi được soi sáng và nhận ra rằng việc mặc một bộ váy trắng diềm xếp nếp trong vài tiếng đồng hồ đã và sẽ không bao giờ biến một đứa đoảng vị thành bà nội trợ chuẩn mực, giống như chẳng có câu thần chú nhiệm màu nào trong hôn lễ có thể biến một con ếch thành chàng hoàng tử, hay một gã hậu vệ bóng bầu dục om sòm thành người đàn ông có niềm vui thích lớn nhất là lần mò khắp Habitat[10] để tìm những chiếc ghế mâydùng cho phòng tắm. Theo nguyên tắc người mua chịu trách nhiệm về hàng đã nhận: nếu không thích thì đừng cưới. Tôi thấy chồng mình cưới một con người, chứ không phải một suy nghĩ; đó là điều cốt lõi thực sự duy nhất cho thấy chúng tôi nên tiếp tục duy trì cuộc đối thoại mà chúng tôi đã bắt đầu.

[10] Nhà bán lẻ đồ nội thất nổi tiếng ở Anh.

Nếu bạn chưa thể duy trì một cuộc đối thoại thú vị với người khác và chưa thể tiếp nhận suy nghĩ của nhau, hãy cân nhắc lại chuyện cưới xin.

Nghe có vẻ dễ, nhưng thực tế thì không. Các cặp đôi thường nhận ra một quy trình bí ẩn, theo đó, khi đang tán tỉnh thì họ dành hàng giờ để nhắc đi nhắc lại những điều thẩm sâu nhất trong tâm hồn, kỷ niệm thời thơ ấu và những khát vọng sâu kín nhất, nhưng sau khi cưới thì cuộc đối thoại teo nhỏ thành: "Anh có thấy máy sấy tóc của em đâu không?" và "Chúng ta phải đến nhà Carter trong vòng nửa tiếng nữa. Hay đấy là lịch hẹn của hôm qua nhỉ?" Khi con cái xuất hiện thì thậm chí đưa ra các thông điệp đơn giản này cũng trở thành một cuộc đấu tranh tích cực. Tôi từng được nhờ viết một bài thơ Lễ Tình nhân cho buổi quyên góp của một tờ báo và chính tôi đã kinh hoàng biết bao khi ý thức được mình viết gì:

Nếu chúng ta sống trong thế giới đủ đầy vật chất và dư dả thời gian[11]

[11] Tác giả mượn một câu trong bài thơ To His Coy Mistress (Gửi tình nhân bí ẩn của anh ta) của Andrew Marvell

Thì ghi chép này sẽ là một bài thơ Lễ Tình nhân ấm áp

Nhưng bởi chúng ta chỉ có cuộc sống hôn nhân này

Nên em viết ra để nhắc anh mang cá ê-phin và chậu rửa Sanilav về nhà

Nhưng cuộc đối thoại thực sự vẫn phải tiếp diễn. Các cặp vợ chồng có con nhỏ sở hữu những cách nhìn nhận vấn đề này không giống nhau. Có những đôi mỗi năm một lần đi nghỉ cùng nhau mà không đưa con cái theo. Được thế thì thật tốt, nhất là khi bạn có người mẹ tuyệt vời nhận trách nhiệm trông cháu. Ngược lại, cách này sẽ phản tác dụng nếu bạn là một người mẹ đi làm – người luôn cảm thấy mình dành quá ít thời gian cho con cái, hoặc, như tôi đây, kiểu người hay lo đến mức dễ bị kích động thần kinh, phí phạm cả kỳ nghỉ lễ để lo lắng không biết bọn nhỏ ở nhà có ổn hay không. Tôi từng vừa thơ thẩn dạo chơi ở Venice vừa sụt sùi: "Trời đất ơi, tụi nhỏ sẽ thích mê chỗ này cho mà xem." Và đấy mới là xa nhau cuối tuần thôi đấy.

Dẫu vậy, dành riêng cuối tuần cho nhau là một điều tốt đẹp, kể cả đối với những kẻ dễ xúc động như chúng tôi: trong khoảng thời gian giữa tối thứ sáu và chủ nhật khi vắng mặt con cái hoặc những người đồng hành khác, hai bạn có thể chuyện trò (và rượu chè) nhiều đến ngỡ ngàng. Tự tách ra thành một cặp đôi son rỗi nghe có vẻ không được tự nhiên, nhưng hành động này thực sự mang lại hiệu quả tốt đẹp. Thủ tục rất hữu ích trong trường hợp này: cả tôi và chồng đều làm việc chủ yếu ở nhà, dù ngành nghề của chúng tôi rất khác nhau. Đôi khi chúng tôi hẹn ăn trưa cùng nhau khi lũ trẻ đang học ở trường. Suốt những năm hỗn độn nhất của quá trình nuôi con và duy trì sự nghiệp của cả hai, chúng tôi đã đặt ra thói quen tổ chức Đại hội Cổ đông Thường niên vào Ngày tặng quà[12]. Chúng tôi sắp xếp người trông trẻ, rời xa những bữa tiệc Giáng sinh để thực hiện chuyến tản bộ đầy tính sử thi kéo dài cả ngày trời trên quãng đường 20 hoặc 30 cây số. Mục đích của chuyến đi ấy là thảo luận về năm vừa qua, cuộc sống đã trôi qua ra sao và tiếp sau đây cả hai thực sự muốn làm gì. Nếu không đủ tiền chi trả bữa trưa hay người trông trẻ, có lẽ chúng tôi chỉ cần tuyên bố bỏ xem ti-vi buổi tối mỗi tuần một lần – khi lũ trẻ đã ngủ – và trò chuyện. Nghe có vẻ đơn giản và rõ ràng đến đáng kinh ngạc, nhưng thực sự là, nếu trong một thời gian quá dài chúng ta không tranh thủ những cơ hội thong thả để nói chuyện với nhau mà không bị gián đoạn, chúng ta sẽ trở nên hung hăng, cáu bẳn và khó tính. Chúng ta sẽ mất liên kếtvới nhau.

[12] Ngày 26/12; theo tục lệ ở Anh, ngày đó chủ nhà tặng quà cho người làm, người đưa thư, người giao hàng...

Kể cả khi những cuộc đối thoại này là rất khó khăn (quá tập trung vào vấn đề tiền bạc hoặc những người họ hàng phiền phức chẳng hạn), ta vẫn cần đến chúng. Nếu không, cuộc hôn nhân sẽ dần suy tàn, tựa như cái cây không được tưới nước và trở nên yếu ớt ngay trước cơn gió mạnh đầu tiên. Rồi một người sẽ bảo người còn lại rằng: “Anh/em đã không biết em/anh cảm thấy như vậy. Anh/em đã không biết điều đó.” Và người còn lại đáp: “Giờ thì quá muộn rồi.”

Dẫu vậy, dành riêng cuối tuần cho nhau là một điều tốt đẹp…

Bằng đối thoại, sự thẳng thắn và tự nguyện thừa nhận về nỗi cáu giận (về tiền bạc, tình dục hoặc giờ làm việc, hoặc ai ngủ dậy trước, hay cách bạn trò chuyện với nhau…), các bạn sẽ hiểu hơn về điều mà chuyên gia tâm thần học Robin Skynner gọi là “giao kèo bí mật” của hôn nhân. Chủ nghĩa lý tưởng xưa cũ về sự bình đẳng, cởi mở, tôn trọng lẫn nhau và bánh mì nhà làm nhường chỗ cho chủ nghĩa thực dụng cùng việc thấu hiểu những nhu cầu thực sự của bản thân. Như Skynner từng có lần bảo tôi: “Người ta cưới nhau vì những lý do cực kỳ rõ ràng và vì cả những lý do không rõ ràng, ngay cả với chính bản thân họ. Một doanh nhân thành đạt trông có vẻ quyền lực và mạnh mẽ, ngay cả với chính anh ta, sẽ cưới một người phụ nữ truyền thống, dễ bảo; nhưng có lẽ sẽ tồn tại một giao kèo bí mật rằng cô ấy sẽ chăm bẵm anh ta như một người mẹ. Một người vợ bị đè nén có thể trở thành, bí mật thôi nhé, một bà sếp; một người phụ nữ quyết đoán và mạnh mẽ có thể ao ước được dỗ dành ấp ủ mỗi đêm. Cứ đọc mục Lễ Tình nhân trên tạp chí mà xem, toàn những chuyện cưng nựng vỗ về rất trẻ con. Người ta cưới nhau bởi họ muốn thi thoảng được trở thành trẻ con với nhau. Nhưng điều đó không nằm trong giao kèo chính thức, phải không nào? Dẫu rằng nó cũng quan trọng chẳng kém.”

3

Tình dục

Dĩ nhiên, tình dục nằm trong giao kèo chính thức. “Với tấm thân này, anh/em xin nguyện…” Sự xuất hiện của con cái sẽ thay đổi tất cả những điều đó. Cụ thể, tấm thân của người nữ bắt đầu nguyện hiến dâng cho ý nghĩ về một giấc ngủ an ổn ban đêm, không có bất cứ thứ gì trên giường khóc lóc, đá đạp, ngó ngoáy hay đòi thay tã, bỉm. Miễn là cả hai bậc phụ huynh đều hết sức bởi những trận khóc đêm và nhịp sinh hoạt hàng ngày rồi, thì vấn đề vẫn chưa quá nghiêm trọng. Nhưng nếu ông bố vẫn tươi như hoa và chưa nắm vững vai trò mới của mình, thì anh ta sẽ trở nên buồn phiền. Như một lẽ tự nhiên, phụ nữ trở nên cáu giận khi gặp áp lực, và đàn ông cũng thế.

Một người bạn của tôi, Eric, trông cũng bảnh chọe hiện đại đến mức ta phải xuýt xoa, ấy là cho đến khi anh kể về giai đoạn sau sinh của vợ mình, thổ lộ nỗi oán hận ngay từ những lời đầu tiên: “Cứ như thể cô ấy đã có đủ mọi thứ cô ấy cần ở tôi rồi, còn tôi chỉ là một loài động vật gây giống thừa thãi.” “Ừ, Eric ạ,” tôi nói bằng một thái độ xây dựng, “đúng là vậy mà, phải không nào? Hayngay từ hôm có đứa con đầu là cậu đã muốn có thêm đứa nữa rồi?” Rồi chúng tôi đi đến trò chuyện lý trí hơn về vấn đề này, kết luận rằng kể từ thời có thuốc tránh thai, chúng ta đã tách bạch hoan lạc và tình yêu khỏi lý do tồn tại sinh học và trần trụi của tình dục một cách quá rõ ràng. Kết quả là khi lũ trẻ ra đời – theo cách trần trụi và sinh học – ta mong mỏi rằng niềm hoan lạc sẽ tiếp tục vận hành độc lập, như trước kia đã từng. Nhưng Mẹ Tạo Hóa lại không nghĩ vậy và dù những người mới làm mẹ không thừa nhận điều này, nhưng Mẹ Tạo Hóa đã tàn nhẫn mà đóng khao khát tình dục của nữ giới lại trong suốt giai đoạn cho con bú.

Nói vậy không có nghĩa là phụ nữ cho con bú không quan hệ tình dục: vấn đề nằm ở kiểu tình dục mà họ quan hệ. Nếu một người phụ nữ cứ khăng khăng nghĩ đến ái tình “hoàn hảo” và sinh con xong vẫn gắn chặt tình dục với mái tóc sạch thơm buông xoã, bộ đồ ngủ mới tinh, ánh nến và những bản tình ca êm ái trên đài, thì cảnh hỗn độn phàm tục của thuở ban đầu làm mẹ có thể sẽ là quá tải đối với cả hai vợ chồng. Nếu trước đó tình dục giữa hai người là kiểu đùa nghịch và bạo lực ở mức chấp nhận được, thì thậm chí mọi thứ có thể còn thay đổi triệt để hơn. Diana, một cô nàng độc thân có tiếng là giỏi chấm dứt mọi cuộc trò chuyện bằng câu “tôi biết đủ mọi trò”, sau này có một cuộc hôn nhân đầy màu sắc và thoải mái chuyện trò với chúng tôi về đồ chơi tình dục, về áo chẽn không tay nữ sinh và những cái roi quất quái đản. Ấy vậy mà một ngày cô xuất hiện trong buổi cà phê sáng của các mẹ bỉm sữa với đôi mắt hoang dại và bảo: “Tôi nghĩ mình bị lãnh cảm mất rồi. Mỗi lần chúng tôi cố làm chuyện đó, tôi đều nghĩ, trời ơi, mình không phải là một mụ gái xề rẻ tiền, mình là một người mẹ, mình gồng gánh bao nhiêu là trách nhiệm, mình sẽ không để anh ta liếm mật ong quanh rốn mình.” Chúng ta, những người có khuynh hướng yêu thích sự kết đôi kiểu ôm ấp, âu yếm bỗng chốc nhận ra rằng sau tất thảy thì

mình cũng không đến nỗi kém cỏi. Những cái ôm âu yếm sẽ không bao giờ ngừng và sự kết đôi sẽ gây dựng lại khi thời gian chín muồi. Có vẻ như Diana và chồng, rốt cuộc, cũng đã khám phá ra rằng tình dục có những điều sâu sắc chứ không chỉ là hoạt động thể xác đơn thuần. Nhiều năm sau cô nói với tôi rằng, dẫu vài trò đùa nghịch cũ của họ vẫn nổi lên, thì cuối cùng, tất cả các tư thế phương Đông cùng quần lót chẽn gối lập dị trên thế gian đều không thể sánh bằng một điều huyền bí và phi thường mà chúng ta đã biết: rằng từ một lần quan hệ tình dục ngày trước đó mà ta đã tạo ra điều kỳ diệu.

Ngay cả khi bạn đang cố gắng hết sức để ngăn điều kỳ diệu tiếp theo đừng đến vội, cảm xúc đó vẫn tồn tại: kỳ công của Sự Sống vẫn đang cố sức nảy sinh. Và có một sự thật siêu phàm rằng tình dục thực sự tốt đẹp hơn so với sự sinh nở – nếu chúng thực sự khác biệt nhau. Những người đàn ông và những người phụ nữ hiểu được điều này sẽ ở lại bên nhau. Những người không hiểu – những người phụ nữ hoàn toàn nguội lạnh hoặc tự cho mình cái quyền tỏ ra miễn cưỡng, những người đàn ông không cảm nhận được sự khác biệt và càu nhàu vì thân hình tròn xoe cùng vẻ mệt mỏi của người phụ nữ mới sinh con – sẽ rơi vào mớ hỗn độn thảm hại của ngoại tình và bất hòa. Hãy lựa chọn. Cũng giống như trong rất nhiều khía cạnh của cuộc sống gia đình, bạn không thể có được mọi thứ: nhưng, với sự kiên trì và khiếu hài hước, bạn có thể đạt được rất nhiều điều trong đó.

Cãi vã

Đôi khi tôi nghĩ, hẳn là phim truyền hình đã gây ảnh hưởng khủng khiếp đến hôn nhân. Không chỉ bởi nó tạo ấn tượng ngây thơ rằng tất cả các ông chồng và bà vợ đều quyến rũ và sở hữu căn bếp tiện nghi sang chảnh, mà còn bởi các cuộc cãi vã trong phim. Hãy nhớ lại nửa tá phim truyền hình (hay cả hài kịch tình huống) mà bạn đã xem, tôi dám cá có ít nhất sáu cặp vợ chồng chuyên cãi vã. Tôi cũng dám cá rằng năm trong số sáu cặp ấy giải quyết vấn đề bằng những cái ôm nồng nàn. Bộ phim khiến tôi nhớ mãi là loạt phim ngắn về một cặp đôi hiếm muộn, có tên You, Me, and It (Em, Tôi và Nó). Trong phim, cặp đôi trẻ tuổi sống xa hoa đó đã đối xử với nhau

tệ đến không lời nào tả xiết trong hàng tháng trời, còn người xem thì mong đợi rằng khi cô gái mang thai thì tất cả những lời đê tiện mà nhân vật trong phim từng nói sẽ trôi vào quên lãng. Hừm.

Tôi cho rằng, do nhu cầu kịch tính – trời ơi, phải có chuyện gì đó xảy ra chứ, những lời thóa mạ sẽ mua vui cho người xem – nên biên kịch đã phóng đại những cuộc cãi vã. Kể từ khi nhân vật Jimmy nhiếc móc Alison suốt hai tiếng đồng hồ rồi sau trở lại làm chàng gấu âu yếm của cô nàng (trong phim Look Back in Anger – Giận dữ nhìn lại), người ta đã dựng lên một quy ước ngầm rất "kịch" rằng những trận cãi vã như thế không hề hủy hoại mối quan hệ mà ngược lại, sẽ tiếp thêm "lửa" cho nó. Một phần của nền công nghiệp trị liệu – và các phong trào nữ quyền – giờ đây có vẻ hăng hái bênh vực cho quan điểm "người ta nên thoải mái thể hiện nỗi giận dữ". Tiến sĩ Elizabeth Stanley mới đây đã phát biểu trên một tờ báo: "Có lẽ những cặp đôi cãi cọ một cách cởi mở – mà trong mắt người ngoài thì hẳn là cuộc hôn nhân của họ thật tồi tệ – lại có được mối quan hệ tốt đẹp và vững vàng hơn. Bởi khi được giải tỏa theo hướng xây dựng, nỗi tức giận sẽ xua tan không khí nặng nề. Nếu một cặp đôi nói "chúng tôi chẳng bao giờ tranh cãi", thì hồi chuông báo động đã rung lên rồi." Hay theo một tuyên bố khác được đăng trên tạp chí gần đây: "Những đôi không cãi cọ thực sự thường dễ ly hôn nhất. Giao tiếp ít còn nguy hiểm hơn cãi vã cáu giận."

Những cái ôm âu yếm sẽ không bao giờ ngừng và sự kết đôi sẽ gây dựng lại khi thời gian chín muồi.

"Hừm" thêm lần nữa. Dĩ nhiên, quan điểm đó cũng có lý của nó: đôi khi một cuộc cãi vã sẽ xua tan bầu không khí nặng nề và những cuộc hôn nhân độc hại nhất trên đời rõ ràng là những cuộc hôn nhân câm lặng, ngột ngạt và cay đắng. Phần lớn phụ nữ từng nổi điên lên vì người đàn ông của họ từ chối tham gia vào mọi cuộc tranh cãi hay chỉ đơn giản là rút vào sau tờ báo cùng sự câm lặng kiêu căng khi họ đập vỡ ấm trà. Angela kết hôn với Alan mười năm và đã bỏ đi mùa hè năm ngoái. Cô kể cứ mỗi khi cô nêu quan điểm gì mà anh chồng không đồng ý, anh ta đều "thở dài, làm tiếp việc

đang làm dở và chẳng buồn trả lời". Các bà vợ cũng biết bày những trò tương tự khi òa lên khóc thay vì theo đuổi một cuộc thảo luận. Một điều tuyệt đối đúng chính là trong một cuộc hôn nhân hoàn toàn vắng bóng tranh luận, một bên luôn phải mệt mỏi chịu khuất phục. Vâng, mọi thứ vẫn tốt đẹp.

Nhưng tranh luận là một chuyện, cãi vã lại là chuyện khác. Điều khiến tôi cực kỳ khó chịu chính làý tưởng của thế hệ quá yêu bản thân rằng mọi cảm xúc nên được bộc lộ mọi lúc mọi nơi và rằng kiềm chế cơn giận luôn là Sai Lầm. Một khi đã thêm vào cái suy nghĩ lãng mạn rằng giận dữ là gợi cảm, bạn sẽ kiếm được lý do để bào chữa cho đủ kiểu thóa mạ, đá thúng đụng nia, gào thét và khóc lóc, trong khi vẫn vững tin tuyên bố hôn nhân giữa hai bạn là "một mối quan hệ bền vững" và "giao tiếp thực sự".

Tôi không thể ủng hộ nổi quan điểm này. Từng chứng kiến điều này trong thực tế và trong nhiều cuộc hôn nhân dễ nổi nóng, quan điểm được cân nhắc kỹ lưỡng của tôi là, kiểu sống như thế thật tệ. Thỉnh thoảng bộc lộ cơn giận dữ sẽ mang lại niềm vui tích cực và là giải pháp "điều trị" với những người hay cáu giận; họ sẽ quên sạch và cảm thấy khá hơn sau đó. Nhưng nếu cơn giận trở nên thái quá, quá thiếu kiểm soát, thì người hứng chịu cơn giận đó sẽ khó mà quên được. Gậy gộc và gạch đá chỉ có thể làm gãy xương, nhưng ngôn từ thì đánh thẳng vào trái tim. Maureen, một người vợ trẻ, nói: "Chồng tôi có lần bảo rằng tôi là con khốn ích kỷ, ngu ngốc, béo ú và nhạt nhẽo trong chuyện ấy. Tôi thừa nhận rằng mình cũng từng gọi anh ấy bằng những từ còn tồi tệ hơn, nhưng khi anh ấy nói về sự nhạt nhẽo, tôi đã chẳng thể nào quên nổi. Giờ đây, bất cứ khi nào quan hệ với nhau, tôi luôn nghĩ: "Thì ra anh ấy nghĩ về mình như thế." Và tôi gần như không còn tin anh ấy nữa." Và dù đã gầy, cô ấy vẫn ăn kiêng hết sức ám ảnh, bởi lời thóa mạ "béo" đó.

Một cuộc khảo sát thú vị mới đây của Mỹ chỉ ra rằng phụ nữ ghi nhớ những chi tiết trong cuộc cãi cọ lâu hơn nam giới, nhưng nam giới cũng dằn vặt không kém: nếu bạn rít lên với người đàn ông của mình rằng anh ta là một gã khốn thiếu nhạy cảm, một tên đần vụng về, một gã người yêu tệ hại và một con lợn ích kỷ luôn bị công việc

ám ảnh, có thể bạn sẽ quên ngay những lời này trong vòng nửa tiếng đồng hồ và cảm thấy thoải mái hơn nhiều. Nhưng có thể anh ấy sẽ chịu tác động nặng nề, không vui và âm thầm cảm thấy bất an với công việc, khả năng tình dục và toàn bộ mối quan hệ giữa hai bạn. Việc nói "Em/Anh không cố ý nói vậy đâu" rất ổn nhưng trong trường hợp đó – xét đến những nạn nhân – điều gì khiến bạn phải nói thế? Những lời lẽ cũ rích như người đang cáu giận "luôn nói những điều họ không định nói" sẽ đối trọng với những lời cũng cũ rích không kém rằng chỉ khi giận dữ bạn mới dám nói ra những điều bạn thực sự nghĩ. Và hầu hết chúng ta đều thường xuyên nhớ tới những điều được nghe trong cơn giận dữ. Chúng được khắc ghi vĩnh viễn trong não ta. Không phải lúc nào các cuộc cãi vã cũng xua đi bầu không khí u ám hoài nghi: đôi khi, lửa sẽ bị đổ thêm dầu và cãi cọ trở thành một thói quen, thậm chí một kiểu nghiện ngập.

Thế còn những đứa trẻ trong các "mối quan hệ bền vững" này – nơi cơn giận được "thể hiện theo hướng xây dựng" – thì sao? Chúng có nghe thấy hay không? Nếu có thì, tin tôi đi, chúng sẽ không nhìn nhận sự việc một cách hiểu chuyện hay lãng mạn đâu. Chúng khiếp hãi và khốn khổ. Bạn cũng đang đối xử tàn nhẫn với cả chúng nữa. Chúng sẽ không được chứng kiến các bạn làm lành với nhau thật nồng nàn trong giờ đi ngủ, phải không nào? Chúng sẽ cô đơn trên giường, nghiền ngẫm những suy nghĩ đầy sợ hãi về ly dị và mất mát, hoặc lẻn vào phòng nhau như nhiều người trong chúng ta từng làm thời thơ ấu, để bàn bạc xem chính xác thì điều gì đang diễn ra và điều đó đe dọa đến gia đình đến mức nào.

Rõ ràng, những cặp đôi cãi cọ trong tầm nghe của con cái có nghĩa vụ giải thích tất cả sau cuộc cãi cọ đó. Và họ cần xin lỗi vì đã giận hờn hết sức trẻ con – đúng cái kiểu mà họ bảo con mình cần hạn chế. Nhưng bao nhiêu bậc cha mẹ nhớ làm điều này? Trong âm thầm, trong lo lắng, lũ trẻ nhớ kỹ mọi thứ: kể cả trong nhà chúng tôi, nơi có khá ít cuộc cãi vã, bọn trẻ vẫn nhớ được từng cuộc cãi cọ xảy ra từ vài năm trước – dẫu chúng tôi đã cẩn thận biến những vụ việc đó thành những chuyện đùa gia đình.

Gậy gộc và gạch đá chỉ có thể làm gãy xương, nhưng ngôn từ thì đánh thẳng vào trái tim.

Dĩ nhiên, vẫn cần những cuộc cãi vã. Vấn đề nằm ở chỗ chẳng có gì để tự hào về chúng cả. Không lãng mạn, không gợi cảm, chẳng mấy khi cứu chữa được việc gì: chủ yếu là phá hoại, ngớ ngẩn và trẻ con. Một trong những lời khuyên tuyệt vời nhất về hôn nhân mà tôi từng nghe là của một người phụ nữ đã kết hôn 50 năm. Bà nói: "Điều chủ yếu là, đừng bao giờ khái quát hóa. Đừng bao giờ bắt đầu một câu bằng "lúc nào anh cũng…" hay "anh chẳng bao giờ…" Hãy quát lên chính xác những điều bạn muốn." Đó là một quy tắc tuyệt diệu. Bạn có thể nói: "Đồ ngốc, anh quên lấy đồ giặt là về nên giờ em chẳng có gì để mặc đi làm cả. Anh đã hủy hoại một tuần của em!" Chứ không phải là: "Anh quên lấy đồ giặt là về, anh chẳng bao giờ làm gì cho em cả. Anh lúc nào cũng ích kỷ…" Sẽ ổn nếu bạn nói: "Em giận vì em đã mua vé xem phim rồi mà anh lại quên và đi làm về muộn" chứ không phải là: "Anh chẳng bao giờ đưa em đi chơi! Anh chỉ quan tâm đến công việc chết tiệt của anh thôi!" Bạn càng khái quát hóa bao nhiêu thì sức tàn phá của câu nói càng lớn bấy nhiêu.

Dĩ nhiên, nếu bạn đời của bạn cứ liên tục phạm cùng một sai lầm thì có lẽ cuối cùng bạn cũng phải "bùng nổ" bằng một cơn giận khủng khiếp về một việc nhỏ nhặt nào đó. Nhưng ít nhất thì bạn cũng đừng hạ bệ anh ta hoàn toàn trong cơn thịnh nộ của mình. Bạn luôn có thể giải thích tình hình, thật bình tĩnh, trong giai đoạn xin-lỗi-và-thảo-luận sau đó.

Vậy nên, hãy sáng suốt khi ai đó bắt đầu bênh vực quan điểm "một cuộc cãi cọ tích cực giúp xua tan không khí u ám". Hãy uốn lưỡi bảy lần trước khi nói, giống như mẹ từng dạy. Đừng để cơn giận nhấn chìm lý trí. Đừng nói: "À mà còn điều này nữa…" Hãy tránh mỉa mai và cố gắng trào phúng bằng mọi giá. Hãy nói đùa. Nếu không còn cách nào khác, hãy chạy quanh khu nhà và "chửi thề" cho nguôi.

Một điều khác cũng rõ ràng là dễ chịu: cuộc hôn nhân hoặc mối quan hệ càng lâu dài thì cơ hội sống sót của chúng càng cao. Nếu

duy trì hôn nhân được năm năm thì thống kê về tỉ lệ ly hôn sẽ giảm xuống, mười năm thì còn giảm sâu hơn. Như một người vợ nói: "Đến giai đoạn đó, bạn biết bạn đang có gì. Ý tưởng bắt đầu lại từ đầu và vứt bỏ mọi kỷ niệm có vẻ hấp dẫn… và rồi, trời ạ, khi bạn đã chứng kiến một người đàn ông dần béo bụng và hói đầu, còn anh ấy chứng kiến bạn trải qua quá trình sinh nở và cả những con giun trong bụng bạn, hai bạn đã, nói thế nào nhỉ, bị ràng buộc, phải không nào?"

Khi bạn chuyển từ những chiếc váy phồng vải bóng như lụa sang quần yếm cho các bà mẹ với đầy vết tích từ đứa con bé bỏng, thì hôn nhân cũng thay đổi theo. Và hôn nhân liên tục thay đổi theo từng giai đoạn mới. Điều ngớ ngẩn nhất mà người ta từng nói chính là: "Em/anh không phải là cô gái/chàng trai mà tôi cưới." Dĩ nhiên là họ không phải. Và bạn cũng vậy. Không ai tắm hai lần trên một dòng sông.

Điều chủ yếu là, đừng bao giờ khái quát hóa. Đừng bao giờ bắt đầu một câu bằng "lúc nào anh cũng…" hay "anh chẳng bao giờ…"

Và điều gì đã xảy ra với chàng Charles Darwin trẻ tuổi? Vâng, anh quyết định kết hôn, dù vẫn có không ít dằn vặt vì mất tự do: "Chao ôi! Lẽ ra tôi không nên biết tiếng Pháp – hoặc ghé thăm châu Âu – hoặc đến Mỹ – hoặc bay trên Khinh khí cầu, hay độc hành một chuyến đến Wales… không sao đâu, cậu bé của tôi – hãy vui lên – không ai có thể sống cuộc đời cô độc này với tuổi già loạng choạng, không bạn bè, lạnh lẽo và không con cái, nhìn chằm chằm vào hết gương mặt này đến gương mặt khác… Có rất nhiều nô lệ hạnh phúc."

Và đó là một cuộc hôn nhân hạnh phúc.

4Ai là ai: BỐ

Rồi, trở lại thực chất của vấn đề. Ai sẽ đóng vai trò gì trong vở kịch vĩ đại về cuộc sống gia đình? Ngày xửa ngày xưa, chuyện còn khá là đơn giản…

Thuở ấy, Gấu Bố có một cái ghế lớn và một đĩa cháo đặc to. Gấu Mẹ có một cái ghế vừa và suất cháo cũng rất vừa với một “nữ gấu” tao nhã. Còn Gấu Con thì biết chỗ của mình. Ngoan ngoãn và yên lặng. Gấu Bố đi kiếm hạt dẻ và đánh bại kẻ thù. Gấu Mẹ bận rộn quanh nhà, Gấu Con chỉ quanh quẩn bên mẹ. Không hề xuất hiện những vấn đề như Gấu Mẹ muốn thêm cháo và kiếm việc làm để mua cháo, hoặc Gấu Bố thất nghiệp, gặp khủng hoảng tuổi trung niên và chuyển đến ở cùng cô Gấu Điếm ít hơn mình 20 tuổi. Cũng không có vụ việc Gấu Con phạm pháp và bắt đầu buôn bán chất cấm ở các góc phố.

Liệu có thật thế không? Và nếu thế thật thì liệu họ có hạnh phúc không? Chúng ta có thể tranh luận cả ngày về ưu và nhược điểm của Gia Đình Truyền Thống tốt đẹp xưa cũ, nhưng cũng chẳng ích gì. Điều đúng đắn nhất chính là bắt đầu ngay từ điểm này. Từ chính tại chỗ chúng ta đang đứng. Và chấp nhận sự thật rằng không ai trong chúng ta bắt đầu từ cùng một điểm…

Người cha

Hiếm có thứ gì “cải tổ” toàn diện một người đàn ông như khi anh ta biết tin mình sắp làm cha. Đến cả cái phôi thai mà họ đã lên kế hoạch đầy hào hứng cũng khiến anh ta hoàn toàn rối trí. Một người cho biết: “Tôi đã phải ngồi xuống khi nghe cô ấy thông báo. Rồi tôi nghĩ mình cần làm gì đó. Cứ thuận theo thôi. Cứ trở thành một người cha thôi. Nhưng bằng cách nào thì tôi không rõ.”

Chẳng có gì ngạc nhiên khi anh ta cảm thấy hoang mang đến thế. Không một hình ảnh xã hội quan trọng nào lại mờ nhòe và bối rối

như hình ảnh người cha. Một mặt, những ý niệm cổ xưa về sức mạnh và sự khôn ngoan thường níu chặt lấy từ “người cha” trong nhiều cách gọi, như: God the Father (Đức Chúa Cha), Father Time (Thần Thời gian), Paterfamilias (Người đứng đầu gia đình)… Mặt khác, văn hóa thịnh hành trong thế kỷ này lại mô tả “Bố” như một kẻ vụng về đáng yêu: đó là ông Pooter hay âu lo hiểu lầm cậu con trai Lupin trong tiểu thuyết Diary of a Nobody (Cuốn nhật ký của Không ai), là đám gã hề sợ vợ trên những tấm bưu thiếp truyện tranh, những ông bố thuộc tầng lớp lao động trong các vở hài kịch tình huống trên truyền hình – những người lỉnh vào kho chứa đồ ngoài vườn để trốn việc nhà. Những tấm thiệp Ngày của Bố tạo hình người đàn ông tội nghiệp đó với những đôi dép lê loẹt quẹt trên thảm, ở câu lạc bộ golf, bên những con chó to oai vệ, cạnh dụng cụ câu cá và những chiếc khăn của đội bóng yêu thích. Người ta đã thay đổi vài tạo dáng trong những tấm thiệp hồi thập niên 90, thêm vài cuộc đua mô-tô hầm hố, xem bi-da trên ti-vi và lướt ván; nhưng ngược lại, xu thế thiệp dành cho Ngày của Bố trong vòng 30 năm qua gần như không thay đổi gì. Điều đó hẳn sẽ khiến những người đàn ông ngọt ngào, khéo léo và tinh tế thấy phiền muộn khủng khiếp – những người cha này vốn thích cảm thấy rằng họ chẳng qua chỉ đang ngừng lại trong chốc lát giữa cuộc đời luôn đi lên, thời thượng và có mục đích của mình để trở thành một người cha chu đáo hợp mốt mà thôi. Chỉ vì người đàn ông làm một việc tử tế như có mặt trong lúc đứa con ra đời và thay một hai cái tã mà đóng đinh anh ta vào hình mẫu về một gã hủ lậu lạc hậu và cục mịch, kẻ xỏ đôi dép lê hiệu Prince Albert, tra dầu cho cần câu và đá bóng, thì có vẻ hơi quá. Biết đâu anh ta ghét tất cả các môn thể thao? Biết đâu điều anh ta thực sự thích chính là mặc những bộ com lê phẳng phiu và ăn sushi, hoặc viết những cuốn tiểu thuyết trải nghiệm nhạy cảm? Bất hạnh thay. Thần thoại học về bộ lạc nhìn nhận anh ta theo hướng ngược lại: là kẻ bao bọc gia đình đầy lý trí, ổn định, bảo thủ và cực kỳ nhàm chán, được xoa dịu bằng tấm thiệp vào Ngày của Bố hoặc bị lờ đi, dù ít hoặc nhiều.

Người cha không phải một người mẹ.

Hoặc bị đổ tội. Các ông bố thời hiện đại cũng bị oanh tạc bởi những tuyên bố của chủ nghĩa nữ quyền cấp tiến, rằng người bố là hoàn toàn không cần thiết, ngoại trừ thứ mà anh ta hiến tặng cho chiếc ống nghiệm tiện lợi và dụng cụ lấy tinh trùng tại nhà; và rằng anh ta khá nhất cũng chỉ có thểở mức chấp nhận được. Có một thực tế rành rành rằng trong gần như mọi cuộc hôn nhân, người mẹ nhận chăm con đều ám chỉ xã hội không tin vào ưu tiên dành cho một người cha toàn thời gian. Bên cạnh đó, đàn ông – những người cấp tiến sẽ bảo ta vậy – vẫn còn mọi rợ, "mù chữ" về mặt cảm xúc do bị kìm hãm bởi sự lạnh lùng của chính ông cha mình. Hy vọng duy nhất của anh ta là trở thành một Người Cha Kiểu Mới hiện đại sáng ngời, có mặt trong những lớp tiền sản (và cả khi vợ sinh nở nữa), gắn bó với đứa con bé bỏng, tắm cho nó, thay bỉm, thể hiện sự dịu dàng, rơi lệ, đẩy xe đẩy em bé, hoán đổi vai trò… Trong nỗi phấn khởi dạt dào của thuở mới làm cha, rõ ràng, một vài người đàn ông kiểu mới đã tự lao mình vào tất cả những điều này. Thực vậy, sự bùng nổ ly hôn và phong trào Người Cha Kiểu Mới đã xây dựng nên liên minh kỳ quặc, tạo ra một hình tượng hiện đại có một không hai: người đàn ông bỏ người vợ đầu và đứa con ở tuổi thiếu niên (không hề gần gũi với con ở thời kỳ sơ sinh và không bao giờ phải thay bỉm, xin cảm ơn) để cưới một cô nàng trẻ hơn rất nhiều và nhiệt thành lao vào chu trình sinh đẻ-tắm táp-đổ bô. Nhiều nhân vật đến giai đoạn chớm hói giờ đây lại vãng đến những cửa hàng bán đồ trẻ em trong giờ nghỉ trưa, khiến cô vợ cũ của anh ta phẫn nộ trong thầm lặng.

Và ngay cả hình ảnh Người Cha Kiểu Mới cũng nhạt nhòa dần khi con cái lớn lên: theo một cuộc khảo sát xã hội học mới đây về vấn đề chia sẻ vai trò giữa các cặp đôi, một nửa số gia đình trở lại với hình mẫu truyền thống trong vòng hai năm. Một khi tính tiểu thuyết ly kỳ và những quyết tâm lớn lao đã hao mòn, nếu một người cha đi làm suốt ngày, vai trò của anh ta có thể nhanh chóng thu nhỏ lại thành một thứ hệt như vai trò của chính cha anh ta ngày xưa. Charlie Lewis, viện sĩ của Đại học Reading, người nghiên cứu về cương vị của người cha trong thập kỷ 80, đã bình thản quan sát rằng: trong tất cả những cuộc trò chuyện dũng cảm về phong trào

Người Cha Kiểu Mới, “hầu như các ông bố đều là trợ lý, chứ không phải là đối tác, trong công việc chăm sóc con cái.”

Nhưng Lewis – cũng trong nghiên cứu đó – đã đập tan niềm tin hiện đại ngây thơ rằng sự dịu dàng của người cha chỉ ra đời trong thế hệ TÔI[13] và do phong trào nữ quyền đòi hỏi sự hỗ trợ của người cha. Vấn đề thực ra sâu sắc hơn nhiều: không phải mọi người cha trong quá khứ đều chọn thái độ xa cách và kính cẩn như thể Cha-là-trời. Các nghiên cứu về ngư dân và thợ thủ công thời đại Victoria tiết lộ rằng không hề cục súc, say xỉn và xa cách như những người cha ở tầng lớp lao động trong “truyền thuyết”, thật ra những người đàn ông này rất tích cực tham gia, quan tâm đến việc nhà và thường dẫn con cùng đi làm. Trước đó, William Cobbett[14] đã chuyển về nông thôn vào năm 1892 và làm việc tại nhà bởi ông tin rằng một đứa con luôn phải được nhìn thấy bố. Nếu bạn bè đề nghị ông đến đâu đó ở mà không đưa con theo, ông sẽ từ chối.

[13] Nguyên văn “Me generation”, thuật ngữ bắt nguồn từ Mỹ, được dùng để chỉ thế hệ yêu bản thân quá mức.

[14] Nhà báo, tác gia người Anh.

Không, chúng ta không phát minh ra sự dịu dàng của người cha, nhưng có lẽ sẽ đúng một phần khi nói rằng từ những năm 1940 ở châu Âu, chúng ta đã tự đổi mới nó. Hai cuộc chiến tranh tàn bạo, với vô số đàn ông bị đẩy vào mối quan hệ bầu bạn nam giới trưởng thành và cứng rắn suốt một thời gian dài, đã quá đề cao sự nam tính và che mờ đi nhận thức của người đàn ông truyền thống về sự dịu dàng trong mình. Freud cũng chẳng giúp tình hình khá hơn: loạt sách chăm sóc trẻ nhỏ thế kỷ 20 đã cố tình cách ly vai trò người cha ra khỏi nhịp điệu phát triển của xã hội, hoặc khiếp hãi chỉ ra rằng anh ta là nguồn gốc của chứng loạn thần trong tương lai (các tác giả trước Thế chiến thứ hai hầu như đều nhất trí không nên khuyến khích người cha ôm ấp con mình hay làm bất kỳ điều gì vượt quá “cái bắt tay nam tính”), hoặc lấy anh ta ra làm trò đùa, sống sượng “dìm” anh ta xuống hàng một người giữ trẻ không đáng tin cậy. Trong cuốn hồi ký The Boy who Shot Down an Airship(Cậu bé bắn

hạ máy bay), Micheal Green đã đưa ra lý thuyết chính ti-vi đã ngấm ngầm phá hoại uy quyền của người cha. Ngày xưa, Cha là người duy nhất trong nhà được đi, đi chiến đấu chẳng hạn, vòng quanh đất nước: ký ức và trải nghiệm của người cha là cơ sở chính gây dựng nên thế giới quan rộng lớn của đứa con. Giờ thì chúng ta có David Attenborough và kênh Tin tức mang thế giới bao la hơn thế về phòng khách, ai còn cần đến những câu chuyện chiến tranh cũ rích của bố nữa? Green đau đớn phát biểu rằng điều đó gây xói mòn khủng khiếp uy quyền của người cha. Những ông bố già nua tội nghiệp. Chúng ta, các bà mẹ, có thể phàn nàn về những hình ảnh được tô vẽ cho mình, nhưng kỳ thực những ông bố cũng rơi vào tình cảnh tương tự.

Người cha tốt

Vậy, điều gì làm nên một người cha tốt? Một nhà văn theo chủ nghĩa nữ quyền từng khinh miệt phát biểu: "Chính là người không say túy lúy trong lúc cần làm việc nhà và không để lại sẹo cho con cái." Nếu bạn chặn ai đó trên đường và hỏi câu này, họ sẽ trả lời bằng những câu như: "À, người cha tốt nên là một người có khả năng chu cấp tốt cho gia đình" hoặc "người mà lũ trẻ thích chơi cùng" hoặc "một tấm gương mẫu mực". Nhưng không đáp án nào hoàn toàn chính xác. Thật đáng sợ khi nghĩ rằng người cha chỉ là con bò sữa tài chính (bởi sẽ ra sao nếu, vì một lý do khách quan nào đó, họ không còn kiếm được tiền nữa?) và việc trở thành bạn chơi cùng trẻ thậm chí cũng không phải vấn đề quá quan trọng. Một người cha vui tính, âu yếm và khoái nô đùa rõ ràng là một tài sản quý giá, nhưng chúng ta cũng khó mà lờ đi sự thật rằng trong những nền văn hóa và tầng lớp nơi người cha cứ như thể những vị thần xa cách và trang nghiêm, nhiều công dân giàu tình thương và biết tự điều chỉnh một cách hoàn hảo đã biết tự xoay xở để trưởng thành. Phong cách thành công của sự nghiệp làm cha rất đa dạng, đa dạng hơn rất nhiều so với sự nghiệp làm mẹ (và những bà mẹ như chúng ta hẳn sẽ giận dữ vì điều này). Hãy nhìn vào sự yêu mến và nguồn cảm hứng của John Mortimer[15] khi ông viết về cha – một luật sư tòa phúc thẩm già nua, sắt đá, cứng đầu cứng cổ và lập dị, người không bao giờ thừa nhận mình bị mù và bảo con trai rằng

tình dục là thứ bị đánh giá cao quá mức. Ông không phải một viên chức điển hình hay người cha hoàn hảo, phải không nào? Nhưng con trai ông tiếc thương ông sâu sắc. Hoặc, hãy nhìn James Morris[16] xem, con cái ông vẫn yêu thương và kính trọng cha mình, dù ông đã chuyển giới và trở thành bà Jan Morris. Bạn thậm chí còn có thể, dù không tin tưởng hoàn toàn, đi theo lý thuyết đậm chất an ủi của Nancy Mitford[17] về cơ chế cân bằng của Tạo hóa: rằng con cái của những người cha hay gầm thét, cáu bẳn, chuyên đánh đập (như chính bản thân bà) sẽ “chán ngấy cha mình đến mức đủ sức vượt qua bão giông mà những đứa trẻ bình thường khác hẳn phải vô cùng hoảng sợ.”

[15] Luật sư, tác giả người Anh

[16] Sử gia, tác giả xứ Wales

[17] Nhà báo, tiểu thuyết gia người Anh

Vậy, một người cha tốt sẽ làm gì? Người thì bảo một người cha là vô cùng cần thiết đối với sự phát triển nhân cách của đứa con bởi “tình yêu thương của cha có xu hướng tùy thuộc vào thành tựu và cách hành xử ngoan ngoãn của đứa con trong khi tình yêu của mẹ thì luôn chẳng thay đổi”. (Này này, bỏ ngay tập giấy nhớ của bạn xuống. Câu này không phải tôi nói đâu, là của Trevor Berry nói trong Families Need Fathers (Gia đình cần Bố) đấy. Tôi quẳng nó vào đây làm một quan điểm thảo luận thôi.) Người thì bảo người cha tốt vun đắp lòng tự tôn của các con, người khác lại tuyên bố anh ta tiếp thêm sinh lực cho gia đình và chinh phục thế giới bên ngoài trong khi người mẹ tập trung vào bên trong, vào tận cốt lõi của gia đình.

Tất cả những gì ta có thể chắc chắn chính là, một người cha không phải – xin nhắc lại, không phải – là bản sao của người mẹ. Khi mới bắt đầu viết sách về chăm sóc trẻ nhỏ, phía nhà xuất bản đã nhiều lần yêu cầu tôi giải thích tại sao lại luôn đề cập đến “người mẹ” chứ không phải “phụ huynh”. Xem xét lương tâm của mình, tôi nhận ra vấn đề nằm ở chỗ tôi đang nghĩ về “mẹ” như một từ mô tả công việc, hơn là một từ có liên quan đến giới tính. Giống như kế toán.

Hoặc thủ tướng, hoặc bác sĩ. Có những người cha thực hiện rất nhiều công việc làm mẹ: dỗ con ngủ, lắng nghe những âu lo về trường học, chăm sóc sức khỏe, phân loại bít tất… Nhưng lảng vảng trong tâm trí tôi luôn là niềm tin vững chắc rằng làm cha là một chức năng song hành – và rõ ràng là riêng biệt.

Người cha dường như là một ngôi nhà để nghỉ chân nằm giữa sự tận tụy ấm cúng của cuộc sống được chăm bẵm ở phía bên này và thế giới toàn những kẻ xa lạ ở phía bên kia.

Sau đó, tôi phát hiện ra nhiều học thuyết tâm lý ủng hộ quan điểm này. Người cha không phải một người mẹ. Dù có thích hay không thì người cha vẫn đóng vai trò khác trong mối quan hệ với các con: không hẳn là “phiên bản lớn lên” của chúng mà gần với vai trò của một người giám hộ nhân từ hơn. Người cha thực hiện những công việc khác, chơi những trò dữ dội hơn và ít sẵn sàng nhận biết hay cảm thông với từng cú ngã hay nỗi lo hơn. Người cha không chỉ cười cùng con, mà đôi khi còn cười nhạo con. Anh ta làm những điều ngốc nghếch để con cười, đặc biệt là để con cười chính mình. Người cha dường như là một đoàn quân tiên phong của thế giới thực nhọc nhằn gian khổ mà tới một ngày đứa con bé bỏng sẽ phải đối mặt ngoài kia: một ngôi nhà để nghỉ chân nằm giữa sự tận tụy ấm cúng của cuộc sống được chăm bẵm ở phía bên này và thế giới toàn những kẻ xa lạ ở phía bên kia.

Chúng ta rất dễ thấy điều này trong hành động thực tế. Định kiến nào cũng luôn có những ngoại lệ, nhưng về tổng thể, đúng là người mẹ cuống quýt nhặng xị lên vì găng tay và mũ len trong khi người cha làm mất chúng. Người mẹ cảnh giác “trường kỳ” với những căn bệnh đáng sợ có thể xảy đến với đàn con bé bỏng trong khi người cha chỉ nhận ra con mình nôn mửa khi chúng đã nôn vọt ra rồi. Người mẹ thấu cảm, người cha thông cảm. Người cha thường là lựa chọn tốt hơn khi cần dẫn con đi thi hay đi tiêm chủng (vâng, các bác sĩ đa khoa bảo tôi vậy đấy) bởi anh ta ít khi rơi vào trạng thái hốt hoảng đến run rẩy để rồi lây sang đứa trẻ như người mẹ. Tôi từng thấy các ông bố trẻ trong bệnh viện cùng con, dỗ chúng ngủ

khi người mẹ không làm được. Điều này không có nghĩa là người cha giỏi giang hơn người mẹ, mà nó có nghĩa là các phản ứng cảm xúc của họ khác nhau.

Tạo hóa có lý do khi sắp đặt các vấn đề: cương vị làm cha, khác biệt hoàn toàn với cương vị làm mẹ. Có lẽ những người mẹ đơn thân hiểu điều này rõ hơn ai hết, bởi họ phải làm cả công việc của người cha và nhiều lúc phải tự xẻ mình ra làm đôi. Dù hoán đổi vai trò tài tình đến mức nào, thì dường như bạn vẫn cần đóng đến hai vai trong cuộc đời một đứa trẻ: một người trấn an trẻ, người còn lại thử thách trẻ, dũng cảm và đồng giới với trẻ. Có lẽ, nếu khái niệm Người Cha Kiểu Mới có nghĩa lý gì đó, thì hẳn phải là các cặp cha mẹ sẽ cảm thấy thoải mái hơn khi luân phiên thực hiện cả hai vai trò này.

Vậy thực tế thì, người ta có thể khuyên gì người mới làm cha? Cũng có đôi điều đấy. Những điều quá hiển nhiên ư, xin hãy miễn đi! Trước hết, người cha hãy thử góp mặt trong quá trình chăm sóc thể chất cho em bé, nhưng nếu việc đó không phù hợp thì cũng đừng ép buộc. Một mặt, nói như Mike Rosen – nhà thơ, đồng thời là một người cha toàn thời gian – thì: “Tham gia vào những thứ như phân, ốm, vân vân… thực sự giúp mối quan hệ cha con trở nên tốt đẹp và âu yếm hơn. Hát ru con cũng có tác dụng tương tự.” Mặt khác, tôi có biết một người cha chu đáo, tỉ mỉ, đầy yêu thương, hài hước tử tế và được quý trọng – nhưng cũng chỉ thay bỉm cho con duy nhất một lần. Lần thay tã đó anh bị nôn luôn. Vợ anh đã phải dọn dẹp hai mớ hỗn độn thay vì một và chẳng bao giờ nhờ vả anh nữa. Khi ấy, xin thưa, hãy cứ người nào việc nấy.

Thứ hai, hãy ở gần con. Có một xu hướng đáng sợ ở đàn ông (và một vài người phụ nữ đi làm đầy quyền lực) là nghĩ rằng trừ phi họ đang làm những “việc ra việc” mang lại khoảng thời gian chất lượng với con cái, hoặc “để mắt” đến chúng khi không có người lớn nào khác trông chừng, thì họ chẳng ích lợi gì khi xuất hiện bên con, họ có thể làm việc, hoặc ra ngoài. Như thế không đúng đâu. Rosen từng viết một báo cáo đáng yêu về sự có mặt loanh quanh trong nhà mà trẻ cần ở cả bố và mẹ. Học thuyết của ông, trong cuốn sách

ngốc nghếch mà tuyệt vời Goodies and Daddies (Những điều tốt và những người bố) (mỗi ông bố mới đều nên có một cuốn), chỉ ra rằng lau bàn, cùng thi chạy trong hội thao trường, chùi bệ lò sưởi… chính là khoảng thời gian để gây dựng mối quan hệ với con cái. “Đó là lúc lũ trẻ hỏi bạn những điều cực kỳ quan trọng đối với chúng – Trâu có ăn mì không ạ? Và những câu hỏi mang tính sống còn khác. Kể cả khi đọc báo, sự có mặt của bạn là sự xác nhận quả quyết rằng bạn thích ở bên trẻ, bởi sự vắng mặt của bạn sẽ tạo ra nỗi lo âu bé xíu rằng bạn không muốn ở nhà và bạn không muốn ở bên trẻ. Nếu bạn ở bên, lũ trẻ sẽ ghi nhận bạn.”

4

Và đây có lẽ là một trong những bài học khó khăn nhất mà người cha phải học. Trong thực tế, có những người phải học hết sức chật vật: Ngài John Harvey-Jones, một nhà tư bản công nghiệp, đã tàn nhẫn chỉ ra trong cuốn hồi ký rằng ông suýt nữa đã để tham vọng sự nghiệp hủy hoại cuộc đời mình. Sau những thành công vượt bậc tại ICI[18] vào thập niên ٦٠, ông mô tả hết sức rõ ràng việc thế giới công nghiệp đã tàn phá cuộc sống gia đình của ông như thế nào: “Tôi bắt đầu hành xử theo kiểu chính trị – không đến nỗi đáng hổ thẹn, tôi hy vọng thế, nhưng tôi chủ tâm tìm cách chứng minh rằng mình vượt trội hơn những người khác. Tôi chơi với các trùm tư bản, tôi ném mình vào cuộc sống thượng lưu, những cuộc chè chén và những câu lạc bộ đêm. Tôi lơ là vợ và con gái và coi việc họ ở bên mình là hiển nhiên. Trong quãng thời gian ngắn ngủi đó tôi đã khiến đời sống gia đình mình khủng hoảng.” Ông đã nhận ra điều đó và kịp thời sửa chữa. Nhưng những lời kể của ông hẳn đã bắt đúng bệnh của nhiều người đàn ông: họ mắc kẹt giữa tình thế tiến thoái lưỡng nan, vừa muốn trở thành một người chu cấp tài chính tốt – thậm chí là tốt nhất – vừa muốn trở thành một người cha tốt.

[18] Imperial Chemical Industries: Nhà sản xuất hóa chất lớn nhất ở Anh, đã giải thể vào năm 2008 (BTV).

Lĩnh vực kinh doanh và sản xuất vẫn “lạc hậu” trong việc chấp nhận các ông bố cần “ở bên” con mình; có một thực tế tàn nhẫn là nếu

trong cuộc phỏng vấn xin việc, một người đàn ông đề cập đến chuyện có những hôm anh ta cần tan làm vào đúng năm giờ để đón con từ trường mẫu giáo, thì “anh ta cầm chắc thất bại”. Một người đàn ông khác mà tôi biết, một nhân viên kinh doanh làm việc tại nhà, thường xuyên dành thời gian chăm sóc ba đứa con trong khi vợ anh điều hành một cơ sở kinh doanh nhỏ, cho biết: “Tôi sắp xếp thời gian của mình sao cho linh hoạt và làm các việc giấy tờ vào đêm muộn, nhưng họ sẽ giận tím gan nếu phát hiện ra điều này.” Thậm chí một vài doanh nghiệp sẽ điều chuyển nhân viên nam cũng như nữ khi họ bắt đầu làm cha làm mẹ. Hồi cuối thập niên 80, nước Anh từng choáng váng khi một thành viên Nội các, ông Norman Fowler, đệ đơn từ chức để dành nhiều thời gian hơn với đàn con nhỏ của mình. Ông phát biểu: “Tôi đã không phải là một người cha biết sẻ chia, và tôi muốn ở nhà một thời gian.” Ba năm sau ông trở lại, khi các cô con gái đã lớn hơn. Giới truyền thông cười khẩy trước tất cả những động thái này (đã có lúc, không ai trong giới báo chí Anh, trừ tôi, có vẻ tin vào động cơ của ông), nhưng khi tôi thăm dò ý kiến của những người trong nguyên một toa tàu nọ về vấn đề này, tất cả đều ủng hộ ông.

Một người đàn ông trẻ tuổi nói: “Mừng cho ông ấy. Tôi ước mình có thể làm vậy. Chẳng bao giờ tôiđược gặp con mình lúc chúng còn thức, chỉ trừ cuối tuần, mà đến hai phần ba các cuối tuần là tôi không ở nhà.” Một người khác thì lại: “Chúng tôi đang chọn trường mẫu giáo cho con trai. Tôi muốn đến từng nơi xem xét, nhưng không kiếm đâu được ngày nghỉ.” Không người đàn ông nào muốn bỏ việc giữa chừng hay hoán đổi vai trò với vợ. Họ chỉ muốn có không gian để trải nghiệm cuộc sống gia đình trong những năm đầu không thể thay thế được và, theo lời một người khác thì “để đặt những ký ức đẹp đẽ nền móng nhằm chống lại khoảng thời gian thằng bé trở thành một thiếu niên khủng khiếp khinh miệt người cha già của nó”. Thú vị thay, một người khác lại quan sát được rằng từ hồi mất đi công việc đầy quyền lực và chuyển sang một việc khác không tốt bằng, thời gian anh ta dành cho con mình vui vẻ và thư thái hơn. “Tôi từng kích động đến mức phải dành thời gian rảnh rỗi để thổi bay những năng lượng hung bạo, bằng cách lái xe đến bờ biển với tốc độ 144 km/h, hoặc chơi trò bóng quần hung hăng. Tôi

chưa từng được thư giãn. Giờ thì tôi làm một công việc hơi đơn điệu, tôi có nhiều thời gian cân bằng cùng các con hơn. Tôi thực sự thích thế."

Dẫu vậy, những người đàn ông dám chủ động làm chậm lại guồng quay sự nghiệp đều đặc biệt hiếm có và dũng cảm. Xã hội vẫn tung hô những đấng nam nhi cuồng công việc và những công việc nhiều áp lực khiến bạn cảm thấy mình quan trọng. Bất cứ người mẹ nào cũng có thể kể cho bạn nghe về những khoảnh khắc ảm đạm, lẻ loi khi niềm vui của cuộc sống gia đình xuống cấp thành căn bếp bừa bộn với ổ mèo và một đứa trẻ tuổi tập đi cáu kỉnh thò lò mũi xanh. Theo lời nhà văn Fraser Harrison, cuộc sống gia đình anh đã có giai đoạn mà "tụi nhỏ dường như không còn đáng yêu và mới lạ, thay vào đó, chúng tự cho mình là trung tâm đến mức khiến ta điên tiết. Âm thanh ríu rít liên miên của chúng không còn là bản hợp xướng vui tươi dành cho cuộc sống gia đình mà trở thành tiếng om sòm inh tai nhức óc". Những lúc ấy, một người lái xe công ty đang chờ trước cửa và một loạt quyết định chính sách sẽ chẳng khác gì tự do trời ban.

Cân bằng chính là điểm mấu chốt. Lịch sự, nhã nhặn và tôn trọng cũng vậy. Có lẽ chúng ta nên tử tế hơn với những người cha, ngợi ca họ nhiều hơn. Tôi biết điều đó có vẻ khó khăn, khi những người mẹ cảm thấy thường xuyên bị đánh giá thấp, nhưng một chút tôn trọng lẫn nhau có thể tạo ra điều kỳ diệu đấy các bạn ạ.

Kể cả khi điều đó không giúp ta tìm thấy chiếc găng tay, cái mũ len hay một phần của bộ đồng phục thất lạc.

Cha và con trai

Hãy xé toạc vỏ bọc của Người Đàn Ông Kiểu Mới hiện đại, bạn sẽ thấy lộ ra một gã thợ săn mong muốn đi săn cùng con trai. Mới đây, một gã nhạy cảm, nhẹ nhàng đã làm tôi giật bắn khi nhìn cặp sinh đôi một trai một gái và buồn bã nói về bé gái: "Con bé có mọi điều mà người ta cần ở một đứa con trai – khỏe khoắn, gan dạ, cao ráo, mạnh mẽ… và nhìn thằng bé kìa…" Cậu bé nép mình duyên dáng

phía sau mẹ, thấp hơn và bối rối hơn hẳn cô em gái tinh ranh đầy sức sống.

Đàn ông cần phải kiểm soát những kỳ vọng đối với con trai họ, bởi các cậu con trai thường tự so sánh bản thân với cha chúng, mọi sự sẽ căng thẳng khủng khiếp nếu để họ chơi cùng một trò. Các cậu bé dễ cảm thấy chúng khiến cha mình thất vọng và điều này làm chúng buồn bã, cáu kỉnh. Hãy nghĩ về lời của những bác-sĩ-chuyên-khoa-người-Mỹ: thông điệp đúng đắn mà một người cha cần đưa ra rõ ràng là: “Này con trai, bố tự hào về con, dù con có làm gì chăng nữa.” Nếu cậu con trai này thực ra đang nằm ườn trên ghế bành với rèm cửa đóng kín mít vào lúc bốn giờ chiều cùng chiếc máy nghe nhạc lủng lẳng bên tai, cố bật ti-vi bằng ngón chân cái vàng khè xương xẩu khủng khiếp thò ra từ một lỗ thủng trên bít tất, thì gửi đi thông điệp đó quả cũng khó khăn. Khi đó, ta có thể đổi thông điệp thành: “Này con trai, bố biết con vừa nhận được những món quà hay ho độc đáo. Có muốn bố giúp con sử dụng chúng không?” Cậu chàng sẽ càu nhàu, nhưng đó sẽ là kiểu càu nhàu thoải mái vui vẻ.

Cha và con gái

Tôi làm việc với một người đàn ông mà hầu như tôi không ưa nổi: anh ta đốp chát, nông cạn, đỏm dáng. Nhưng điểm yếu của anh ta lại là cô con gái, anh ta có thể say sưa nói không ngừng nghỉ về cô bé. “Từ khoảnh khắc con bé chào đời… ôi trời ơi, đôi giày đỏ bé bỏng đầu tiên… con bé mới đẹp làm sao, tôi nghiêm túc đấy, rất đẹp… một cô bé diệu kỳ…” Khi gặp cô bé, tôi đã khá choáng váng: đó là một cô bé 12 tuổi, trông hơi ngây ngô, nhợt nhạt, tóc tai lòa xòa và nhút nhát. Kiểu phụ nữ mà bình thường ta sẽ không bao giờ thấy người đàn ông thời trang này ở cùng trong một căn phòng. Nhưng anh ta ẵm con bé vào lòng, đẩy nó về phía trước và nói: “Con bé thật xinh đẹp phải không?” mà không mang chút hàm ý mỉa mai nào. Và con bé mỉm cười sung sướng. Khoảnh khắc ấy, tôi thực sự quý mến gã khó chịu đó.

Để tự tin trưởng thành, các cô con gái thực sự cần đến sự ủng hộ của cha chúng. Điều này đúng với những ưu điểm cả về thể chất lẫn đạo đức. Việc của người cha tuyệt đối không phải là chỉ ra

những chấm mụn, gu ăn mặc kỳ dị hay tình trạng béo ú tròn quay của cô con gái. Người mẹ đảm nhiệm công việc này khéo léo hơn nhiều, các cô dì và chị em họ cũng khéo léo không kém. Việc củacác ông bố là trở thành người hâm mộ nhiệt thành và kiên định đầu tiên của cô bé. Dẫu vậy, khi cậu bạn trai đầu tiên của cô bé xuất hiện, vai trò của người cha lại là đừng có tra hỏi cậu thanh niên mặt tàn nhang đó về viễn cảnh sự nghiệp hay những dự định vinh quang. Nhiệm vụ của người cha lúc ấy là lui về nhà kho kín như bưng và than khóc cho thỏa thích.

Một điều khác nữa. Có những người đàn ông kinh hoàng trước các câu chuyện về lạm dụng trẻ em đến mức e ngại ngay cả việc ôm ấp con cái mình, nhất là con gái. Tôi quen một người đàn ông, cứ gọi anh ta là Mick đi, người tôn thờ cô con gái năm tuổi của mình từ mái tóc óng vàng đến đôi giày đỏ chót. Nhưng kể từ khi một bé gái khác sống cùng phố nhà anh suýt bị gã cha dượng say xỉn cưỡng hiếp (trong một vụ việc khiến cả khu dân cư phải xôn xao), Mick không còn bế con vào lòng nữa. Anh nói: “Điều đó sẽ tốt cho con bé hơn, trong thời đại đồi bại này.” Anh hoang mang và bối rối. Bé Emma không hiểu tại sao giờ đây cha luôn nhảy phắt ra khỏi giường mỗi khi cô bé bò lên vào mỗi sáng. Có lẽ thời gian sẽ giúp họ đạt được một thỏa hiệp, nhưng giờ thì tình hình đang đáng buồn đến tuyệt vọng. Chuyện ngày càng phổ biến trong xã hội: các ông bố vẫn dẫn con gái mình đi bơi nhưng ngày càng nhiều người từ chối dẫn theo cả bạn của con gái. Sự ghê tởm và mong muốn ngăn cản nạn ấu dâm hiện diện trong mỗi chúng ta, nhưng trong nhiều trường hợp, chúng lại dội thành những nỗi buồn trong những gia đình bình thường.

Thông điệp đúng đắn mà một người cha cần đưa ra rõ ràng là: “Này con trai, bố tự hào về con, dù con có làm gì chăng nữa.”

Hẳn đây chưa phải là dấu chấm hết cho sự dịu dàng của người cha. Mỗi bậc cha mẹ đều biết rằng con mình thích được âu yếm, đó là một niềm vui thể chất. Chiếc cằm nhỏ bé mềm mại cọ vào cằm bạn, vùi đầu vào vai bạn, những trò dụi mũi và những ngôn từ vô nghĩa

vui tươi của những cái hít hà và vồ chụp và “ăng hết cún coong” là một phần của cuộc sống gia đình hạnh phúc, đôi lúc đến tận khi đứa trẻ đã cao lớn. Một em bé sơ sinh không được ôm ấp sẽ tiều tụy héo hon, thậm chí chết yểu. Những trẻ lớn hơn, khi đột nhiên thấy mình không được ôm ấp nữa, sẽ cảm thấy lạc lõng và cô đơn. Bạn cần ôm, khi cái ôm đó có người đón nhận.

Và khi không ai đón nhận, bạn lại phải dằn những cái ôm lại. Bài học về sự riêng tư và phẩm giá cũng vô cùng quan trọng: cha mẹ, nhất là cha, người tượng trưng cho sức mạnh và quyền uy đối với đứa con – không được vồ vập ôm ấp quá nhiều khi đứa trẻ từ chối, hoặc khi trẻ đang bận làm điều gì khác. Và không đứa trẻ nào nên hôn bất cứ ai, dù có là họ hàng thân thiết thế nào đi nữa, trừ khi chúng muốn. Nhưng bạn luôn có thể nài xin một cái ôm, nếu bạn đang quá mức tuyệt vọng…

5Ai là ai: MẸ

Đêm trước Ngày của Mẹ, Mẹ Hiện Tại đã thiếp đi sau khi dại dột ăn món mousse sô-cô-la và chỗ bánh kẹp Marmite ăn dở của bọn trẻ. Vào những đêm như thế, những cơn ác mộng cảnh báo thường xuất hiện, với nhóm ba con ma như đã hành hạ Ebenezer Scrooge[19]. Và chuyện là vậy đấy.

[19] Nhân vật chính trong tác phẩm A Christmas Carol (Giáng sinh yêu thương) của Charles Dicken.

Con ma đầu tiên lờ mờ hiện ra ở chân giường, đôi tay nhăn nheo bị gông bằng cái xích làm từ bột nhào bánh mì. Nó mập mạp, nhợt nhạt với nụ cười thường trực. Tóc nó rẽ ngôi giữa, cái tạp dề trắng đính trên bộ ngực to sụ. Xung quanh nó ám thứ mùi quen thuộc của bánh ngọt và là ủi.

“Tôi”, nó nói vẻ thân thiện, “là con ma của Tình mẹ Quá khứ. Trên tấm thiệp Ngày của Mẹ có hình ảnh của tôi.”

“Bà đã làm gì?” Người mơ hỏi.

Con ma bùng lên. “Làm gì ư? Tôi làm bánh. Tôi tự làm cả mứt và dưa muối. Tôi thức dậy lúc bình minh để nấu những bữa sáng nóng hổi ngon lành. Tôi hát khi lau cầu thang. Tôi khâu áo cho lũ trẻ, dạy chúng chữ cái và không bao giờ quên đọc to một câu chuyện trước khi đi ngủ. Suốt 12 năm tôi luôn đợi con ở cổng trường và khi các kho báu của tôi rời khỏi nhà…” bà sụt sùi khóc, “tôi đưa chúng tiền để gửi quần áo cần giặt về nhà. Tôi đã từng là trung tâm của gia đình.” Nó ngừng lời, rồi lại sụt sùi.

Người mơ đợi, rồi rụt rè hỏi: “À ừ, vậy thì cuối cùng, chuyện gì đã xảy đến với bà?”

Con ma lại sụt sùi to hơn. “Khi lũ trẻ lớn lên, chồng tôi đã bỏ đi với bồ.” Nó buồn rầu nói. “Anh ấy nói rằng tôi không biết trò chuyện. Và năm ấy tôi đã 45 tuổi và không thể tìm được việc làm vì họ nói tôi chẳng có kỹ năng gì cả. Trời ơi!”

Nó đột ngột biến mất, chỉ để lại mùi vải khét nhạt nhòa trong không khí. Con ma thứ hai xuất hiện với vẻ bồn chồn, sốt ruột. Nó mặc áo vest công sở phẳng phiu và bực bội kéo mạnh chiếc quần bó chặt. Nó xách một cái cặp tài liệu, một cái vé mùa[20] và ba túi ni-lông thò ra những cuộn giấy vệ sinh, một đoạn mô hình đường ray tàu hoả, một cái bắp cải, một túi mì Ý và một quyển sách về Sự Căng Thẳng. Vừa liếc đồng hồ, nó vừa nói thật nhanh.

[20] Cho phép một người muốn đi bao nhiêu chuyến xe, dự bao nhiêu buổi hòa nhạc… tùy ý trong một thời gian nhất định.

Để tự tin trưởng thành, các cô con gái thực sự cần đến sự đồng thuận của cha chúng.

“Tôi là con ma của Tình mẹ Hiện tại, OK? Tôi nghỉ thai sản hai lần và luôn quay lại sau 12 tuần. Thành thực mà nói thì tôi đã tìm được một nhà trẻ tuyệt vời; mỗi tội là bọn trẻ phải ra về vào đúng 5 giờ 30 và trường tiểu học thì còn tan sớm hơn nên Damien phải cầm chìa khóa, còn tôi phải lao như điên về nhà nếu mấy cuộc họp phòng ban bị quá giờ. Và tôi tin vào Thời gian Chất lượng với bọn trẻ, bạn cũng vậy phải không? Nên chúng tôi đọc The Lion the Witch and the Wardrobe (Biên niên sử Narnia: Sư tử, Phù thủy và cái Tủ áo), làm đồng hồ mặt trời bằng giấy bìa và học tiếng Ý cùng nhau vào buổi tối. Tất nhiên các thứ năm là buổi học vĩ cầm Suzuki, nhưng rắc rối là nếu tôi phải ở lại văn phòng muộn thì chúng tôi sẽ lỡ mất phần đầu của buổi học và giáo viên sẽ nổi giận với tôi, bằng tiếng Nhật, nhất là nếu tôi không tập luyện đủ cùng con như lời thầy dặn. Và vào các thứ bảy, tôi nấu ăn cho cả tuần rồi trữ vào ngăn đá, vì tôi tin dùng thức ăn nhà làm, bạn cũng thế phải không? Vậy là chỉ còn lại công việc giấy tờ của văn phòng, tôi phải giặt bằng tay rất nhiều vì

cái máy giặt bị hỏng và thợ sửa chữa không làm việc cuối tuần… nhưng tôi đã mua cái máy tính cá nhân Quản lý Thời gian mới này, tất cả chỉ là vấn đề hiệu suất mà thôi…”

Người mơ ngắt lời: “Cuối cùng thì chuyện gì xảy đến với bà?”

“À, tôi vẫn đang làm việc.” Con ma khẽ cựa người. “Con trai Damien của tôi trở thành thầy tu đạo Phật, nó bảo thích sự yên tĩnh, còn Jocasta sống ở ngôi nhà lấn chiếm bất hợp pháp và viết thơ. Nó cho rằng kiểu sống của tôi thực sự gớm ghiếc và thực dụng. Nhưng chúng luôn có Thời gian Chất lượng cơ mà. Và tôi được giữ tất cả lương hưu.”

Mẹ Hiện Tại, nửa tỉnh nửa mơ từ cơn ác mộng, lờ mờ nghĩ rằng không gì có thể tệ hơn nữa. Nhưng trong ánh sáng bí ẩn, một hình thù mới mẻ và xấu xí đang lộp cộp bước về phía cô. Không thể tả được vật đó bằng lời – khó mà biết được vật đó là người hay người máy, với vô số dây dợ,cánh tay và cửa, tay cầm và đòn bẩy, loa và những hộp đựng bánh tẩm bột hãng Mini Kiev được bọc màng thực phẩm. Nhưng từ chính giữa, nó phát ra giọng của con người.

“Tôi là con ma của Tình mẹ Chưa đến.” Nó nói vẻ kiên quyết. “Tôi đã loại bỏ những sai lầm trong quá khứ. Tôi từ chối trở thành nô lệ nội trợ ấm cúng và cả người tham công tiếc việc bị dẫn dắt bởi cảm giác tội lỗi. Năm 1991 cộng đồng người châu Âu hướng tôi quay lại nơi làm việc, nơi cần đến những kỹ năng của tôi. Và những người viết tạp chí bảo rằng tôi không cần phải cảm thấy có lỗi về việc ủy quyền. Nên tôi đã ủy quyền.”

“Ủy quyền gì cơ?” Người mơ hào hứng hỏi.

“Mọi thứ!” Con ma đáp đầy hãnh diện. “Tôi thậm chí còn có thể xoay xở để viết trọn vẹn bài báo cáo hàng năm trong lúc đau đẻ lần cuối cùng, vì tôi đã được gây tê màng cứng lúc đẻ mổ một cáchriêng tư, thay vì phí phạm thời gian quý báu vào việc rặn đẻ. Giờ thì tôi bấm bíp bíp để gọi bảo mẫuvà người lau dọn và người làm công nuôi cơm đến mỗi đêm, chúng tôi mua đồ ăn quay lò vi sóng, có cả cửa hàng đồ chơi tuyệt vời cho phép đặt hàng qua email, ở đây họ chọn

tất cả món quà theo hồ sơ tâm lý và được gói bọc cho kịp dịp sinh nhật. Năm ngoái họ có cả máy nghe nhạc Walkmans và băng kể chuyện, vậy là chúng sẽ đảm nhiệm giờ đi ngủ. Phần thưởng cho lũ trẻ là được phép quay số gọi cho cha hoặc mẹ và những chuyên gia, những bác sĩ chuyên khoa, vân vân, để thảo luận về những vấn đề của chúng."

"Lũ trẻ thích tất cả những sự ủy quyền này chứ?" Người mơ hỏi.

"Đương nhiên." Tiếng nói vọng ra từ trung tâm trống rỗng của sinh vật đó. "Nếu có bất kỳ vấn đề gì về hành vi của các con, thường thì trường sẽ gửi cho tôi bản fax để tôi biết rằng máy tính đã đặt lịch cho chúng gặp nhà tâm lý giáo dục học. Và một Bảo mẫu Bíp bíp sẽ lập trình bữa tối yêu thích của lũ trẻ và đưa vào lò vi sóng và bật video đẹp quay vòng quanh chúng." Đột nhiên, giọng nói méo dần. "Khoan đã – có một vấn đề – Bảo mẫu đã bị hỏng – cảnh báo sự cố – tiếng bíp không được mã hóa – hệ thống hỏng, hệ thống hỏng, cảnh báo sự cố…" Đâu đó, có tiếng trẻ khóc.

Mẹ Hiện Tại khá hạnh phúc khi tỉnh dậy với cảnh tượng thông thường: hàng chồng quần áo cần giặt là, những tấm thiệp mềm oặt lũ trẻ làm ở trường, bánh mì nướng đã lạnh cứng và tách trà đắng trên một cái khay đáng yêu với cây hoa thuỷ tiên vàng và cảm nhận những cơ thể bé nhỏ ấm áp trèo trên giường. Cô quyết định từ bỏ mọi cố gắng hướng đến sự hoàn hảo, thể hiện tốt hơn mong đợi hay năng suất hoạt động hiệu quả và chấp nhận chịu đựng cuộc sống như nó vốn có, không ít thì nhiều. Như tất cả chúng ta vẫn làm.

Những người mẹ thực sự

Bởi mọi thứ ta viết về những đứa trẻ và cuộc sống gia đình đều liên quan đến người mẹ, nên dường như việc xem xét riêng rẽ về họ là không cần thiết. Nhưng có một hoặc hai quan sát về người mẹ trong gia đình đáng được thực hiện. Kể cả khi dường như không ai còn tin rằng mẹ-biết-điều-tốt-nhất. Kể cả khi Germaine Greer[21] (lời ủng hộ mới ngọt ngào làm sao!) từng mô tả một người mẹ truyền thống là "trái tim đã chết của gia đình, tiêu tất cả những gì bố kiếm được

vào các món hàng tiêu dùng”. Kể cả khi có vẻ như không ai hiểu chúng ta…

[21] Germaine Greer là tác giả người Australia, một trong những nhân vật chủ chốt của phong trào nữ quyền ở nửa sau thế kỷ 20. (BTV)

Điều đầu tiên cần được thừa nhận chính là: tình mẹ là một loại thuốc làm thay đổi nhận thức cực mạnh. Bạn chỉ cần nói chuyện với người đã dùng phương thuốc đó quá liều (bằng việc sinh 10 đứa con chẳng hạn) là sẽ khám phá ra ngay tình mẹ có thể khiến ta thăng hoa đến mức nào. Tình mẹ khiến bạn hách dịch và tự tin ở nhà, nhưng lại không tự tin vào vai trò của bạn ở thế giới bên ngoài (hãy hỏi người phụ nữ đáng thương trở lại làm việc khi những đứa con đã lớn – những người để cho chính bản thân họ bị những cô bồ váy ngắn ít hơn 20 tuổi và ngu ngơ hơn rất nhiều đối xử với thái độ kẻ cả bề trên). Tình mẹ khiến bạn hung dữ và dũng cảm như một con hổ cái bảo vệ con (như trong khoa cấp cứu vô cảm của bệnh viện chẳng hạn) nhưng cũng khiến bạn khổ sở vì cảm giác tội lỗi khi không thể làm tốt hơn. Nó khiến bạn thấy yên ổn trong tình yêu vô điều kiện của các con, nhưng cũng làm bạn yếu đuối run rẩy mỗi lần lo lắng về chúng. Tình mẹ có thể khiến những bạn bè lâu năm nhất, trong một thời gian dài, không thể nhận ra bạn. Những người độc thân, không concái có thể thực sự tránh xa bạn một vài năm, bởi bạn đã trở nên thật kỳ quặc.

Điều có hại nằm ở chỗ bạn chiếm đóng cả tính cách riêng của con trẻ và cố hướng chúng theo kết cuộc mà bạn mong muốn.

Cứ bình tĩnh. Tất cả điều này đều khá tự nhiên. Bạn sẽ vượt qua thôi. Đúng là bạn sẽ không bao giờ còn được như xưa nữa, nhưng mọi người đều lớn lên và cũng là lẽ thường nếu tình mẹ hóa ra lại chính là một phần trong quá trình trưởng thành của bạn. Ảnh hưởng của loại thuốc kia thường yếu đi khi đứa trẻ lớn lên; khi đứa bé lên ba, thỉnh thoảng bạn có thể nghĩ đến những thứ khác; khi con cái đã đi học, bạn có thể nghĩ đến việc bắt đầu lại sự nghiệp (kể cả khi bạn vẫn luôn làm việc, biết đâu bạn cũng đã chán công việc đó rồi. Tôi

đã bị như thế đấy). Ai biết được, khi đứa con bé nhất của bạn tám hoặc chín tuổi, bạn thậm chí còn có thể muốn có những đêm muộn trên sàn nhảy. Và khi con bạn đến tuổi vị thành niên, bạn hoàn toàn có thể thoải mái tìm kiếm những công việc thú vị hơn, những người bạn cũ và những cuộc phiêu lưu đủ thể loại. Khó khăn là, đến thời điểm ấy, tìm đâu cho ra nơi tất cả những điều ấy đã biến mất.

Trong khi vấn đề của các ông bố nằm ở việc nhận ra họ là bố và bắt đầu chuyên tâm làm bố, thì vấn đề cho mẹ lại trái ngược: các bà mẹ cần ngăn mình lạc lối khi đảm nhiệm vai trò của mình. Nếu đánh mất bản thân, bạn sẽ phải đối mặt với nguy cơ cố gắng tìm lại chính mình ở bọn trẻ, áp đặt các tham vọng của bạn lên chúng. Một người mẹ có thể thánh thót mà rằng: “Samantha rất yêu thích âm nhạc, tất nhiên, bản thân tôi cũng từng suýt trở thành người chơi vĩ cầm chuyên nghiệp, nhưng con bé thực sự đã dành rất nhiều tâm sức…”, nhưng ai nhìn vào cũng thấy rõ cô con gái đó chỉ thích chơi vĩ cầm ở mức vừa phải và không hề có ý định biến nó thành sự nghiệp trọn đời. Hoặc thậm chí tệ hơn, bạn có thể bắt đầu có thói quen nâng tầm con mình bằng các thành tích và bằng cấp khó ai hiểu được, để khiến chúng giỏi giang hơn những đứa trẻ kém chuẩn nhà hàng xóm. “Chúng tôi thực sự cảm thấy học phí của trường và khóa huấn luyện tennis cũng như lớp khiêu vũ là một khoản đầu tư xứng đáng.” Tất nhiên, chẳng hại gì khi bỏ tiền ra hay tổ chức các lớp học nhạc, điều có hại nằm ở chỗ bạn chiếm đóng cá tính riêng của con trẻ và cố hướng chúng theo kết cuộc mà bạn mong muốn, vì sâu trong lòng bạn cảm thấy chính mình đã phải từ bỏ cá tính riêng và các tham vọng khi có con, nên bạn nghĩ chúng cũng đáng bị như vậy.

Chỉ huy

Một ảnh hưởng đáng lo ngại khác khi tình mẹ trở thành một loại thuốc làm thay đổi nhận thức chính là bạn bắt đầu giáng những đòn mang tên tình mẫu tử hung dữ nhất lên người khác – những người không cần, hay không muốn tình mẫu tử đó. Như các ông chồng chẳng hạn. Trong khi số ít đàn ông thích được phụ nữ chỉ huy và chỉ dẫn mặc bộ vest này đi hay hãy ăn kiêng đi, thì đa phần chẳng thích

điều đó chút nào. Thỉnh thoảng họ đãng trí chịu đựng điều đó, vì trong tình trạng rối loạn nói chung của cuộc sống gia đình, có vẻ như người mẹ đưa ra mệnh lệnh cho tất cả mọi người với cùng một giọng: “Ronnie, mặc đồng phục nhanh! Janey, giúp nó nếu cái ngăn kéo bị kẹt! Marie-Christine, con đã mặc đồ cho em bé chưa? Xuống ngay, Bonzo! Bỏ cái chân bẩn thỉu khỏi ghế bành! Ai đó thả con mèo ra! Anh yêu, nhét cái áo vào, với cả anh không thể mặc cái áo đó với cái cà-vạt đó được.” Đôi khi, sau nhiều năm như thế, người đàn ông làm tất cả mọi người sửng sốt khi léng phéng với người phụ nữ trẻ hơn rất nhiều, như là thư ký của họ chẳng hạn, và mọi người cho rằng tất cả là vì tình dục. Thế nhưng, nguyên nhân phần nào nằm ở chỗ, sau khi bị quát như một chú khuyển cứng đầu hay một đứa trẻ hai tuổi suốt một khoảng thời gian quá dài, mà chẳng hề đượcđáp lại bằng những thú vui như nằm dài sau một ngày mệt mỏi hay tổ chức bữa tiệc sinh nhật dưới ánh nến, người đàn ông đáng thương chỉ thích có ai đó thán phục và nghe lời anh ấy. Không, không, đó không phải là lời biện minh đâu. Chỉ là suy nghĩ thôi.

Tình mẹ là một loại thuốc làm thay đổi nhận thức cực mạnh.

Thế nên, hãy cứ đe nẹt bằng mọi cách, cứ tiếp tục như đã định; nhưng trong quá trình làm mẹ, đừng để đánh mất nghệ thuật làm một người đồng hành tốt, một người trưởng thành, thú vị, với tâm thế tin tưởng rằng mình có thể bay lên cao hơn vòng tròn sân khấu xiếc của cuộc sống gia đình. Thỉnh thoảng, hãy “đình công” một chút: đến rạp chiếu phim, dành một dịp cuối tuần ở bên một cô bạn, hoặc xem một vở kịch mà chỉ mỗi bạn thích. Đúng dịp tôi bị căng thẳng trầm trọng và hay cáu kỉnh, lịch trình làm việc của tôi đột nhiên thay đổi. Thông thường tôi chỉ xa nhà một đêm mỗi tuần và những đêm còn lại cật lực bên bàn làm việc tại nhà thì giờ tôi phải dành hai đêm xa nhà, một trong hai đêm đó tôi ở cùng một cô bạn trong ngôi nhà yên tĩnh, ngăn nắp và không có trẻ con ở London. Sau 10 năm đinh ninh rằng chỉ cần tôi biến mất hơn 24 tiếng đồng hồ thì cuộc sống gia đình sẽ hoàn toàn sụp đổ, tôi đã lo lắng đến phát khóc về lịch trình mới này và cho rằng nó khiến mình chỉ càng thêm căng thẳng. Nhưng – ngạc nhiên chưa! Tôi thấy thật thoải mái:

thêm một đêmxa nhà, công việc hằng ngày nhẹ nhàng hơn, bớt những chuyến đi điên cuồng, có một người đồng hành khác, kể cả là một bữa tiệc kỳ lạ, rồi khởi đầu ngày mới trong sự yên tĩnh và đúng kiểu người lớn. Và tất nhiên gia đình vẫn ổn dưới sự chỉ huy của viên phó thống lĩnh rạp xiếc, tức bố lũ trẻ, hoặc đôi khi là người trông trẻ. Đúng là lũ trẻ đã trở nên nghiện một số chương trình ti-vi thực sự chẳng ra gì vào đêm thứ hai, nhưng đó chỉ là một cái giá khá nhỏ để trả cho việc người vợ kiêm người mẹ quay về với vẻ thư thái, rạng rỡ và vui vẻ vì được ở bên chúng.

Tôi cũng trở về với một góc nhìn khác đối với các vấn đề của các thành viên trong gia đình: tôi cảm thông hơn với khó khăn ở trường của con, như cãi nhau với bạn, hoặc về tình thế tiến thoái lưỡng nan trong công việc của chồng. Tất cả mọi người đều được lợi, cũng giống như họ được lợi khi tôi đọc được thứ gì đó thú vị, hoặc bất ngờ, hoặc đầy thách thức trong một lĩnh vực mới. Những người mẹ hiện đại làm việc quá sức và bị căng thẳng – có thể với một công việc làm tại nhà – có khuynh hướng cảm thấy cực kỳ tội lỗi khi đọc những cuốn như Lược sử thời gian[22], xem phim tài liệu về Đông Y hay lang thang quanh nhà với cuốn tiểu thuyết đặc biệt hấp dẫn, nhưng kỳ lạ là điều họ thu nhận được từ những thứ này sẽ đóng góp thật nhanh và trực tiếp vào cách họ trò chuyện với người thân và cách họ quản lý gia đình. Chúng ta càng quan sát thế giới bên ngoài nhiều thì càng tự tin đảm nhiệm các vai trò khác bên cạnh việc làm mẹ, cũng như càng chắc chắn về hiểu biết, phán đoán và tầm nhìn của chính mình. Những người mẹ chăm con theo kiểu rập khuôn là những người mẹ bị nhấn chìm hoàn toàn trong quá trình làm mẹ và rồi chệch hướng suốt quãng đời còn lại. Hãy tìm kiếm, hãy quan sát và hãy hoài nghi.

[22] Cuốn sách nổi tiếng của nhà vật lý nổi tiếng Stephen Hawking. Dù cuốn sách này nằm trong số những cuốn bán chạy nhất, nhiều người nhận xét rằng nó mang nội dung rất cao siêu, khó hiểu. (BTV)

Nhưng trong quá trình làm mẹ, đừng để đánh mất nghệ thuật làm một người đồng hành tốt, một người trưởng thành, thú vị…

Tình yêu dỗ dành

Đừng làm thế. Các ông bố cũng vậy. Thực sự thì vấn đề này liên quan đến con cái, nhưng tôi đã cân nhắc đưa nó vào phần về Mẹ bởi vì các mẹ hầu như luôn yêu thương như thế. Thôi nào, đừng chẻ nhỏ vấn đề thêm nữa, chúng ta vốn nổi tiếng vì điều đó rồi. Sự che chở quá mức dành cho con cái, kể cả những đứa đã khá lớn và mạnh mẽ, là một bệnh dịch thời hiện đại. Lý do đầu tiên là truyền thông đại chúng khiến ta mỗi ngày một thêm bấn loạn vì những việc ghê tởm xảy ra với những đứa trẻ không được bảo vệ đầy đủ. Lý do khác, ít đáng ngợi khen hơn, tôi ngờ rằng việc ta bảo vệ con cái mình nhiệt thành hơn mức thông thường đơn giản là bởi ta không có nhiều con như trước: các biện pháp tránh thai đã khiến mỗi gia đình thông thường chỉ còn hai đứa con và số lượng gia đình một con ngày càng tăng. Có ai nhớ câu thành ngữ xưa "Rối rít như gà mái một con" không? Chính là các bạn đấy.

Hơn nữa, không kể đến những nguy cơ có thật trên đường phố, thì cả xã hội đang ngày một thêm củng cố niềm tin vào tình trạng bạo lực đường phố và sự mất trật tự trong cộng đồng, không may thay lại trùng khớp với sự nở rộ của ti-vi và mạng internet. Kết quả là phần lớn chúng ta đánh mất thói quen ra khỏi nhà: cuộc khảo sát mới đây ở Anh chỉ ra rằng hơn ٨0٪ dân số nghĩ giải trí buổi tối không phải là đi xem phim hay đến trung tâm thành phố hay đi xem bóng đá, mà là ở nhà với món cà-ri và lướt web. Thế nhưng con cái chúng ta lại muốn được đi chơi. Thế là chúng ta đành nghẹn nuốt miếng cà-ri và nghe điện thoại trong khi chúng lang thang giữa Thế Giới Bên Ngoài khủng khiếp. Mỗi khi có chuyện kinh khủng xảy đến với một đứa trẻ hay thiếu niên nào đó, chúng ta sẽ lướt qua các bản tin để tìm bằng chứng an ủi rằng nạn nhân đã ở ngoài vào một thời điểm hay một nơi nào đó không giống con của chúng ta. Nếu không như vậy, ta bèn xiết chặt luật gia đình.

Thế nhưng, khi 18 tuổi, các con ta sẽ có một thứ quyền hợp pháp mà ta không thể tước đoạt được: quyền bắt đầu hành trình của

riêng chúng vào thế giới toàn những con sông chảy xiết, giao thông tắc nghẽn, những kẻ buôn chất cấm, lũ lầm đường lạc lối, hội ngờ nghệch, tội phạm hiếp dâm và biển chỉ sai đường. Có thể chúng sẽ sống một mình, rồi không phải lúc nào cũng đủ tiền để đi taxi về nhà. Nhưng dù đau đớn thế nào, nghĩa vụ bảo vệ chúng của ta sẽ được thay thế bằng một trách nhiệm khác cũng quan trọng tương đương, đó là chuẩn bị cho chúng bước vào thế giới thực. Chỉ kể về thế giới thực cho lũ trẻ nghe thì không đủ: chúng phải được tự trải nghiệm và tự mình tránh thoát hiểm nguy. Cung cấp nơi an toàn cho chúng rút về ẩn náu không chỉ là điều tối thiểu ta có thể làm; mà có lẽ cũng là điều tối đa chúng ta nên làm.

Nhưng đâu là lúc bạn bảo vệ thái quá và đâu là lúc bạn chỉ đơn thuần là những bậc cha mẹ giàu trách nhiệm? Thật khó trả lời cho rõ. Hãy sinh thêm con. Ở thế kỷ 18, những người ủng hộ nhà triết học Locke và Rousseau đã rao giảng học thuyết “giúp trẻ trở nên cứng cáp hơn” theo phong cách Sparta, khá giống việc giúp những cái cây trồng trong chậu thích ứng với điều kiện bên ngoài, bằng cách cho chúng ngủ trên ván, mặc phong phanh khi trời lạnh và tắm nước lạnh như đá. Vào những năm 1920, một bậc thầy chăm sóc trẻ nổi tiếng ở Mỹ tên là John B. Watson khuyên các bậc phụ huynh đặt trẻ sơ sinh vào một cái sân có hàng rào bao quanh và “Hãy đào vài cái hố trên sân sao cho đứa trẻ phải bò ra và vào hố. Hãy để đứa trẻ tập cách vượt qua khó khăn gần như ngay từ giây phút được sinh ra và không ở trong tầm quan sát của bạn”. Ông ta thừa nhận là bạn có thể lắp kính viễn vọng để trông em bé nếu bắt buộc phải làm thế.

Cả hai chuyên gia này đều hơi quái gở, chắc chắn đấy (hầu hết những người viết về chăm sóc trẻ như chúng tôi đều thế. Đừng bao giờ tin hết những điều mà bất cứ ai trong những cuốn sách kiểu này nói). Nhưng bạn đã bao giờ quan sát một người mẹ với đứa con đáng yêu đầu tiên của mình chưa? Bạn có thấy cô ấy lăng xăng giúp đứa trẻ vượt qua từng chướng ngại nhỏ, không bao giờ để đứa trẻ khám phá giới hạn sức kéo hay sức nâng của chính nó? Đã bao giờ bạn muốn kéo tay cô ấy khỏi những đòn bẩy sức mạnh trong vài

phút, để Johnny bé bỏng tự khám phá ra rằng nếu lắp sai chiếc xe buýt đẩy, cậu sẽ chẳng thể nào tìm ra bánh lái?

Chúng ta vươn tay đỡ em bé khỏi ngã, để không nhào vào lửa khi chập chững tập đi – nhưng những bàn tay vươn ra quá nhanh, chỉ để ngăn những trắc trở, va chạm và thất bại nhỏ. Tôi nhớ lần say mê quan sát một bác sĩ phẫu thuật cho phép con mình chơi với bản lề cửa: nhưng anh ấy đã phải (như anh ấy nói) tính toán chính xác mức độ tổn thất mà đứa trẻ có thể gây ra bằng cái bản lề và tổn thất đó không đến nỗi nghiêm trọng; anh ấy liên tục cảnh báo con và giờ là lúc cho phép xảy ra một tai nạn nhỏ. Tôi không chắc bản thân có thể lạnh lùng như vậy, nhưng anh ấy có lý của mình.

Khi đứa trẻ lớn thêm, một giai đoạn mới sẽ đến. Đứa trẻ có thể tự rót nước ép táo vào cốc, nhưng nó sẽ làm rớt một chút. Lần sau, có thể nó sẽ không làm rớt nữa, vì nó đã biết chuyện xảy ra thế nào; nhưng câu hỏi là liệu có lần sau không, bởi có thể bạn sẽ lại om sòm đòi kiểm soát do tin rằng trẻ đã “chứng minh” chúng không đáng được tin tưởng. Khi trẻ chơi theo nhóm: một bé gái lớn đẩy con bạn. Liệu bạn có đủ vững vàng để đợi xem con mình có đẩy lại hay không? Hay bạn sẽ lao vào giải quyết vụ cãi nhau trước khi nó đi xa hơn?

Thời gian trôi và ở trường có bài kiểm tra. Con gái bạn làm không tốt, và bản năng của bạn là bảo vệ con tránh để cô bé biết, hay ít nhất là không quan tâm đến điều đó. Nhưng bạn thân của con bé đi kết thân với đứa con gái khác và nói xấu con bé ở một góc, và đột nhiên – giữa hoang mang tột độ – bạn nhận ra rằng mình không thể bảo vệ con. Càng ngày, các mối nguy càng nhiều thêm: xe buýt của trường không có dây an toàn; giáo viên dạy toán khắc nghiệt hay chế nhạo; trên sân chơi, tụi con trai lớn gọi những đứa bé hơn bằng những từ ngữ tục tằn. Không mối nguy nào đủ lớn đến mức người lớn cần ra mặt giải quyết, nhưng vẫn thật đớn đau khi chứng kiến số phận tấn công con bạn, kho báu của bạn, người chưa bao giờ đi xe đạp mà không đội mũ bảo hiểm, chưa bao giờ đi bộ về nhà một mình hoặc bỏ lỡ buổi kiểm tra răng nào. Bạn vô vọng nhận ra giới hạn nhỏ bé của những điều mà bạn thực sự có thể làm.

Tuổi vị thành niên lừ lừ xuất hiện. Bạn thấy rõ ràng hơn bao giờ hết, rằng mặc dù bạn mong mỏi được trở thành bức tường bảo vệ vững chắc nhưng cách duy nhất để làm được điều đó lại là trở thành cai ngục. Bạn có thể nhận thấy rành rành tới mức đau đớn rằng đứa con trai hoặc con gái mà em bé của bạn đưa về nhà là một đứa hư hỏng, độc địa, hào nhoáng, nhưng liệu bạn có dám nói ra điều đó không? Bạn biết loại đàn ông khó ưa hay gạ gẫm những bé gái 14 tuổi trong rạp chiếu phim, nhưng liệu bạn có thể khăng khăng đòi đi kèm ba thiếu niên đủ tuổi vào xem phim của Kevin Costner[23] khi chúng thừa biết bạn chán ngấy phim của ông này? Hoặc nếu bạn bè của con trai tự bắt xe buýt đến sân bóng vào thứ bảy thì bạn có thực sự định lái chiếc Volvo đưa con mình đến đó và nhìn nó an toàn bước vào sân bóng? Điều khó khăn nhất trên đời chính là kiềm chế lại tình yêu đong đầy của mình để nhìn nhận thực tế về những hiểm họa mà đôi khi chỉ là trên lý thuyết.

[23] Đạo diễn, nhà sản xuất, diễn viên điện ảnh người Mỹ.

Hoặc có thể khó khăn nhất là phải từ bỏ phán xét của chính bạn để lắng nghe đánh giá sự phán xét của người khác. Giả sử con bạn muốn tham gia khóa học Thám hiểm Sinh tồn và cậu bé chưa từng đi bộ hơn bốn cây số cùng gia đình mà không cần bôi thuốc chống rộp; bạn sẽ bảo vệ con bằng cách nào? Tôi hy vọng là không giống cách gia đình tôi quen từng làm: họ tặng cậu con trai 14 tuổi máy quay phim để nài cậu từ bỏ ý định tham gia leo núi cùng câu lạc bộ tuổi trẻ. Họ nghĩ leo núi là quá sức đối với cậu (đội trưởng câu lạc bộ thì không đồng ý về điều này), rằng nó sẽ không thể xoay xở để giữ đồ đạc khô và ngăn nắp (đội trưởng câu lạc bộ lại phản đối). Kiểu bố mẹ này thật đáng buồn. Rất có thể sau này họ sẽ xuất hiện trong những phiên tòa xử con mình vì tội buôn bán ma túy và bảo rằng: “Chúng tôi đã mang đến cho nó những điều tốt đẹp nhất!” với giọng buồn phiền vô hạn, như thể trả tiền cho một cái ti-vi cá nhân và chương trình giáo dục tư thục là đủ để bảo hiểm chống lại khiếm khuyết của con người mãi mãi.

Các bà mẹ – và một số ông bố – luôn muốn bảo vệ con cái hơi quá mức; nhân tố bù đắp và cân bằng lại điều này nằm ở chỗ tự thân

những đứa con sẽ quyết liệt chống đối sự bảo vệ ấy. Rắc rối – không, vinh quang chứ – là con cái chúng ta không phải những đứa trẻ nhàm chán. Chúng muốn làm những điều mới mẻ, có rủi ro thất bại, muốn gặp những người khác nhau – những người không có cùng định kiến như gia đình chúng. Đây không chỉ là chuyện tìm kiếm người khác giới; những khoảng thời gian đẹp nhất của tôi ở tuổi dậy thì là khi được tán gẫu với những người lạ trên xe buýt, ủi quần áo trong chốn nương thân của người sa cơ lỡ vận xứ Cyrenia và được nghe những người lang thang phiêu bạt diễn thuyết về cuộc sống; hay cố cảm nhận những nụ cười thờ phượng mơ ảo ở đền Hare Krishna. Các anh tôi đều tham gia môn nhảy dù, gạt bỏ mọi phản đối từ những người lớn nhát chết bằng những câu như: "Nghe này, bọn cháu cũng muốn sống, bác biết mà." Bố mẹ tôi thì dĩ nhiên không thích bất cứ hoạt động nào dạng này, rồi tôi cũng sẽ cực kỳ bồn chồn lo âu khi con cái bắt đầu tự hòa nhập vào thế giới ngoài kia. Khi đó, tôi cầu mình sẽ có sức mạnh và sự phán xét bình tĩnh. Có lẽ tôi sẽ luôn ghi nhớ, như thể mang theo một lá bùa, hồi ức về cô con gái của một triệu phú mà mình từng gặp: vệ sĩ của bố lái xe đưa cô bé đến trường rồi về nhà, nguồn giải trí duy nhất ở thế giới bên ngoài mà cô bé được phép tham gia chỉ là được đưa tới xem những buổi triển lãm ngựa cùng những chú ngựa con đoạt giải của mình, dưới sự kèm cặp của mẹ và những người giữ ngựa. Rõ ràng đứa trẻ này thực sự an toàn trước những kẻ đào mỏ, kẻ bắt cóc, tội phạm hãm hiếp và những hiểm họa khác trong thế giới hiện đại: an toàn như ở hậu cung, như con chim trong chiếc lồng mạ vàng.

Nhưng đâu là lúc bạn bảo vệ thái quá và đâu là lúc bạn chỉ đơn thuần là những bậc cha mẹ giàu trách nhiệm? Thật khó mà trả lời cho rõ.

Tôi nghĩ đến một đứa trẻ khác, một cậu bé có chút vấn đề về tâm thần, được bố mẹ bảo bọc chặt chẽ. Cậu được phép làm những công việc đơn giản để kiếm tiền tiêu vặt nhưng họ vẫn làm mọi việc cho cậu, thương xót và bảo vệ cậu mọi lúc mọi nơi. Khi cậu bé được 17 tuổi, đôi vợ chồng già qua đời. Những người biết cậu bé

như chúng tôi đều khiếp sợ trước những điều có thể xảy ra. Nhưng cậu bé đã thể hiện phẩm chất của mình ngay sau tang lễ, nhanh chóng dọn đến một căn hộ nhỏ và kiếm được một công việc sửa chữa đồ lặt vặt ổn định. Điều đáng tiếc ở đây là lẽ ra bố mẹ cậu sẽ rất tự hào khi được thấy cậu lúc này; nhưng khi họ còn sống, điều đó đã không xảy ra. Chúng ta phải cảnh báo, chúng ta phải chuẩn bị, phải bảo vệ; nhưng chúng ta cũng phải biết cách buông bỏ.

Một người thợ bạc mà tôi biết đã làm cho con gái mình một mặt dây chuyền đơn giản nhân dịp sinh nhật tuổi 15 của cô bé. Trong mặt dây ấy ông đặt ba tờ 50 bảng được cuộn và gấp thật chặt, đủ để đi taxi về nhà từ gần như bất cứ nơi đâu. Ông đã thiết kế để khi vặn mặt dây chuyền ra sẽ lấy được khoản tiền khẩn cấp – nhưng mặt dây chỉ mở được duy nhất một lần, ông sẽ phải sửa lại sau khi nó mở. Ông giải thích rằng như thế cô bé không thể dùng khoản tiền đó để mua giày hay quần áo trong cơn bốc đồng ngớ ngẩn, nhưng sẽ luôn có thể về nhà bất cứ lúc nào, hoặc đặt phòng khách sạn để ở một mình trong trường hợp người đi cùng có vẻ đáng ngại. Ông đã qua đời và con gái ông nay đã gần 40 tuổi. Nhưng cô vẫn đeo mặt dây chuyền ấy: nó là biểu tượng cho sự tự do của cô và sự bảo vệ của cha cô.

Mẹ và con trai

Bạn thân nhất của một bé trai chính là mẹ cậu. Ừ, có lẽ thế. Nhưng cũng chẳng thiệt thòi gì khi ta nghiền ngẫm một chút về mặt tối của tất cả những điều này – dù chỉ để hiểu về thứ “gì đó” giữa mẹ chồng và chồng của ai đó. Và để hiểu những điều có thể sẽ xảy ra giữa bạn với đứa con trai bé bỏng đáng yêu – vốn từng tin yêu rúc vào nách bạn (híc!) và dí mũi vào ngực bạn với cái vẻ cảm kích đầy xu nịnh – khi cậu bé lớn lên.

Hãy viết điều này vào đâu đó, bằng những chữ cái rực rỡ, rồi thỉnh thoảng ngắm nó: các cậu con trai cần rời khỏi mẹ chúng. Chúng có trở lại, tất nhiên. Nhưng có lẽ chúng sẽ phải vượt qua những thử thách để chứng tỏ rằng mình là đàn ông và để lại sau lưng những chuyện nhi nữ thường tình. Và điều này khiến chúng trở nên thô lỗ và vô ơn ghê gớm trong một khoảng thời gian nào đó. Một số người

sẽ chẳng bao giờ thay đổi: Bernard Shaw[24] từng nói: “Trong tất cả những cuộc đấu tranh của con người, không gì bội bạc và tàn nhẫn bằng cuộc đấu tranh giữa nghệ sĩ nam và người phụ nữ làm mẹ”; những cây bút khác, như John Osborne, Dennis Potter và Colin McInnes, đã từng viết về mẹ – dẫu không nhất thiết là mẹ đẻ họ – bằng thái độ giận dữ đến kinh ngạc. Somerset Maugham phát biểu: “Chẳng mấy thứ có thể kém may mắn hơn và gây hậu quả tồi tệ hơn cho một cậu bé bằng một người mẹ thực sự mến thương”; D.H. Lawrence, một ông cụ rất thọ và chuyên cường điệu, từng xót xa: “Không ai có được linh hồn tôi. Mẹ tôi đã có nó, và không ai có thể tìm thấy bản chất con người tôi được nữa.” Và cả một nền văn hóa trường nội trú đã phát triển trong tầng lớp thượng lưu Anh nhằm bảo đảm cách ly sớm bé trai khỏi sự đồng hành kinh khủng, độc hại, ngọt ngào quá sức và gây chậm trễ của Mẹ.

24 Bernard Shaw: Nhà viết kịch, nhà phê bình người Ireland. (BTV)

Vì thế, trong cuộc sống gia đình bình thường, ở một thời điểm nào đó, những cậu bé ngoan nhất cũng trở nên cáu kỉnh với mẹ một cách kỳ lạ. “Mẹ, con 10 tuổi rồi,” chúng nói, “con có thể tự chăm sóc bản thân.” Những bà mẹ ngớ ngẩn đến mức vẫn tiếp tục xông vào nhà tắm và săm soi tai lũ trẻ kể cả khi chúng phản đối rất có thể sẽ thất bại. Thế nhưng các cậu con trai vẫn khao khát tình cảm của mẹ, kể cả khi chúng cự tuyệt tình cảm ấy. Giải pháp duy nhất có vẻ ổn là khiếu hài hước, ngay từ thuở ban đầu: tỏ ra ngốc nghếch, đóng vai mẹ già ngớ ngẩn, cho phép lũ trẻ cảm thấy chúng có uy quyền. Đã từ lâu con trai tôi và tôi có một trò đùa là tưởng tượng về việc nó sẽ trở thành phi hành gia, chủ tịch ICI, thủ tướng hay gì đó, còn tôi thì bất ngờ xâm nhập vào phi thuyền hay văn phòng nội các của nó trong bộ dạng người mẹ Do Thái lo lắng, run run kêu lên: “Con trai tôi! Con đã mặc áo vest ấm chưa! Mẹ mang chai nước nóng đến cho quả thận đáng thương của con đây!” Điều vô cùng ngớ ngẩn này có vẻ đã cổ vũ con tôi – từ khi nét nam tính đầu tiên xuất hiện rõ ràng hơn năm thằng bé bảy tuổi. Tự nó hiểu ra rằng nếu tôi thấy cách làm này (tức gián đoạn công việc của cậu chàng thủ tướng tưởng tượng) không hiệu quả, có lẽ tôi sẽ chuyển sang cách biểu hiện khác là hôn má thằng bé trước mặt bạn bè.

Dẫu vậy, dĩ nhiên, khi con trai yêu cầu bạn tiến hóa ngược thành bà mẹ cổ lỗ biết tuốt ra sức bảo bọc nó, thì hãy cứ chiều lòng cậu bé nhé.

Mẹ và con gái

Một số người từng đồng ý với vẻ tội lỗi rằng rắc rối với các bé gái nằm ở chỗ bạn thấy ngay từ đầu mình đã khó tính hơn với chúng. Đứa con trai là điều kỳ diệu lạ lùng đến từ vũ trụ và sinh ra từ cơ thể bạn. Còn con gái là chính bạn được sinh ra một lần nữa. Bởi thế, bởi khó tính với chính mình nên bạn mong đợi nhiều hơn từ con gái. Dễ nhận thấy bé gái ở tuổi chập chững biết đi (trừ khi chúng có ông bố yêu chiều quá mức như đã đề cập ở phần trước) có xu hướng ít ầm ĩ, khóc lóc và sáng tạo hơn những người anh em trai được cho là đấng nam nhi cứng cỏi và nam tính. Rất có thể bởi mẹ chúng không chấp nhận điều đó.

Hãy viết điều này vào đâu đó, bằng những chữ cái rực rỡ, rồi thỉnh thoảng ngắm nó: các cậu con trai cần rời khỏi mẹ chúng.

Các cô con gái còn có xu hướng giúp làm việc nhà hơn đám con trai. Vâng vâng, tôi biết: đó là một cách áp đặt đáng bị chỉ trích. Điều này khiến tôi lo lắng vô cùng. Nhưng tôi bắt đầu hiểu duyên do của nó: có một sự thật phũ phàng là ít nhất cho đến khi bước vào tuổi dậy thì, bảo con gái dọn bàn và làm việc vặt thường ít rắc rối hơn bảo con trai. Với những người mẹ kiệt sức và có đủ nếp lẫn tẻ, họ được lựa chọn giữa bảo một lần và bảo 15 lần kèm theo đe dọa: họ thường chọn con đường ít sự chống đối nhất. Trong nhà tôi, khi chuyện này xảy ra, mọi người được “huấn luyện” để kêu lên: “Không trọng nam khinh nữ!”

6

Khi cô con gái bé bỏng lớn lên, việc người mẹ trao cho chúng không gian phát triển trở nên quan trọng hơn theo từng ngày. Dù bạn có những cảm giác rất nguy hiểm rằng hai mẹ con giống nhau, thì con

gái bạn vẫn không phải là bạn ngày trẻ. Có thể bạn từng là người xinh đẹp hay điệu đà, nhưng con gái bạn có quyền được trở thành một bác sĩ thú y cứng rắn, nghiêm túc, đầy tham vọng với đôi chân thô. Có thể bạn từng học hành xuất sắc và là nữ sinh tiêu biểu, nhưng con bé lại có thể trở thành cô nàng tiệc tùng bé nhỏ tinh ranh hay một kẻ đầy tình mẹ khao khát trở thành cô nuôi dạy trẻ. Cứ để con bé được như ý. Hãy tận hưởng sự khác biệt giữa con bé và bạn. Và đừng ghen tị. Có một điều tuyệt đối đúng, đó là thế hệ mới có nhiều thú vui và lựa chọn hơn chúng ta. Đó là thành tựu của chúng ta, với tư cách một thế hệ phụ nữ. Đó không phải là điều để ta tỏ ra không bằng lòng, dù những nàng ranh đó có vẻ vô ơn đến mức nào đi nữa.

Đứa con trai là điều kỳ diệu lạ lùng đến từ vũ trụ và sinh ra từ cơ thể bạn. Còn con gái là chính bạn được sinh ra một lần nữa.

6Ai là ai: CON CÁI

Xuyên suốt lịch sử, mọi sự thái quá của cha mẹ đều xuất phát từ xu hướng nguy hiểm ở người lớn: coi con cái như một thứ tài sản chứ không phải con người.

Đúng vậy, tình trạng này vừa dẫn đến sự bảo vệ trẻ cẩn thận nhưng cũng vừa dẫn đến sự tàn ác cùng cực, bởi mọi quyền uy đều thường có ảnh hưởng không tốt. Chúng ta có thể mỉm cười, hoặc rên rỉ, khi pháp luật hiện đại có ảnh hưởng rộng hơn đối với trẻ em – ví dụ như lời cảnh báo gần đây của một hiệp hội giáo viên hàng đầu nước Anh rằng giáo viên quát một đứa trẻ khó bảo trên lớp có thể bị kiện vì tội "ngược đãi cảm xúc" – nhưng bất cứ điều gì cũng đều tốt hơn tình trạng người lớn có thể áp lên lũ trẻ gần như mọi sự tàn nhẫn, tùy ý của họ và của xã hội họ sống.

Nếu bạn muốn bằng chứng cho thấy bản năng làm mẹ theo lẽ thường và đúng mực là một cái cây yếu ớt, hãy nhìn vào chứng cứ của lịch sử. Mẹ luôn luôn là những người quá dễ bị xã hội thuyết phục làm những điều kinh khủng rồi thành thật tin rằng có lý do thỏa đáng cho những điều kinh khủng đó. Từ thời Trung Cổ, do có quá nhiều trẻ chết yểu nên người ta đã đánh con nhỏ một cách tàn bạo – do được nhồi vào đầu rằng nếu không đánh đuổi tội lỗi khỏi con cái thì lũ trẻ sẽ phải xuống địa ngục. Một người mẹ thế kỷ 18 đã viết thật buồn: "Tôi bị đau lưng vì hôm nay đã đánh đòn Susan, con bé chống đối nên tôi bị trật khớp." Họ quấn chặt em bé bằng tã để chân chúng không bị cong mà không biết rằng chứng cong ấy là do bệnh còi xương, còn chính bản thân việc làm ấy đã gần như đảm bảo rằng trẻ sẽ trật khớp hông. John Evelyn, một người ghi nhật ký ở thế kỷ 17, kể chuyện cháu gái ông đã bị ép đến chết lúc hai tuổi vì bị quần áo bó chặt, cụ thể là một chiếc áo lót sắt. Vì giai đoạn bò bị những người mẹ sống dưới thời Victoria cho là thú tính và kém phẩm giá nên những thiết bị tập đi đã hành hạ những đứa trẻ sơ sinh bằng cách buộc trẻ đứng thẳng dù chúng có thích hay không; nếu đứa trẻ thủ dâm, người ta sẽ cùm ngón tay chúng lại rồi buộc

chặt ra sau lưng; nếu vai chúng thõng xuống, người ta sẽ lấy một tấm ván hậu quất vào xương sống chúng. Có cả bộ sưu tập những thứ này như một loại chất nhuận tràng độc hại, hay thuốc gây buồn ngủchết người như "Si-rô yên tĩnh của mẹ Bailey" và những cuốn sách khủng khiếp như Joyful Deaths of Young Children (Những cái chết vui tươi của trẻ nhỏ).

Sally Kevill-Davies là vợ của một hiệu trưởng đến từ Hertfordshire và là người sưu tập dạng này, cô từng cho tôi xem những thứ kinh khủng đó và rút ra một kết luận mà tôi không bao giờ quên được: "Tôi không tin rằng bản năng làm mẹ có tồn tại." Cô ấy buồn rầu. "Một trong những sự thật mỉa mai và đáng thất vọng nhất về quá trình chăm sóc trẻ chính là sự vô tri, mê tín và những lý thuyết khoa học nửa mùa dường như đang chiến thắng bản năng và lý trí."

Kể cả ngày nay, khi có lý do, chúng ta vẫn tuân theo khoa học và kinh nghiệm truyền tai hơn là bản năng. Làm sao chúng ta có thể coi thường những trò man rợ của các "phương thuốc" trị bệnh trong quá khứ (như đặt hạt thuốc phiện dưới móng tay em bé để giảm đau, nhét thức ăn cứng vào miệng trẻ sơ sinh để chữa tiêu chảy) trong khi cách đây không lâu các bậc cha mẹ cứ khăng khăng đòi bác sĩ cắt hạch viêm và amidan cho trẻ (và đôi khi muốn cắt cả ruột thừa trước khi gửi con đến trường nội trú, phòng trường hợp kỳ nghỉ của họ bị gián đoạn vì bệnh tật của lũ trẻ)? Làm sao chúng ta có thể tự mãn về si-rô thuốc phiện của thế kỷ 19 trong khi những dấu hỏi vẫn treo lơ lửng phía trên những thứ như chất hóa học được dùng trong đệm cũi? Giờ đây chúng ta có thể cười vào những thói quen kỳ lạ của xã hội ở thế hệ trước, như sử dụng vú nuôi, hoặc cấm chuối vì chúng có thể kích thích ham muốn sinh lý quá mức, hoặc nẹp mũi của bé gái bằng thép để tạo dáng; vậy thế hệ tương lai sẽ nhìn nhận thế nào về những thứ lập dị của thời hiện đại như giáo dục trẻ từ khi mới sinh bằng cách kích thích đều đặn hoặc thai giáo qua băng đĩa? Và cả sự mê mệt của người Anh đối với trường nội trú cho trẻ nhỏ, hay người Mỹ cho trẻ đeo niềng răng suốt thời thanh thiếu niên để hướng tới một nụ cười trắng lóa và hoàn hảo? Sự tàn ác vẫn luôn được áp dụng trên trẻ em nhân danh

sự tử tế, khoa học hay tiêu chuẩn vẻ đẹp của xã hội và có lẽ sẽ luôn như vậy.

Thế nên, có lẽ chúng ta nên giảm mức độ cai quản con cái xuống mức tối thiểu vừa đủ. Việc nuôi nấng con cái của người theo phe tối thiểu hoàn toàn có thể là trào lưu mới. Có lẽ sẽ không đến mức như cách mà Rousseau ủng hộ là để lũ trẻ sinh tồn trong tình trạng hoang dã và không bao giờ dạy chúng phép tắc ăn uống; nhưng tất nhiên chúng ta có thể lùi lại một bước so với mức độ can thiệp đang thịnh hành trong những năm gần đây. Cứ theo giới truyền thông thì dường như thế giới phương Tây đang chia thành hai nửa đối lập: một nửa sống như tầng lớp công dân hạng hai sầu muộn, để con cái lang thang trên phố mà không kiểm tra, để chúng lái xe ăn trộm đi ăn cướp các cửa hàng và thó tiền của các bà già; trong khi nửa còn lại điên cuồng lái xe tháp tùng chúng đi khắp nơi, từ tư vấn tâm lý giáo dục đến lớp đàn và chỉ dừng để mua thêm băng đĩa trò chơi cho con khỏi chán.

Và điều đó, dĩ nhiên, chẳng hề đúng. Tôi thấy, trong mọi gia đình, các bậc cha mẹ khá mềm dẻo trong quá trình nuôi con. Và cũng có rất nhiều người theo chủ nghĩa tối giản. Nhất là từ khi suy thoái kinh tế khiến mọi người – đặc biệt là giai cấp trung lưu dễ bị lừa – phải thắt lưng buộc bụng. Suy thoái đã khiến tâm trí chúng ta tập trung tuyệt vời vào những thứ thiết yếu. Trẻ cần được cho ăn, mặc phù hợp với thời tiết, được trò chuyện nhiều, được bảo vệ khỏi những kẻ xấu xa hay thuốc độc và được trao cơ hội vui chơi, đọc sách cũng như quan sát thế giới người lớn. Chúng cần được giáo dục, được tiếp nhận tri thức và hiểu biết mà xã hội đã gây dựng và được khuyến khích để đưa tri thức ấy tiến xa hơn khi chúng trưởng thành. Chúng phải được yêu thương, trân trọng, và được phép trao tình yêu của chính mình cho gia đình và bạn bè. Và như vậy là đủ với bất kỳ ai, không có những quy trình nhằm rèn ra một đứa trẻ tốt hơn, không có giáo dục từ sơ sinh, đào sâu về mặt xã hội, ăn mặc cầu kỳ hay ganh đua nói chung. Trẻ em không phải chiếc lông vũ điểm tô cho chiếc mũ của cha mẹ. Hầu hết các bậc cha mẹ đều hiểu rất rõ điều này.

Nhưng trẻ cũng không phải là người lớn thu nhỏ, với những quyền lợi và sự tự do y hệt như người lớn. Chúng có những quyền riêng, như những quyền mà tôi đã đề cập ở trên; đồng thời có một số khu vực mà quyền hạn của chúng có giới hạn, hệt như khả năng của chúng. Một em bé không có quyền bò vào lò lửa mà không bị ngăn cản; một bé gái tuổi dậy thì không được quyền "dạt nhà" suốt đêm, đứng bên đường vẫy xe đi nhờ trong cái váy da bó sát. Đôi khi cha mẹ quên việc phải làm cha mẹ, vì một trong nhiều lý do. Có thể họ muốn trở thành "bạn thân" của con: điều này đôi khi xảy ra với những ông bố bà mẹ đơn thân tận tụy và tử tế, những người thấy cô đơn vì thiếu sự bầu bạn của một người trưởng thành khác, hay vì mong muốn những điều tốt đẹp nhất mà ngay lập tức trao quá nhiều trách nhiệm và tự do cho con họ (những đứa trẻ là con một thường bị đối xử kiểu này). Đôi lúc cha mẹ sẽ không là cha mẹ, bởi chính bản thân họ chưa bao giờ ngừng là trẻ con (có ai chưa từng thấy ông bố hờn dỗi vì con trai không chơi cùng? Hay một người mẹ ghen tị với những đêm vui chơi thảnh thơi của con gái tại những bữa tiệc thiếu niên ngớ ngẩn?)

Trẻ nhỏ có những quyền riêng… đồng thời có một số khu vực mà quyền hạn của chúng có giới hạn, hệt như khả năng của chúng.

Chúng muốn gì?

Hai năm trước tôi đã làm một cuộc phỏng vấn với hai đứa con sáu và tám tuổi của mình, hỏi chúng xem chính xác thì những điều mà chúng mong đợi ở cuộc sống gia đình là gì. Cuộc phỏng vấn đã cho tôi biết khá nhiều điều:

Tôi: Con nghĩ bố và mẹ có nhiệm vụ gì?

Đứa 8 tuổi: Chăm sóc con cái. Và huấn luyện chúng.

Tôi: Hừm, mẹ không thích từ "huấn luyện". Con không thể huấn luyện con người như huấn luyện chó, phải không nào? Con có thể thử, nhưng rốt cuộc thì kết thúc cũng chỉ là rõ nhiều tiếng la hét thôi.

Bố mẹ phải giữ con cái an toàn và giao việc cho chúng làm và suy nghĩ và hướng dẫn chúng cách để trở nên tử tế…

Đứa 6 tuổi: Và cho chúng ăn uống tử tế nữa. Đến giờ trà chiều rồi mẹ ạ.

Tôi: Chưa, chưa đến đâu con. Dù sao thì…

Đứa 6 tuổi: Và bố mẹ phải ngăn con cái nói chuyện linh tinh quá nhiều. Và làm những bài thơ nhảm nhí nữa. Con nghĩ những bài thơ nhảm nhí rất tệ. Có một bài RẤT XẤU, như thế này này: “Vua Cole lụ khụ có một tâm hồn già nua vui vẻ…”

Tôi (vội vàng ngắt lời): Đúng rồi, đúng rồi. Một số cha mẹ thường quá lo lắng về cách trò chuyện bất lịch sự…

Đứa 6 tuổi (vẫn tiếp tục, bất chấp tất cả): “… Nhà vệ sinh đã có người rồi, và bồn rửa trong bếp cũng thế…” (hết đoạn có vần, không phù hợp để nhà xuất bản in ra sách) Dù sao thì, bài thơ ấy cũng thật tệ. Con không nghĩ ta nên đọc nó. Con biết một bài còn tệ hơn…

Đứa 8 tuổi: Bố mẹ nên ngăn anh chị em đánh nhau. Việc của mẹ là làm chúng bình tĩnh lại.

Tôi: Chính xác là bằng cách nào?

Đứa 8 tuổi: Con không biết. Quát chúng, con đoán thế. Mẹ đã bao giờ lo lắng về việc gò ép người khác quá mức trong sách của mẹ và gia đình của mẹ chưa?

Tôi: Rồi, lúc nào cũng thế. Nhưng những người mẹ thường hay chỉ huy mà.

Đứa 6 tuổi: Và cả các cô phụ trách ở trường cũng vậy. Họ quá nghiêm khắc với trẻ con trong giờ ra chơi. Lẽ ra nên có luật chống lại điều này.

7

Đứa 8 tuổi: Con không nghĩ việc cha mẹ đọc sách để lén lút cải thiện con cái là công bằng đâu, như cây xương rồng trong chậu ấy. Nếu trẻ em muốn trở nên bạo lực và xem băng đĩa suốt ngày, thì một nửa là do sự lựa chọn của chúng. Nếu chúng muốn lớn lên mà biết lẽ phải và có phẩm cách, chúng có thể làm được. Trẻ em có sự lựa chọn riêng về việc có trở nên hoàn hảo và tốt đẹp hay không, phải không ạ?

Đứa 6 tuổi: Nhưng hẳn là chúng nên được cho ăn uống tử tế. Và đúng giờ.

Thế là tôi cho chúng ăn tử tế và đúng giờ. Nhưng con trai tôi, năm ấy tám tuổi, đã chỉ ra đúng điểm quan trọng. Trẻ nhỏ lớn lên như thế nào, quả thật vậy, một nửa là do sự lựa chọn của chúng. Tuy nhiên, “biết lẽ phải và có phẩm cách” – một cách chọn từ thú vị, không phải của tôi mà là của thằng bé, ngầm chỉ ra rằng chúng đã có cơ hội quan sát những người biết lẽ phải và có phẩm cách. Và tốt bụng, và khoan dung và thoải mái. Điều cốt yếu trẻ cần từ gia đình chính là tấm gương về những người như vậy. Đó cũng là điều cốt yếu chúng cần từ trường lớp, người trông trẻ, láng giềng và toàn thể xã hội như hình ảnh được phản ánh trên màn hình ti-vi. Điều chúng cần không phải lúc nào cũng là những điều chúng được nhận.

7Gia đình êm ấm?

Quay trở lại những năm 19٥0 khi mọi tạp chí phụ nữ đều kể về một người nội trợ vui vẻ. “Laura vui vẻ hát trong khi nhanh nhẹn lướt quanh căn bếp nhỏ gọn gàng và rực rỡ, tận hưởng ánh mặt trời trên tấm rèm cửa vui tươi màu đỏ và âu yếm sắp xếp ngăn nắp những chiếc đĩa mới sạch tinh trên chạn bát đĩa mà cô và Ronnie đã chọn cùng nhau…”

Có lẽ đây là phản ứng trước những năm tháng chiến tranh, khi rất nhiều phụ nữ phải làm việc trong nhà máy hoặc quân đội, sống trong các doanh trại hoặc căn nhà cỏ nông trại và thắc mắc liệu người đàn ông của họ có trở về nhà nữa hay không; nhưng kết quả là những câu chuyện ấy tập trung vào kiểu “khiêu dâm nhẹ trong nhà Wendy”: một sự kích thích có tính toán đối với bản nănglàm tổ. Cô Laura kia đã hoàn toàn vui vẻ ở nhà, hệt như bà chuột Tittlemouse[25], dù theo lẽ tự nhiên, để câu chuyện thêm phần kịch tính thì cô nàng sẽ gặp vài rắc rối nho nhỏ – chẳng hạn như lo rằng Ronnie có vẻ hơi xa cách, hay liệu cô ấy có chi quá nhiều tiền cho những tấm vải phủ. Những rắc rối này luôn được giải quyết, không phải bằng cách đi bộ cùng nhau hay trong kỳ nghỉ, mà chắc chắn là trong chính căn nhà nhỏ: một cái ôm kết thúc câu chuyện, thường với vài chi tiết gây kích thích như “giấy dán tường hiện đại sáng sủa” mà có lẽ sẽ đóng khung phần đầu nam tính của Ronnie, hay cái chắn lửa bằng đồng vui vẻ lấp lánh trong niềm hạnh phúc của đôi vợ chồng.

[25] Nhân vật bà chuột nội trợ trong truyện The Tale of Mrs. Tittlemouse (Chuyện về bà Tittlemouse) của Beatrix Potter. (BTV)

Với tôi, kết quả của việc được nuôi nấng giữa những thứ này là cảm giác tội lỗi dai dẳng vì không thực sự cảm thấy say mê với tổ ấm nho nhỏ của mình như Laura. Tôi có thể chịu đựng được phần tấm rèm cửa tươi sáng và đồ đồng lấp lánh trong một thời gian, nhưng vẻ lấp lánh ấy tan biến khi tôi nghĩ mình không thể thoát khỏi cảnh

này. Và cuộc bỏ phiếu giữa những người bạn thuộc mọi lứa tuổi hé lộ rằng một số đáng kể những người phụ nữ, dù có sự nghiệp hay chỉ ru rú xó nhà, thấy cuộc sống trong nhà không phải lúc nào cũng thú vị. Đến lúc này thì tôi hẳn nên thú nhận rằng có đôi lần, vào mùa hè, tôi đã ngủ trong nhà kho di động ngoài vườn. Đó là một cái lều chăn cừu, được dùng trên cánh đồng trong lúc chăn cừu và đỗ trên bãi cỏ trong thời gian còn lại. Cái nhà kho ấy khá tuyệt vời: tựa như một kỳ nghỉ cắm trại cực ngắn vậy. Chẳng có gì ngoài chiếc giường ngủ, một chiếc đèn lồng, tôi và quyển sách của tôi; tôi thức dậy vào buổi sáng trong một thế giới khác, với tiếng chim hót xung quanh thay vì tiếng nồi sôi lục bục, rồi đi chân không từ bãi cỏ ướt vào bếp với kha khá miễn cưỡng.

Đó luôn là khoảnh khắc kinh khủng. Đôi khi, chẳng có nỗi sợ bị giam cầm nào đáng sợ hơn nỗi sợ bị giam trong ngôi nhà của chính mình. Nhìn vào chỗ nào bạn cũng thấy có việc cần làm. Rèm cửa cần viền lại. Thư từ cần trả lời. Bít tất cọc cạch cần nhặt nhạnh. Những đôi giày thể thao hôi hám nằm la liệt. Tin nhắn điện thoại cần hồi đáp. Đơn từ phức tạp từ nhà trường cần phải điền. Mèo cần được cho ăn. Bộ sưu tập tem quý giá của ai đó bị một con chuột cảnh chạy thoát sau ghế bành gặm mất. Giỏ lọc bồn rửa bát ngập túi trà cũ. Những bức tranh bạn vốn định treo từ 18 tháng trước. Hiếm có phòng nào trong nhà không bừa bộn đến mức đáng bị kết tội. Và trong những buổi sáng mùa hè ấy, cần lắm một sự tự chủ bằng thép để không quay ngoắt 180 độ và trốn về cái nhà kho bé nhỏ trống không.

Thật vậy, tôi có một người bạn là mẹ của bốn đứa con, người chẳng yêu thích điều gì hơn những kỳ nghỉ ở Center Parcs[26], kể cả khi cô ấy phải tự phục vụ trong biệt thự. “Thật sung sướng,” cô ấy nói, “khi có chính xác sáu con dao, dĩa, thìa và cốc, không hơn. Đó chính xác là thứ bạn cần, không gì nằm la liệt xung quanh, tất cả đều sạch sẽ và vừa đủ.”

[26] Center Parcs là một mạng lưới các ngôi làng nghỉ dưỡng được thành lập năm 1968 ở Hà Lan.

Sự bừa bộn

Sự bừa bộn là kẻ thù khủng khiếp trong nhà. Nếu ghét lãng phí và luôn nghĩ rằng mọi thứ đều rồi sẽ có lúc cần đến, bạn sẽ sở hữu những ngăn kéo nhà bếp đầy những lọ keo đã hết một nửa, quả bóng bàn, khung ảnh bằng bìa cứng, chiếc máy thông minh chuyên dùng để cắt đầu quả trứng, những hộp quần áo mà bạn định mang đi làm từ thiện, những chiếc giày không còn vừa nữa nhưng nếu vứt đi thì sẽ là tội ác, đống huy hiệu gốm mang hình các siêu anh hùng, vân vân. Nếu là người đa cảm, bạn sẽ không bao giờ vứt đi bất cứ tạo tác nào con mình mang về từ nhà trẻ, vài vật trong số đó lại rất to, với hình dạng vụng về và sau khoảng năm năm sẽ thực sự chẳng còn hình thù gì nữa. Cái hộp đựng trứng hình con vịt kỳ quặc (giờ được đặt trên nóc tủ lạnh) còn tạm chấp nhận được, nhưng hộp giày làm thành máy gặt đập liên hợp với những sợi rơm trông-rất-ngứa-mắt dính xung quanh, sau một thời gian, trở thành đồ bỏ đi. Những món đồ tái chế quen thuộc và thân thương, nhưng dù sao cũng chỉ là rác.

Nếu là người giàu tình mẫu tử, bạn sẽ giữ tất cả đồ sơ sinh cũ của con mình phòng khi cần đến. Nếu là người hay lo nghĩ cho gia đình, bạn sẽ giữ những túi to khủng khiếp đầy quần áo của trẻ ở tuổi tập đi để chờ đến khi con của em dâu mình đủ lớn để dúi vào tay mẹ nó, dù cô ấy có muốn hay không. Tôi biết một người phụ nữ đã oanh tạc em dâu bằng nhiều quần áo cũ đến nỗi cuối cùng nạn nhân phải phản kháng trong tuyệt vọng bằng cách đem chúng nhồi đệm ghế. Tôi đoán một ngày nào đó, cái nệm sẽ bục chỉ trong một cuộc tụ họp gia đình, vải acrylic sẽ bay tứ tán và cảnh tượng hẳn sẽ cực kỳ đau đớn. Cuối cùng, nếu bạn là một người phụ nữ luôn đổi cỡ, như tôi, bạn sẽ có những cái hòm và tủ đầy quần áo lỗi mốt với hy vọng rằng a) một ngày nào đó lại vừa và b) một ngày nào đó lại hợp mốt. Nếu năm nay tôi giảm hai cân và cái quần dở hơi lại trở thành mốt sau 20 năm, thì tin tôi đi, tôi sẽ luôn có sẵn nó để mặc. Vâng, đúng vậy đấy.

Một số sự bừa bộn chỉ là biểu hiện của cuộc sống gia đình lành mạnh, đa dạng, thoải mái. Không gì ớn lạnh hơn một căn nhà có trẻ

con mà lại gọn gàng tuyệt đối. Thường thì những đứa trẻ ấy sẽ nghiện xem ti-vi (một số cha mẹ tích cực khuyến khích con mình chơi trò chơi điện tử vì như vậy sẽ không khiến ngôi nhà bừa bộn. Tôi thấy như thế thật không chấp nhận được). Nhưng sự bừa bộn cũng có thể trở thành mối đe dọa và sự đàn áp, nhà bạn càng rộng thì vấn đề bừa bộn sẽ càng tồi tệ. Những người sống trong ngôi nhà nhỏ, sau rốt, thường thấy rằng lẽ thường sẽ chiến thắng cảm tính và thói hà tiện, rồi quyết định gọi điện cho công ty xử lý rác thải. Nhưng ngôi nhà rộng nuốt chửng mọi thứ, cho đến khi giống với tất cả những kẻ ăn uống vô độ khác, nó bắt đầu thấy không khỏe, hỏng hóc và chán nản. Xin hãy nhắc tôi một lúc nào đó cho bạn xem cái tủ dưới gầm cầu thang nhà mình.

Một số sự bừa bộn chỉ là biểu hiện của cuộc sống gia đình lành mạnh, thoải mái. Nhưng sự bừa bộn cũng có thể trở thành mối đe doạ và sự đàn áp.

8

Có hai cách mà người mẹ, với tư cách Trưởng phòng Sạch sẽ trong Công ty Gia đình, có thể tiếp cận vấn đề này (thay “người mẹ” bằng “người bố” nếu các bạn có kiểu bố như thế). Hoặc cô ấy (anh ấy) kêu gọi sự giúp đỡ tận tâm và sự hợp tác của mỗi thành viên trong gia đình để lựa chọn thứ gì sẽ bị vứt đi. Hoặc cô ấy (anh ấy) làm điều này một cách tuyệt mật khi những người khác vắng mặt, rồi không bao giờ thừa nhận bất cứ hành động vứt đi nào. Nếu chọn cách thứ hai, cách tàn nhẫn, bản thân bạn phải thật cứng rắn để lờ đi tất cả tiếng khóc khắc khoải kiểu như: “Cái mảnh vỡ của chiếc máy kéo đồ chơi con dùng để đỡ pháo đài đâu rồi?” và “Cái áo khoác ngụy trang cũ của con đâu! Con thích cái áo đó! Ai lấy trộm nó rồi!”.

Nhưng bạn phải nhất quán. Không gì thiên vị hơn là vứt đi chiếc hộp bìa cứng “thiêng liêng” của đứa này trong khi bỏ qua cho bộ sưu tập sao biển chết của đứa khác, hoặc xé cái quần trong bộ đồ đua yêu thích của đứa 10 tuổi (đã ngắn đến mắt cá chân sau hai năm) trong

khi không đủ can đảm để làm thế với cái áo phông nhạc rock rách đáng ghét của cậu anh đang tuổi thiếu niên. Và nếu bộ đồ chơi gôn của bố được phép “sống” ở hành lang và cái xe đạp thể thao của mẹ chắn ngay chiếu nghỉ cầu thang, thì tại sao cây gậy cricket yêu quý của Jimmy lại phải nằm trong tủ đồ chơi?

Dẫu vậy, sau đây là những lời cuối cùng tôi muốn nói về sự bừa bộn. Sau khi viết những đoạn đầu tiên ở trên, đêm đã về khuya nên tôi đi ngủ. Và tôi đã mơ một giấc mơ kinh khủng rằng chúng tôi đã bán nhà, giữa một ngày thứ năm và thứ bảy nọ, rồi chuyển đến một căn hộ quay mặt ra sông, gọn gàng, thoáng đãng, sáng sủa, đầy đủ nội thất. Và trong mơ, tôi lang thang khắp nhà, lẩm bẩm trong vô vọng: “Nhưng không có cái bàn thừa nào để nối vào bàn bếp khi có tiệc đông người… Những món đồ chơi lông xù cũ kỹ ở đâu? Ngài Rái Cá và Sư Tử Xanh đi đâu rồi? Đến mùa đông chúng ta biết làm gì với áo phao và túi đi thuyền? Kho dự trữ Ông già Noel toàn những món đồ chơi dị hợm và hiếm có khó tìm của tôi đâu rồi? Không có gác mái! Cứu! Mau lên, hãy mang đến đây một ít hộp bìa cứng!” Cảm giác hoảng sợ khi bị cướp mất sự bừa bộn làm tôi thức giấc, mướt mát mồ hôi, để đi ngó nghiêng những cái lùm, những chồng đống, những cái tủ đầy ứ quen thuộc của cuộc sống gia đình. Dường như tôi tin rằng sự bừa bộn, giống như những tầng lớp ký ức thân yêu, là một phần của cuộc sống gia đình. Nếu bạn là một trong những người cảm thấy như vậy thì tôi chỉ có một lời khuyên duy nhất. ĐỪNG cưới một người đàn ông quá ngăn nắp. Hoặc nếu nhất thiết phải cưới anh ta thì hãy thu xếp hai phòng khách riêng biệt.

Vậy nên, trong vấn đề quản lý đống đồ đạc gia đình vốn thay đổi hay dịch chuyển liên miên, bạn cần nhớ hai điều. Những bậc cha mẹ viển vông và độc đoán cần liên tục tự nhủ rằng gia đình không phải là một cuộc tập huấn hay thử thách quản lý thời gian. Còn những bậc cha mẹ thoải mái, nhí nhố, mơ mộng và luôn-ở-nhà cần liên tục tự nhủ rằng thực ra, có lẽ cuộc sống gia đình chính là những cuộc tập huấn hoặc thử thách quản lý thời gian. Nói cách khác, bạn phải trở thành một người quản lý vừa phải, tàn nhẫn vừa phải, ra lệnh vừa phải, luôn đảm bảo xe đạp và gậy cricket được che chắn

trong những hoàng hôn mùa hè, quần áo bẩn trong rổ quần áo bẩn, đồ sạch trên cầu là và sẽ được cất đi. Nhưng đồng thời, đừng để những vấn đề này lấn át tình yêu thương, niềm cảm thông, sự thấu hiểu, hoặc tiếng cười tích cực trong gia đình.

Dẫu vậy, nếu đạt được mục tiêu thứ hai trong hai mục tiêu nêu trên, tôi e rằng ngôi nhà của các bạn sẽ trông sẽ hệt như nhà tôi vậy.

Chuyển nhà

Ngoài thiêu rụi thì đây chính là cách tốt nhất để thoát khỏi sự bừa bộn. Nếu đã từng thấy tất cả mọi thứ nằm trong các hộp bìa cứng dưới ánh sáng ban ngày, ngay cả những kẻ hay tích trữ linh tinh nhất trong chúng ta cũng sẽ thấy vui khi được từ bỏ một vài thứ mãi mãi.

Nhưng chuyển nhà khi đã có gia đình cũng là một đòn điếng người. Những kẻ độc thân hoặc những cặp đôi son rỗi chưa con cái có vẻ đủ sức chịu đựng khoảnh khắc hồi tưởng quá khứ đầy ướt át ủy mị rồi lạnh lùng bước tiếp, chẳng có mấy điều phải lo lắng ngoài sự ẩm ướt tăng lên, những người thợ xây, ốp tường và trang thiết bị trong bếp. Khi làm cha làm mẹ, mọi chuyện đều thay đổi. Nếu vẫn chưa tin tôi, hãy cứ đợi đến khi phải rời ngôi nhà mà bạn bế đứa con đầu tiên về, nơi bạn loạng choạng trong những đêm thức trắng, treo lên một cái cũi đu đưa, ngắm đôi chân mũm mĩm chập chững những bước đầu tiên và đôi mắt to chăm chú nhìn cây thông Giáng sinh đầu tiên. Hãy cứ đợi đến khi bạn thấy chính mình nghĩ rằng việc bán nơi này, tiếp thị nơi này, tỏ ra đầy thuyết phục với người môi giới và người mua: hệt như bỏ con gái mình trên đường vậy. Bạn đang đẩy điều gì đó từ phần vô cùng riêng tư của cuộc sống ra chốn tiền tài công cộng. Cuốn sách quảng cáo của người môi giới nhà đất chẳng khác gì son trên môi gái đứng đường, hợp đồng bán nhà chẳng khác gì sự phản bội. Ngôi nhà với những đứa con sống trong đó nhanh chóng trở nên quý giá hơn rất nhiều so với ngôi nhà chỉ có người lớn.

Và hãy đợi đến lúc bạn đi xung quanh ngôi nhà lần cuối sau khi những người chuyển đồ đã đi hết, rồi bạn tìm thấy chú thỏ bông cũ

bị vứt sau lò sưởi. Híc. Lúc này, kể cả những ông bố cứng rắn cũng sẽ sướt mướt. Ngay cả khi tất cả các bạn đều khao khát được chuyển đi và lần này sẽ thật "xịn" và hào hứng, đớn đau vẫn còn đó.

Dẫu vậy, trong cái vội vàng của chuyến chuyển nhà, ta dễ dàng quên rằng có lẽ việc chuyển nhà sẽ ảnh hưởng rất nhiều đến lũ trẻ. Dù chúng nói gì đi chăng nữa. Dù chúng muốn chuyển đi đến mức nào chăng nữa. Lần chuyển nhà đầu tiên của gia đình tôi chỉ ảnh hưởng đến người lớn, vì Nicholas quá nhỏ để nhận thức được mọi điều. Nhưng chuyến chuyển nhà thứ hai, tám năm sau đó, lại đầy rẫy vấn đề. Cả hai đứa con tôi đều biết rằng chúng có thể mang theo đồ đạc của mình và vẫn học trường cũ với những người bạn cũ, nhưng "con không thể mang lò sưởi theo ạ? Chúng ta sẽ không bao giờ được ngồi bên ngọn lửa đó nữa… còn cái xà trông như chiếc thuyền trong phòng ngủ của con thì sao? Liệu cái rèm cửa của con có được đi cùng để Mặt trời mỗi buổi sáng trông vẫn hệt như xưa hay không? Liệu bồn tắm mới có cái vết như bồn cũ không ạ?" Nếu bạn chuyển đến đâu đó to hơn, hay đẹp hơn, sẽ có một chuyến phiêu lưu trong ngôi nhà mới giúp bạn chống chọi trước những vấn đề trên, còn nếu ngôi nhà hoặc căn hộ mới, hay khu dân cư mới, tệ hơn, dù là xét theo con mắt thiếu kinh nghiệm nhất, thì lũ trẻ sẽ cần được giúp đỡ nhiều hơn. Và cả bạn cũng vậy.

Tôi đã được an ủi nhiều trong lần chuyển nhà mà tôi không muốn nhất – lần chuyển nhà ảnh hưởng đến bọn trẻ nhiều nhất – nhờ xem loạt chương trình All our Children trên BBC. Trong chương trình, một bé gái tên là Cristina được dẫn đi khỏi một ngôi nhà bạo lực ở khu ổ chuột Brasilia và đưa vào trại mồ côi. Cô bé mang theo con thỏ bông màu xanh dương và hai con búp bê yêu quý. Trong ngôi nhà Lor Betel sạch sẽ mà trống trải, cô bé chăm sóc ba đứa em trai và của cải của chúng với những quyết tâm không lay chuyển nổi. Mỗi sáng, cô bé xếp những con búp bê trên giường mình, chính xác cùng một vị trí. Với những trách nhiệm và biểu trưng nhỏ này, trong vòng một năm, Cristina đã tự tạo cho bản thân em một ngôi nhà mới. Rồi những chiếc máy quay đi theo cô bé khi cô chuyển đến một trang trại mồ côi khác cách thị trấn 112 km, nơi những đứa trẻ lớn hơn chọn con đường nhanh chóng và chăm chỉ để bước đến

tuổi trưởng thành. Tạm biệt hai đứa em trai nhỏ và từng khung cảnh đô thị quen thuộc mà xa xôi, cô bé gói ghém con thỏ, hai con búp bê, một chiếc váy, một chiếc bàn chải đánh răng, và chỉ có thế. Cô bé thậm chí còn hát trên xe buýt. Và sáu tiếng sau – bạn đã đoán ra trước khi tôi nói rồi đấy – cô bé dỡ mấy món đồ cá nhân rồi xếp chúng lên chiếc giường mới, cẩn thận đến mức như sùng tín. Theo thứ tự hệt như mọi khi. Và cô bé bước vào cuộc sống mới, rồi chẳng lâu sau trở nên hạnh phúc.

Cô gái bé nhỏ can đảm nơi xa xôi đó trên màn hình chính là minh chứng hùng hồn cho lòng kiên cường của những đứa trẻ trong bất cứ lần chuyển nhà nào, miễn là những vị thần chốn gia đình của riêng chúng – dù đó là súng nước, chó bằng sứ hay động vật lông xù – được tôn trọng. Cristina khiến tôi lưu tâm nhiều hơn đến những món đồ cá nhân của các con giữa tình trạng hỗn loạn của chuyến chuyển nhà, cảm thông hơn với những học thuyết điên rồ về việc chiếc giường nên quay về hướng nào và tại sao tấm rèm cũ nên được treo lên dù chúng không hề vừa vặn. Trong quá trình ấy, những nhân viên vận chuyển tình cờ nói với tôi rằng một trong những khía cạnh hài hước nhất của việc chuyển nhà là người ta luôn muốn đồ nội thất trong phòng khách được sắp xếp hệt như khi còn ở nhà cũ, dù rõ ràng chúng không hợp với hình dáng của căn phòng mới. Bởi vẫn có cảm giác nửa như mê tín đối với vật dụng trong nhà nên chúng ta có thể cùng nhau chiều theo chúng và vui với chúng. Và tất nhiên ta không cho phép cái ghế cũ kỹ tồi tàn và tấm áp phích quăn mép in hình ngựa con của bất cứ ai trở thành nguyên nhân xích mích. Việc chuyển tới một ngôi nhà mới toanh vừa sơn xong và cho phép bọn trẻ tạo góc riêng của chúng sao cho bừa bộn y như nhà cũ không phải là dấu hiệu của sự yếu kém hay quản gia tồi. Đó là dấu hiệu của tình yêu.

Và lũ trẻ tốt bụng hơn ta tưởng rất nhiều. Trong một gia đình bố mẹ ly dị, bé gái 11 tuổi và anh trai 13 tuổi của cô bé phải rời khu vườn rộng rãi, chiếc xích đu dưới tán cây dâu tằm to, những bụi quả dại um tùm và ngôi nhà trên cây để đến một căn hộ trong thị trấn. Chúng không hoàn toàn hài lòng, dù ngôi nhà ấy đã được chọn mua

thật cẩn thận vì gần trường, gần bạn và rất phù hợp với lối sống của tuổi sắp dậy thì. Chúng vẫn hờn dỗi.

Nhưng mẹ chúng kể lại rằng, hai ngày trước khi chuyển đi, cô con gái đã đưa ra cho mẹ một đề nghị. Cô bé biết người mua có con nhỏ nên muốn để lại cho những bạn nhỏ ấy một bức thư về những phần tuyệt nhất của ngôi nhà và khu vườn, sào huyệt và những nơi bí mật lớn lên cùng cô bé. Anh trai cô bé cuối cùng cũng quyết định tham gia: chúng lập một văn bản tựa như di chúc, để tại tất cả niềm vui cho những người thừa hưởng sau. Hai đứa trẻ dành trọn hai ngày cuối cùng để làm việc đó, chúng gửi gắm vào đó một niềm đam mê lạ lùng. Người mẹ rớm nước mắt sao lại bức thư trước khi để nó lại cho gia đình mới. Quả là một chúc thư đáng giá. Và, dù ly hôn không phải sự lựa chọn của cô ấy và vẫn chứa đựng ít nhiều cay đắng, nhưng sau những lăn tăn ngẩn ngủi, cô gửi bản sao bức thư cho chồng mình: để ghi nhớ quãng thời gian cuộc sống gia đình vẫn ổn thỏa, dưới tán cây dâu tằm. Nếu lũ trẻ có thể xử lý thay đổi bằng sự duyên dáng và rộng lượng thì cô cũng có thể.

Lãnh thổ

Tất cả các loài vật đều cần lãnh thổ. Anh chị em cùng chia sẻ phòng ngủ cũng cần một đường ranh giới trên sàn, hoặc tủ đồ cá nhân, hay thậm chí một chiếc hộp thần thánh không ai được xâm phạm. Kể cả giá sách cũng có thể phải phân chia, nếu điều ấy giúp giữ hòa bình giữa lũ trẻ. Và sự xâm phạm lãnh thổ của người khác – đặc biệt nếu ta không thể lấy mục đích đi tìm tài sản bị mất để bào chữa cho nó – khá chắc chắn là sẽ bị phản đối (cho dù gia đình tôi đã tình cờ tìm ra một hệ thống hoạt động tốt đến bất ngờ: một đứa trẻ sẽ là người trông coi và thủ thư duy nhất của tất cả chỗ băng cát-sét trong nhà – băng nói hoặc băng nhạc – và có trách nhiệm thu thập lại chúng khi trong xe đã quá đầy, hoặc sau một chuyến đi nghỉ phụ thuộc nhiều vào chiếc Walkman. Bất kỳ ai – bao gồm cả cha mẹ của đứa trẻ – khi muốn lấy một cái băng cát-sét sẽ đăng ký với thủ thư, rồi người này sẽ mở ngăn kéo theo đúng nghi thức và cho phép họ lấy thứ họ muốn. Tôi sẽ không bao giờ chủ đích lập ra hệ thống này, nhưng nó có vẻ hợp với tính cách của tất cả chúng tôi).

Nhưng các bậc cha mẹ cũng cần lãnh thổ. Các ông bố có xu hướng chiếm được nó dễ hơn các bà mẹ: dường như hầu hết các gia đình đều có Chiếc ghế của Bố, nhưng ít nhà có Chiếc ghế của Mẹ. Đàn ông giỏi tạo cho riêng họ những cái xưởng, phòng làm việc, phòng học, nhà kho trong vườn, những góc trong ga-ra nơi họ lẩn mẩn dành thời gian riêng cho mình; phụ nữ chúng ta có vẻ lưỡng lự một cách khiêm nhường hơn trong việc tìm cho mình thứ mà nữ nhà văn Virginia Woolf xem như một nhu cầu cấp thiết: "Một căn phòng riêng". Chúng ta dính lấy căn bếp, mà bếp thì lại luôn là không gian chung, vậy nên chúng ta không có chỗ nào riêng tư. Dù vậy, chúng ta nên thử: chắc chắn sẽ chẳng hại gì cho đứa con nhỏ nhất (và kể cả cho ông chồng to nhất) nếu bạn làm rành rẽ rằng một số ngăn tủ, một số phạm vi bề mặt như cái bàn trang điểm, nếu may mắn thì là hẳn một căn phòng, sẽ là Không gian Riêng của Mẹ. Thiêng liêng. Tinh khiết. Không bị lấp đầy bởi đám quỷ một mắt Boglins bằng cao su, không bị đột kích bởi những buổi vẽ mặt, không ngập đám quần áo hóa trang, hoặc những thứ dùng cho buổi trình diễn nhảy vượt rào của chú mèo con. Một lần nữa, khi bạn càng tôn trọng lãnh thổ người khác, người khác càng nên tôn trọng lãnh thổ của bạn.

Dẫu vậy, trong cái vội vàng của chuyến chuyển nhà, ta dễ dàng quên rằng có lẽ việc chuyển nhà ảnh hưởng rất lớn đến lũ trẻ.

Mọi người thường có nhiều quan điểm khác nhau khi nói đến phòng ngủ của trẻ vị thành niên. Một số ủng hộ việc dọn dẹp bắt buộc không khoan nhượng bởi cả người sử dụng và cha mẹ. Quan điểm khác lại cho rằng để có thể trưởng thành một cách đúng đắn, giống việc ủ ra rượu ngon, trẻ vị thành niên nên được ở một mình trong cái ổ bẩn thỉu của chúng và không nên được giúp đỡ khi cần tìm thứ gì dưới đống hổ lốn ấy. Tôi vẫn chưa chạm đến giai đoạn này (trừ cô giữ trẻ 19 tuổi đang ở chung, phòng của cô luôn bừa bãi kỳ lạ), nhưng nhìn chung, tôi chấp thuận quan điểm ở giữa, tức là chúng ta cần đưa ra luật vệ sinh cơ bản (không đồ lót hay tất bẩn, không cốc và đĩa mốc meo; bất kỳ sự vi phạm nào sẽ bị trừng phạt bằng một công cuộc thanh trừ dọn dẹp dữ dội, không thương tiếc, trong đó có

thể, chỉ có thể thôi nhé, sẽ bao gồm cả đám áp phích nhạc rock Heavy Metal).

Một điều nữa về trẻ vị thành niên và phòng của chúng. Trong một phiên tòa gần đây liên quan đến một cậu hacker trẻ, người ta chỉ ra rằng ở tuổi 19, cậu bé đã dành hàng giờ, gần như hàng năm, ngồi một mình trong phòng với cái máy tính cũ, loay hoay với nó và "chưa bao giờ có bạn gái". Có những tiếng lẩm bẩm chỉ trích điều này và đổ lỗi cho mẹ cậu bé (người có vẻ đã rất cố gắng, thậm chí đến mức cố giấu đống đĩa máy tính của cậu đi), đồng thời việc cậu bé sử dụng một chiếc máy tính đã dấy lên trong xã hội đủ các mối sợ hãi bài công nghệ khác liên quan tới chứng nghiện máy tính. Nhưng tôi lại thấy mình ủng hộ cậu bé mạnh mẽ tới mức đáng ngạc nhiên. Tôi có một người anh từng trải qua giai đoạn là một tay học việc trong ngành luật nghèo rớt. Toàn bộ thời gian rảnh anh khóa mình trong phòng, tự học đàn vĩ cầm, đàn xếp rồi sáo dọc từ một cái máy xoay đĩa lụ khụ và không gặp một ai. "Ồ," giờ thì anh ấy nhớ lại, "bạn không phải là sinh vật đáng yêu ở giai đoạn này, đầy tàn nhang và thô lỗ, bạn đang là một con nhộng, bạn không muốn nhìn thấy ai cả." Anh ấy xuất hiện trở lại với vẻ khá hạnh phúc sau một hoặc hai năm, thành lập vài ban nhạc dân gian, ra ở riêng, gặp gỡ bạn bè, hẹn hò, rồi kết hôn: muộn hơn một chút so với tiêu chuẩn mà đám trẻ tuổi teen điên cuồng và cởi mở thời nay xem là "bình thường", nhưng xét cho cùng, chỉ mới cách đây một thời gian không lâu, vì Chúa, chẳng ai mong đợi cậu bé 19 tuổi nào phải có bạn gái cả. Tôi cũng biết nhiều đứa trẻ vị thành niên khác khóa mình trong phòng chỉ để nghe nhạc trong một khoảng thời gian dài đến khó hiểu; hay để đọc như kiểu bị ám ảnh và ghét tất cả sự ngắt quãng, hoặc để nghịch vớ vẩn với xe máy trong hàng giờ. Một số trẻ vị thành niên dường như được sinh ra để trở nên hướng ngoại và hòa đồng, trong khi những trẻ khác – như một loại rượu ngon, hoặc đôi khi là loại rượu thú vị hơn – lại cần những thời kỳ ở trong bóng tối, không bị làm phiền và trưởng thành theo cách của riêng chúng.

Việc của những người làm cha mẹ như chúng ta không phải là ép buộc chúng hay can thiệp vào đồ trang trí phòng của chúng, mà là trông chừng để ý các dấu hiệu của thuốc gây nghiện hoặc rượu bia

– những thứ cần có sự can thiệp nhanh chóng – nếu không thì chỉ cần có sẵn thức ăn nóng hổi trên tay khi chúng hạ cố xuất hiện vì nó. Đúng, việc này khó chịu. Rất khó chịu. Nhưng bạn có thể lấy một chút bình yên và sự riêng tư để thỏa thuận trao đổi – nếu cần thiết, có thể dưới dạng một ký kết, như các nhà tâm lý gợi ý – với thái độ cư xử hợp lý chấp nhận được trong những buổi tụ họp gia đình và trong kỳ nghỉ. Hãy xem như trẻ vị thành niên sống ở một đất nước khác: như bất kỳ chính khách quốc tế nào sẽ bảo bạn, các hiệp ước sẽ có hiệu quả, nếu bạn kiên nhẫn và bền bỉ không ngừng. Còn sự xâm phạm lãnh thổ và thiết quân luật sẽ rất hiếm khi đem lại tác dụng.

Việc của chúng ta không phải là ép buộc chúng hay can thiệp vào đồ trang trí phòng của chúng, mà là trông chừng để ý các dấu hiệu của thuốc gây nghiện hoặc rượu bia – những thứ cần can thiệp nhanh chóng.

8Nó là kẻ không ai chịu đựng nổi, Nó là em trai tôi: anh chị em ruột

Victoria Gillick, nhà vận động vì đạo đức và các giá trị gia đình can đảm và chịu nhiều chỉ trích, là mẹ của mười đứa trẻ và là người hùng không mong đợi của tôi. “Không mong đợi”, bởi tôi không đồng ý với một số quan điểm Công giáo mạnh mẽ của bà về vấn đề tránh thai và đạo đức. Tuy nhiên, với tư cách người mẹ lạc quan, vui tính và bình tĩnh đến kỳ lạ của những mười đứa trẻ, bà lại là một mỏ vàng đầy những thông tin bổ ích về vấn đề nuôi dạy anh chị em trong nhà. Có lần tôi đã từng tra tấn bà với hàng tá câu hỏi về chủ đề này và bà đã đưa ra những đúc kết kinh nghiệm thú vị – và hiếm có.

Để bắt đầu, bạn sẽ phải hiểu điều ẩn đằng sau việc Victoria cùng chồng, Gordon Gillick, từ chối tránh thai hoàn toàn (“Chúng tôi sẽ không trả một xu nào cho ý tưởng lấy hóa chất, miếng kim loại hoặc cao su để ngăn cơ thể trẻ khỏe của chúng tôi sinh con. Mang chúng lên giường thật là mất hứng”). Nó không chỉ là một niềm tin tôn giáo, mà còn là một niềm tin kỳ lạ, thú vị và mang tính triết học, xem cuộc sống gia đình như một bữa tiệc lớn, nơi những thành viên xuất hiện bất ngờ đều được chào đón. Kết quả của niềm tin này trong cuộc sống của những gia đình lớn là một kiểu thuyết định mạng vui vẻ: chúng ta được sinh ra, chúng ta hãy làm tốt nhất có thể. Một gia đình thật lớn có những điểm hạn chế, nhưng nó cũng đem lại thứ tình cảm như giữa những đồng chí quân ngũ. Bà Gillick cho rằng điều khó khăn nhất – tệ hơn cả việc mang thai tám lần, tệ hơn cả mấy lần sinh đôi, tệ hơn cả việc có năm đứa trẻ dưới năm tuổi mà không có nhà vệ sinh trong nhà, tệ hơn cả việc nhào bột bánh mì trong bồn tắm trẻ em hay co kéo nửa cân thịt để chia cho mười miệng ăn – chính là thời gian đầu khi bà mới chỉ có hai đứa. “Chúng lúc nào cũng cãi nhau.” Bà nói. “Và nếu bạn cãi nhau với anh chị em

thì có nghĩa là bạn đã cãi nhau với cả thế hệ mình. Cảm giác ấy thật cô độc và ngột ngạt.” Theo bà, một khi gia đình bắt đầu lớn thêm, sẽ luôn có một người anh chị em mà bạn có thể kết thân đủ để chia sẻ những bí mật. Những mối quan hệ trở nên bền chặt rồi lại lỏng lẻo, phát triển và đổi thay giữa những độ tuổi khác nhau: trẻ ở tuổi tiền thiếu niên có thể rất dịu dàng với trẻ mới tập đi, sau đó trở nên xa cách trong một thời gian rồi quay trở lại như những người bạn cũ.

Điều này rất đáng lưu ý, không phải vì hầu hết chúng ta đều đủ sức lực hoặc chịu được gánh nặng tài chính để có một gia đình lớn, mà vì đây là một sự thật rất quan trọng. Hai đứa con – điều đang dần trở nên bình thường – là một con số khó chịu. Chúng dễ dàng ngồi vừa vào một chiếc xe ô tô nhỏ với bố mẹ ngồi trước, nhưng cũng chỉ đến thế mà thôi. Con cái trong nhà lúc nào cũng có xích mích, nhưng một cặp trai gái chỉ cách nhau 1-2 năm có thể là một cặp đồng bọn kinh khủng. Chúng có thể khiến bạn phát điên. Trong cuốn How Not to Raise a Perfect Child (Hoàn hảo cũng được, không hoàn hảo cũng được - Con chúng ta hạnh phúc là được) tôi đã nhấn mạnh về những cái bẫy của việc phải xử sự công bằng đến mức như bị ám ảnh, về các đồ sở hữu, việc đổ lỗi lẫn nhau, đánh nhau và những tố chất cần thiết để làm trọng tài phân giải giữa những đứa con bướng bỉnh. Một quy tắc trọng tâm là không ai, trong bất cứ hoàn cảnh nào, được đánh người khác bằng một đồ vật: dù là đồ chơi, thìa gỗ, giày, hay cây gậy. Cũng không ai được dùng đòn chặt karate, kéo tóc hoặc chọc vào mắt người khác, bất kể đứa nào khai chiến trước. Quy tắc ngăn cấm này – phải được ghi nhớ kể từ lúc 18 tháng tuổi trở đi – giúp hạn chế những chấn thương cơ thể. Như một lời khuyên, nó cũng tạo ra một vòng tròn tuyệt vọng có thực trong những năm đầu làm cha mẹ. Nhưng bây giờ khi nghĩ về cách nhìn nhận toàn bộ gia đình, về những đứa trẻ lớn hơn và cả những đứa ở tuổi thiếu niên, có vài điều nữa ta cần bổ sung.

Đầu tiên, đừng bao giờ ngạc nhiên, sốc, hoặc thất vọng về việc một đứa trẻ có thể giận dữ đến mức nào với anh chị em của nó. Hãy nghĩ xem một cặp vợ chồng có thể phát cáu với nhau đến mức nào – và ấy là họ đã chọn lựa để đến với nhau đấy nhé. Anh chị em ruột thì không được chọn lựa. Chúng cũng không thể xoa dịu sự căng

thẳng bằng cách ngủ cùng nhau, hoặc uống đến say. Chúng bị kẹt với nhau dưới cùng một mái nhà, đôi lúc là cùng một căn phòng ngủ: chúng biết quá rõ những thói quen khó chịu của nhau. Chúng biết giữa chúng không thể nào có chuyện gì tương tự như ly hôn. Vậy nên khi đánh nhau, chúng có thể cứ đánh nhau nhiệt tình mà không sao cả, và chẳng có gì có thể ngăn chúng.

Trừ bạn. Khi tới lúc nước sôi lửa bỏng nhất bạn có thể hét: "Đứng-xa-nhau-ra! Ngay lập tức! Tường kính!" hoặc một mật mã tương tự để chúng hiểu rằng chúng không được chạm vào nhau hoặc nghe một lời nào của nhau cho đến khi hạ hỏa. Nhưng đó chỉ là biện pháp sơ cứu ban đầu. Cách chữa trị tốt hơn cả là cùng ngồi xuống, để cho từng đứa làm rõ vấn đề của mình, lần lượt, không cường điệu hóa hoặc nói sai. Những bậc cha mẹ công tư phân minh đã thử áp dụng, đôi khi thành công, các thủ tục xét xử như ở tòa án: từng đứa nói rõ những phàn nàn của mình mà không bị ngắt lời và chấp nhận quyết định của tòa. Một số khác lại viện đến phương sách là đơn thuần tách chúng ra, hoàn toàn không thương lượng hay cảm thông cho đến khi tự các nhân vật chính có cách giải quyết thỏa đáng. Cách thứ nhất có lẽ phù hợp hơn với những cặp anh chị em có sức mạnh và tính cách không cân bằng nhau, còn cách thứ hai có thể áp dụng khi chúng thực sự ngang ngửa nhau.

9

Nhưng bạn phải làm gì đó. Vào thời kỳ các con tôi dễ xảy ra chiến tranh nhất, tôi đã tự hỏi không biết mình có đang làm tình hình tệ hơn bằng cách can thiệp vào những cuộc cãi vã này hay không. Có lẽ tôi chỉ nên đi ra chỗ khác, hoặc đẩy chúng vào phòng cách âm và để mọi thứ theo tự nhiên. Trong những lúc yên ả, tôi đã hỏi chúng về việc này. Chúng nhất trí rằng bố mẹ phải ngăn chặn những cuộc đánh nhau. "Nếu không nó có thể sẽ còn tệ và tệ hơn, rồi Rose sẽ phải nhập viện vì những điều mà con đã nghĩ sẽ làm với em ấy." Con trai tôi nói, khá nghiêm túc. "Và nếu không ai ngăn bọn con đánh nhau hoặc bắt bọn con phải tử tế với nhau khi còn nhỏ, con nghĩ bọn con sẽ đánh lộn điên cuồng với tất cả mọi người trong suốt cuộc đời mình." Thằng bé cũng nói, sau khi suy nghĩ thêm, rằng nó

nghĩ đó có thể là cách mà "những trò bắt nạt bắt đầu, như những trò con thấy ở trường ấy ạ, chúng bắt nguồn từ việc thực hành với chính anh chị em của mình ở nhà."

Tôi nghĩ thằng bé nói đúng. Mặc dù nuôi dạy con cái theo phong cách tối giản và để mọi việc theo tự nhiên ngoài tầm nghe của mình thật sự rất hấp dẫn, nhưng can thiệp là một bổn phận. Tôi đã hỏi ý kiến những đứa trẻ tuổi teen, nhìn chung chúng cho rằng ý tưởng tổ chức một phiên tòa, hoặc ít nhất là một buổi đối thoại quanh bàn ăn trong bếp có bố mẹ thực sự lắng nghe chúng, là giải pháp tốt nhất. "Bởi vì ít nhất bạn sẽ biết là bố mẹ bạn đang nghiêm túc với cảm xúc của bạn và cho là chúng quan trọng." Vài đứa trẻ nói rằng nếu có ai đó ghi chép lại thì tốt. Một đứa trẻ của một gia đình năm người nọ, có bố mẹ thực sự tổ chức những phiên tòa kiểu vậy, nói rằng họ thường kết thúc trong những trận cười mà quên mất những lời trách cứ ban đầu.

Thù hằn kéo dài còn đáng để xem xét tỉ mỉ hơn. Có phải một đứa đang ghen ghét, đố kỵ với đứa kia? Nếu vậy, hẳn phải có một lý do bí mật nào đó? Bạn có thường xuyên có thái độ khác nhau với cùng một hành vi, tùy theo đấy là hành vi của đứa con nào không? Liệu đứa con gái có đang bị đối xử bất công so với một đứa con trai, liệu sở thích của đứa con gái có bị xem nhẹ và ít được quan tâm hơn so với của đứa con trai không? Hoặc có phải một đứa con trai đang bị làm cho cảm thấy mình như một kẻ thô tục ngoài cuộc trong một gia đình nhiều nữ hơn? Một đứa con gái xinh đẹp, hoặc một đứa con trai giỏi thể thao, có đang làm lu mờ một đứa con cùng giới kém tài năng hơn không?

Sự giận dữ ở trẻ khi nhận ra sự khác biệt có thể được xây dựng từ những khởi đầu vô lý nhất: tôi ghét anh trai hàng năm trời vì anh ấy được đi một chuyến dã ngoại dài trên tàu mà tôi đã bỏ lỡ và vì mọi người đều cười tôi vì tôi thấy ghen tị với anh ấy. Còn con gái của tôi đã giận hờn nghiêm trọng trong một giai đoạn vì khi nó xuống nhà sau giờ đi ngủ, chúng tôi vội sỗ sàng đuổi con bé quay lại giường, trong khi anh trai nó lại được tiếp đón hơn. Không phải vì chúng tôi là quái vật, mà là vì con bé – suốt cả năm ngoái, khi nó sáu tuổi –

đã khiến chúng tôi phát điên với những lần xuất hiện nghịch ngợm phát ốm lên được, liên tục đến năm lần mỗi tối, nên cứ thấy con bé sau 8 giờ 30 là chúng tôi sợ tình trạng đó sẽ lại bắt đầu, phá hỏng giờ phút yên bình duy nhất trong ngày của chúng tôi. Trong khi đứa con trai chưa bao giờ khóc giả vờ, nó chỉ tìm tới bố mẹ khi thật sự cần được giúp đỡ hoặc trấn an; nên chúng tôi đã nhẹ nhàng hơn. Con bé đã thôi thói quen khó chịu đấy và tìm tới chúng tôi khi nó thực sự cần, nhưng vẫn bị từ chối. Còn thằng bé thì không gặp phải điều tương tự. Con bé đã mạnh dạn đưa ra vấn đề; rồi chúng tôi đã hiểu quan điểm của con bé, giải thích điều đã làm chúng tôi khó chịu, xin lỗi và sẽ không bao giờ gắt gỏng nữa. Chà, sẽ không gắt gỏng nhiều nữa và bình đẳng với cả hai đứa. Đó là một sự kiện nhỏ, ngu ngốc và đáng xấu hổ khi nhắc đến, nhưng nó hoàn toàn điển hình về cách mà những bậc cha mẹ mệt mỏi có thể châm ngòi sự ghen tị – họ đã không lưu ý để nhận thấy đứa con đã bước sang giai đoạn mới.

Mặc dù vậy, chúng ta không bao giờ nên xem nhẹ niềm vui của việc có anh chị em. Ngay cả những đứa hổ báo, hiếu chiến nhất cũng vẫn thường chơi chung, sáng tạo ra những trò chơi riêng của chúng, đuổi bắt nhau ngoài trời và tương tác với nhau. Bố mẹ có thể thúc đẩy thêm bằng cách khuyến khích những trò chơi hai người, những món quà sinh nhật như bộ đàm, bàn chơi bóng bàn, vân vân; thậm chí đọc to những cuốn sách mỗi tối cho tất cả bọn trẻ cùng nghe để chúng có thêm điểm chung và những trò tưởng tượng chung.

Đừng bao giờ ngạc nhiên, sốc, hoặc thất vọng về việc một đứa trẻ có thể giận dữ đến mức nào với anh chị em của nó.

Bạn cũng có thể tích cực khuyến khích sự ân cần giữa anh chị em ruột bằng cách động viên và khen ngợi. Bạn có thể thiết lập những nguyên tắc cơ bản cụ thể về những việc như bánh kẹo và Trứng Phục Sinh (ví dụ, với chúng tôi, không đứa nào được ăn kẹo trước mặt đứa khác mà không chia sẻ một cách lịch sự). Bạn có thể bảo một đứa mang tin tốt đến cho đứa kia (rằng cả nhà sẽ đi xem phim,

hoặc đi bơi) và cải thiện mối quan hệ giữa chúng với nhau cũng như mối quan hệ của bạn với chúng. Được rồi, việc này tốn thời gian và trí lực: nhưng việc giải tán những trận đánh nhau cũng vậy.

Kỳ lạ thay, điều khích lệ nhất mà tôi từng thấy được giữa anh chị em trong nhà lại liên quan đến trẻ khuyết tật. Tác giả Linda Scotson, người giúp cậu con trai Doran – phục hồi từ những chấn thương não nghiêm trọng bằng liệu pháp trị liệu chuyên sâu, được chị của cậu bé – Lili – giúp đỡ đến một mức độ mà bà ấy cho là đáng kể – nhưng sau đó bà phát hiện ra điều đó khá phổ biến. Trong cuốn The Other Child (Đứa trẻ khác) – một cuốn sách đáng đọc với bất cứ gia đình nào, dù có thành viên khuyết tật hay không – bà đã mô tả quyết tâm mạnh mẽ của Lili khi muốn mặc quần áo cho đứa bé bướng bỉnh và vô vọng này, hay khi chơi với thằng bé, kéo thằng bé đi xung quanh và nói chung là kéo thằng bé trở lại cuộc sống. Đây là một khuôn mẫu dễ nhận ra trong cuộc sống của những đứa trẻ bị khiếm khuyết như nhà văn Christy Brown, người được các anh chị của mình đẩy quanh Dublin trên một chiếc xe kéo. Linda Scotson ca ngợi sự đóng góp của anh chị em ruột: “Không được ghi nhận, không được nêu danh và không được tưởng thưởng,” bà nói, “nhưng anh chị em ruột vẫn làm hết sức để hy vọng và sự nhân đạo có thể tỏa sáng trong những tình huống tuyệt vọng nhất. Họ ghét cái chết và bệnh tật. Họ biết mình không thể quay lại, mà phải bước tiếp.”

Những trường hợp bà viết là đặc biệt, nhưng kỳ lạ là, khi nhìn vào những gia đình với con cái khỏe mạnh, chúng ta thấy những nguyên tắc tương tự vẫn được áp dụng. Những đứa con thúc đẩy lẫn nhau, khích lệ lẫn nhau, khiến mọi thứ tiếp tục chuyển động; chúng chống lại sự trầm cảm và cô lập, chúng biết rất nhiều về đứa còn lại (dù hầu hết những điều đó khiến chúng khó chịu). Kể cả hai đứa con hay gây gổ của tôi đôi lúc cũng khiến tôi bất ngờ: Nicholas hồi mới biết đi đã hét vào mặt Rose lúc ấy đang khóc rằng: “Im đi, đồ ngốc, em sẽ có bữa tối trong một phút nữa!” – và Rose dừng lại, lườm thằng bé, trước khi chúng cùng cười phá lên thân thiết. Lúc Rose bị lạc ở Lâu đài Warkworth (20 phút tệ nhất đời tôi), Nicholas đã nói với tôi thật nhỏ nhẹ, lo lắng và đầy tập trung:“Đừng chỉ gọi em ấy,

mẹ. Dừng lại và lắng nghe, giữa lúc gọi, để nhỡ em ấy trả lời.” Vô số lần một trong hai đứa đã giơ tay ra – dù thô lỗ và miễn cưỡng – để giúp đứa còn lại. Hoặc, khi được cho một ít bánh kẹo, chúng sẽ đòi một phần cho đứa còn lại. Hoặc bỏ công suy nghĩ về một món quà sinh nhật hay giữ bí mật cho nhau.

Anh chị em là phép màu: phép màu ấy có thể trở nên khó ưa, nhưng nếu bạn thực hiện thật cẩn thận những chính sách trong gia đình để đảm bảo nó không trở nên quá khó ưa, chúng sẽ có nhau như một món quà để đời. Cho những năm tháng sau khi bạn đã đi xa.

9Quy tắc và phong tục gia đình

Một trong những dấu hiệu chắc chắn nhất cho thấy các bạn – một cặp đôi và vài em bé – đang biến đổi trở thành một gia đình thật sự và đầy đủ là khi các bạn bắt đầu xây dựng những quy tắc của gia đình.

Quy tắc gia đình không chỉ là quy tắc bắt những đứa trẻ làm theo lời bố mẹ – như “Không xem ti-vi cho đến khi làm xong bài tập về nhà” – mà là quy tắc chính bố mẹ cũng phải tuân theo. Ví dụ như “Không đi ủng trong bếp”, “Không chửi thề bậy hơn từ “chết tiệt” hoặc “Bất kỳ thứ gì nằm lung tung trên mặt bàn bếp sau năm giờ chiều chủ nhật sẽ bị vứt”. Tất nhiên, một số quy tắc sẽ được áp dụng nghiêm khắc hơn với trẻ con, đặc biệt là những điều liên quan đến hóa đơn điện thoại, nhưng về cơ bản chúng áp dụng với tất cả mọi người. Và trẻ con chẳng thích gì hơn là nhìn thấy bố bị bắt rửa tay trước bữa ăn hay mẹ bị khiển trách vì phá luật về việc không-đọc-tại-bàn-trừ-bàn-ăn-sáng.

Các quy tắc gia đình không tàn ác, hoặc độc tài: chúng chỉ là lời xác nhận cho những tiêu chuẩn chung (thường khá thấp, trong trường hợp gia đình chúng tôi) và cho sự thật là tất cả chúng ta phải sống cùng nhau. Bản thân tôi không bận tâm đến sự bừa bãi, nhưng có những lúc sự bừa bãi làm vướng lối đi của người khác, ngăn họ ngồi xuống, làm bài tập, hay tìm một cái cốc cà phê sạch. Vì vậy, chúng tôi cần có các luật lệ và phong tục để đưa đống lộn xộn vào trật tự. Và nữa, chúng tôi không ăn uống theo cách quá trang trọng: loại đĩa để ăn món phụ và đĩa nhỏ lót bát hoàn toàn không được biết đến trên bàn nhà chúng tôi. Nhưng chúng tôi thích những cuộc hội thoại và những ý tưởng cổ xưa về bữa ăn gia đình, nên khi bữa ăn gia đình đang diễn ra, nếu bất kỳ ai – bất kỳ ai nhé – muốn bật ti-vi hay đài lên đều phải xin phép gia đình để được đặc cách. Điều này bao gồm cả chương trình dự báo thời tiết nông nghiệp trên ti-vi. Và, chao ôi, The Archers. Trong trường hợp tất cả chúng tôi cùng ngồi xuống ăn vào giờ chiếu The Archers, hoặc là tôi phải bò xuống

năn nỉ cả nhà để tha cho tôi phá luật chỉ một lần này, hoặc tôi sẽ ăn mà không có những tập phim truyền hình hàng ngày của mình. Nghe có thể ngốc nghếch, nhưng nó xác nhận một lần nữa cái ý kiến hết sức văn minh và quan trọng rằng hành vi xã hội đúng đắn không phải là thứ để nhà cầm quyền áp đặt lên những kẻ yếu, mà là thứ đạt tới sự đồng lòng của cả cộng đồng. Đúng là như thế đó. Và đúng, gia đình tôi thỉnh thoảng cấm tôi xem phim truyền hình dài tập, đặc biệt nếu tôi cấm chúng xem Star Trek vào đêm hôm trước, mà tôi thỉnh thoảng quên mất việc này.

Bố mẹ có thể khéo léo giới thiệu những trò cần ít nhất hai người chơi, hay đọc to những cuốn sách vào buổi tối cho tất cả bọn trẻ cùng nghe.

Tôi thử thăm dò ý kiến các gia đình về những quy tắc gia đình điển hình. Điều thú vị là những gia đình lành mạnh nhất có vẻ có nhiều luật chung hơn những gia đình căng thẳng và cứng nhắc. Sau đây là một số ví dụ:

- Tất cả giày đi bên ngoài phải để ở cửa sau khi đi từ vườn vào;
- Tất cả đĩa và dao dĩa cá nhân phải được dọn sạch khỏi bàn khi rời bàn ăn;
- Giờ đi ngủ là giờ đi ngủ. Hơn nữa, giờ của người lớn bắt đầu từ 19 giờ, sau đó những trẻ em lớn được đọc sách trong yên tĩnh hoặc chơi bài ở đâu đó, nhưng chỉ được làm phiền người lớn vì những lý do chính đáng, hoặc để hôn chúc ngủ ngon;
- Tất cả mọi người nên đánh răng sạch và thỉnh thoảng tắm rửa;
- Và cho thú nuôi của chính mình ăn. Mỗi lần mẹ phải làm thay vì các con đã quên, các con sẽ bị phạt 10 bảng tiền tiêu vặt;
- Không được để chuột lang trong nhà tắm, không bao giờ. Không phải từ lúc lỗ thoát nước bị tắc;
- Không để đồ chơi trên bàn;
- Không phê bình cá nhân trước chín giờ sáng;
- Mọi người nên xin lỗi người còn lại nếu thích đáng và làm lành trước giờ đi ngủ. Không được để cơn giận lấn át lý trí;

- Có một hộp bìa cứng ở dưới bàn bếp. Thứ gì không nên nằm xung quanh sẽ bị vứt vào đấy mỗi tối trong lúc chiếu The Archers. Vào đúng 19 giờ 15 thứ sáu, những thứ này sẽ bị vứt hết ra bãi rác gần nhất mà không ai có quyền kháng nghị (người phụ nữ này nói rằng cô đã vứt đi kha khá đồ nhưng chỉ vứt một đồ vật đáng giá đối với mỗi thành viên trước khi thông điệp được ghi nhớ);
- Không có quần áo nào được giặt nếu chúng không nằm trong rổ quần áo bẩn. Mỗi người sẽ phải tự lấy quần áo sạch của mình từ rổ quần áo sạch. Bất kỳ ai không thực hiện điều này sẽ phải đi học mà không có tất. Để xem tôi có quan tâm hay không;
- Không vị khách nào, bất kỳ tuổi nào, được ở lại nếu không hỏi ý kiến của gia đình hoặc ít nhất là báo tin kịp thời cho những thành viên còn lại của gia đình để họ lên kế hoạch dạt nhà qua đêm của riêng họ. Điều này áp dụng cho tất cả mọi người, đặc biệt là bố mẹ chồng (vợ), những bà cô bị quên lâu rồi, đám bạn học cũ, bạn trai cũ với người vợ không quen biết và bạn nối khố thời thanh niên có vấn đề về nhân cách.

Bạn thấy điều tôi muốn nói chứ? Tôi cho rằng một số quy tắc này khá tốt, một số thì không thể thực hiện được. Điều đó phụ thuộc vào gia đình bạn. Đừng mắc phải sai lầm là đặt ra những bộ luật không thể thi hành. Điều này chỉ dẫn đến hỗn loạn. Một ít quy tắc và quy tắc có lý sẽ hoạt động tốt nhất.

Chế độ dân chủ

Len lỏi vào một cách từ từ. Không có nghĩa gì khi hỏi một đứa bé dưới ba tuổi rằng bé nghĩ gia đình nên làm gì cho kỳ nghỉ hằng năm (thẳng thắn mà nói thì cũng không có ý nghĩa nhiều khi hỏi nó muốn kem màu hồng hay trắng). Nhưng khi trẻ em lớn lên, chúng sẽ bắt đầu thích được có ý kiến trong những quyết định của gia đình. Và khi chúng đến tuổi vị thành niên, nếu không có thói quen được phát biểu – hay ít nhất là có tiếng nói trong Quốc hội gia đình – chúng sẽ chán ngấy với việc bị bắt làm cái nọ cái kia tới mức nổi loạn theo những cách vô nghĩa, thậm chí chống đối xã hội.

Thực ra, chúng vẫn có thể nổi loạn dù thế nào đi nữa. Nhưng tôi ủng hộ một chút dân chủ. Hãy bắt đầu từ những quyết định thực sự có thể được làm theo nhiều cách và không phải vấn đề quá lớn đối với bạn trong tư cách Chủ tịch Hội đồng quản trị (ví dụ đừng bắt đầu với "Con yêu, con có nghĩ mẹ nên có một công việc bán thời gian không?" khi bạn biết bạn phải làm thế). Và hãy để chúng liệt kê những thứ được và mất của từng trường hợp, bởi đó là cách tốt để tập luyện cho cuộc sống. Bạn có thể ngồi xuống, kể cả với đứa bé sáu tuổi, thể hiện thái độ nghiêm túc và nói: "Xem này – con nghĩ chúng ta nên làm gì? Chúng ta có thể đi bơi trên đường đến nhà bà, nhưng như thế chúng ta sẽ bị muộn không xem được Star Trek cùng bà. Hoặc chúng ta có thể đi thẳng đến đó và đi bơi vào ngày mai, bằng cách ăn bữa trưa sớm lên." Chúng thực sự thích được hỏi. Điều đó cho chúng hiểu các kế hoạch, quyết định giữa các lựa chọn và cố gắng làm tốt nhất ngay cả trong tình huống xấu. Tất cả đều là những bài học bổ ích. Khi chúng tám hoặc chín tuổi, chúng cũng thường có những ý tưởng hay hơn bạn bởi bộ xử lý não trạng của bạn đã bị quá tải. Chúng có thể nói: "Bỏ lỡ Star Trek cũng không sao ạ, vì chúng ta có thể thu lại vào băng, mà dù sao thì bà cũng không thích nó. Mình đi bơi đi ạ."

Chúng ta cũng áp dụng các nguyên tắc giống vậy cho các kỳ nghỉ – thời điểm có những lựa chọn thực sự – và sau đó một vài năm là áp dụng cho cả việc chọn trường. Với rất nhiều cảnh báo (như"Xem này, nếu con nhất định vào trường St Bobbin's, chúng ta có thể không đủ khả năng để chi trả cho cả học phí và các kỳ nghỉ", hoặc "Đường đến trường sẽ kinh khủng nếu con chọn trường Greenbridge High, rồi khi 12 tuổi con sẽ phải tự mình đi xe buýt"), bạn có thể gợi ý một phương án giữa các lựa chọn thích hợp. Điều này có thể không khả thi, nhưng nếu nó khả thi, hãy thử nghĩ đến niềm vui và cảm giác nhẹ gánh khi có thể nói với đứa trẻ đang cằn nhằn về trường học, rằng: "Con cũng cùng chọn nó mà…" Đưa ra quyết định sớm cũng giúp trẻ nhận thức sớm về một trong những sự thật cốt yếu, đúng hơn là sự thật chán nản, về cuộc sống trưởng thành: rằng "đâm lao thì phải theo lao".

Một số cha mẹ cảm thấy khiếp sợ rằng một chút dân chủ trong gia đình phần nào sẽ “làm hư” bọn trẻ; nhưng đưa ra quá nhiều quyết định cứng nhắc có thể còn làm chúng hư hơn. Bởi khi ấy chúng sẽ bắt đầu không vâng lời và tìm cách lách luật vì chúng là sinh vật có lý trí mà các luật lệ thì lại có vẻ chẳng hợp lý. Hãy ngăn chặn trước điều này. Hãy cho chúng tham gia vào các quyết định nhiều nhất có thể, dần theo từng năm tuổi. Việc đó sẽ mang lại kết quả.

Đừng đặt ra những bộ luật không thể thi hành. Điều này chỉ dẫn đến hỗn loạn. Một ít quy tắc và quy tắc có lý sẽ hoạt động tốt nhất.

Các phong tục và hơn thế nữa

Đây là một phạm vi linh hoạt và hấp dẫn hơn. Hẳn mọi người có thể nhớ lại lần ở chung với gia đình một người bạn học và mọi thứ dường như đều có vẻ kỳ lạ ra sao (“Họ cầu nguyện trước bữa cơm!” hoặc “Họ ăn tối bằng khay” hoặc “Không ai được phép nói bậy kể cả từ “đít” hay “Họ chơi nhạc cùng nhau vào các buổi tối!”). Các trò đùa của gia đình, tiếng lóng trong gia đình, kể cả những chi tiết nhỏ nhất như trẻ em được xới cơm đầu tiên hay cuối cùng trên bàn ăn, đều gây ấn tượng lớn và tạo ra không khí mới, thường là thú vị. Thực ra, thỉnh thoảng trẻ em lỡ phải lòng gia đình khác mà chẳng làm gì được, rồi đến tuổi vị thành niên thì gần như chỉ quanh quẩn sống ở nhà của bạn chúng, bởi – trong thời điểm ấy – lối sống đó phù hợp với chúng hơn.

Cách ứng xử

“Chú ý cư xử của con đi. Đừng nói chuyện khi đang ăn. Đừng mở miệng khi đang nhai. Đừng ngắt lời. Nhất là với cái miệng đang đầy thức ăn. Ngồi thẳng lên. Con phải tôn trọng người lớn tuổi, đừng có cãi lời, đừng có nhìn chằm chặp, đừng có chỉ trích cá nhân. Không ngoáy mũi. Hoặc ợ. Ờ thôi được rồi, có thể con không thể kìm hãm được việc ợ, nhưng con phải xin lỗi khi lỡ làm thế. Không, nó không giống như người ta van xin trên phố đâu. Nó là – trời ạ – đấy là

truyền thống đấy! Nào, hãy nói đi. Nhưng không phải với cái miệng đầy nhóc thức ăn...”

Ôi trời, ôi trời. Liệu có ai băn khoăn không, về việc bữa cơm gia đình đang được cho là đã lỗi thời, bị thay thế bởi kiểu “chăn thả” hàng loạt trong đó một đám nhốn nháo toàn những kẻ thô tục lê bước vào căn bếp vào vài thời điểm trong ngày, nhồi cả cục cholesterol đông lạnh vào lò vi sóng rồi lấy thìa xúc thứ đó bỏ vào mồm với bản mặt ngây dại trong khi mắt dán vào những cảnh phim tâm lý tình cảm Úc trên ti-vi? Bữa cơm gia đình có thể trở thành một chiến trường khắc nghiệt, bạn có thể dễ dàng thấy tại sao nó biến mất. Nó đã là – và trong các gia đình kiên quyết theo truyền thống thì vẫn là – nơi rèn luyện cách cư xử đúng đắn. Nó là nơi thế hệ mới học các quy tắc về ứng xử – thứ sẽ giúp chúng sống trên đời như một người bạn đồng hành, một người đồng nghiệp, một người bạn đời có thể chấp nhận được. Gia đình tôi cùng nhau ăn bữa ăn gia đình bất cứ khi nào có thể. Đừng bốc thức ăn, con yêu. Ít nhất là đừng bốc kem. Cũng đừng có úp mặt vào nó nhé.

Một khu vực truyền thống khác để rèn luyện cách ứng xử là trên các phương tiện giao thông công cộng (trừ khi nơi bạn sống, giống như chỗ chúng tôi, không có thứ ấy và bạn thường phải đi mọi nơi bằng ô tô giống như một xe đẩy chở đầy heo vậy). Trên xe bus và tàu, những bậc phụ huynh biết để ý sẽ cố gắng dạy nhiều bài học hơn: con yêu, đừng chen lấn. Đừng chắn ngang lối đi của bà ấy. Hãy nhường chỗ cho bà. Tại sao ư? Vì bà lớn tuổi hơn và con cần thể hiện sự tôn trọng. Đàn ông lịch sự sẽ nhường chỗ cho phụ nữ (chúng tôi đang ở trong một tình huống hơi kỳ quặc: quý bà đang được nói đến đó có một máy nghe nhạc Walkman, với hai mét tóc nối và mặc áo phông ghi dòng chữ ĐÀN ÔNG THẬT TỒI. Bà ấy đang né ra xa khỏi sự tồi tệ trung lưu của bạn, không mong muốn bị coi là một bà già nghèo khổ cần ghế ngồi. Thế thôi vậy).

Tiếp tục, đến với những bữa tiệc nào. Đừng vồ vập. Đừng thè lưỡi ra. Hãy luôn nhớ nói lời cảm ơn vì con đã có khoảng thời gian vui vẻ. Con không có khoảng thời gian vui vẻ sao? Ồ, chắc chắn phải có chứ! Cảm ơn bà Cooper…

Tại sao chúng ta phải như vậy? Vì suy cho cùng, chúng ta đang sống trong cái kỷ nguyên mà cuộc sống cộng đồng – báo chí, chính trị, kinh doanh, thương mại – thường xuyên thô lỗ tới khủng khiếp. Báo lá cải giật tít LÊN NÀO, DELORS! và PADDY QUẦN TỤT! Các nhà chính trị gia khinh bỉ: “Những lời tranh luận của ngài đại biểu Hạ Nghị viện cũng bèo nhèo như ý kiến của ông vậy”. Các nhà phê bình tiêu khiển bằng những lời xúc phạm, những nhà văn phong cách cười nhạo vào cả một bộ phận cư dân (“Đồ khoe mẽ”, “Đồ cũ rích tẻ nhạt”). Những nhà báo háo hức sẵn sàng đưa chứng nói lắp, hôi miệng, cái mông bự hay những cuộc hôn nhân đổ vỡ của các nạn nhân ra làm yếu tố để lập luận trong các cuộc tranh luận hoàn toàn không liên quan. Các nhà quảng cáo hỏi: “Bạn có chắc là quần áo bạn không bốc mùi xa đến mười dặm không?” và lấy làm thích thú khi được nhắc bạn rằng bạn có thể chết vào ngày hôm sau mà không có bảo hiểm. Đây là một thời đại thô lỗ kinh khủng. Vậy tại sao chúng ta không cứ chấp nhận thất bại rồi dạy cho bọn trẻ cách lăng mạ, xúc phạm, làm những việc ích kỷ và để chúng lớn lên sẵn sàng nói toạc ra mọi thứ hay bộc lộ những cảm tính hoang dã nhất – theo cách mà chúng ta chẳng dám làm – khi bị những người quen biết khó chịu gọi điện làm phiền lúc đang trong phòng tắm?

Bữa ăn gia đình là nơi thế hệ mới học các quy tắc về ứng xử.

10

Bởi vì như thế sẽ rất tàn độc, vậy đấy. Lần sau nếu bạn chán ngán phải nghe chính mình cằn nhằn về cách ứng xử, hãy nghĩ đến số phận của những người không biết cách ứng xử. Người ta thường nghĩ những đứa trẻ và đám vị thành niên không biết cách ứng xử luôn rất kinh khủng. Họ coi thường chúng. Con người cần học để trở thành người mà người khác chấp nhận được, không phải loại khiến người ta thấy xấu hổ hay phiền phức khi đi cùng. Trẻ em phải được học, chấm hết.

Nhưng bạn có thể chọn cách tiếp cận tối giản với các quy tắc ứng xử. Cái thời mà một người bị đá ra khỏi xã hội văn minh vì uống

nước trong bát rửa tay đã qua rồi. Chỉ cần trẻ em biết rằng khi có mặt người khác, chúng sẽ ăn bằng dĩa và dao đúng kiểu thì đôi khi chúng vẫn có thể ăn bốc ở nhà. Một số thói quen phải được phát huy: như là khép miệng khi nhai, nhưng có một cách rất dễ để thuyết phục một đứa trẻ ở bất cứ lứa tuổi nào làm việc này, đó là tự mình ngồi đối diện chúng và bắn thức ăn tung tóe với cái miệng há ra khi đang nhai. Hoặc đặt một cái gương trước mặt chúng khi chúng đang làm việc đấy. Một phương pháp khác cũng có tác dụng, đó là mượn nhà ai đó về một đứa trẻ khó ưa, tham lam, hay than vãn và thô lỗ (tất nhiên là đừng nói cho họ biết bạn mượn để làm gì) để gây ấn tượng với những đứa con của bạn rằng việc xếp hàng lần lượt, đưa đồ cho người khác một cách lịch sự và chia sẻ miếng khoai nướng cuối cùng là một phần trong hành vi ứng xử của con người mà thiếu chúng sẽ là một thiếu sót nghiêm trọng.

Một điều nữa. Dù nghe có vẻ hiển nhiên, chúng ta vẫn cần phải nói rằng nếu chính bạn không lịch sự với vợ hoặc chồng mình và với con cái, thì những quy tắc ứng xử bạn dạy vẹt cho chúng sẽ không ngấm lâu hoặc không thể trụ được vào những thời điểm căng thẳng. Nếu bạn cứ quát "nhanh lên, nhanh lên" khi chúng đang làm việc gì đấy vốn không thể làm vội được, ví dụ như đi vệ sinh; nếu bạn suốt ngày phàn nàn về quần áo của chúng, thô lỗ với bạn bè của chúng và giật đồ khỏi tay chúng; nếu bạn không bao giờ nói "chào con" mỗi sáng, không hỏi xem chúng ngủ có ngon không hay ngày hôm đấy của chúng như thế nào – thì tại sao chúng phải làm như vậy với bạn? Nếu bạn, những bậc cha mẹ, liên tục gắt gỏng nhau, xem thường những nỗ lực của đối phương giữa nơi công cộng và để lại những lời chỉ trích như "Cha của con là một gã ích kỷ", thì không chỉ cảm giác an toàn về mặt cảm xúc của chúng sẽ bị hủy hoại. Cách ứng xử của chúng cũng sẽ như vậy.

Mặt khác, nếu đôi khi bạn cũng để quy tắc ứng xử của mình trôi tuột mất vì bị áp lực, đó cũng chính là bài học vô giá cho những khán giả trẻ tuổi đang quan tâm. Bởi vì bạn có thể xin thứ lỗi, đúng không? Và rồi chúng cũng sẽ hiểu được thêm về những lời xin lỗi. Ví như: "Alice, mẹ thực sự rất xin lỗi vì đã gọi con là đứa trẻ kinh khủng. Bây giờ mẹ đã nhận ra không phải chiếc ván trượt của con khiến mẹ ngã

trên cầu thang mà là do đôi ủng chèo thuyền của bố. Cầu thang rất tối, bố lại quên không thay bóng đèn khi mẹ nhờ bố. Bố là tên ngốc chả quan tâm gì. À không, mẹ không có ý như vậy. Mẹ xin lỗi nhé. Nói như thế thật bất lịch sự và thô lỗ. Chỉ tại vì đầu gối mẹ rất đau. Xin lỗi. Xin lỗi cả nhà."

Nếu bạn may mắn, lũ trẻ sẽ bắt cả ông bố cũng phải xin lỗi thật đàng hoàng nữa, khi ông ấy trở về từ quán rượu.

Sự tế nhị trong gia đình

Hồi bé, thỉnh thoảng tôi dành buổi tối với một gia đình khác. Họ là kiểu gia đình cấp tiến: luôn trò chuyện bạo dạn về cơ quan sinh dục phụ nữ, trả lời những câu hỏi của trẻ con thẳng thắn đến đáng sợ. Sự tế nhị không được biết đến: những đứa con vứt quần áo lung tung khắp nhà, kể cả khi đã ở quãng cuối của tuổi dậy thì, hai vị phụ huynh tuổi trung niên cũng đi lại loanh quanh trần truồng từ phòng ngủ sang phòng tắm và ngồi cùng chúng tôi xem Z Cars với chiếc áo choàng ngủ mở hờ hững với nhiều thứ không tiện nói ra phản chiếu thật kỳ dị trên màn hình.

Tôi đã rất ấn tượng, nhưng có thể không phải bởi lý do mà họ sẽ thích. Nó chỉ đơn giản là vì nhà tôi chưa bao giờ có hệ thống sưởi trung tâm như thế. Vì thế, ở nhà chúng tôi, mỗi thành viên đều mặc đồ trong chăn hoặc chỗ tủ sấy quần áo. Bạn chỉ có thể khỏa thân trong phòng tắm nếu bật cáiđèn sưởi trên cao 45 phút trước đó. Cởi bỏ quần áo là một quyết định vô cùng quan trọng ít nhất là tám tháng mỗi năm, vì thế, nếu bố mẹ tôi có từng đọc về chủ nghĩa Hậu Freud, những quyển sách về cách nuôi dạy con tân tiến của thời đại, để rồi quyết định rằng chúng tôi cần nhìn thấy họ khỏa thân để xua đi nỗi lo bị thiến, thì đó hẳn sẽ thành một buổi diễn ấn tượng. Bạn chỉ cần tưởng tượng: "Nào các con, chúng ta sẽ tự nhiên và không cần xấu hổ. Vọt lên lầu và bật máy sưởi phòng tắm trong nửa tiếng nào."

Thời gian trôi đi. Tôi tin rằng sự kín đáo của bố mẹ tôi và sự cởi mở của gia đình bạn tôi đại diện cho hai phe vẫn luôn tranh cãi suốt cả thế kỷ về vấn đề sự tế nhị trong gia đình. Đã từng có một thời mà

hầu hết trẻ con chỉ có thể nhìn thoáng qua về sinh lý học của người trưởng thành khi chúng đứng ở chỗ dây phơi đồ. “Mẹ ơi, họ có thật sự to đến mức vừa cái quần sịp đó không?” “Suỵt, hay con muốn giống như chú Arthur mà chúng ta không bao giờ thèm nhắc đến hả!” Sự tế nhị mở rộng đến từng cá nhân: những nữ tu cùng thế hệ với Sonia Orwell, theo như bà nhớ lại, phải tắm trong những chiếc áo choàng màu trắng, còn các nữ tu ở thế hệ của tôi được nhắc nhở là không được bật đài trong phòng tắm vì sẽ không thích hợp khi có tiếng đàn ông phát ra từ căn phòng nơi các cô gái thuần khiết trong trắng đang thoát y. (Tôi đã từng kể việc này với rất nhiều các phát thanh viên nam kỳ cựu để cổ vũ họ và họ thực sự thấy run sợ bởi đã bị coi như kẻ gây rối.)

Và rồi đến các vị giáo chủ của tư tưởng cởi mở tuyệt đối, giống như bố mẹ của người bạn tôi vào những năm 1960, những người muốn chia sẻ mọi thứ về cơ thể họ với con cái, bàn luận về hôn nhân đồng giới trong bữa sáng và – nghĩ kỹ thì – chính là kiểu người đưa cho đứa con gái 13 tuổi của họ những viên thuốc ngừa thai với hàm lượng oestrogen cao cùng rất nhiều tác dụng phụ, để “dự phòng”. Rồi tới những người thuộc phái Thỏa Hiệp, những người theo quan điểm trước ngưỡng sáu tuổi (khi mà con trẻ được cho rằng đang trải qua thời kỳ phát triển tính dục sớm) thì việc khỏa thân giữa các thành viên trong gia đình là cần thiết để đảm bảo tương lai tự do của chúng, nhưng sau sáu tuổi (khi chúng bắt đầu bước vào thời kỳ ưa thích của các bậc phụ huynh, thời kỳ mà chúng sẽ chả thèm để ý tí gì về vấn đề ấy cả), thì người ta có thể khép lại tấm áo choàng của mình với một cái thở phào nhẹ nhõm. Vậy là dần dần, chúng ta đều định hình được các quy tắc về ý thức chung và về cái gì là thích hợp.

Bản năng có thể giúp chúng ta làm đúng. Một khi thời kỳ sinh nở và cho con bú thật vinh quang nhưng thiếu tế nhị kết thúc, hầu hết chúng ta chỉ cảm thấy quá là biết ơn khi được đi ngủ trong chiếc váy ngủ bằng vải bông mềm, thứ khiến con cháu chúng ta chỉ tình cờ nhìn được một thoáng của phần ngực và mông. Ngài Spock già thân mến đã mang lại rất nhiều tiếng thở phào nhẹ nhõm khi vứt bỏ cái nhìn cực đoan theo chủ nghĩa Hậu Freud và quan sát được rằng

thực ra cái hình ảnh to lớn lông lá của những bậc phụ huynh có thể gây phản cảm với những đứa trẻ và rằng họ nên che chắn cơ thể cẩn thận và giữ "sự riêng tư trong phòng tắm và nhà vệ sinh". Những người theo chủ nghĩa thuần túy có thể cười khẩy khi nghe vậy, rồi dẫn chứng những cuộc hội thoại ý nghĩa của họ với đứa con trai bé bỏng về những chiếc tampon. Nếu bạn không tin là quả thật có những người theo chủ nghĩa thuần túy như thế, hãy đọc một chương trong cuốn Talking to Children about Things that Matter (Trò chuyện với con trẻ về những thứ quan trọng) của Sheila và Celia Kitzinger và sẽ thấy cách phe kia đáp lại. Sau khi đọc xong, cảm xúc của tôi không giống như những bà mẹ hiện đại trăm-phần-trăm: tôi sẽ không sung sướng khi thấy con trai tôi chạy vòng quanh nhà vẫy vẫy con chuột bông trắng nhỏ nhắn giống thứ mẹ nó hay đút vào mông đâu. Tôi có lẽ sẽ điên tiết bởi tôi cược rằng đấy là cái tampon cuối cùng trong nhà.

Thực ra, một chút tế nhị ở phụ huynh cũng truyền tải một bài học nghiêm túc. Một số người có thể đứng về phương án che giấu nghiêm ngặt trước mặt lũ trẻ, nhưng đồng thời, ta cũng sẽ chẳng gây hại gì khi chỉ ra sự thật quan trọng rằng: "Phía dưới cơ thể là khu vực riêng tư." Đó là một trong những cách bảo vệ chính lũ trẻ khỏi việc bị xâm hại tình dục bởi cả người lớn và (khả năng cao hơn) cả những đứa trẻ khác. Chúng phải hiểu rằng phần giữa hông và đầu gối không có gì là sai trái cả, nhưng đó là phần mà chúng có quyền giữ sự riêng tư nếu chúng muốn. Bố mẹ, y tá, bác sĩ không nên thô lỗ xâm phạm những vùng này mà không giải thích và xin phép, kể cả là để rửa hay khám nó. Những đứa trẻ khác không hề có quyền tụt quần bạn để làm trò đùa. Chọc léc dưới cánh tay trong một trận đấu vật thì ổn, nhưng dưới đũng quần thì không. Và vân vân. Hệ quả là nếu cái mông nhỏ của bạn được riêng tư thì cũng sẽ công bằng thôi khi Mẹ không muốn bạn xông vào lúc bà đang ở trong nhà vệ sinh, hoặc khi Bố giật tấm khăn tắm để tế nhị che đi vài bộ phận đang nổi lên trên mặt nước bồn tắm lúc bạn bước vào để trò chuyện. Một cái liếc mắt ngẫu nhiên, theo sau là câu trả lời thành thật cho câu hỏi "Tại sao bố nhiều lông thế?" là một chuyện. Nhưng thường xuyên biến mình thành giáo cụ trực quan cỡ người thật cho con cái là một chuyện hoàn toàn khác.

Bên cạnh đó, không phải tất cả chúng ta đều hoàn hảo như những sơ đồ trong cuốn sách giáo dục giới tính. Một ông bố đã thể hiện quan điểm của mình bằng việc nói với những đứa con rằng chúng được phép nhìn thấy ông khỏa thân, cho đến khi chúng thốt lên lần đầu tiên: “Eo, nhìn cái mông xệ của ba kìa!” Ông bắt đầu trốn tránh vì sợ bị chế nhạo nhiều hơn. Tôi giả thiết là bạn sẽ tỏ ra rất ngầu và tân tiến rồi tranh luận rằng ông bố nên cho chúng xem thêm cả những bộ phận còn xệ hơn, như đùi, tất cả để chúng học được cách “bỏ đi kiểu tôn sùng nông cạn và rỗng tuếch đối với sự hoàn hảo thể xác và chấp nhận hình dạng đầy đủ của con người”. Nhưng đứa con tám tuổi của ông bố này đã tỏ vẻ khinh miệt đặc biệt gây khó chịu và tôi sẽ không mong một khởi đầu ngày mới như thế với bất kỳ ai. Bản thân tôi đã bắt đầu quay lưng đi để mặc áo lót khi đứa con bé nhất quan sát thấy rằng núm ti của tôi trông như thể – không, tôi không đủ can đảm để gõ ra từ đó.

Điều này lại đưa chúng ta tới vấn đề phiền muộn của trẻ vị thành niên. Trẻ vị thành niên như mọi người biết thì cực kỳ “ý tứ”. Trước khi ra khỏi nhà với những chiếc quần bó sát và những chiếc áo xé tả tơi buộc vạt sát ngay dưới ngực để có thể khoe ra nhiều phần bụng nhất có thể, hay với những cái quần bò thụng và ngực trần trong trường hợp lũ con trai, chúng sẽ khóa trái cửa phòng tắm và trốn trong đó hàng giờ, cố gắng xóa đi những nốt mụn. Những cô bé trên 11 tuổi không thích thú gì khi bị đám anh chị em ruột chơi trò giật dây áo lót của chúng hay buông những lời nhận xét về sự phát triển rất riêng tư của chúng. Hay những cậu con trai cao lớn cũng sẽ không để các bà mẹ chẳng-còn-phù-hợp-với-công-việc-này tiếp tục giám sát thời gian tắm rửa của chúng nữa. Những phụ huynh thông thái luôn tôn trọng sự “ý tứ” này và yêu cầu sự tôn trọng tương tự từ lũ em bé hơn cho anh chị. Hiển nhiên những đứa em chưa đủ tuổi này không nên được cho tham gia vào những buổi trò chuyện về thuốc tránh thai, những buổi ngủ qua đêm ở nhà bố mẹ của Brian khi họ đi vắng, hay sự thật là đứa con gái ngực to thiếu ý tứ mà cậu con trai đưa về nhà lần gần đây nhất còn chưa đủ 16 tuổi, thực ra là còn chưa tròn 1٥, bởi vì chính bạn đã tự tay cho mẹ của con bé – người bạn lâu năm nhất của bạn – mượn cái nôi xách tay để mang con bé từ bệnh viện về nhà, như mới ngày hôm qua…

Tuy nhiên, mặc cho những bậc phụ huynh có khoan nhượng sự "ý tứ" của đám trẻ vị thành niên tới đâu, họ vẫn không được đối đãi bằng sự khoan nhượng tương xứng từ trẻ thành niên nếu họ có hành xử "buông thả" trong cuộc sống gia đình. Thay vì chấp nhận cha mẹ mình là những con người có tính dục, trẻ vị thành niên muốn những ông bà già mặc áo sơ mi cài cúc cao, ngày lẫn đêm, không bao giờ động ngón tay lên đối phương trừ khi, có lẽ thế, để xua một con ong.

Những đứa con tuổi vị thành niên của những cặp đôi đã ly dị thì càng có xu hướng là bài xích và ghê tởm khi thấy vị phụ-huynh-đang-yêu của mình âu yếm người khác. Nhiều cuốn tiểu thuyết và tự truyện đã nhắc đến những hồi tưởng đầy giận dữ về những thứ như vậy. Nhưng một khi tuổi dậy thì đến, con trẻ ghét cả việc âu yếm của chính bố mẹ đẻ mình. Tôi giả thiết đó là do đối với trẻ vị thành niên, tình dục như một thế lực khó điều khiển và ghê gớm đến nỗi chúng thấy thật khó chấp nhận một cặp đôi lâu năm có thể trở nên xuề xòa và coi tình dục như chuyện bình thường hằng ngày. Và rằng nếu bố bạn đặt tay vào mông mẹ bạn trong giây lát, ông ấy không cảm thấy một đợt sóng kích thích hoang dã của adrenaline và testosterone như khi bạn chạm lướt qua cô nàng Suzy xinh xắn ở tủ phòng học khoa học hôm trước. Không ai có thể diễn tả sinh động cảm giác ghê tởm về vấn đề tình dục của các vị phụ huynh hơn ông-già-Hamlet: bạn nhớ không? "Nhu nhược, đó chính là phụ nữ! … Ôi Chúa ơi, một con quái vật muốn một bài diễn thuyết toàn những lý do/Đáng ra bà ấy phải thương tiếc lâu hơn chứ…"[27] Những bà mẹ vui vẻ và cười khúc khích vì mới được theo đuổi, cho dù họ đáng được hạnh phúc sau thời gian ở góa hay ly hôn đến thế nào đi nữa, hãynên nhớ thật kỹ những lời của Hamlet và cư xử kín đáo hơn.

[27] Lời tự sự của Hamlet về mẹ mình là hoàng hậu Gertrude, về việc bà cưới em chồng Claudius chỉ một tháng sau cái chết của chồng bà.

Nhưng không chỉ tình dục khiến trẻ vị thành niên không thích sự phô bày ở phụ huynh mình. Nó còn là thứ mà Anna Ford[28] gọi là "Chủ

nghĩa Phát Xít đối với Cơ Thể". Một cô bé ở tuổi vị thành niên đã nói thẳng: "Cháu sẽ chết thật đấy nếu các bạn nhìn thấy bụng mẹ cháu lủng lẳng trên cái váy như thế nào trước khi bà mặc áo len." Cậu bé khác thì nói: "Bụng bia của bố cháu nhìn rất tởm. Như thể đấy là nơi ông gói tất cả các ý tưởng lạc hậu của mình vào, dưới một lớp mỡ." Vậy liệu bạn có thể trách cứ các ông bố nếu họ tiếp tục thít bụng vào và cài khuy áo cẩn thận, rồi kiên nhẫn đợi con trai của mình đủ trưởng thành để nhận ra rằng một cái bụng phẳng và cơ bắp không phải là tất cả? Nếu tôi là ông ấy, tôi sẽ hạ nhiệt độ cái máy sưởi xuống cho đến khi lũ trẻ rời khỏi nhà. Điều này cũng có ích lợi phụ là giúp ông yên tâm ngăn được đám bạn gái nhiễu sự của chúng cởi bỏ những chiếc áo len rách hay mặc quần đùi.

[28] Anna Ford: nhà báo, người dẫn chương trình truyền hình và phát thanh viên người Anh. (BTV)

Nhưng luôn có cách "trả thù" lại lũ sinh vật đáng yêu, gầy gò và thích tỏ ra khinh bỉ ấy nếu như bạn không thể chịu được sự soi mói của chúng. Trong gia đình của hai đứa trẻ có những lời chỉ trích kể trên, có một người bà theo lối sống tự do của người Bohemian. Nhà họ có một cái bể bơi khá lớn và người bà luôn đến thăm mỗi dịp hè, thoát y đến tận nhũ hoa nhăn nheo để nhảy vào bể bơi khỏa thân hoàn toàn, sau đó nằm phơi nắng với phần trên không hề che đậy ngay cạnh bể, mơ mộng về những ngày đã qua với những chàng lãng tử ở Venice Lido. Hai vị phụ huynh, vốn thận trọng che đậy cơ thể mình khỏi sự coi thường của lũ con trong những bộ đồ bơi vải thun Lycra toàn thân và áo choàng tắm dày có độ che phủ cao nhất, biết mình nên làm gì. Họ chờ một cơ hội tốt, rồi bảo Sarah và Simon đi ra, cả hai đứa đều không chút nghi ngờ, cùng với một tách trà cho Bà…

Chỉ ra sự thật quan trọng rằng: "Phía dưới cơ thể là khu vực riêng tư." Đó là một trong những cách bảo vệ chính lũ trẻ khỏi việc bị xâm hại tình dục.

Công nghệ: điện thoại và ti-vi

Công nghệ đã hủy hoại các quy tắc ứng xử gia đình kể từ sự ra đời của chiếc điện thoại, đầu tiên là chúng khiến phụ huynh phải tạm dừng giữa cuộc nói chuyện với con mình hay với người kia, chỉ để trả lời hồi chuông thô lỗ của một người hoàn toàn lạ mặt. Hay của một người bán hàng qua điện thoại. Hay nhầm số. Vào thời kỳ điện thoại mới xuất hiện, những nhà quý tộc sẽ có quản gia nhận điện giúp rồi báo lại lời nhắn thường là với thái độ nhẹ nhàng và đầy vẻ có lỗi. Tuy nhiên, giờ đây một cú điện thoại reo lên sẽ đồng nghĩa với việc có một vị khách không báo trước xuất hiện, rung chuông, đúng vào những lúc riêng tư nhất của gia đình bạn. Đừng mong những đứa trẻ hiểu được rằng điện thoại reo cần được trả lời. Nếu bạn không có máy điện thoại trả lời tự động, ít nhất hãy xin lỗi chúng và nếu lúc đấy đang căng thẳng – ví dụ, nếu như cuối cùng bạn cũng có thể nghe ra chuyện ai đã bắt nạt con bạn ở trường – thì hãy nhanh chóng tìm cách thoát khỏi người đang gọi điện tới.

Tất nhiên đây là lời khuyên lý tưởng nhưng lại ít tính khả thi. Nhưng tôi không xin lỗi vì đã đưa ra nó, bởi trước đây tôi đã từng làm phiền chính gia đình mình theo cái cách mà tôi không mong nó xảy ra với bất kỳ ai khác. Làm việc tại nhà cho nhiều ông chủ thích đòi hỏi với những hạn nộp sít sao, tôi đã chứng kiến sự thịnh nộ được tích tụ dần lên trong nhiều năm của các con đối với những cuộc điện thoại. Chúng đều ghét dụng cụ đó, nó cướp bố mẹ chúng khỏi chúng để đưa họ vào những cuộc hội thoại công việc khó hiểu của người lớn; nó được phép cắt ngang câu chuyện của chúng nhưng chúng thì không được làm thế với nó. Nó phá hỏng nhịp điệu sinh hoạt của gia đình. Bây giờ thì chúng tôi thường bật máy trả lời tự động lên và đợi để biết ai đang gọi, xem liệu chúng tôi có cần trả lời họ ngay không. Việc này đặc biệt khó, bởi vì có vẻ bạn quá kiêu căng nếu lờ điện thoại đi; nhưng khi bạn chấp nhận rằng mình đang tỏ ra kiêu căng thay mặt cho cả gia đình, chứ không phải chỉ riêng bạn, bạn sẽ dễ dàng thực hiện việc đó hơn.

Hai thiết bị công nghệ khác cũng đã thay đổi cuộc sống gia đình. Tôi không tính lò vi sóng vì tôi từ chối tham gia các bản xướng ca cao đạo về sự ra đi của những bữa ăn gia đình. Cách bạn nấu ăn, hay việc các bạn ăn cùng nhau hay ăn kiểu chăn thả, phụ thuộc vào

đánh giá của riêng bạn và tình trạng ngày hôm ấy. Những thứ quan trọng hơn là ti-vi và máy tính.

Làm cách nào để kiểm soát ti-vi[29] là một trong những vấn đề khó xử lớn của thời đại này. Một mặt, nó là cửa sổ nhìn ra thế giới, trẻ em học hỏi từ nó, giải trí bằng nó và nếu chúng đang xem ti-vi thì ít nhất chúng cũng không đang ném gạch vào cửa sổ nhà hàng xóm. Mặt khác, kể từ khi người ta cáo buộc rằng trung bình một đứa trẻ Anh xem ti-vi tới năm tiếng một ngày, từ khi các bác sĩ lo ngại về sự mụ mẫm mà ti-vi gieo rắc vào trẻ em và từ khi ngay cả Công chúa xứ Wales cũng bắt đầu rao giảng về nó, thói quen xem ti-vi rõ ràng đã trở nên mất kiểm soát. Trong cuốn sách mới nhất (How not to Raise a Perfect Child – Cách để không nuôi dạy một đứa trẻ hoàn hảo), tôi đã gợi ý nhiều thói quen để giúp ti-vi trở thành một yếu tố tích cực thay vì tiêu cực. Hãy chọn lựa cẩn thận những chương trình ti-vi, tắt ngay khi chương trình kết thúc thay vì đợi để xem tiếp theo là gì, khuyến khích việc đánh giá phê bình, thảo luận về chương trình sau khi kết thúc, không mở ti-vi rồi tắt tiếng để đấy, hạn chế (hơn là cấm đoán) những chương trình ngớ ngẩn để mọi người (bao gồm cả bạn) có thể thoải mái xem một hai chương trình mỗi tuần mà không cần áy náy.

[29] Tác giả đề cập đến thiết bị phổ biến ở thời điểm viết sách là ti-vi. Tuy nhiên, độc giả cũng có thể liên hệ tương tự đến các thiết bị hiện đại hơn như điện thoại thông minh, iPad...

Nhưng trong bối cảnh gia đình, của trẻ vị thành niên cũng như của trẻ nhỏ, vấn đề trở nên phức tạp hơn. Một mặt, bọn trẻ thức khuya hơn sẽ phát hiện ra những điều chúng không biết khi còn nhỏ – rằng phụ huynh chúng còn thường xuyên lún sâu trước cái hộp truyền hình ấy một cách ngu ngốc và thiếu khả năng phê phán hơn là họ muốn thừa nhận. Mặt khác, những buổi tụ tập xem ti-vi chân chính của gia đình – khi mọi người cùng chia sẻ, hú hét, cười đùa và nín thở – trở thành một lựa chọn rất đáng cân nhắc. Những cuộc nói chuyện, những câu nói đùa và những cuộc tranh luận sau một bộ phim, một vở hài kịch, hoặc một bộ phim tài liệu hay có thể khiến cả nhà nhắc đến hàng tuần sau đó. Không cần đến những nỗ lực

thái quá hoặc quá nghiêm chỉnh kiểu Mỹ, như ý thức bản thân về "hội đồng tư vấn gia đình" hay "những giờ giao tiếp chất lượng", chúng cũng có thể cho ta những dẫn chứng có giá trị về cách lũ trẻ suy nghĩ tới các mối quan hệ giữa người với người, các giá trị đạo đức và tình dục. Tôi luôn thấy ấm lòng khi thấy ở giữa chừng một bộ phim trinh thám bí ẩn của Agatha Christie hay một tập James Bond tầm phào, một trong hai đứa con của tôi thốt lên: "Thật là gớm quá đi. Chẳng hay ho gì. Nó không thể hiện sự tôn trọng nào đối với cái chết của một người." Hay khi chúng xem người lớn cãi nhau trong một bộ phim kiểu hài kịch tình huống với đôimắt nheo lại rồi tuyên bố: "Họ đều rất hống hách và ngu ngốc, phải không mẹ?" Trong hoàn cảnh này, tôi không thể coi ti-vi là một mối đe dọa đáng sợ như một số nhà phê bình hẳn sẽ đánh giá nó.

Hãy chọn lựa cẩn thận những chương trình ti-vi, tắt ngay khi chương trình kết thúc, khuyến khích đánh giá phê bình, thảo luận về chương trình sau khi kết thúc.

11

Nhưng những đứa trẻ đang lớn cũng sẽ muốn xem một số chương trình nhất định mà bạn cho phép chúng xem dù, ngay cả với ý chí mạnh mẽ nhất thế giới, bạn cũng không thể cùng xem với chúng. Đó có thể là bóng đá, chương trình đố vui về trò chơi máy tính, hoặc bộ phim truyền hình cảnh sát hình sự chẳng trí tuệ chút nào (nhưng không bạo lực). Trong trường hợp này, nếu bọn trẻ dưới 18 tuổi thì bạn nên biết một chút về những chương trình đó: hãy tìm hiểu nó, hỏi bạn bè, kiểm tra đánh giá về phim. Bạn nên biết chúng đang xem gì và hãy hạn chế thời gian một cách chung chung. Không cần thiết phải nghiêm ngặt như một tiếng mỗi ngày, nhưng hãy cố giữ thời gian trung bình ở mức thấp. "Hôm qua con đã xem bốn tiếng rồi. Hôm nay thì nghỉ nhé. Con có thể thu băng lại cái gì đấy cho một ngày mưa gió khác nếu con muốn" thì có lý hơn là "Tắt cái thứ rác rưởi ấy và ra ngoài hít chút không khí đi!". Khoảng thời gian hạn chế là bao lâu thì cần cả gia đình đánh giá và thống nhất. Có thể cần tới cả một chút dân chủ nữa. Tôi không thể kê đơn cho từng

người một. Tôi chỉ có thể lưu ý là bạn sẽ dễ hạn chế phần xem ti-vi hơn nếu khu vực sinh hoạt không được sắp xếp đặc biệt quanh cái ti-vi: ví dụ, bạn có thể đặt một chiếc ghế trước màn hình và hướng vào bàn nơi các bạn thỉnh thoảng chơi bài cùng gia đình hoặc đặt ở nơi ai đó có thể ngồi và đọc sách. Nếu căn phòng trông như một cái rạp phim thu nhỏ thì nó sẽ được đối xử như một cái rạp phim thu nhỏ.

Và tiếp theo là một định kiến cá nhân không khoan nhượng mà nói ra tôi cũng chẳng thấy thẹn gì. Tôi nghĩ việc để ti-vi cá nhân trong phòng ngủ của một người là một ý kiến rất – rất – rất tồi cho đến khi người đó ít nhất 16 tuổi. Bạn không cần phải chịu thua những lời nài đi kèm rằng "tất cả đám bạn của con" đều có ti-vi riêng. Dù sao, đó cũng là lời nói dối. Còn nếu không phải thì đám bạn của chúng cần được xem lại.

Video

Chúng ta bị khủng bố bởi những cảnh báo về các loại phim ảnh hèn hạ, xấu xa, tàn bạo, dâm dục lộ liễu mà trẻ em có thể tiếp cận được từ cửa hàng băng đĩa (hoặc, thật ra là cả trên các kênh truyền hình cáp). Những nỗi sợ của chúng ta về chủ đề này còn trầm trọng thêm khi nhiều người nói rằng dù gì bọn trẻ cũng sẽ xem được những thứ ấy ở nhà bạn chúng, cho nên chúng sẽ chẳng thể được bảo vệ.

Không ai nên lờ đi những cảnh báo này, nhưng cũng không ai nên phản ứng thái quá. Một khi đứa trẻ đến tuổi học cấp hai, từ 11 tuổi trở lên, chúng ta sẽ rất khó kiểm soát được những gì chúng xem ở nhà bạn bè. Bạn có thể trao đổi rõ với những phụ huynh khác rằng bọn trẻ không được động tới bất cứ thứ gì nằm ngoài giới hạn tuổi, nhưng những phụ huynh khác có thể không ở nhà lúc đó, hoặc thẳng thắn mà nói thì có khi họ còn không bận tâm.

Biện pháp phòng thủ tốt nhất của một đứa trẻ đối với thế giới tồi tàn này nằm ở chính bản thân nó. Nếu trẻ em xem ti-vi và các bộ phim với bạn, được thảo luận về những mức độ bạo lực, thói bạo dâm hay sự khiếm nhã, được giúp đỡ để cân nhắc tại sao con người làm ra những thứ này và liệu có thông thái không nếu chúng ta bị cuốn

vào chúng, trẻ em sẽ có được sự phòng thủ đó. Trẻ tám tuổi là một người cánh tả[30] và một nhà trào phúng bẩm sinh: những người có thể khinh bỉ mà cười vào sự thật rằng ở Hollywood và những nơi khác, người ta kiếm bộn tiền nhờ quay cái mông trần của người khác, hoặc yêu cầu diễn viên giả vờ như đang kéo hết nội tạng của diễn viên khác ra ngoài. Đừng để thế giới viễn tưởng làm mờ mắt chúng: hãy phân tích nó, cười với chúng về nó. Bọn trẻ nhà tôi khao khát được xem Kẻ hủy diệt 2, bộ phim hành động nhưng không quá kinh khủng vì đa phần cảnh bạo lực chỉ là giữa các robot. Cuối cùng tôi cũng xem với chúng, chúng tôi dừng lại ở những phân cảnh có các kỹ xảo đặc biệt và cảnh "biến hình" tuyệt vời khi sàn nhà biến thành những gã bằng kim loại nóng chảy và rồi thành những tên sát thủ nguy hiểm. Chúng tôi bàn luận xem đoạn nào thực sự xấu xa, làm chúng tôi sợ phát khiếp và chẳng thể hiện mấy sự tôn trọng với loài người, cũng như đoạn nào là khôn ngoan và thú vị. Nghe có vẻ đạo đức giả và chán ngắt nhưng lúc đó thực sự chúng tôi cười khá nhiều. Tôi có thể diễn lại rất – rất tốt một biểu cảm của Arnie Schwarzenegger[31]. Hẹn gặp lại, cưng nhé.

30 Người theo cánh tả ủng hộ khuynh hướng chính trị bảo vệ sự công bằng xã hội, phản đối sự phân tầng và bất bình trong xã hội.

31 Cách gọi thân mật dành cho diễn viên Arnold Schwarzenegger, diễn viên chính của loạt phim Kẻ hủy diệt.

Trên tất cả, trẻ em nên biết không có gì đáng xấu hổ hay hèn nhát khi từ chối xem một đoạn video thực sự gây khó chịu hay bỏ đi hoặc thể hiện quan điểm rằng bộ phim đó ngốc nghếch, đáng ghét hay biến thái. Một khi bạn tự tin và hiểu biết, rõ ràng là từ bối cảnh và góc nhìn của gia đình luôn có cách tốt hơn để sử dụng máy quay và kịch bản. Nếu bạn thích cùng nhau xem một cách có kiểm soát những thứ hoàn hảo, vui vẻ, chân thực và truyền cảm hứng – bao gồm cả thể loại phim kinh dị với cốt lõi mang bài học đạo đức và mức độ bạo lực vừa phải, có kiểm soát – thì bạn, kể cả ở cái tuổi lên 10, nên từ chối những phim khô khan đến mệt mỏi, chủ đề đã khai thác đến và để lại ký ức không hay kia. Những đứa trẻ mà chúng ta đọc thấy trên những tờ báo lá cải gây sốc, những đứa

nghiện bạo lực, cực đoan, khiêu dâm và bệnh hoạn nói chung, thường là những đứa trẻ không bao giờ được học cách tận hưởng bất kỳ điều gì khác. Chúng là những đứa trẻ chỉ có một mình với cái ti-vi quá lâu.

Và đừng quá lo lắng về giai đoạn mà thanh thiếu niên xem những bộ phim hơi khêu gợi (tức những phim không thuộc hàng khiêu dâm hạng nặng). Chúng chỉ đang cố tìm hiểu tất cả. Việc tốt nhất bạn có thể giúp là đừng la hét rồi giật phắt phích cắm mà hãy đi thuê về vài đĩa phim tình cảm hấp dẫn và lãng mạn. Kể cả những trẻ vị thành niên bị ám ảnh với tình dục cũng có thể bị cuốn theoĐồi gió hú của Olivier hay sự cay đắng ngọt bùi trong Truly, Madly, Deeply. Nếu không khí chung trong gia đình, tức thế giới nhỏ gần gũi nhất với chúng, lành mạnh, cân bằng và ấm áp; nếu chúng có đủ thời gian trò chuyện và cười đùa với những con người bằng xương bằng thịt, thì chỉ vài đĩa phim cũng khó mà làm bại hoại chúng được.

Tôi tin rằng tất cả những điều này nghe có vẻ ngây thơ và lý tưởng đến nực cười. Nhưng những ý tưởng đơn giản lại thường là cách tốt nhất để chống lại tình trạng suy đồi phức tạp. Và không nghi ngờ gì, sẽ có lúc bạn phải nói “Không, con không được xem Driller Thriller Killer Sex Machine III. Không bàn cãi. Đi ngủ đi,” lúc đó lời bạn sẽ dễ tuân thủ hơn nếu vào những thời điểm khác bạn có cách nhìn rộng mở.

Trò chơi trên máy tính

Máy tính giúp chúng ta, mê hoặc chúng ta, đôi khi khiến chúng ta sợ hãi. Một trong những viễn cảnh khoa học giả tưởng đáng sợ gần đây là về trẻ em và con chip điện tử, cùng cái khả năng – rất nghiêm trọng – là tâm lý đang phát triển của chúng bị bóp méo bởi các trò chơi máy tính. Nói cách khác là: Aaaaa! Có phải nhân vật Siêu nhím Sonic đang đánh cắp linh hồn đứa con bé bỏng của tôi? Liệu gã thợ sửa ống nước Mario có gây ra những cơn động kinh cho con tôi?

Những bộ phim tài liệu phản ánh những điều không hay có sức cảnh báo đặc biệt: tôi nhớ một bộ phim chiếu cảnh trẻ em từ lúc còn nhỏ xíu được học cách chơi các loại đồ chơi kêu píp píp biết phản

ứng và hoạt động nhờ điều khiển bằng máy, rồi chúng chơi trò chơi hàng giờ, tương tác với máy tính của trường tốt hơn là với giáo viên. Bộ phim cho chúng ta thấy chỉ cần lượn một vòng chớp nhoáng quanh cửa hàng đồ chơi là bạn có thể tìm ngay được một cỗ máy để nói chuyện với con bạn, cái khác để kể chuyện hay hát ru, một cái máy tính để dạy trẻ đang tập đi nói những từ đầu tiên, hay cái hộp nói chuyện vui vẻ màu đỏ để kiểm tra cách đánh vần cho những trẻ lớn hơn ("Đúng rồi! Bây giờ hãy đánh vần từ xinh-đẹp!"). Và, tất nhiên rồi, một đĩa trò chơi máy tính có thể thỏa mãn mọi trí tưởng tượng hung bạo.

Những người nghiện máy tính trưởng thành là những nhân vật quen thuộc (và còn thường là những người khá giàu, hãy thử nghĩ đến "siêu mọt sách" Bill Gates của Microsoft, hay những đứa trẻ thần đồng kiếm được hàng triệu đô nhờ thiết kế trò chơi máy tính). Nhưng ý nghĩ một đứa trẻ con, hay một thiếu niên mặt non choẹt, sống trong ánh sáng le lói của màn hình máy tính lại có phần khiến bạn khó chịu hơn. Bạn có thể hài lòng và thấy bình thường khi con mình lướt qua các bàn trong trò The Legend of Zelda, nhưng khi báo lá cải đưa ra những cảnh báo nghiêm trọng về chứng động kinh và các bác sĩ chuyên khoa cảnh báo – như một người mới làm gần đây – rằng "Đây là những đứa trẻ có ít bạn bè, sợ sự trao đổi qua lại trong các cuộc trò chuyện. Chúng thường được làm theo ý mình quá nhiều và chẳng chú ý đến thứ gì khác ngoài màn hình máy tính. Thường thì chúng là những đứa trẻ bàng quan hơn với bạo lực bởi chúng chơi các trò chơi bạo lực" thì bạn lại lo lắng. Và rồi bạn gây ra một cuộc cãi vã khủng khiếp khi tắt phụt trò chơi giữa lúc con bạn đang chơi dở một bàn mang tính quyết định, rồi bạn sẽ bị đóng dấu là một bà Mẹ già hách dịch ngu ngốc hay một ông Bố gớm ghiếc lạc hậu.

Đừng. Hãy giữ cân bằng. Hãy nhìn vào những tình huống thực sự ngay trước mắt bạn, chứ đừng nhìn vào cuộc khủng hoảng đến từ nơi nào đó cực đoan ngoài xã hội. Khi thực sự đi vào sâu vào một trường hợp "nghiện trò chơi máy tính", thường bạn sẽ tìm thấy những thứ không cân bằng khác. Nó có thể là một người cha hay một người mẹ đã mất và người còn lại thì chìm trong cay đắng, đau

khổ, buồn bã, khiến thế giới bên ngoài kém thú vị đáng kể so với trò thám hiểm nhảy tưng tưng của Super Mario. Nó có thể là sự thiếu thốn tình bạn, do cuộc sống học đường không vui vẻ hay chỉ đơn thuần là do bố mẹ đứa trẻ mải mê với công việc cùng cuộc sống của riêng họ và không sẵn lòng cố gắng để giúp con mình (ban đầu thường là bé trai từ chín đến mười một tuổi) hòa nhập với những đứa trẻ khác. Nó có thể là sự thiếu không gian và cơ hội để làm những việc khác khi ở trong một căn hộ thành phố cao tầng. Nó cũng có thể là hai vị phụ huynh, những người – như vị bác sĩ chuyên khoa nhắc đến ở trên thừa nhận – đơn giản là “quên cách làm cha mẹ, hoặc không có đủ tự tin. Tôi ước rằng họ sẽ chú ý và lo lắng về những thứ đang xảy ra sớm hơn một chút, chứ không để đến khi đứa con chơi đến ٣٥ tiếng đồng hồ mỗi tuần. Nếu con tôi đọc sách trong khoảng thời gian lâu như vậy một mình, tôi sẽ lo lắng, bạn cũng thế phải không?”

Tất cả những điều này đều cần được giải quyết, nhưng chúng không phải là lỗi của những trò chơi máy tính. Sự thật là một số trò chơi máy tính có yếu tố bạo lực ghê rợn – và bạn có thể cấm chúng mà không gặp trở ngại gì nếu bạn cho phép những trò khác, hợp lý hơn – và còn có sự thật khác là hầu như các trò chơi máy tính đều thú vị tới mức gây nghiện được. Chúng cho bạn vừa đủ cơ hội để chiến thắng, để học những con đường và kỹ năng mới, mà không bao giờ cho bạn cảm thấy bạn đã hoàn toàn làm chủ được chúng. Khi lần đầu con trai tôi kéo bố mẹ vào thế giới ấy, tôi thường tranh thủ lúc nó ở trường lẻn từ phòng làm việc xuống chơi Mario tới khi đầu óc quay cuồng. Con rồng Bowser luôn hạ được tôi ở những phút cuối cùng.

Nhưng sự mới lạ dần phai nhạt. Sau một vài ngày, tôi không còn chơi đến khi đau đầu (mất nhiều thời gian hơn so với lượng thời gian tôi từng cho phép bọn trẻ chơi) và rất hiếm khi quan tâm nếu không phải là vì trò chơi mới, hay vì thứ gì đó tôi nửa muốn nghe trên đài cùng lúc. Và lần gục ngã trước những trò chơi rồi giảm bớt ham muốn chơi ấy đã giúp tôi có thể quan sát con mình làm điều tương tự. Tôi luôn nhận ra khi nào con trai tôi gặp chuyện không vui hay áp lực khi ở trường: nó chơi quá lâu và nóng nảy, trở nên giận

dữ và cáu gắt. Khi ấy tôi thường sẽ can thiệp. Lúc khác, khi vui vẻ, nó sẽ chỉ chơi vài bàn, “lưu lại” chỗ chơi dở, rồi dừng lại.

Vì dàn máy tính nằm ở góc bếp nên quy ước của chúng tôi là bọn trẻ sẽ không bật âm thanh. Đôi khi tôi để cho chúng bật tiếng, nhưng nhìn chung tôi nhận thấy sự thiếu vắng của những tiếng bùm chíu, những tiếng đổ vỡ và những tiếng bíp bíp giúp giữ nhiệt độ cảm xúc của chúng ở mức thấp. Tiếng trò chuyện chung chung, tiếng đài, hoặc tiếng con mèo đang kêu meo meo đòi ăn nhắc nhở chúng rằng còn có một thế giới thực ở ngoài kia. Trò chơi trở nên cởi mở hơn khi bố mẹ đi qua và thốt lên: “Ồ, nhìn kìa, con đã thắng Khủng long Yoshi!” hay khi có bạn bè hoặc anh chị em ruột ngồi quanh cổ vũ, trò chơi máy tính chẳng khác gì những trò giải trí vui vẻ trong nhà. Một số trò chơi – như SimCity, bạn phải học cách xây dựng thị trấn và tranh luận với bạn bè về nơi đặt trạm năng lượng – rất có tính giáo dục, đến nỗi chúng có thể khiến các vị phụ huynh nhỏ nước mắt tự hào. Tôi rất thích được ngồi đọc báo trong khi ba đứa trẻ hét lên: “Nhìn đi – nếu em đặt đường xe lửa một ray trong thành phố thì em sẽ phải tăng tiền thuế! Và sẽ không thể thu được nhiều trừ khi em đặt thêm một khu công nghiệp khác, phải không?” Dù đang chơi trò nào đi nữa, chúng sẽ ngừng chơi sau một khoảng thời gian – hoặc khi tôi bắt đầu than vãn về ánh nắng đang bị bỏ phí ngoài vườn – và sẵn lòng chạy ra ngoài. Đôi lúc chúng tự động tắt trò chơi đi mà không cần nhắc nhở.

Chúng tôi cũng có vài trò chơi bạo lực. Tôi tình cờ cho phép trò Robocop: có những tên trấn lột và những con chó săn pit bull, nhưng ảnh hưởng từ bố mẹ, người trông trẻ và những người khách khi lướt qua màn hình và thốt lên: “Eo, kinh quá, những con chó tội nghiệp, tại sao con/cháu lại luôn đánh và bắn chúng như thế?”nhanh chóng khiến lũ trẻ phải cười chữa ngượng. Nếu chúng tôi giấu trò chơi trong phòng ngủ, có lẽ chúng sẽ không làm thế. Cuối cùng chúng quyết định là trò đấy không thú vị bằng những trò khác và đổi trò.

Nhưng sự bảo vệ tốt nhất ngăn chúng không nghiện máy tính là chuyến thăm viếng vào cuối tuần nọ của một cậu bé lớn hơn chúng

một chút. Cậu bé này thực sự nghiện máy tính – và tôi hy vọng đóchỉ là tạm thời. Cậu bé có đủ lý do để tìm sự an ủi từ điện tử, với kha khá vấn đề đời thật phải đương đầu; và các con tôi đã có vẻ buồn rầu khi nhìn quyết tâm chơi điện tử đầy tuyệt vọng và thường trực của cậu bé, rồi nói chuyện về nó hàng tuần sau đó, liên hệ quyết tâm chơi của cậu bé đó một cách rõ ràng (ở cái tuổi mới lên tám và lên mười) với những nỗi buồn khác của cậu.

Đừng quá lo lắng về giai đoạn mà thanh thiếu niên xem những bộ phim hơi khêu gợi, đừng la hét rồi giật phắt phích cắm mà hãy đi thuê về vài đĩa phim tình cảm hấp dẫn và lãng mạn.

Đây là – cho đến nay – kinh nghiệm của chỉ một gia đình và tôi không có ý định kể ra tự mãn. Tôi chỉ nghĩ nó đáng được chia sẻ trước những chỉ trích thái quá thường thấy ở mọi người với tất cả trò chơi máy tính và việc chơi chúng. Chúng tôi giới hạn thời gian chơi cho từng đứa, cũng như lượng thời gian chúng có thể chơi được bật tiếng. Chúng tôi cũng không nhân nhượng đặt dàn máy tính trong phòng ngủ, nơi một đứa trẻ (thường là con trai) có thể ẩn dật và cô lập mình với phần còn lại của cuộc sống. Và tôi cũng cương quyết phản đối ngay từ đầu loại máy chơi game cầm tay như “Game Boy”. Chúng khó chia sẻ hơn, không hề tốt cho thị giác của bọn trẻ và quan trọng nhất là chúng khiến bọn trẻ không nhìn quanh ra thế giới bên ngoài nữa. Chẳng có gì phiền muộn hơn khi đi phà qua eo biển Manche trong một ngày trời xanh và nắng lấp lánh, khi đáng ra nên bám lấy lan can, kinh ngạc nhìn ngắm mọi thứ, hay chạy xung quanh boong tàu làm phiền người khác, thì bọn trẻ lại chúi mũi mê đắm vào một cái hộp nhựa nhỏ trên tay. Những máy trò chơi cầm tay, loại rẻ tiền, chính ra lại ít nguy hại hơn (đặc biệt là trong kỳ nghỉ) bởi lũ trẻ sẽ sớm chán chúng. Nhưng lúc nào cũng kè kè bên mình một trò chơi máy tính đủ sức mạnh và sáng tạo được đủ trò lại là một vấn đề khác. Đó mới chính là thứ các bậc phụ huynh cần hạn chế hoặc cấm đoán, nếu quả có một trò chơi như thế.

Nhưng bạn thấy rồi đấy: đó là những gì tôi nghĩ và tôi làm. Đấy là giới hạn của riêng gia đình tôi, vào năm 1994. Bạn có thể suy nghĩ khác. Chúng tôi cũng có thể sẽ nghĩ khác, trong một hai năm tới. Nhưng quan điểm về tất cả những vấn đề liên quan đến công nghệ này sẽ vẫn vậy: miễn là bạn có thể nhìn thấu đáo, bình tĩnh suy nghĩ và nhìn vào gia đình thực sự ngay trước mắt bạn thay vì một hình mẫu gia đình hoàn hảo trong tưởng tượng (hoặc một hình mẫu gia đình suy bại và tuyệt vọngcó tính tưởng tượng tương đương), bạn sẽ có thể đi đến một giải pháp cân bằng. Lần tới khi nghe thấy một câu chuyện đáng sợ, hãy hít một hơi thật sâu và nghĩ: ít có trò giải trí nào hoàn toàn tốt hoặc hoàn toàn xấu; nhưng quả là những câu chuyện đáng sợ về chứng nghiện chơi môn bóng gậy, hay hội chứng phụ thuộc Hội hướng đạo sinh thì ít thấy hơn hẳn. Hãy luôn bình tĩnh nhé!

10Giá trị của họ hàng: GIA ĐÌNH LỚN

Bạn có nhớ Charles Darwin khi nghiền ngẫm về hôn nhân đã lo lắng đến thế nào về những người họ hàng không? “Nhưng việc buộc phải thăm viếng và tiếp đón họ hàng khiến ta lãng phí thời gian khủng khiếp.” Và không ít người đồng cảm với ông.

Có những cặp đôi mới đã dũng cảm vứt bỏ gia tộc, dẫu hơi mù quáng và thiếu tử tế. Đôi lúc họ buộc phải làm thế, bởi cuộc hôn nhân của họ bị gia tộc cực lực phản đối, vì những lý do như tôn giáo hay “môn đăng hộ đối”. Nhưng đôi khi họ làm thế chỉ đơn thuần vì thiếu suy nghĩ: họ cứ thế dọn đi, cùng nhau lao mình vào thế giới rộng lớn và bắt đầu mọi thứ. Họ rời bỏ bố mẹ và anh chị em để dính chặt lấy nhau và cùng bắt đầu một gia đình mới.

Tôi nhận ra rằng trong lúc mơ mộng về cuộc sống lứa đôi, tôi đã khá ngợi ca thái độ này và từng khuyên nhiều bố mẹ chồng/vợ giữ khoảng cách một thời gian ở giai đoạn đầu của cuộc hôn nhân. Nhưng khi con cái ra đời thì việc gia tộc trở lại và bao bọc gia đình mới bằng những âm vang xưa cũ cũng là điều tốt – thậm chí là dễ chịu. Nói cách khác, dù thấy cây gia phả nhà mình già yếu đến mức nào, bạn cũng đừng thản nhiên chặt đứt cành cây mà bạn đang ngồi. Khi bạn bắt đầu một gia đình mới, gia đình bạn vốn có hóa ra lại sở hữu những ưu điểm không thể nghi ngờ. Vâng, và cả những vấn đề nữa.

Hãy nhìn vào những tình huống thực sự ngay trước mắt bạn, chứ đừng nhìn vào cuộc khủng hoảng đến từ nơi nào đó cực đoan ngoài xã hội.

Mẹ chồng/Mẹ vợ

Bây giờ mẹ chồng của tôi, xin nhắc lại là mẹ chồng của tôi, tôi không nói bà là một phụ nữ khó tính, nhưng mỗi khi bà bắt đầu đi quanh nhà chúng tôi, lũ chuột lại tự chui vào bẫy. Xin được nhắc bạn rằng bà luôn đến nhà chúng tôi vào dịp Giáng sinh. Năm nào cũng đến, suốt 30 năm ròng. Năm nay, chúng tôi sẽ làm điều gì đó khác biệt – chúng tôi sẽ để bà vào. Tôi không nói bà béo đâu, chú ý nhé, nhưng cái quần của bà thì…

Thôi dừng, dừng! Tất cả chúng ta đều biết những chuyện đùa về mẹ chồng hay mẹ vợ. Đàn ông cứ ầm ĩ không thôi suốt bao năm trời về mẹ vợ mình: họ đóng vai nạn nhân của một người đàn bà chuyên quyền với chiếc quần phồng và quyền lực tuyệt đối. Nhưng đời thực là gì? Rất ít đức ông chồng thực sự bất hòa với mẹ vợ và rất nhiều người trong số họ thật ra còn cực kỳ thân thiết với mẹ cô dâu, khen ngợi thái quá và tâng bốc tài nấu nướng của mẹ vợ lên tận trời (và thường khiến người vợ đi làm của họ thấy khó chịu).

Lần tới khi có một câu chuyện đáng sợ xuất hiện, hãy hít một hơi thật sâu và nghĩ: ít có trò giải trí nào hoàn toàn tốt hoặc hoàn toàn xấu.

Mối quan hệ này thỉnh thoảng có thể hơi xấu đi một chút, nhưng về tổng thể, đàn ông không phải chịu đựng gì nhiều, dẫu họ vẫn tếu táo về chuyện đó. Trong khi ấy, phụ nữ – những người nhiều khả năng phải chịu đựng sự hành hạ vì dám liều lĩnh cướp đi cậu bé tuyệt vời nhất của Mẹ – dường như không bao giờ định kể chuyện cười về các bà mẹ chồng. Có lẽ là bởi mọi chuyện quá nghiêm trọng. Đại gia đình là thứ mong manh, ngay cả ở những lúc vui vẻ nhất; mối quan hệ giữa một cô gái với mẹ người đàn ông của cô ta mong manh hệt như những sợi tơ. Không ai trong số những người phụ nữ thảo luận cùng tôi về vấn đề này đồng ý để tên thật trên sách – kể cả những người đưa ra nhiều lời ca ngợi nhất.

Lý do mà tất cả chúng ta bắt đầu nói về mối quan hệ đó và nhiệt tình quan tâm tới những tiểu sử hồ sơ cá nhân tuyệt diệu chính là bởi, vài năm trước, bà Thatcher, người sau này trở thành Thủ tướng

Anh, đã đảm nhiệm một vai trò mới mẻ và cứng rắn hơn khi Mark, con trai bà, kết hôn với Diane Burgdorf. Thử tưởng tượng mà xem! Tất cả chúng ta đều phải thốt lên. Mẹ chồng là Bà đầm Thép ư! Tội nghiệp cô gái!

Nhưng rồi chúng ta nhận ra rằng lo ngại đó hóa ra là thừa. Trên thực tế, có mẹ chồng là Thủ tướng cũng mang lại vài lợi ích đáng kể. Rất nhiều vấn đề vốn là quy chuẩn trong mối quan hệ mẹ chồng nàng dâu sẽ không nảy sinh. Chẳng hạn, các thủ tướng cực kỳ bận rộn và một người mẹ chồng bận rộn toàn tập như thế sẽ là bảo đảm tuyệt vời để xích mích và va chạm không xảy ra. Có lẽ bà Thatcher sẽ chẳng bao giờ kiếm ra thời gian – như một bà mẹ tần tảo nọ thường làm trong hai năm đầu tiên sau đám cưới – để bất ngờ tạt qua vào mỗi thứ hai hàng tuần thu dọn áo sơ mi và đồ lót của con trai. “Tôi không phải là một người vợ đảm đang.” Con dâu của người phụ nữ đặc biệt nghiện giặt giũ này phát biểu. “Và tôi thực sự không lấy làm phiền nếu bà cụ khó tính đó dọn đồ giúp mình. Nhưng bà ấy chẳng bao giờ làm vậy.” Xa cách các con, bà Thatcher cũng không thể xuất hiện quá thường xuyên ở những thử thách như Bữa Tối của Cặp đôi trẻ. Và bởi vậy chúng ta tin rằng bà sẽ bỏ qua những tiểu tiết như món khoai tây chưa nhừ hay sự dị ứng tỏi hoặc “Đồ hộp ư? Hay quá nhỉ!”

Mặt khác, tất cả chúng ta đều ngẫm thấy rằng cô dâu của anh Thatcher sẽ phải cố gắng rất nhiều. Nếu bạn cưới người đàn ông có mẹ là một huyền thoại về sự hiệu quả, giàu năng lượng và chỉ ngủ bốn tiếng mỗi đêm, thì chồng bạn hẳn sẽ có những kỳ vọng nhất định rằng phụ nữ có thể đương đầu với những việc gì. Bất cứ cô gái nào kết hôn với con trai của một “người phụ nữ tuyệt vời” đều phải biết cuộc sống tương lai có thể sẽ rất khó khăn.

Hãy lấy Chloe làm ví dụ. Đó là một giáo viên trẻ, dễ chịu, xinh xắn, sáng sủa. Ngôi nhà của cô ấy không hề dơ dáy bẩn thỉu (dù rèm cửa chưa hề được viền trong suốt chín tháng cô sống trong ngôi nhà đó), công việc ổn định, dù cô sẽ chẳng bao giờ được làm hiệu trưởng và ngoại hình của cô thì đủ đẹp với anh chồng Edward cùng cậu con trai ba tháng tuổi. Người chồng đã nói vậy đấy. Thế nhưng,

mẹ anh là một người đẹp nổi tiếng, lãnh đạo công ty quốc tế của riêng bà và đã tạo ra một ngôi nhà hệt như những ngôi nhà mẫu với nội thất kinh điển trên những tạp chí hào nhoáng. Bà tự tay làm những chiếc gối thêu, tự tay thiết kế tông màu chủ đạo và vải vóc. “Công việc đó giúp tôi giải trí trong những chuyến công tác.” Bà thủ thỉ. Người phụ nữ ấy vô cùng quyến rũ và ba cậu con trai tôn thờ bà. Nhưng Chloe thì chỉ thấy cái nhìn của người mẹ tuyệt vời khiến cô mất hết bình tĩnh và tự tin, rồi bối rối quặp chặt các ngón chân đến nỗi làm rách cả chiếc quần tất. Cô không chỉ trẻ hơn, nghèo hơn và thiếu từng trải hơn mẹ chồng, mà cô còn biết rằng mình sẽ mãi luôn như thế. May mà mẹ chồng cô không hề biết gì về tất cả những điều này. Một khi người phụ nữ phát hiện ra vợ của con trai không thích và e sợ mình, bà ta có thể trở nên xấu xa. “Cả hai thằng con tôi đều cưới mấy đứa nhát cáy và im thin thít.” Một bà dơi già từng nói với tôi như thế. “Những con chuột trắng ngoại ô. Tôi chẳng buồn nói chuyện với chúng. Cứ vứt một miếng pho mát để chúng gặm trong góc nhà và biết mọi tin tức từ con trai tôi thôi.”

Điều đáng nói là trong những mối quan hệ này, các cậu con trai lại thường không nhận ra được là vợ mình bị coi rẻ. Kể cả khi cô ấy kể với họ. Tôi từng dành một cuối tuần ở nhà một người bạn trai. Mẹ anh ta rõ ràng là không chịu được tôi và cư xử cực kỳ thô lỗ. Khi tôi chỉ ra điều đó, anh ta mỉm cười đáp: “Ừ. Tính mẹ thế và mọi người yêu mến mẹ vì điều đó. Bà thực sự cá tính và thẳng thắn.” Cuộc tình chấm dứt, lẽ ra phải chấm dứt từ trước đó rất lâu.

Trên thực tế, đàn ông có thể trở thành kẻ thù tồi tệ nhất của chính gia đình họ khi cần nhận diện những dấu hiệu nguy hiểm trong các mối quan hệ như thế. Eric, đã ly hôn, thừa nhận rằng trong khi người vợ trẻ của anh ta đang vật lộn với một đứa con trai bốn tuổi, một đứa bé sơ sinh, một công việc bán thời gian và ngôi nhà to lớn lạnh lẽo trong khu dân cư xa lạ, thì trên đường đi làm về anh ta thường xuyên tạt qua nhà bố mẹ mình, gần nơi anh ta làm việc, để làm một ly và nói chuyện phiếm. Tại đó, với tấm thảm tuyết dày dưới chân và những bát đầy ắp pho-mát sợi nhà làm đặt ngay cạnh khuỷu tay, anh ta sẽ rủ rỉ kể với mẹ những thử thách và thành công của một ngày. Bà là một người nghe đầy hào hứng, thông minh và

biết gợi mở. Một ngày nào đó ai trong chúng ta cũng đều có thể như vậy, khi được ngủ đủ giấc và không phải chịu trách nhiệm về bít tất của bất cứ ai, trừ chính bản thân mình. Khi trở về nhà với người vợ kiệt sức vì tắm cho lũ con và vẫn đang tuyệt vọng nhìn chăm chăm xem trong tủ lạnh có gì, anh ta không thể không so sánh hai mái nhà và hai người phụ nữ. Chính bố anh ta cuối cùng đã "tuýt còi" cảnh báo bằng cách nhắc nhở (với tầm nhìn tuyệt vời ở thế hệ của ông) rằng có lẽ Eileen cần người giúp cho con đi ngủ. Nhưng khi ấy thì đã quá muộn. Eileen và lũ trẻ đã về nhà ngoại.

Bạn phải chấp nhận rằng thật khó để các bà mẹ từ bỏ sự chăm nom của mình, nhất là nếu con trai họ kết hôn khi còn trẻ. Vừa hôm nào việc của mẹ là lo xem con ăn uống thế nào, có cần đi khám vì cảm lạnh và liệu anh ta có thực sự vui với công việc hiện tại không. Chớp mắt sau, họ thành Mẹ của Chú rể và đang bàn giao con mình cho một quý cô nhỏ bé lanh chanh, người chưa từng dọn giường cho tử tế và rất có thể sẽ mua đồ hộp về ăn. Một bà mẹ chồng từng trải – người có ba cậu con trai đã kết hôn và một cậu thì chưa – kể với tôi rằng khoảnh khắc ta đứng trong nhà thờ chứng kiến lễ cưới của con trai giống hệt như đi một vòng cuối cùng quanh ngôi nhà mình từng sống, nhìn vào những nơi mình từng đặt đồ đạc và băn khoăn xem người chủ mới sẽ làm gì. Dĩ nhiên sự khác biệt nằm ở chỗ khi bàn giao con người thì đồ đạc của người phụ nữ đầu tiên vẫn nằm nguyên chỗ cũ. Nếu Mẹ đã đào tạo anh ta ném quần áo lên sàn nhà và há miệng chờ sung, thì anh ta sẽ vẫn duy trì lập trình đó. Và, không như người chủ trước của ngôi nhà, mẹ sẽ luôn ở bên, nhẹ nhàng lướt qua không gian sống mới của anh ta để xem cuộc hôn nhân đã thay đổi con mình thế nào. Mẹ rên rỉ: "Cô ta sành ăn gớm. Chị biết đấy, chẳng bao giờ cho nó ăn đậu với bánh mì nướng cả." Hoặc "Nó từng là một cậu bé hào phóng, nhưng từ hồi cưới Anita đến giờ, nó cứ khư khư giữ tiền mặt trong ví."

Mặt khác, mẹ nào cũng muốn con mình được vui vẻ hạnh phúc. Và một trong những cách tuyệt nhất để né tránh những phê phán, can thiệp và sự gây bất hòa nói chung chính là sống hạnh phúc: kiểu hạnh phúc có thể nhìn thấy được, vui vẻ và bông đùa. Hỡi đàn ông! (Và cả phụ nữ, nếu chuyện xảy ra theo chiều ngược lại.) Hãy lắng

nghe lời khuyên này! Nếu cuộc hôn nhân của bạn có vấn đề thì mẹ bạn không phải là người tư vấn – cho đến khi mọi chuyện không thể tệ hơn được nữa: bà có thể sẵn sàng quyết tử để về phe bạn, thậm chí đến mức cản trở sự hòa giải hoặc tái thiết cuộc hôn nhân của bạn. Còn nếu bà ấy không đứng về phía bạn, bạn sẽ oán hận và điều đó cũng chẳng giúp ích được gì.

Bố chồng/Bố vợ

Bố chồng hiếm khi gây rắc rối cho con dâu, bởi nếu không thích con dâu, họ thường chọn cách sáng suốt nhất là tránh thật xa chúng và đi lang thang trong vườn. Hoặc ra quán rượu với con trai. Nhưng mối quan hệ giữa bố vợ và con rể có thể tương tự như vấn đề giữa mẹ chồng và nàng dâu. Trừ việc mẹ chồng có nhiều lý lẽ về chăm sóc trẻ nhỏ và việc nhà để tung ra còn theo truyền thống thì tất cả những điều mà một người đàn ông có thể buộc tội con rể mình là việc anh ta không phải là một trụ cột gia đình vững chãi. Và chính tiền bạc là thứ có xu hướng khuấy động sự bất hòa giữa các thành viên nam trong gia đình. Nếu bạn muốn một câu chuyện cảnh tỉnh, hãy thử nghe chuyện của Simon.

Susie vợ anh có người cha giàu có và quyền lực. Ông cưng chiều cô vô cùng. Mỗi lần cô vô ý đề cập đến việc hai vợ chồng đang để dành tiền làm gì đó – một chiếc lò vi sóng hoặc một chiếc máy rửa bát hay một kỳ nghỉ chẳng hạn, bố cô sẽ vụt đứng dậy và trả tiền cho thứ đó ngay lập tức, hoặc chuyển nó đến nhà họ ngay ngày hôm sau. Susie không thấy chuyện này có vấn đề gì. Nhưng Simon thì có. Nó khiến anh cảm thấy mình kém cỏi. Anh đề cập đến chuyện này với bố vợ một lần và ông nghĩ anh bị điên. "Tôi không thể mua quà cho cô con gái bé nhỏ của mình ư?" Ông thốt lên. "Mà dù sao thì, cậu không thể nghĩ là cậu sẽ làm mọi thứ cho nó, phải không? Những người theo chủ nghĩa nữ quyền nói thế còn gì? Nó tự kiếm tiền và tôi tặng nó những món quà lặt vặt." Simon vẫn không vui. Nhất là khi những món quà được dành cho con họ, người đang lớn dần đủ để biết rằng cô bé có thể nhận bất cứ thứ gì từ ông ngoại.

Dĩ nhiên có những cách khác để gây chiến với bố vợ. Bòn rút ông, mượn ô tô và đâm vào đâu đó, lừa dối cô con gái yêu dấu của ông. Hoặc gửi cháu trai của ông đến những ngôi trường không hợp ý. Dẫu vậy, nói chung, các cuộc thăm dò ý kiến và kết quả đút rúc từ mọi tầng lớp xã hội cho thấy đàn ông thường vui vẻ ra quán rượu với bố vợ, liên hoan với nhau vì khỏi cần phải gọt vỏ khoai tây hay nghe nói về nhau thai. Hoặc là vậy, hoặc hoàn toàn lờ tịt nhau đi.

Bà ngoại/Bà nội

Khi có em bé đầu tiên, mẹ chồng hay mẹ vợ đột nhiên trở thành một sinh vật hoàn toàn khác. Họ muốn trở nên có ích. Họ sợ bị gạt ra ngoài. Điều đó có thể làm một người khó tính trở nên tử tế hơn, hoặc ngược lại. Nell Dunn, người từng viết cuốn sách tuyệt vời phỏng vấn các bà nội, nói rằng khi chính cô trở thành bà, cô đã tự nhủ: “Đừng mong được vui, hãy trở nên có ích. Nhưng mình cảm thấy lạc lõng. Mình không phải là mẹ của đứa trẻ. Mình phải quen với việc mình chỉ là bà, không phải là bà hoàng với chàng hoàng tử sơ sinh như khi bố nó ra đời. Mình cần đứng lên, xắn tay áo và trở nên có ích.” Cô đã có quan sát cực kỳ sắc bén rằng một người bà có quyền lực nhỏ hơn nhiều so với con trai hay con gái của bà, và điều đó có thể gây sốc. “Điều đó thật buồn. Bạn đang xa dần trung tâm sự sống và gần hơn với cái chết.”

Thế nhưng, chỉ cần thấy người mẹ mới có nhược điểm hoặc thiếu sót nào là sự hách dịch sẽ quay trở lại thống trị, ở cả những người mẹ và mẹ chồng. Những người bà cảm nhận được sự sợ hãi, đúng thế. Nhưng nếu cặp đôi đoàn kết, tự tin và nói thẳng các ưu tiên của họ trong việc chăm trẻ và xây dựng gia đình, rằng họ đón chào sự giúp đỡ chứ không phải sự can thiệp, thì hầu hết sẽ đạt được một thỏa thuận giữa các thế hệ của riêng mỗi gia đình.

Rất riêng là khác. Thường thì chẳng ích gì khi ngó sang nhà người khác để rồi ghen tị: vài cặp đôi có những người bà rất giỏi trông cháu, đầy năng lượng và đều đặn; một số lại có những người bà bận rộn thích tận hưởng quãng thời gian nghỉ hưu của mình đến mức không muốn bị làm phiền bởi những mẩu vụn, cơn hờn giận hay bô tã và họ thường xuyên lên máy bay để tận hưởng những kỳ

nghỉ dài bất tận. Một số người khác lại có những người ông người bà quá già hoặc già hơn và run rẩy trước tuổi – và thực tế cần được chăm lo hệt như chăm trẻ. Nhưng kiểu nào cũng có lợi của nó: người bà thượng lưu có thể mang về những món quà và những câu chuyện kể từ những miền đất xa xôi, còn người bà già nua run lẩy bẩy có thể ngồi lắng nghe và kể những câu chuyện xa xưa. Bạn cần bắt đầu từ chính nơi mình đang đứng và tận dụng tối đa những “nguyên liệu thô” bạn có. Đừng nhìn ngó thèm thuồng cảnh nhà người khác.

12

Cô dì chú bác và những người mang chức vị danh dự

Dù có quan hệ máu mủ ruột rà hay chỉ mang những chức vị danh dự, cô dì chú bác là những tin cực tốt với bất kể gia đình nào. Khi ra đời, những đứa con một càng có nhiều cha mẹ đỡ đầu và bạn bè thân thiết của gia đình càng tốt. Anh chị em họ, dĩ nhiên, lúc nào cũng tốt cả (bởi chúng là một bài học bổ ích đầu đời cho con bạn, rằng trên đời có những người mà bạn buộc phải hòa nhã, dù có thích hay không). Và những cô dì chú bác chưa kết hôn, vô tư lự và tắc trách lại càng đặc biệt có giá trị. Hãy nhớ rằng thế giới quan của một đứa trẻ được khoanh vùng vỏn vẹn trong vòng tương tác xã hội nhỏ bé của nó: nếu bạn sống trong “đất nước cặp đôi”, lúc nào cũng hòa vào cùng các cặp đôi khác (hoặc những phụ huynh đơn thân đầy ưu phiền) và lũ trẻ không hề có anh chị em gì khác trên đời, chúng sẽ chẳng thể nào biết tới cách sống nào khác ngoài cách sống của những người cha người mẹ có con nhỏ bận bịu, bị ám ảnh với việc quanh quẩn trong nhà và vật lộn để kiếm sống. Có đúng không? Và hẳn là bạn không muốn chúng nghĩ rằng trưởng thành chẳng qua chỉ là để đi đến một cái kết giống bạn mà thôi?

Vậy nên, sự hiện diện của một ông chú say túy lúy nằm ngáy khò khò trên ghế bành, một người bạn lớn tuổi máu nghệ sĩ chơi đàn vĩ cầm rõ tệ trong phòng ngủ phía sau hay một người dì đỏm dáng xịt nước hoa nồng nặc trong phòng tắm, thực sự là – kể cả khi khiến những người đang đợi ở bàn ăn trưa cảm thấy khó chịu – đóng góp cực kỳ nhiều cho cuộc sống gia đình. Bạn có thể thấy những tình

bạn tuyệt vời nảy sinh giữa lũ trẻ ở mọi độ tuổi và những người độc thân: những người không có con có ít định kiến về thế hệ mới và thường thấy hấp dẫn và mê hoặc khi những tạo vật như trẻ nhỏ kia chịu trò chuyện thực sự. Đứa con vị thành niên cáu bẳn của bạn có thể rất hợp cạ với họ: cùng thích ngủ nướng đến trưa và nhảy nhót đến ba giờ sáng. Chính bạn mới là người bị ám ảnh bởi những quy tắc, kể cả khi bạn trẻ hơn những ông bác bà cô độc thân ấy – những người vốn được mặc định là chán ngắt buồn tẻ, già cả nhăn nheo – đến 20 tuổi. Không chỉ thế, khi không có con của chính mình để mà khoe khoang kiêu hãnh, những người bạn độc thân sẽ có những câu chuyện cực kỳ hay ho như làm cách nào họ quen được một tay đua xe lòng chảo với chú sư tử con trên vai, hay họ bị tê giác đuổi trong kỳ nghỉ đi săn đất đỏ và hoang dã.

Bạn phải chấp nhận rằng thật khó để các bà mẹ từ bỏ sự chăm nom của mình, nhất là nếu con trai họ kết hôn khi còn trẻ.

Cuộc sống gia đình của những cô dì chú bác độc thân này cũng hấp dẫn cả những đứa trẻ được nuôi dạy tử tế. Chúng tôi có một người bạn thân thương, một nhà điêu khắc tuổi ngũ tuần, người sống giữa sự lập dị nguy nga lộng lẫy, trong ngôi nhà đầy những tác phẩm nghệ thuật và những thứ một ngày nào đó sẽ trở thành tác phẩm nghệ thuật. Nhưng điều mà các con tôi thích nhất chính là nhìn ông kéo một ngăn tủ bếp ra để lộ vỏ hành, lõi táo và vỏ khoai tây cùng đủ thứ rau củ khác. “Ngăn kéo súp rau củ.” Ông điềm tĩnh giải thích. “Thức ăn của tuần tới.” Còn một cô cháu gái khác từng viết hết sức cung kính về người dì độc thân của mình rằng điều tuyệt vời nhất về bà chính là “chúng tôi đến những nhà hàng thật đời thường và chúng tôi cứ chạy xe vòng vòng vì bà cho chúng tôi tiền để trả tiền phạt đỗ xe sai quy định cùng cả tiền tiêu vặt.” Khi năm tháng trôi đi, những cô dì chú bác và cha mẹ đỡ đầu khác có thể trao tặng chúng những môn thể thao kiểu cách, những chuyến dã ngoại khác thường, những ý tưởng chính trị giật gân và – trên tất cả – một thính giả sẵn lòng nghe những ý tưởng và kế hoạch đáng hổ thẹn của một đứa trẻ tuổi dậy thì về một tương lai không đại học. Hoặc về cuộc sống với một cậu bạn trai chẳng ai ưa.

Những người lớn rảnh rỗi này cực kỳ quan trọng: họ đại diện cho thế giới của người lớn, nhưng là một thế giới người lớn công bằng và vô tư, họ không đầu tư năng lượng tình cảm vào bạn và vì thế sẵn lòng quan sát bạn mắc sai lầm. Họ là những người bạn tâm tình tuyệt vời: nếu tôi không có dì Dorothy trong vài giai đoạn của tuổi dậy thì, hẳn là cuộc sống đã trống trải hơn nhiều.

Và với một chút may mắn, nếu bạn làm đúng, những người cô dì chú bác đó sẽ cùng tâm sự và rồi cho bạn những lời khuyên hữu ích. Nhất là về những anh bạn trai và những cô bạn gái khủng khiếp. Một người quen của tôi luôn khuyên các ông bố bà mẹ rằng cách duy nhất để thoát khỏi những kẻ theo đuổi tồi tệ chính là mở rộng vòng tay đón chào chúng và luôn miệng nói: “Thật tuyệt khi được gặp cháu, Killer! Kể cho chú nghe xem bang hội của cháu làm gì tuần vừa qua nhé!” hay “Amanda! Cháu phải cho cô biết cháu mua cái váy đó ở đâu! Ước gì cô có mẫu gì đó làm từ cao su tổng hợp!” Hiển nhiên, nếu bạn làm vậy, con bạn sẽ buông chúng ra ngay, hệt như buông một miếng gạch nóng phỏng tay.

Những kẻ khó chịu và những kẻ quấy rầy di truyền

Một trong những lợi ích lớn lao mà thầm lặng của mối liên hệ với gia đình lớn và người ngoài là nó giúp cuộc sống của những người không thích nghi được với xung quanh trở nên dễ dàng hơn nhiều. Bạn hiểu ý tôi chứ: chúng là những đứa trẻ không thích nghi được, những đứa hay than phiền, những con chiên ghẻ, những người luôn khiến bạn phải thở dài thườn thượt. Mỗi gia đình lớn đều có một người như thế và ở thời mà gia đình lớn còn phổ biến, ai cũng biết sự thật cuộc đời ấy và chấp nhận nó. “À, Adrian ấy mà, cứ kệ nó đi, bạn biết nó thế nào rồi đấy.” Nếu gia đình đó thực sự may mắn thì các thành viên sẽ lần lượt trở thành kẻ khó chịu, trong đó mỗi thành viên trẻ tuổi thoát khỏi Giai đoạn Tồi tệ ngay khi người tiếp theo bước vào. Thậm chí người bố hoặc người mẹ cũng có thể lệch lạc trong một khoảng lặng ngắn ngủi. Nhưng thường thì không, người khó chịu vẫn cứ khó chịu và những người khác đều phải chịu đựng điều đó. “À ừ thì, nó chẳng bao giờ dễ chịu cả, từ hồi còn bé đến giờ. Tôi chắc là nó sẽ bắt đầu nói chuyện trở lại với chúng tôi/mang

đồ gia bảo về/rời khỏi Hội thánh cho mà xem. Khi nó trưởng thành hơn một chút."

Vấn đề ngày nay là, với rất nhiều gia đình nhỏ gọn có hai con, chúng ta đã mất đi thói quen thích nghi với những thành viên kém cởi mở và hay gắt gỏng hơn. Các bạn có hai con và thôi không đẻ nữa; nhất là khi đã đủ nếp tẻ. Mọi người thốt lên: "Ái chà, giờ thì hai người đã có một gia đình đủ đầy rồi đấy!" và mong đợi gia đình bạn trở nên cân đối, hòa hợp và yêu thương nhau.

Dẫu vậy, cuộc đời không như thế. Dù bạn có hai hay mười đứa con thì khả năng một trong số chúng mang một nhân cách cực kỳ khó chịu vẫn tồn tại – nó không bị ai gây phiền phức, bắt nạt hay ghét bỏ hay gán cho những cái cớ cụ thể nào đó, mà nó khó chịu từ trong huyết quản. Đó là một trong những lý do khiến tôi đắn đo hơi lâu và thật nặng nề khi viết cuốn sách này: khi đưa ra những lời khuyên và sự cảm thông về cuộc sống gia đình, chúng ta rất dễ tạo ấn tượng rằng nếu bạn làm mọi thứ đúng cách và khôn ngoan ngay từ đầu, nếu bạn được nghỉ ngơi, được yêu thương đầy đủ và tổ chức mọi thứ đủ ổn thỏa, thì mọi gia đình sẽ trở thành công dân kiểu mẫu và sẽ sống hòa thuận bên nhau.

Điều đó đúng là rác rưởi. Trẻ nhỏ sinh ra với rất nhiều cá tính đã được hình thành sẵn. Bằng sự tàn ác hoặc lơ là cực độ, chúng ta hiển nhiên có thể bóp méo để chúng trở nên hoài nghi, buồn bã, thiếu tình thương và dần phạm vào tội lỗi. Nhưng ngược lại, chúng ta không thể đảm bảo rằng chúng sẽ trở nên dễ hòa nhập. Tôi quen một số người tốt đến mức hoàn hảo, được nuôi dạy tử tế và về cơ bản là khỏe mạnh lành lặn nhưng thực ra lại cực kỳ khó tương tác: họ mập mờ, hoặc lập dị, hoặc ích kỷ đến quá đáng, hoặc xa cách đến độ thô lỗ, hoặc quá thông minh trong lĩnh vực nào đó – như máy tính hoặc sáng tác văn chương – đến nỗi gần như ngớ ngẩn trong những việc khác. Những bậc cha mẹ tồi tệ dĩ nhiên phải chịu trách nhiệm cho một số hành vi tồi tệ, nhưng không phải tất cả. Có thể bạn làm mọi điều đúng đắn – ấy là nếu thực sự có cách "đúng đắn" để làm – và kết cục là trong gia đình vẫn có một người rất khó chịu.

Gia đình lớn có ích trong việc đương đầu với những kẻ kỳ quặc này bởi sự kỳ quặc thực ra có thể do di truyền. Một vài phụ nữ phản ánh về trải nghiệm khó chịu khi phải nằm trên cáng, ngập chìm trong cảm xúc, chỉ để thấy ông chú Reggie kinh hoàng phía nhà chồng đang nhìn họ chằm chằm từ trong cái chăn sơ sinh màu trắng. Có lẽ là một ông chú Reggie nhỏ hơn, nhưng đúng là ông ấy, không thể nhầm lẫn được: đôi mắt, cái mũi, khuôn miệng hơi trễ với cái nhìn đểu cáng như thể biết mọi điều. Trong một khoảnh khắc, mọi người há hốc miệng vì kinh ngạc. Rồi khuôn miệng hồng hồng nhỏ nhắn mở ra và oang oang lên, mọi thứ trở về đúng chỗ: đó không phải chú Reggie. Đó thậm chí còn không phải là một bé trai. Đó là cô con gái bé bỏng của bạn và bạn yêu con bé. Và nếu may mắn, sự tương đồng với chú Reggie sẽ trôi qua.

Một trong những điều thú vị nhất của những em bé mới ra đời chính là những điểm giống nhau trong gia đình luôn chao liệng khắp gương mặt bé nhỏ của chúng. Chiếc kính vạn hoa di truyền xoay xoay, hai dòng tộc đã hợp nhất, vậy là trong những ngày đầu tiên, bạn sẽ nhận ra ở một số em bé sơ sinh một người anh em họ ở đây, một cụ tổ ở kia, một điệu bộ của ông bà nội ở kia nữa, rồi một người dì suýt bị lãng quên từ thuở thiếu thời lại xuất hiện trong khoảnh khắc và người cha hay người mẹ đã khuất như tái sinh trong một nụ cười đầu đời. Dẫu vậy, em bé là một cá thể riêng. Khác biệt. Độc nhất vô nhị. Nhưng đồng thời, nó có đôi mắt to của mẹ và tính tình của cha, cùng sự hài hước của bà nội và…

13

… đúng thế, rất có thể là cả tính khó gần và hoang dại của ông chú Reggie nữa. Một món quà lưu niệm bé nhỏ từ con chiên ghẻ của thế hệ trước. Nếu bạn đến từ một gia đình hạnh phúc thì đó có thể sẽ là một phần của niềm vui. Bạn sẽ hào hứng biết mấy khi một ngày nọ, đang chải mái tóc cho cậu con trai bé nhỏ thì bất ngờ phát hiện ra đặc điểm hồi năm tuổi của người anh trai mà mình quý mến. Nếu bạn tự hào về người chị gái nghệ sĩ hoặc có người anh họ đằng chồng là tay độc tấu trong Dàn nhạc giao hưởng Berlin, bạn sẽ vui lòng khi bắt gặp những năng khiếu này ở đứa con đang viết

nguệch ngoạc và đập trống ầm ầm của mình. Một gia đình lớn thân thiện sẽ đặc biệt hữu ích khi hai bạn có một đứa con chẳng giống tính mình chút nào. Giả sử cả hai bạn đều yêu gia đình và thích ổn định, còn đứa trẻ thì chỉ đam mê các chuyến phiêu lưu: rất có khả năng là khi đứa trẻ lớn lên, đâu đó giữa những ông bà cô bác hoặc anh em họ, sẽ có người hiểu được. Có lẽ người đó đã thực sự trải qua những chuyến phiêu lưu thăng trầm.

Giả sử bạn cực kỳ thích giao du, còn cậu con trai thì hay e thẹn và ham đọc sách: bạn có thể cố thông cảm, nhưng ai đó trong gia đình có thể làm tốt hơn bạn, thực sự chia sẻ và thấu hiểu sâu sắc những điều cậu bé muốn cùng cảm nhận của cậu bé. Trong những cuộc tụ họp của đại gia đình, đôi khi bạn sẽ thấy những người anh chị em họ, cách nhau rất nhiều tuổi và ít khi gặp nhau, nhận ra nhau với sự thích thú: tôi không giống cha mẹ, tôi không giống em trai – nhưng tôi giống bạn, họ nghĩ vậy. Tôi không hề cô đơn.

Nhưng đó là nếu bạn sống trong một gia tộc hạnh phúc. Bạn sẽ làm gì nếu đứa trẻ gợi cho bạn nhớ đến kẻ tử thù? Hoàn toàn không phải một câu hỏi vu vơ: tôi quen một người phụ nữ vốn rất hạnh phúc với cô con gái đầu lòng, nhưng khi đứa con gái thứ hai ra đời, cô khiếp hãi khi thấy đứa bé giống hệt bà nội nó tức mẹ của chồng cô, người phụ nữ cay nghiệt hiểm độc và lạnh lùng, người đã cố hết sức để chia rẽ cuộc tình của họ, từ chối dự đám cưới và từ bỏ con trai vì đã cưới người không môn đăng hộ đối. Kiệt sức, cô rơi vào trầm cảm sau sinh và hàng tháng trời sau mới bình phục. Cô thấy thật khó để kiềm chế không lắc mạnh đứa bé khi thấy nó bĩu môi với chính thái độ tao nhã đó, chính cái miệng chua ngoa đó, nơi khởi nguồn của bao điều hồi xưa cô đã phải chịu đựng. Vẻ ngoài của đứa bé đã thay đổi, nhưng người mẹ thì phải kiềm chế trong nhiều năm ròng. “Giá mà tôi có thể ghét nó. Thậm chí bây giờ đôi khi tôi vẫn bắt gặp những cử chỉ y hệt như bà Celia già nua ấy, và tôi lại cố nén vào trong.”

Có những đứa trẻ phải hứng chịu nỗi phẫn hận vô căn cứ như thể những tội lỗi nho nhỏ, đơn thuần chỉ bởi một nét tương đồng tình cờ về thể chất hoặc một ký ức xưa cũ chẳng liên quan gì đến chúng.

Chẳng hạn, nếu bạn là một ông bố đơn thân còn vợ bạn là một người phụ nữ ích kỷ và phù phiếm, đã bỏ rơi đứa con gái mới sinh để chạy theo người đàn ông khác – kẻ hứa hẹn có thể mang về cho cô ta một hợp đồng người mẫu – thì, vâng, bạn sẽ không quá kinh ngạc khi cô con gái nhỏ bắt đầu soi mình trong gương và nói "mình xinh ghê", phải không nào? Hoặc nếu cha bạn là một kẻ nghiện rượu khiến gia đình tan vỡ, bạn sẽ có thể phản ứng thái quá với chuyến phiêu lưu cùng chai rượu táo đầu tiên của cậu con trai vị thành niên.

Bạn sẽ phải nhận ra điều này và cười như thể không có chuyện gì, rồi không để bất cứ đứa con nào của mình trở thành con chiên ghẻ thực sự chỉ bởi truyền thống gia đình là thế. Cuộc tranh luận giữa bản chất do di truyền và tính cách do nuôi dạy vốn vẫn dao động qua lại trong mỗi thế hệ: 40 năm trước, quan điểm "con nhà tông không giống lông cũng giống cánh" thống trị và gia đình của một tội phạm giết người thường phải thay tên đổi họ để những đứa trẻ trong nhà không bị bêu xấu, còn những người phụ nữ nhận nuôi trẻ mồ côi thì nhận được những lời cảnh báo khủng khiếp từ bạn bè rằng "bạn không biết sự di truyền sẽ thế nào đâu…" Ngày nay, con lắc đung đưa theo hướng ngược lại và việc đổ lỗi cho người nuôi dưỡng (thường là mẹ) về những lon bia quăng bừa bãi trên bậc thang và chuyện lái xe ăn cắp đến những tiệm trang sức trở nên thời thượng. Chắc chắn cả hai phía đều có điều cần lưu ý: mỗi người cha người mẹ đều biết rất rõ rằng con họ có những đặc điểm tính cách bẩm sinh nào đó được truyền từ tổ tiên và cả những đặc điểm không thể hiểu được là từ đâu tới. Chúng ta chỉ có thể làm dịu đi những phần tính cách không tốt cho xã hội và khuyến khích những phần tính cách tốt đẹp hơn.

Với rất nhiều gia đình nhỏ gọn có hai con, chúng ta đã mất đi thói quen thích nghi với những thành viên kém cởi mở và hay gắt gỏng hơn.

Bởi chiếc kính vạn hoa cho ra những hình thù khác nhau sau mỗi lần rung lắc, từ những mảng màu sặc sỡ của vẫn những hình khối

ban đầu. Khi nằm trên cáng, khiếp hãi nhìn chằm chằm vào ánh mắt đểu cáng của ông chú Reggie, bạn hãy tự tin và can đảm lên. Có lẽ tất cả những nguồn năng lượng nhầm hướng đó, những sự xảo trá tinh ranh và vẻ quyến rũ hời hợt mà trước đó đã dẫn lối cho Reggie vào sự nghiệp lừa dối, trộm cắp và đào mỏ những bà góa giàu có sẽ chỉ biến con gái bạn thành một người vô hại và chấp nhận được. Một nhà báo chẳng hạn, nhỉ?

11Những ngày tới trường

Đừng để trường học trở thành một hành tinh xa lạ mà con bạn phải đi tới: hãy biến nó thành sự mở rộng của vòng tương tác gia đình và bạn bè. Tôi từng viết như vậy (trong Con chúng ta hạnh phúc là được) về việc quản lý giai đoạn trẻ bắt đầu đi học.

Nhiều nguyên tắc trong đó tiếp tục đóng vai trò quan trọng trong quá trình đi học sau này: chẳng hạn như đừng cho trẻ đến học ở một ngôi trường có vị hiệu trưởng khiến bạn thấy rùng mình. Hãy kiếm tìm những lời bình luận, đánh giá của những người quan tâm thực sự thay vì những con số thống kê lạnh lẽo trên bảng xếp hạng. Hãy năng nổ tham gia vào Hội phụ huynh, hỗ trợ lớp học, tham gia những buổi hội hè, các buổi diễn kịch hay những hoạt động khác. Hãy đưa những người bạn ở trường vào cuộc sống gia đình nhiều nhất có thể. Bằng những cách này, bạn sẽ hiểu rõ hơn điều gì đang xảy ra và điều gì ảnh hưởng đến cuộc sống của con bạn.

Nhưng năm tháng trôi qua, vì Chúa, hãy điềm tĩnh lại. Nếu có điều gì tệ hơn một bậc phụ huynh có con học tiểu học mà hoàn toàn chẳng quan tâm gì và gần như còn không biết đến tên trường, thì đó chính là cha mẹ của một thiếu niên ở tuổi dậy thì nhưng không biết lùi lại phía sau con mình. Tôi đặc biệt hiểu về phụ huynh can thiệp quá mức, bởi tôi có thể cảm nhận được những triệu chứng đang xuất hiện trong chính mình. Đã vài lần – với những đứa con sắp dậy thì – tôi được chúng nhắc nhở quyết liệt rằng chúng không còn là trẻ nhỏ và chúng sẽ tự thu xếp vấn đề hoặc tự xử lý rắc rối với giáo viên. Chúng kể với tôi vấn đề với đội bóng bầu dục, hoặc những hình phạt không công bằng, bởi chúng muốn có người lắng nghe và cho ý kiến. Chứ không phải một người nổi cơn thịnh nộ đùng đùng đòi đi lấy lại công bằng. Nếu tôi cứ cố nhúng tay vào quá lộ liễu, chúng sẽ thôi không kể các rắc rối cho tôi nghe nữa. Thế là tôi đành không can thiệp gì và cố kiềm lời. Đó là cuộc sống của chúng. Tôi đã chọn trường, nhưng tôi không thể có mặt ở đó. Kể cả khi được yêu cầu đi cùng lớp đến tham quan bảo tàng (À vâng!

Vâng! Bất cứ thứ gì ngoài công việc! Tôi thích hướng dẫn, thích bảo tàng và buôn chuyện với giáo viên. Tôi cực thích điều đó!), tôi cũng nhún nhường hỏi con trai liệu nó có lấy làm phiền không khi tôi xâm nhập vào thế giới khác của nó. Cho đến nay thì không. Nhưng rồi sẽ đến ngày tôi phải hòa mình vào giấy dán tường…

Dẫu vậy, một vài hành động của phụ huynh rất có ích khi trẻ đi học.

Lắng nghe. Nếu có một điều mà tất cả các ông bố bà mẹ có con đang lớn đều đồng ý, thì đó chính là lắng nghe thậm chí còn khó hơn nuôi con ở tuổi tập đi hay tuổi tiểu học. Trẻ nhỏ thường rất sẵn sàng, đúng hơn là vô cùng tha thiết, được kể cho bạn nghe về những chuyện trong ngày. Thế nên, nếu bạn ở bên chúng ngay sau giờ tan học của một số ngày vừa đủ trong tuần, bạn sẽ nghe được những câu chuyện đầy đủ. Khi lớn lên, chúng sẽ đợi và nghiền ngẫm, rồi chọn thời điểm để công khai điều gì đó thật sốc ("Con nghĩ thầy Farthingale thích con, thầy ấy nhìn con rất lạ trong giờ Sinh học" hoặc "Mẹ ơi, có phải những viên thuốc màu tím với mẩu vàng bên trên được coi là ma túy không?") Và thậm chí nếu khoảnh khắc đó nằm giữa chương trình ti-vi yêu thích của bạn hay vào lúc 11 giờ đêm, thì việc không lắng nghe sẽ là quá bất cẩn.

Cố hiểu các đặc tính của ngôi trường. Một ngôi trường không phải là trạm cung cấp thông tin hiệu quả: nó ảnh hưởng mạnh mẽ về mặt đạo đức và lề thói lên con bạn, nếu không nó sẽ không hẳn là trường học nữa. Nhưng lý tưởng của nó có thể không hoàn toàn tương đồng với lý tưởng của bạn và có thể còn xung đột. Tôi nhớ mình đã phản ứng giận dữ vào buổi lễ phát bằng và trao thưởng khi khách mời là một cựu Lord Lieutenant[32] già nua cứ liên tục bảo bọn trẻ "điều quan trọng nhất là một xã hội ổn định, hãy nhớ điều đó, hỡi các em, một xã hội ổn định" như thể đất nước Romania của Ceaușescu[33] chưa bao giờ được ổn định vậy. Và cả nước Nga của Brezhnev[34] nữa. May mắn thay, tôi biết rằng vị hiệu trưởng là người có quan điểm rất vững vàng về một xã hội tự do, giàu lòng yêu thương và công bằng, nên hẳn cũng không ủng hộ bài phát biểu hệt như tôi vậy. Nếu không biết điều này, có lẽ tôi đã tỏ ra chống đối ngay lúc đó rồi.

[32] Tên gọi người đại diện của quốc vương Anh tại các đơn vị hành chính của Vương quốc Anh.

[33] Cựu Tổng Bí thư Đảng Lao động Romania, cựu Tổng thống Romania.

[34] Cựu Tổng bí thư Đảng Cộng sản Liên Xô.

Một người mẹ khác kể với tôi về nỗi kinh ngạc đến bàng hoàng khi nhận ra bài giáo dục giới tính ở trường đang dạy cho con gái cô chỉ về mỗi sức khỏe và cách tránh bệnh AIDS cùng những bệnh tật khác. Nhưng bất cứ ai khác từng có con học ở trường đó đều có thể nói cho cô biết rằng nếu cô muốn giáo viên đề cập đến hôn nhân, tình yêu, sự chung thủy hay việc sinh đẻ, thì cô đã tìm sai chỗ rồi. Ngôi trường ấy nổi tiếng với triết học vô thần và thực dụng rằng sẽ-ổn-nếu-dùng-bao-cao-su. Tôi không nói bạn phải đồng ý với tất cả mọi điều mà nhà trường dạy theo phương châm “PSME”, tức giáo dục cá nhân, xã hội và đạo đức. Nhưng nếu bạn biết phương châm đó, bạn có thể tự thảo luận những vấn đề này với con mình, đưa ra những câu hỏi về quan điểm của trường học và nói chung là mở rộng tầm nhìn của chúng mà không giận dữ. Bạn chẳng gây hại gì khi chỉ ra cho một đứa trẻ lớn hơn rằng một giáo viên giải toán vèo vèo chưa chắc đã chuẩn xác trong môn giáo dục giới tính. Hoặc tôn giáo. Hoặc mối quan hệ giữa các chủng tộc.

Tuân thủ các quy định. Với bạn, bộ đồng phục có thể lỗi thời, thiếu thực tế và thậm chí hơi trái với quy tắc thông thường (Tại sao một số trường lại yêu cầu các bé trai phải mặc quần soóc giữa mùa đông? Cái thứ mê mẩn đầy tò mò về những cô gái đang lớn trong trang phục xếp li bằng vải polyester này là gì?), nhưng nếu bạn đã giao phó bản thân cho nhà trường vì những lý do khác thì bạn phải chấp nhận nó thôi. Và chấp nhận những điều khác có thể khiến bạn khó chịu, với tư cách một người tỉnh táo (chẳng hạn như lớp học sáng thứ bảy hay những quy định nực cười về độ dài của tóc và váy). Bạn có thể chống đối một cách hòa nhã, nhưng chẳng ích gì khi khuyến khích con mình phá luật, dù luật có vẻ rất đỗi ngớ ngẩn. Tất nhiên bạn có thể đồng ý chúng ngớ ngẩn và chỉ ra rằng trong xã

hội người lớn, tất cả chúng ta đều dành tới nửa số thời gian để tuân thủ những quy tắc ngớ ngẩn, chẳng hạn như không đỗ xe lên vạch kẻ vàng đôi trong trung tâm thương mại vắng tanh, rằng chúng ta làm thế vì luật lệ và quy định chung và vì Điều Tốt Hơn cho tất thảy. Có lẽ bạn có thể chỉ ra rằng văn phòng của mẹ cũng không cho phép nhân viên mặc quần âu. Hoặc bố phải đeo cà vạt mỗi ngày suốt quãng đời đi làm. Hãy bảo nếu chúng học tập chăm chỉ và đỗ hết các kỳ thi, chúng có thể sẽ trở thành người thay đổi các quy tắc ngớ ngẩn đó.

Không mắc chứng loạn thần kinh về giáo dục. Điều này thật khó khăn trong thời đại khủng hoảng và cải cách giáo dục, khi mỗi triết gia trong quầy rượu hạng sang đều có một học thuyết về điều không ổn trong trường học, những nhà tâm lý học giáo dục theo chủ nghĩa cơ hội không ngừng chào hàng và thiết lập những bài kiểm tra đọc-và-toán-độ-tuổi mà bạn có thể làm qua thư để kiểm tra con mình. Luôn có một ranh giới rõ rệt giữa việc nhận biết rằng con mình không học được nhiều và trở nên quá ám ảnh mà thúc ép về điều đó. Trong giáo dục, sẽ có những cha mẹ chẳng quan tâm, những cha mẹ quan tâm và những cha mẹ quan tâm quá mức.

Tôi đã từng, vì lý do báo chí, áp đặt một bài kiểm tra hàm thụ lên con gái mình (con bé được chọn vì nó thực sự thích các bài kiểm tra). Con bé ngồi cùng bài kiểm tra với rất nhiều câu cảm thán đúng mốt, kiểu “Khỉ thật!” và “Bó tay!” liên tục suốt nửa tiếng đồng hồ và đọc từ “mứt” cho đến “đèn sợi đốt”, tuy không hiểu sao lại đánh vần sai từ “sâm-panh”. Điều đó cho bạn thấy kiểu gia đình mà con bé xuất thân. Có rất nhiều mứt và không có sâm-panh. Nhà tâm lý phân tích độ tuổi đọc và làm toán của nó với vẻ khá ấn tượng, tương tự như giáo viên của nó ở trường, nhưng rồi họ khiến tôi bàng hoàng khi nói rằng: “Cô bé là một người đọc siêu phàm, một người đánh vần giỏi giang, giỏi môn toán nhưng không ở bậc cao. Đó là chỗ cô bé cần tập trung.” Đến đây thì một điểm khác biệt về triết lý đã xuất hiện giữa chúng tôi: tại sao cô nàng tội nghiệp ấy lại phải tập trung vào môn toán trong khi nó đã tốt ở mức trung bình? “Bởi để làm giàu thêm tiềm năng của cháu,” nhà tâm lý nghiêm nghị đáp, “một đứa trẻ giỏi giang nên đi đầu trong mọi lĩnh vực.” Chúng

tôi chẳng bao giờ đồng thuận được với nhau. Đối với tôi, dường như chúng ta nên được phép trở thành Einstein ngành toán mà không bị buộc phải đọc sách khó hơn so với lứa tuổi. Hoặc trở thành một người đọc sách ham phiêu lưu và thành công chỉ vật lộn ở mức thường trong môn toán, hoặc một sử gia về tự nhiên đầy say mê, người biết mọi điều về vòng đời của ốc sên nhưng lại chẳng mấy hứa hẹn rằng sẽ nổi bật ở bất cứ bộ môn nào khác. Mỗi đứa trẻ đều cần được cân bằng và đạt được những tiêu chuẩn cơ bản thông thường, nhưng việc giỏi một lĩnh vực nào đó không nên đặt lên vai ta gánh nặng phải giỏi tất cả mọi lĩnh vực.

14

Đừng ép nhà trường cho một đứa trẻ xuất sắc học sớm. Đây là một điều dễ gây tranh cãi. Rất nhiều cha mẹ cảm thấy đứa con xuất sắc sẽ chán ngắt khi sống giữa những bạn bè cùng trang lứa nên họ đều ủng hộ việc đẩy chúng lên học với lứa hơn chúng hai hoặc ba tuổi. Điều này đã xảy ra với tôi – không phải vì tôi xuất sắc, mà bởi tôi chuyển từ một hệ thống giáo dục tiên tiến ở Pháp đến một hệ thống lạc hậu hơn ở Johannesburg (Nam Phi) trong một năm. Năm 12 tuổi, tôi học trong một lớp toàn các anh chị 15 tuổi đang dậy thì. Và tôi phải khẳng định với các bạn rằng giai đoạn đó chẳng thành công chút nào. Nếu một đứa trẻ thực sự quá xuất sắc so với cấp lớp của nó thì bạn có thể đề nghị nhà trường cung cấp một cách tiếp cận tự do hơn trong việc học riêng: nhiều trường sẽ sẵn lòng làm điều này. Thỉnh thoảng, đúng là có trường hợp đứa trẻ đủ già dặn để hòa nhập về cơ bản với những trẻ lớn hơn chúng hai tuổi, nhưng hầu hết thì không và rất ghét điều này. Tôi quen một cô gái vào đại học năm 15 tuổi rưỡi thay vì 18 tuổi, điều đó mới hay ho làm sao: thiếu mất ba năm tương tác xã hội, cô dần đi ngược với thiên phú của mình, kết hôn năm 19 tuổi và kể từ đó chẳng mấy khi đọc sách.

Nếu có điều gì tệ hơn một bậc phụ huynh có con học tiểu học mà hoàn toàn chẳng quan tâm gì, thì đó chính là cha mẹ của một thiếu niên ở tuổi dậy thì nhưng không biết lùi lại phía sau con mình.

Chuyển trường

Ai cũng biết chân lý hiển nhiên rằng chuyển trường gây căng thẳng cho trẻ. Một hai đứa thậm chí còn chạy trốn trong khoảng thời gian này, hoặc mắc những căn bệnh huyền bí. Chúng cần rất nhiều hỗ trợ từ gia đình, hệt như bất cứ ai khác khi trải qua nghi thức chuyển trạng thái: một cô dâu, một kẻ tha hương, một ủy viên quản trị mới nhậm chức còn đang choáng váng. Ở khía cạnh nào đó, chúng thậm chí còn như mất mát người thân: đứa trẻ rời khỏi một trường tiểu học tốt sẽ mất đi một gia đình gồm các thầy cô thân thiết và quen thuộc, kể cả khi chúng vẫn được ở bên bạn bè. Và thường thì chúng cũng rời bỏ bạn bè để bước vào một nền văn hóa hoàn toàn mới với những từ lóng khác, thói quen khác cùng những kỳ vọng cao hơn.

Vấn đề chẳng khá hơn nếu cha mẹ cũng cảm thấy mất mát. Một trường tiểu học tốt – thể chế bên ngoài đầu tiên mà bạn tin cậy gửi trao con cái mình – có thể len lỏi vào gia đình với những ảnh hưởng cực kỳ quan trọng. Nếu bạn năng nổ, hỗ trợ các bữa tiệc và các chuyến dã ngoại, tham gia vào Hội phụ huynh hay làm một tình nguyện viên lớp học thì cuộc sống của bạn cũng thay đổi khi con bạn rời trường (trường tiểu học của chúng tôi tuyệt vời đến nỗi rất nhiều phụ huynh không chịu rời khỏi Hội phụ huynh, để rồi bám trụ lại đó lâu đến kỳ cục kể cả khi con họ đã lên cấp hai). Một chuyên gia tâm thần học từng bảo tôi rằng cô gặp rất nhiều bà mẹ, cụ thể là những bà mẹ có con vừa lên cấp hai và thấy mình chìm trong nỗi trầm uất không giải thích nổi. Khi ngôi trường mới xa đến mức con phải đi xe buýt hoặc tàu điện và bạn không còn được gặp gỡ các phụ huynh khác ở cổng trường mỗi ngày, thì bạn thậm chí còn cảm thấy mất mát hơn nữa. Và nếu ngôi trường đó lại là một người trường lớn, giữ cha mẹ ở khoảng cách xa, không như ngôi trường bé nhỏ thân thiện đầu tiên, thì có lẽ bạn sẽ càng buồn thêm. Hơn thế, nếu giữa cha mẹ có xung đột về việc trẻ nên đến học ở trường nào thì còn nhiều căng thẳng hơn.

Tôi không nói rằng tất cả những điều này sẽ xảy đến với bạn. Nhưng hãy cứ coi chừng. Trẻ rất dễ “bắt mạch” các cảm xúc và mối

hoài nghi của cha mẹ: chúng cần tới học ở trường mới với thái độ lạc quan và tự tin. Ngôi trường đó xứng đáng được thử nghiệm thật công bằng và lũ trẻ xứng đáng được đến trường trong hy vọng chứ không phải sợ hãi. Nếu cha hoặc mẹ khóc lóc và lo sợ, thì hẳn là họ nên lánh mặt trong những lần đầu đưa con tới trường mới, giao công việc đó cho người còn lại – một người bình tĩnh hơn (vâng, lại một khó khăn cho cha mẹ đơn thân. Tôi xin lỗi. Liệu một ông bác, bà cô nào đó có thể giúp bạn không?)

Ngược lại, dĩ nhiên, nếu bạn đã tranh đấu hay phải chắt bóp để đưa con đến ngôi trường trong mơ, hãy tránh tạo ấn tượng rằng bạn coi trọng ngôi trường hơn con trẻ. Nếu con bạn ghét trường ấy thậm tệ thì chí ít, hãy lắng nghe ý kiến của con. Nếu đứa trẻ tiếp tục ghét trường trong một thời gian dài thì hãy cân nhắc đến chuyện từ bỏ giấc mơ của bạn và chuyển hướng sang giấc mơ của con. Một ngôi trường sở hữu những phòng thí nghiệm khoa học huyền thoại, sân chơi trang nhã cùng danh tiếng tuyệt vời về học thuật vẫn có thể là một hố sâu trầm uất mục ruỗng. Tôi nhớ có lần từng chúc mừng một người mới quen khi biết con cô học tại ngôi trường hàng đầu theo xếp hạng của một trong những “Cẩm nang trường học tốt nhất” nhan nhản khắp trên mạng. Bất ngờ, cô ấy nói: “Chúng tôi sẽ chuyển các con đi vào học kỳ tới. Đó là một nơi khủng khiếp. Chúng vượt qua mọi bài kiểm tra, nhưng chẳng bao giờ được đi dã ngoại hay tham gia vở kịch nào ở trường cả. Các giáo viên dường như chẳng thể nặn ra được một nụ cười, lũ trẻ kiệt sức và lo lắng, và hiệu trưởng thì là một gã trưởng giả học làm sang cáu bẳn phân biệt chủng tộc, còn hội đồng của lão thì ở đâu đó thuộc phe cánh hữu ở Nuremberg[35].”

[35] Một thành phố lớn ở Đức, nơi từng xảy ra những vụ thảm sát người Do Thái đẫm máu.

Các con cô ấy giờ đây cực kỳ hạnh phúc – và chúng cũng đủ giỏi và hào hứng hơn – tại một ngôi trường chẳng bao giờ có tên trên các bảng xếp hạng.

12Công việc của một người phụ nữ

“Các cô gái ạ, bí quyết là đừng bao giờ làm việc nhà. Và hơn thế, đừng bao giờ dành thời gian cho bất cứ thứ gì thuộc về vẻ bề ngoài của riêng. Bằng cách đó, các em sẽ giải phóng được hàng giờ đồng hồ để làm việc và chơi với con.”

Thỉnh thoảng lại có một nữ hiệu trưởng thiếu suy nghĩ mời tôi đến Lễ phát bằng và trao phần thưởng cho học trò. Bà gợi ý: “Hãy cho các cô gái biết cách kết hợp sự nghiệp và gia đình.” Thế là tôi tới dự, phát biểu những lời như trên. Vừa dứt lời, tôi cảm nhận ngay được cái nhìn chằm chặp của giáo viên môn kinh tế gia đình đang đánh giá tôi qua cái gấu quần gài kim băng và mái tóc bù xù của tôi, đồng thời nghe ra những tiếng thở hổn hển của bà quản lý, người đã dành bốn năm trời nỗ lực nhồi nhét khái niệm “ăn mặc chỉnh tề chải chuốt” để các cô bé thấm nhuần. Và đó chính là lúc chuồn xuống khỏi bục phát biểu trước khi ngọn lửa phẫn nộ lan đến chân.

Nhưng sự thật là dù ai chăm sóc gia đình – mẹ, bố, người giúp việc hay bà – thì đó cũng là một công việc. Và phải có người làm công việc đó. Và nếu công việc đó được làm cùng lúc với một công việc kiếm tiền, thì chúng ta phải lược bớt đi việc gì đó. Với riêng tôi, sửa sang tô điểm nhà cửa hay nhổ lông mày rõ ràng là những ứng cử viên đáng để ném ra khỏi chiếc giỏ của khinh khí cầu cuộc đời. Có thể bạn sẽ có những ý tưởng khác.

Trẻ cần rất nhiều hỗ trợ từ gia đình khi chuyển trường, hệt như bất cứ ai khi trải qua nghi thức chuyển trạng thái: một cô dâu, một kẻ tha hương.

Nhưng cũng hãy nhớ rằng, chúng ta cần coi những công việc được trả tiền là một phần trong bức tranh toàn cảnh gia đình. Cách này

hay cách khác, chúng ta phải chi trả cho cuộc sống gia đình hạnh phúc, sáng tạo và yêu thương này. Trừ phi không có sự lựa chọn nào khác thì ít nhất một trong hai bạn cần phải đi làm. Có lẽ, trong một khoảng thời gian nào đó, cả hai bạn đều phải đi làm: thế hệ của chúng ta (ở phương Tây) đã tự đẩy mình vào thế bế tắc rất hiệu quả với giá nhà phi lý đến ngớ ngẩn, hàng tiêu dùng được coi như nhu yếu phẩm và những món nợ cá nhân tăng liên tục, nên vô số gia đình chẳng có lựa chọn nào khác ngoài việc cả bố lẫn mẹ đều phải kiếm tiền. Nếu họ có cơ hội.

Bên cạnh đó, công việc mang đến sự hài lòng mãn nguyện. Nó kết nối bạn với thế giới bên ngoài, trao cho bạn một nơi vượt khỏi vòng gia đình cùng cách nhìn nhận rộng mở hơn và hữu ích. Bạn có thể hiểu được đứa con cáu kỉnh, chán ngán đang trong thời kỳ ghét bỏ trường học nếu bạn có cả một ngày chán ngán đồng nghiệp và sếp. Không chỉ thế, các ông bố bà mẹ đi làm là những người nhắc thở thường xuyên đối với đứa trẻ hoặc thanh thiếu niên rằng những phẩm chất như đúng giờ, nỗ lực và đi làm kể cả khi mình không thích không phải là những quy định trừu tượng mệt mỏi phiền hà hay những điều phù phiếm vô ích mà người ta bày ra để hành hạ bọn trẻ. Chúng là cách những con người trưởng thành kiếm miếng bánh mì mỗi ngày và phết mứt lên bánh.

Việc người mẹ có đi làm khi đứa con còn nhỏ hay không tùy thuộc vào cô ấy và tùy theo hoàn cảnh. Như tôi đã viết trong cuốn sách đầu tiên của mình, cảm thấy tội lỗi chỉ làm lãng phí thời gian. Nếu cảm thấy tội lỗi, bạn đừng đi làm. Nếu bạn không có cách nào khác ngoài đi làm, dù bởi gia đình cần tiền hay bởi bạn thấy trầm cảm nghiêm trọng khi ở nhà suốt ngày – thì đừng cảm thấy tội lỗi. Hãy mỉm cười khi về nhà và về sớm nhất có thể; hãy khiến những dịp cuối tuần trở nên thực sự tuyệt vời cho tất cả mọi người. Kể cả khi điều đó đồng nghĩa với cắt giảm việc nhà hay nấu nướng (và đúng là thế đấy). Và đừng tỏ ra kẻ cả hay phê phán nếu chị em gái bạn không đi làm mà chỉ ở nhà “nội trợ”: những hệ thống khác nhau phù hợp với những người khác nhau và tất cả trẻ em đều khác biệt về độ nhạy cảm cũng như hạnh phúc khi ở nhà trẻ hoặc ở cùng bảo

mẫu. Cả hai kiểu đều sẽ có những gia đình hạnh phúc và những gia đình bất hạnh khủng khiếp.

Nhưng, xin cảnh báo đôi lời: việc trò chuyện về bất cứ mâu thuẫn nào giữa bố và mẹ trong sự nghiệp của cả đôi bên là cực kỳ cần thiết. Sự phê phán bằng lời hay không lời của một người chồng có thể khiến một người mẹ đi làm nhụt chí trầm trọng. Và một người-mẹ-ở-nhà cũng vậy. Chúng ta cần hài hước đúng mực, tử tế và tương trợ trong cả hai trường hợp: nếu bạn thực sự không thể đồng ý, hãy tranh luận.

Khi lũ trẻ lớn lên, các vấn đề thay đổi. Chúng tự làm bữa sáng, tự gói bánh kẹp mang đi ăn trưa, chúng ở lại trường rất muộn, chúng có thể về nhà một mình và ở nhà cũng một mình. Và chúng đã tự quyết định được rằng mình sẽ làm gì trong kỳ nghỉ. Nhưng chúng vẫn cần bạn và theo hướng nào đó thì bạn sẽ khó sắp xếp được thời gian theo yêu cầu của chúng hơn: bởi trẻ càng lớn thì những thời điểm chúng muốn trò chuyện sẽ càng khó dự đoán. Lúc 11 giờ đêm chẳng hạn. Và bạn vẫn phải ở đó để chúng trò chuyện cùng. Đôi khi, những người mẹ cư xử tàn nhẫn nhất trong tuổi thiếu niên của con mình không phải là người đi làm lại khi con còn bé xíu. Vốn luôn cảm thấy hơi bứt rứt vì rời con nên khi về nhà sau giờ tan sở, họ muốn chăm chút cho mối quan hệ của hai mẹ con thật ổn thỏa, cho đến tận khi con bước vào tuổi dậy thì. Tôi từng gặp vài bà mẹ ở nhà thật "chung thủy" cho đến khi con họ tám, chín tuổi, rồi họ bắt đầu lại sự nghiệp với niềm đam mê đầy tham vọng lớn đến mức gần như gạt bỏ cả cuộc sống gia đình. Ngụ ý của họ ở đây là: "Đấy, mẹ đã cho con cả một thập kỷ của cuộc đời. Giờ thì xê ra và để cho mẹ yên." Lũ trẻ thì không nghĩ được nhiều như vậy.

Thách thức lớn lao đối với một người phụ nữ – và cả đàn ông, bởi đàn ông đang bắt đầu nhận ra thông điệp này – là hãy cân bằng đam mê công việc đầy tham vọng với nhu cầu cảm xúc của gia đình. Sự cân bằng đó không hề bất khả thi, nhưng lại đòi hỏi sự tinh tế. Mới đây, những người theo chủ nghĩa hậu nữ quyền đã phản ứng dữ dội trước con quái thú trong truyền thuyết với đôi mắt gay gắt và áo độn vai mang tên "Bà mẹ sự nghiệp". Những bộ phim và

tiểu thuyết long lanh đẫm lệ xuất hiện với những người phụ nữ (như Diane Keaton trong phim Baby Boom[36] hay nhà sản xuất truyền hình gàn dở trong Having It All của Maeve Haran) quyết định rời bỏ thế giới đắng cay và hiếu chiến trong phòng họp của ban giám đốc để ở nhà với con, sau đó lập nên những doanh nghiệp nhỏ nhắn ấm cúng tại nhà xoay quanh cái bếp nhãn hiệu Aga – việc kinh doanh đe dọa trở nên khổng lồ và đưa họ trở lại thị trường chứng khoán. Điều khiến tôi khó chịu chính là điệu bộ giả tạo: cách tiếp cận tất-cả-hoặc-không-gì-cả gợi ý rằng một người phụ nữ chỉ có thể là một kẻ cứng rắn mặc đồ âu phẳng lỳ mang cặp tài liệu, hoặc một bà mẹ dễ thương cắm hoa khô khoác áo len đan mềm mại phủ đầy cây thạch nam. Không hề có gợi ý nào rằng người phụ nữ có thể vừa đưa ra những quyết định hợp tác kinh doanh vừa làm bánh táo; cũng chẳng hề có không gian cho những người phụ nữ quản lý doanh nghiệp mà vẫn xắn gấu quần hay dám sở hữu cả bếp Aga lẫn cặp tài liệu.

[36] Chiếu ở Việt Nam với nhan đề Kế hoạch em bé.

Đối xử công bằng với lũ trẻ và sự nghiệp không hề dễ dàng, nhưng cũng chẳng dễ dàng gì để hòa hợp công việc với sự hào hứng đối với chính trị địa phương hay đua thuyền trên biển, như đàn ông đã và đang làm bao đời nay. Những người mẹ trưởng thành áp dụng trí tuệ vào cả cuộc sống lẫn công việc theo cách tương tự. Bất cứ kẻ ngốc nào cũng có thể thấy rằng trẻ nhỏ sẽ không lớn nếu chúng không biết bao giờ mình sẽ được gặp lại mẹ, bất cứ kẻ ngốc nào cũng có thể thấy nhược điểm của việc cố kết hợp việc làm cha mẹ với công việc mà không đặt ra những giới hạn: nó dẫn đẩy bạn vào cuộc, khiến bạn phấn khích và không thể thích hợp với bất cứ đâu ngoài công ty với các đồng nghiệp. Một trong những lời phàn nàn tệ nhất của thời đại này chính là những người phụ nữ với sự nghiệp đang lên như diều gặp gió, theo một cách nào đó, là “một nạn nhân”: họ đâu cần phải thế. Những nhân viên bị trả lương thấp nhưng mắc kẹt không chuyển việc được phải âm thầm chịu đựng cảnh chen chúc ra về trên các phương tiện giao thông công cộng để đến chỗ người trông trẻ, trong khi những người phụ nữ và đàn ông

làm quản lý có thể dùng tiền và quyền lực để tổ chức lại lịch trình và nhanh chóng trở về nhà.

Và họ đã làm thế, trong đời thật. Một nhà sản xuất tin tức ở đài BBC kể về cuộc gặp với nghị sĩ Harriet Harman trên chuyến tàu rời hội nghị của Đảng Lao Động ở Brighton một ngày trước khi diễn ra bài phát biểu quan trọng. Hóa ra cả hai người phụ nữ đều đang hối hả về nhà. Bà Harman thì vì một công việc ở trường, còn nhà sản xuất thì phải gội đầu chống chấy cho ba đứa con. Cả hai đều về nhà vào lúc xế chiều. Một người phụ nữ khác, quản lý cấp cao trong một công ty lớn, ăn mừng việc mang thai bằng cách đến gặp giám đốc điều hành và thông báo rằng cô vừa hoàn thành một bảng phân tích công việc của phòng mình và thấy có một công việc chỉ yêu cầu ba-phần-tư-tuần-làm-việc còn trống, ngay dưới cấp của cô ấy. Cô đề nghị đổi công việc toàn thời gian của mình lấy vị trí trên, để được làm việc ba ngày rưỡi mỗi tuần. Giám đốc điều hành đồng ý. Sự thật không hề kịch tính ở đây là những người phụ nữ coi trọng gia đình thường đưa ra các quyết định từ bỏ thời gian, tiền bạc và danh vọng, nhưng không nhất thiết phải từ bỏ hoàn toàn.

Cảm thấy tội lỗi chỉ làm lãng phí thời gian. Nếu cảm thấy tội lỗi, bạn đừng đi làm. Nếu bạn không có cách nào khác ngoài đi làm thì đừng cảm thấy tội lỗi.

Cách rời xa những công việc hằng ngày buồn tẻ: làm việc tại nhà

Khi người sử dụng lao động không linh hoạt, một số phụ nữ (và một số ít đàn ông chăm trẻ) đã khéo léo tách ra độc lập. Suốt những năm đỉnh cao của chính quyền Thatcher, khách uống cocktail ở số 10 phố Downing thường được phục vụ bởi một công ty nhỏ và vững vàng gồm hai người phụ nữ đến từ Suffolk với bảy đứa con dưới mười tuổi của họ. Trong thế giới phim hoạt hình đầy định kiến với nữ giới, điều này hẳn sẽ được thổi phồng lên thành một doanh nghiệp triệu bảng với giám đốc khoác chiếc áo quyền lực và lơ là chồng con. Nhưng trong thực tế, hai người phụ nữ này vẫn xuất

hiện trước cổng trường, trông hơi thiếu gọn gàng, nhưng vui mừng hân hoan, ngay cả sau khi đảm nhiệm những công việc hoành tráng nhất.

Rất nhiều người trong chúng ta chọn làm tự do. Hay, theo cách gọi ưa thích là "freelancer" – cách nói mang đến ấn tượng rằng ta rời khỏi cái nơi "chết tiệt" đó thường xuyên hơn thực tế. Những người làm đại diện bán hàng có thể làm điều này (kha khá người đã thành công và vẫn trông con giúp người vợ làm công việc bán thời gian). Các nhà báo có thể làm điều này. Hay cả những nhân viên làm việc từ xa trong các công ty như F International chẳng hạn – hầu hết họ đều làm việc ngoài văn phòng. Tương tự với các họa sĩ minh họa, biên tập viên, thợ may, thợ đan len, người làm nghề thủ công và người cung cấp thực phẩm.

Điều này có thể cực kỳ tuyệt vời. Thay vì lên đường đi làm, bạn có thể loẹt quẹt lê bước vào phòng ngủ cho khách, hoặc nhà bếp, hoặc vẫn khoác chiếc áo choàng mặc nhà sau khi tắm, vậy là xong. Bạn đang làm việc. Nếu lũ trẻ phải nghỉ ốm ở nhà, bạn có thể để chúng đọc sách, hoặc nằm loanh quanh trong phòng làm việc của bạn, khẽ cằn nhằn và thi thoảng lại ngoạm một miếng bánh kẹp. Ngay cả những đứa trẻ nhỏ nhất cũng có thể được huấn luyện để không nhấc điện thoại của bạn lên khi chuông reo và không làm phiền khi bạn đang nói chuyện điện thoại. Ngay cả những thanh thiếu niên thiếu suy nghĩ nhất cũng có thể học được rằng nếu chúng lấy trộm giấy tờ và phong bì của bạn thì cơn thịnh nộ của bạn sẽ khủng khiếp đến mức chẳng đáng để chúng lấy trộm những thứ ấy. Bạn sẽ nhanh chóng học được những kỹ năng cơ bản như tiến hành những cuộc thảo luận chuyên môn trong khi con mèo móng nhọn đang bám vào quần, để kệ đống bát đĩa cần rửa cho đến tối, gắn những cái giá lên tường sao cho chúng không đổ sập vào máy tính và nhận biết tiếng bước chân rất riêng trên con đường trước cửa nhà của một nhân chứng Jehovah[37] đến gọi cửa xin rao giảng hay một người hàng xóm sang chơi để giết thời gian, vừa kịp lúc để bạn chui xuống dưới gầm bàn. Những người bạn nội trợ toàn thời gian và những người họ hàng đủ loại cũng dần quen với việc hỏi xem khi nào thì nên gọi điện hay giao những tờ tin địa phương hay xuất hiện

ở bàn bếp của bạn cùng những chi tiết ly kỳ về cuộc phẫu thuật của họ. Làm việc tại nhà giúp tiết kiệm tiền bạc và xăng dầu, và thường đi kèm một lối sống xanh và hợp lý.

[37] Nhân chứng Jehovah là một tôn giáo có niềm tin dựa trên Thánh Kinh.

Nhưng hãy cẩn thận. Tôi đã làm việc tại nhà suốt 11 năm nay và có nhiều buổi sáng tôi ước đánh đổi bất cứ thứ gì để được đến một văn phòng gần gũi thân mật thay vì ở lại trong căn phòng nhỏ bé cô đơn, bừa bộn và lạnh lẽo. Tôi mong mỏi được uống một cốc cà phê căng-tin và được cập nhật về đời sống tình cảm của một nhân viên thời vụ – nhưng những gì tôi có là màn hình trống rỗng và một chiếc điện thoại. Tôi hăng hái ngóng chờ mười phút đón con trước cổng trường mỗi chiều và ngày tồi tệ nhất trong đời chính là hôm chúng tôi lắp máy fax riêng: trước kia tôi thường ra bưu điện, chuyện trò đôi câu và hoạt động đó chính là điểm sáng trong ngày.

Suốt bao năm qua, các nhà văn đã và vẫn phàn nàn về sự cô đơn trong nghề. Cách giao tiếp từ xa sẽ đẩy xa sự tách biệt. Những người dễ bị ảnh hưởng vì nỗi cô đơn hay những người phụ nữ mới ly thân có con đang dần lớn không nên cố làm điều này. Có những lúc chúng ta cần một văn phòng hệt như một người phụ nữ thượng lưu cần được khiêu vũ. Thiếu vắng một vị sếp hữu hình và om sòm có thể giống như một phần thưởng (và vào một buổi sáng mùa xuân đầy nắng, được đạp xe đi dạo hay đi bơi và biết rằng bạn có thể làm bù suốt đêm hẳn sẽ là một đặc ân tuyệt vời). Nhưng một người làm việc tại nhà cần trở thành vị sếp om sòm của chính mình: bạn cần có kỷ luật thép, khi xung quanh là bánh quy, cà phê và trò chơi điện tử của lũ trẻ nằm ngay trong tầm tay. Thẳng thừng ra thì nhiều người đã thất bại. Họ kéo thẳng kẹp giấy, họ pha trà, họ đọc những tờ báo cũ trong khay uống của mèo và rồi quyết định dốc hết các ngăn kéo phòng bếp ra.

15

Nếu cả vợ lẫn chồng đều làm việc tại nhà, họ có thể phát hiện ra rằng thực ra cuộc hôn nhân của họ bền vững nhờ sự chia tách,

đoàn tụ và những chuyện ngồi lê đôi mách về thế giới bên ngoài. Những người mẹ trẻ có thể đầm đìa nước mắt, buồn bã khi nhìn qua cửa sổ phòng làm việc và thấy cô trông trẻ đang chơi với con mình dưới ánh mặt trời, trong khi bản thân họ thì đang cố duyệt lại số liệu kinh doanh. Và một vài người trong chúng ta bừa bộn khủng khiếp. Thiếu vắng quy củ từ một thư ký cứng rắn hay một người lau dọn văn phòng thô lỗ, phòng làm việc của tôi chính là một cơn ác mộng với mớ giấy tờ vò nhàu, giấy viết nguệch ngoạc, những giá sách nghiêng ngả, những bức thư chưa hồi đáp và những búi dây cáp lỗi thời. Tôi ăn mặc như kẻ lang thang. Nếu tôi là một nhà máy thì hẳn hội đồng sẽ đóng cửa tôi luôn. Hãy cân nhắc ưu điểm và nhược điểm của bạn trước khi ném mình vào nếp sống đó.

Việc làm bán thời gian và việc làm chia thời gian

Về hậu cần, đây là những giải pháp lý tưởng cho những người mẹ đi làm. Nhưng những phụ nữ tài năng và tham vọng nên cân nhắc, dù rất nhanh chóng, tới những ảnh hưởng về mặt cảm xúc. Trong rất nhiều ngành nghề, công việc bán thời gian không được kính trọng nhiều, những công việc chia thời gian cũng vậy. Nếu bạn thực sự là người tham vọng và không yếu lòng vì hormone mẫu tính, thì làm việc ít còn khiến bạn thấy tệ hơn là không làm gì: bạn tất yếu phải nghe theo chỉ dẫn của những người kém tài hơn nhưng lại không phải chịu trách nhiệm về gia đình như bạn. Bạn có thể trở nên cáu kỉnh và rầu rĩ. Tệ nhất là bạn có thể trút điều đó lên con mình; thậm chí nếu điều đó chỉ diễn ra trong những suy nghĩ thầm kín nhất thì cũng thật đáng buồn. Tôi từng có một đồng nghiệp thường giận dữ bẻ nát món bánh mì que trong nhà hàng Fleet Street và kể với bất kỳ ai chịu nghe: “Nếu không phải vì mấy đứa con trời đánh thánh vật thì giờ tôi đã là một biên tập viên rồi…” Nói thế chẳng mang tính xây dựng chút nào. Nếu bạn định thỏa hiệp vì gia đình có giá trị lớn lao với bạn và đang ở giai đoạn cần đến bạn, hãy nhận thức điều mình đang làm và so sánh những nhu cầu bạn coi là nghĩa vụ với những mục tiêu cá nhân. Hãy thẳng thắn và công khai tất cả những điều đó. Và hãy sẵn sàng để thay đổi quyết định, theo hướng ngược lại, nếu thấy lựa chọn ban đầu không hiệu quả.

Sự nghiệp của đôi bên

Nếu cả hai vợ chồng đều đi làm và dự định tiếp tục sống cùng nhau, thì hai người phải thỏa thuận về việc sự nghiệp của ai là quan trọng hơn trong một khoảng thời gian nào đó. Những vấn đề cần bàn bạc có thể rất lớn – chẳng hạn như chuyển nhà đến phía bên kia của châu Âu – hoặc vụn vặt, như ai sẽ đi làm muộn để quay về nhà lấy cây đàn cello mà cậu con trai quên không mang theo vào ngày dàn nhạc biểu diễn. Phụ nữ giỏi hơn trong việc gạt tầm quan trọng của sự nghiệp sang một bên (dẫu về sau, đôi khi, họ cũng cảm thấy đắng cay). Hầu hết đàn ông thấy thật đau đớn và hổ thẹn khi ở vị thế ít quan trọng hơn vợ. Điều đó không có nghĩa là họ không bao giờ nên làm thế, nhưng người vợ nên cư xử tế nhị và hào hiệp khi gặp phải vấn đề này. Và khỏi phải nói, nếu bản thân sự nghiệp đang lên như diều gặp gió của cô ấy đang ảnh hưởng tiêu cực đến gia đình và đòi hỏi người chồng phải hy sinh thời gian cũng như sự thuận tiện, thì cô ấy sẽ tự động – mãi mãi – đánh mất tất cả các quyền được chỉ ra rằng chồng mình không đóng góp gì về mặt tài chính. Ngày nay, những người đàn ông của gia đình chẳng mấy khi được phép chuyên quyền độc đoán chỉ bởi họ là trụ cột gia đình. Và phụ nữ cũng vậy.

Tôi muốn nhắc đến trường hợp của người bạn cũ Janette (không phải tên thật của cô ấy đâu). Cô là diễn viên, chồng cô là kế toán và anh ấy đã từ chối lên chức suốt nhiều năm ròng để có thể đảm bảo việc ở nhà với ba đứa con trong khi cô đi sự kiện buổi tối và đi lưu diễn. Cô diễn rất hay, trở nên nổi tiếng và giàu có, nhưng rồi sau đó trở nên quái gở và vào giai đoạn mãn kinh, trong nhiều năm trời cô quên mất tất cả những hỗ trợ của chồng, mắng nhiếc anh là “bòn rút” và “ăn bám”. Cô cũng nói với lũ trẻ những điều sai lệch rằng cô ấy lúc nào cũng “phải làm việc để bảo trợ gia đình”. Anh đã bỏ đi, đáng đời cô. Phụ nữ cũng có thể xấu xa hệt như đàn ông, nếu họ cố làm vậy.

Đồng nghiệp ở cơ quan

Một trong những ưu điểm lớn của việc phụ nữ “xâm chiếm” nơi làm việc với số lượng lớn hơn chính là, rốt cuộc, nữ giới chúng ta cũng

dần hiểu được niềm vui trong mối quan hệ với đồng nghiệp. Và từ đó trở nên bớt xấu tính cũng như hoài nghi về những mối quan hệ bạn bè, công việc của chồng mình. Cuộc sống công sở có tình yêu, sự thù ghét, sự dịu dàng và tình đồng chí đích thực – và cả những sự phản bội đích thực. Người ta không thể ngừng làm con người chỉ bởi người ta đi làm. Bạn không thể giam họ từ tám đến mười bảy giờ và mong chờ họ không có cảm xúc trong suốt quãng thời gian đó. Vậy nên, ngay cả những người chuyên nghiệp và điềm tĩnh nhất cũng sẽ gây dựng tình bạn ở nơi làm việc – kể cả khi họ không gặp những người bạn ấy ở cuộc sống bên ngoài.

Điều mà cả hai người bạn đời trong một gia đình cần phải hiểu là tình bạn này không đồng nghĩa với ngoại tình. Việc một người đàn ông về nhà và bắt đầu mỗi câu nói với cụm từ “Linda bảo…” hoặc một người phụ nữ trở nên cực kỳ tận tụy với một đồng nghiệp nam ở công ty và chia sẻ những truyện cười riêng tư với anh ta, không nhất thiết phải đồng nghĩa với sự tan vỡ của gia đình. Tôi từng trò chuyện với một đôi bạn như thế. Hai người bạn đời của họ chẳng thích điều đó chút nào. Hãy gọi họ là Vivien và James. Họ làm cùng một ban tin tức của đài truyền hình trong năm năm. Ban đầu, anh ấy có chức vụ cao hơn, rồi cô ấy vươn lên cùng cấp bậc. Bất cứ khi nào làm cùng ca, một dòng điện cũng xẹt qua. Vivien gọi James là “một người điều hành tuyệt vời – ngay khi có linh cảm về điều gì là anh ấy sẽ thực hiện nó nhanh và nhạy hơn bất cứ ai tôi từng gặp. Và anh ấy cảm nhận rất đúng, phản ứng rất đúng, với tất cả mọi thứ. Anh ấy là một người đàn ông tốt, một người có lương tâm, nhưng cũng là một bộ óc vững vàng, kiên định khi xử lý các tin tức. Tôi thấy anh ấy là một ngôi sao. Chúng tôi có thể cùng uống và trò chuyện hay tranh luận suốt đêm mà không biết mệt.”

James bày tỏ những lời khen ngợi tương tự về cả công việc và đời tư. “Viv lao vút vào văn phòng, không lèm bèm và bắt tay vào việc ngay – bạn hãy nghe cô ấy nói chuyện điện thoại mà xem, cũng không khoan nhượng hệt như đàn ông vậy. Nhưng cô ấy không giống những gã thô bỉ lỗ mãng. Tôi từng thấy cô ấy khóc vì những câu chuyện tồi tệ, nhưng chỉ sau khi chương trình kết thúc mà thôi.”

Trong năm năm, cặp đôi này cùng nhau đưa ra những ý tưởng xuất chúng và hoang dại, cùng nhau làm việc hệt một cỗ máy trơn tru. Và trong một bữa tiệc văn phòng không-kèm-vợ-hoặc-chồng theo truyền thống lâu nay, họ khiêu vũ say sưa và ôm nhau như những đứa trẻ. Và vâng, bạn hẳn đã đoán ra: chồng của Vivien không thích điều này chút nào. Anh tin cô khi cô nhắc đi nhắc lại rằng mình “không hề thiếu chung thủy về thể xác”, nhưng sự thiếu chung thủy về mặt tình cảm thì lại thật rõ ràng. Mọi chuyện trở nên lạnh nhạt hơn khi cô ấy nhắc đến James ở nhà. James – một người đàn ông đã ly dị có quan hệ thân thiết với một người phụ nữ khác ngoài nơi làm việc – cũng không bao giờ có ý định ngoại tình. “Cứ mặc kệ các giá trị đạo đức, chúng sẽ hủy hoại các mối quan hệ công việc.” Nhưng bạn gái anh trở nên ghen tuông và khóc lóc suốt, cuối cùng anh chuyển việc và tình bạn của họ cũng nguội lạnh.

Bạn sẽ xử lý vấn đề này như thế nào? Nếu cả hai bạn đều đang trong thế giới công việc có cả nam lẫn nữ thay vì chàng thì bị quây nhốt an toàn trong một văn phòng toàn đàn ông còn nàng ở nhà bên lò sưởi như thông lệ 90 năm về trước, thì những tình bạn sâu sắc ngoài hôn nhân như vậy chắc chắn sẽ xảy ra. Có lẽ phương thuốc tốt nhất chính là can đảm đương đầu với thử thách đó và chuyển tình bạn vào trong gia đình, nơi tình bạn đó ít có khả năng đe dọa hơn. Hãy tổ chức những bữa ăn trưa có mặt cả hai cặp đôi, với con cái của cả hai nhà nếu các bạn đều có con. Hãy kiên quyết giúp bạn đời và đồng nghiệp hòa nhập với nhau. Hãy chỉ ra cho họ thấy họ sai ở đâu. Hãy giúp cả hai phía chấp nhận mối quan hệ còn lại. Đừng bỏ cuộc, đừng hạn chế tình bạn với phần còn lại của nhân loại chỉ bởi bạn có một gia đình. Chúc bạn may mắn…

Thành công, những cái cớ và trốn tránh trách nhiệm

Một khía cạnh về cuộc sống gia đình ít được thảo luận là mức độ hữu dụng của nó khi người ta lấy nó ra làm một cái cớ. Bất kỳ ai có con có lẽ đều thú nhận rằng họ từng lấy con cái làm cớ để trốn tránh việc nào đó. “Chúng tôi thích tham gia chương trình múa dân gian lắm, nhưng chẳng thuê được người trông trẻ… dĩ nhiên chúng tôi muốn giúp lắm chứ, nhưng với ba đứa con thì… vâng, chúng tôi ít

khi được gặp bà cụ đáng mến, nhưng dĩ nhiên, bạn thấy đấy, Justin bị say xe…" Đôi khi cái cớ là thật, đôi khi thì không. Chúng ta tuyệt vọng đưa con mình ra làm cái cớ bởi chúng ta không muốn làm một điều gì đó. Các con tôi đứng xung quanh và chế giễu tôi trong bếp khi nghe thấy mẹ chúng giở giọng thảo mai với biên tập nào đó rằng: "Ôi trời, tôi rất muốn viết một bài về nhóm dân vũ đồng tính nữ ở Newcastle, nhưng tôi quá bận bịu, anh thấy đấy, với tụi nhỏ…" Ở ban biên tập, những người phụ nữ không có con cảm thấy không thể cãi lại cái cớ này, trong khi các đồng nghiệp đã làm mẹ và những ông bố kiểu mới gật đầu đầy cảm thông và nghĩ bụng: "Cô nàng đó đúng là thánh!" Còn tôi thì vuốt mồ hôi và tạ ơn trời đất vì họ không biết rằng tôi sắp "trốn" các con để đi Scotland trong năm ngày, rằng lũ trẻ chẳng bận tâm tẹo nào bởi chúng sẽ có thể đòi bố đưa đến cửa hàng ăn vặt nhiều hơn và rằng lý do thực sự khiến tôi từ chối đề nghị của họ là bởi ý tưởng ấy quá tồi.

Tất cả những cái cớ ấy khá vô hại và dùng con cái làm cớ giúp củng cố thế giới quan hoàn toàn lành mạnh rằng các mối quan hệ cá nhân quan trọng hơn vị trí trên sổ hẹn của người khác. Nhưng cái-cớ-con-cái ngầm gây hại hơn khi chúng ta bắt đầu nói: "Đấy, tôi là một người mẹ đi làm, tôi không có thời gian để ăn mặc như một siêu mẫu." (Dịch ra là: Tôi không còn mặc vừa quần áo nữa.) Hay "Vì bọn trẻ mà tôi không thể tiếp tục đọc hết tờ báo." (Dịch ra là: Tôi chỉ đọc các trang đặc biệt vì cứ nghĩ đến Bosnia là tôi lại đau đầu.) Điều này có thể dẫn đến một thủ đoạn tinh vi khác: tất cả chúng ta đều biết phụ nữ hẳn đã có thể trở thành bác sĩ phẫu thuật não giỏi nhất thế giới nếu không có sự cống hiến cao quý của họ cho "con cái". Cuối những năm 1960, các tiểu thuyết về một nhân vật mang tên Người Vợ Tốt Nghiệp Bất Đắc Dĩ xuất hiện ồ ạt. Đây chắc chắn phải là một cô nàng tài giỏi nhưng lại thiếu khôn ngoan đến mức lấy chồng sớm, bắt đầu sinh con và chỉ khi đó mới nhận ra rằng phải có người trông nom chăm sóc những đứa trẻ này. Đôi khi câu chuyện có thể kết thúc trong nỗi cay đắng thực sự, như rất nhiều phụ nữ trung niên mỏng môi và hay nhiếc móc đã cố chứng tỏ rằng họ đã tàn phá cuộc đời chính mình cho những đứa con vô ơn.

Điều đó chẳng ích gì. Hầu hết con người đều không phải là những sinh vật có thể nhìn ngay ra được điều họ muốn là gì và cố gắng để đạt được điều đó, nếu không thì tất cả chúng ta đều trở thành Richard Branson[38] rồi. Hầu hết chúng ta là tấm lưới biết đi đan bởi những do dự, bị sự lười biếng níu lại, luôn tự hoài nghi và sợ thất bại. Nếu có một cách thuận tiện để chúng ta thuyết phục bản thân rằng thực ra đấng thần thánh thiêng liêng đang kìm hãm mình, thì hẳn sẽ dễ chịu hơn nhiều. Nhưng sự ràng buộc của gia đình – dẫu trân quý – chỉ khá ngắn ngủi trong những giai đoạn cực điểm nhất. Nếu thực sự định trở thành một tiểu thuyết gia đẳng cấp thế giới, bạn nên viết cuốn tiểu thuyết đó ngay bây giờ. Ngay trên bàn bếp. Nếu bạn không muốn, ổn thôi. Nhưng đừng đổ lỗi cho những đứa con tội nghiệp. Hoặc chồng bạn. Hoặc vợ bạn. Dẫu loài người không mấy khi làm được thế. Trong cuốn hồi ký của một chính trị gia thất bại mà tôi từng đọc, để lý giải cho sự nghiệp kém vinh quang và quyền lực của mình, ông ta đổ lỗi cho việc con gái mình đang phải thi tốt nghiệp trung học và cho đứa con bé bỏng lúc nào cũng bắt ông ta phải thức mỗi đêm.

[38] Doanh nhân, nhà đầu tư, nhà từ thiện nổi tiếng người Anh.

Sự tự tin

Thật không may cho những người phụ nữ rời công sở khi con họ vẫn còn nhỏ và cố gắng quay trở lại khi đã 40 hay 50 tuổi, vì cảm giác sợ thất bại thường tăng lên bởi chính cương vị làm mẹ. Jill Freud là vợ của một nghị sĩ, giờ cô đang quản lý công ty ca kịch của riêng mình. Nhưng tôi nhớ cô ấy từng kể hồi mới cố gắng ném mình trở lại lĩnh vực sân khấu chuyên nghiệp sau khi có năm đứa con, điều tệ hại nhất chính là đối mặt với các buổi thử giọng và lần đầu tiên nhận ra, sau bao năm trời, rằng bạn không đặc biệt quan trọng với bất cứ ai trong căn phòng ấy. Sau khi trở thành trái tim của gia đình, trở thành một người mẹ không thể thiếu được, họ thấy thật khó để trở về với các bảng xếp hạng. Một vài người không làm thế. Họ biện bạch rằng giờ đây các cháu sẽ cần họ, mỗi ngày.

Những người phụ nữ trẻ cũng có thể chịu ảnh hưởng tương tự. Tôi vẫn luôn kinh ngạc bởi sự tự tin mạnh mẽ, mong manh và sáng chói của những người phụ nữ trẻ chuyên nghiệp mà tôi biết là họ chưa có con. Dù vẫn luôn luôn là một phần của thế giới công việc, kể cả khi ở nhà, nhưng sự tự tin trong công việc của tôi vẫn kém xa hồi chưa có con. Điều này liên quan đến sự mong manh của các bà mẹ: ngay từ cái cựa quậy đầu tiên của đứa con, bạn đã cảm thấy mình đã làm một việc gây khó khăn cho sau này. Bạn biết rằng thảm họa mất đi đứa con ấy có thể hủy hoại bạn. Bạn tưởng tượng ra điều đó, suốt tuổi sơ sinh của con, thời thơ ấu của con và khi con bắt đầu độc lập. Bạn luôn cảm thấy lo lắng. Cảm xúc của bạn khuếch tán rộng hơn ra khắp thế gian. Bạn khóc khi xem những bản tin, thương cho nỗi buồn của trẻ thơ trên thế giới. Và đôi khi tự cảm giác lo lắng ấy có thể lan rộng vào đời sống công việc, khiến bạn cảm thấy bất ổn, do dự, không thể “thẳng tiến” hăng hái và sốt sắng như bạn đã từng khi xưa.

Nếu cả hai vợ chồng đều đi làm thì hai người phải thỏa thuận về việc ưu tiên sự nghiệp của ai hơn trong một khoảng thời gian nào đó.

Nhưng rồi bạn xốc lại bản thân, cắn răng và làm tất cả như cũ. Bởi khi cân bằng, bạn đạt được nhiều hơn là đánh mất: bạn biết hát một vài nốt mới và hiểu thêm chút ít về những sự lạ kỳ diệu trong đời, để yêu loài người nhiều thêm chút xíu. Và, nếu may mắn, bạn sẽ mang được cái nhìn dịu dàng hơn ấy vào thế giới công việc và thay đổi đôi điều.

13Vấn đề tiền nong và những lần thử thách

Mỗi khi Bộ trưởng Bộ Tài chính Anh đứng lên trình bày Ngân sách thường niên, khiến mọi thứ nghe có vẻ rất hợp lý và cân đối (kể cả khi kết quả khác hẳn), tôi đều ấp ủ một giấc mơ hão huyền. Giả sử tôi phải trình bày ngân sách thường niên của tôi thì sao?

Lúc ba giờ tôi sẽ đứng lên giữa sự yên lặng đầy tôn trọng quanh chiếc bàn bếp, chỉnh lại kính, sắp xếp lại giấy nhớ và bắt đầu: “Năm tài khóa vừa qua là một năm đầy bối rối của nền kinh tế. Một mặt, chúng tôi đã tiết kiệm được đáng kể trong khu vực Scalextric[39] nhờ quy định rất chặt chẽ của chính phủ là chỉ sắm sửa duy nhất bộ cơ bản.” (Tiếng kêu phản đối “Thật đáng xấu hổ!” “Úi chà chà!”) “Mặt khác, khoản tiêu dùng cho bánh quy sô-cô-la đã tăng vượt tầm kiểm soát và đòi hỏi sự quản lý tài chính chặt chẽ hơn.” (Tiếng huýt sáo phản đối! Ê Ê Ê!)

[39] Một trò chơi rất nổi tiếng ở Anh, dành cho cả trẻ em và người lớn.

Rất nhiều phụ nữ trung niên mỏng môi và hay nhiếc móc đã cố chứng tỏ rằng họ đã tàn phá cuộc đời chính mình cho những đứa con vô ơn. Điều đó chẳng ích gì.

“Ở mặt trận quần áo, tình hình xấu vẫn duy trì bởi sự tăng trưởng đồng thời của không dưới năm đôi giày gần như còn mới, bao gồm giày đồng phục, giày đế mềm và giày bóng đá, do sự lạm phát chân nhanh chóng. Nhưng công bằng mà nói, gánh nặng tăng thêm này đã được bù đắp một phần do mong muốn, à không, do sự quyết tâm, của những thành viên trẻ tuổi muốn tận hưởng mỗi dịp cuối tuần trong những chiếc quần thể thao cao trên mắt cá chân năm phân và rách te tua.” (Tiếng la ó “Phải rồi, úi, ái chà chà!”) “Tình

trạng thức ăn cho mèo cũng đang được xem xét lại (Meo!) sau tính toán rằng số tiền bỏ ra trong hai năm qua để mua hãng thức ăn hiện tại tương ứng với một tuần đi nghỉ ở Seychelles. Chúng ta đã xử lý bằng cách giảm cấp độ từ Thức ăn mèo Xa xỉ xuống Gristlechunks Món Hời." (Tiếng gào rú vọng khắp Nhà. Tiếng hô vang "Đặt hàng! Đặt hàng!") "Hơn thế, do những sụt giảm nghiêm trọng, nguồn cung cấp sản phẩm thay thế cho cài khăn Hướng đạo sinh hay đai karate sẽ được tư nhân hóa và thuộc phạm vi Tiền túi tiêu vặt thay vì ngân quỹ Trung ương. Bản thân tiền túi tiêu vặt bị đóng băng" (Tiếng kêu gào "Thật xấu hổ! Từ chức đi!" Tiếng gầm, tiếng bát đĩa sành sứ vỡ. Dũng cảm và đầy phẩm giá, bà Bộ trưởng tiếp tục,) "và chúng tôi yêu cầu sự hợp tác từ tất cả các thành viên đối với sự tiêu thụ điện năng vượt mức cho thắp sáng. Thêm vào đó, chúng tôi đã đặt mức trần là 1,4 lít mỗi nửa tháng đối với rượu whisky, rượu gin và các thức uống khác …"

Và cứ thế, cho đến khi tôi ngồi xuống giữa những tràng pháo tay như sấm dậy lúc năm giờ, một lần nữa cứu nền kinh tế trong nước khỏi bị hủy hoại. Tất cả chỉ là mơ, dĩ nhiên. Như hầu hết các gia đình không có những vấn đề tài chính ngay trước mắt, chúng ta luẩn quẩn loay hoay, mua sắm trong cơn bốc đồng, tiết kiệm hai bảng lẻ khi mua một món giảm giá và lập tức hoang phí 4,99 bảng cho chính món hàng đó. Các lý do thường có ảnh hưởng rất ít đến chi tiêu gia đình. Nếu đã làm việc vất vả cả tuần, ta cảm thấy được quyền nuông chiều bản thân hay con cái (điều tương tự xảy ra khi không khí gia đình đang thuận hòa êm ấm). Khi chúng ta duy trì tình cảm nồng nàn cuồng nhiệt với vợ/chồng mình, chúng ta xòe những tấm thẻ nhựa ra để chứng minh điều đó. Khi hóa đơn về, chúng ta tiết kiệm trong cơn sợ hãi bằng cách mua bánh quy giá rẻ, loại mà tất cả chúng ta đều ghét và cuối cùng sẽ được mang cho chim ăn.

Nhưng cách tử tế để tiếp cận tài chính gia đình thực ra, trời ạ, là cực kỳ cần thiết nếu muốn xây dựng đời sống gia đình tử tế. Nếu bạn có rất nhiều tiền thì chuyện sẽ dễ dàng hơn so với khi bạn nghèo kiết xác, nhưng kể cả những gia đình giàu có nhất vẫn thường phải cãi nhau vì tiền. Tiếc thay, tiền trở thành một biểu tượng đại diện cho những điều mà bạn không bàn đến. Như tình

dục. Hoặc một đứa con đang trải qua thời kỳ hết sức khó chịu. Hoặc sự can thiệp của ông bà nội/ngoại.

Ai quản lý tiền?

Dù bạn buôn bán lớn hay nhỏ, đời sống cao hay chỉ đắp đổi qua ngày, dù tiền bạn đang có thuộc loại gì, chúng đều cần được quản lý. Và vì gia đình là một thực thể sáp nhập lại từ các cá nhân, nên chúng ta cần quản lý nó theo cách khác hoàn toàn so với những của cải riêng tư hồi còn độc thân vô ưu vô lo. Ailean Mills ở công ty quảng cáo Dorland tại London từng nhận xét rằng bất cứ khi nào bạn thực hiện khảo sát thị trường với đối tượng là các cặp đôi và đặt câu hỏi: “Ai quản lý tài chính trong gia đình?” thì những người đàn ông sẽ không do dự mà đáp rằng: “Tôi.” Khi khảo sát viên hỏi người vợ câu hỏi y hệt, trong một căn phòng tách biệt, cô ấy cũng đáp: “À, chính là tôi.”

16

Bạn khó có thể nhận được lời cảnh báo nào hay hơn về bãi mìn đầy những trầm trọng hóa, hiểu lầm và hài kịch tài chính đợi chờ phía trước mỗi cặp đôi mới cưới hãy còn rất lạc quan. Có lẽ hai người bạn đời có ý khác nhau khi nói tới cụm từ “quản lý tài chính”. Có lẽ người đàn ông muốn nói rằng anh ta xử lý những món hoàn thuế mỗi năm và là người đầu tiên thu xếp cuộc gặp với Hiệp hội nhà ở để bàn về tài sản thế chấp. Trong khi đó, ý của người vợ là cô ấy phải gánh nhiệm vụ kiểm tra và thanh toán những khoản chi thường xuyên rồi phân loại các hóa đơn. Hoặc có thể ông chồng mới là người tốn hàng tiếng đồng hồ bên bàn, xếp các hóa đơn và gọi số tiền chi trội là “sự thâm hụt dòng tiền mặt”, nhưng người vợ cho rằng mình “quản lý tài chính trong nhà” bởi cô ấy chính là người thu vén việc nhà ngày này qua ngày khác và đưa ra những quyết định chủ chốt như liệu lũ trẻ có được mua giày thể thao mới trước khi những đôi giày cũ thực sự há mõm.

Hoặc có thể ông chồng đã đúng và gia đình họ đang vận hành theo phương thức truyền thống, trong đó người vợ chẳng bao giờ được thấy hóa đơn hay báo cáo tài chính nhưng lại được long trọng trao

cho Tiền Quản gia mỗi tuần và nhún nhường xin chồng đưa thêm. Dẫu vậy, kể cả những người đàn ông truyền thống như thế cũng bị hấp dẫn bởi những vấn đề tài chính quy mô lớn và thích để những chuyện dưa cà mắm muối lại cho phụ nữ. Có một câu chuyện tuyệt vời kể về một người vợ nói rằng chồng mình dành đến ba giờ đồng hồ để đánh giá lại các khoản chi tiêu trên chiếc máy tính mới, quanh anh là những lon bia liên tục cạn đáy bởi anh đang tạo hết bảng tính này đến bảng tính khác, hết biểu đồ tròn này đến biểu đồ tròn khác, để cuối cùng đắc thắng xuất hiện vào giờ đi ngủ và tuyên bố rằng anh chàng đã cân đối được sổ sách và “khoanh vùng được áp lực”, cho nên tất cả những việc cần làm là “điều chỉnh giảm” 9,27% chi tiêu gia đình và quần áo của các con. “Anh ấy có vẻ vui thực sự và tự hào về ý tưởng này,” cô vợ buồn rầu nói, “đến nỗi tôi chẳng còn lòng dạ nào để tạt nước lạnh vào anh ấy cả.” Người cha rõ ràng là nạn nhân của niềm tin thống thiết rằng nếu vấn đề có vẻ ổn thỏa trên giấy tờ thì ngoài đời nó cũng ổn thỏa thật.

Nhưng giữa những tính cách này cũng cần sự dung hòa. Giờ đây, đã qua rồi thời đại của những cái đầu rỗng tuếch bé bỏng xinh đẹp không lo lắng chuyện tiền nong. Những người vợ ngày nay có học, được bình đẳng và cần tham gia vai trò đối tác. Sự thực tế và niềm kiêu hãnh, sự độc lập và hợp tác cần chung sống với nhau. Cụm từ “Lão bủn xỉn!” và “Mụ đàn bà hoang phí!” đã không còn chỗ đứng trong cuộc sống gia đình hòa thuận. Mấu chốt nằm ở cách tổ chức.

Ở giai đoạn đầu của hôn nhân, hai bạn cần quyết định thật rõ ràng về việc thu xếp các tài khoản ngân hàng và hóa đơn của hai người như thế nào. Không âu yếm và thủ thỉ, không đa cảm ủy mị, không có việc nhường hết của cải vật chất cho nhau: những thứ ấy không hề liên quan tới công việc ngân hàng. Những cặp mới cưới khôn ngoan thường không viển vông, ngừng hứa những lời mơ hồ rằng sẽ trao cho nhau cả trái đất và tỉnh táo cân nhắc những cạm bẫy chông gai của từng cách thu xếp. Họ có thể quyết định cùng đổ tiền vào một tài khoản chung và rút ra khi cần thiết. Nghe có vẻ tuyệt vời, nhưng trên thực tế, từ “cần thiết” cần được hiểu rộng ra một chút. Và bên cạnh đó, lập tài khoản chung sẽ ngay lập tức khiến đôi chim không thể trao tặng nhau một món quà mà không bị báo cáo

tài chính tiết lộ cái thông tin thiếu lãng mạn về giá cả của món quà cho cả hai (hơn nữa, làm sao có thể cảm thấy đó là một món quà nếu bạn phải tự trả một nửa giá của nó cơ chứ). Một điều khác nữa, tài khoản ngân hàng chung có thể khiến người vợ sầu não nếu cô ấy ngừng làm việc để chăm sóc con cái, dù trong thời gian ngắn hay dài. Rất nhiều phụ nữ rơi vào cảnh cảm thấy tội lỗi vì từng đồng họ lấy ra từ hầu bao "của anh ấy" và dẫu làm việc không ngừng nghỉ suốt 18 tiếng mỗi ngày với những đứa con chập chững biết đi, họ vẫn khó lòng cảm thấy mình đúng khi mua một thỏi son hoặc một phong sô-cô-la Mars, bởi họ không hề chính thức đóng góp món tiền nào cho ngân quỹ chung. Chính những cảm giác sầu não như thế đã dẫn đến phong trào Lương cho Người nội trợ: trong một xã hội đánh giá con người bằng sức mạnh của tiền bạc mà họ kiếm được, việc không "lương" có thể hạ thấp bạn.

Thú vị thay, người ta đã đưa ra căn cứ chứng minh rằng khi phụ nữ là người kiếm tiền duy nhất trong nhà thì sau một thời gian họ sẽ bắt đầu phát triển những đặc tính truyền thống của nam giới về sự bần tiện. Một người từng viết trên tờ Guardian như sau: cô ấy đã trở thành một người "chồng" độc đoán, bần tiện và cổ lỗ tệ nhất trên đời kể từ khi chồng cô mất việc; cô hằn học cho rằng chồng ăn nhiều, phung phí giấy vệ sinh và thậm chí – tôi thích chi tiết này – ghét cả quan điểm chính trị của anh bởi chính nhờ cô đã trả tiền mua báo mà anh có thể có quan điểm này kia để mà bàn tới.

Đôi khi người chồng và người vợ yếu-thế-hơn-hoặc-không-kiếm-ra-tiền né tránh khỏi rơi vào những cảm xúc này bằng cách trở lại hệ thống "tiền quản gia" cũ, đủ hào phóng để dành một khoản ngầm được chấp thuận cho người vợ được tiêu pha cho bản thân mà không cảm thấy tội lỗi và để mua quà cho chồng. Cá nhân tôi nghĩ rằng kiểu tiền quản gia này nên gắn liền với chỉ số giá cả sinh hoạt và liên hệ chặt chẽ với các khoản kiếm được, nhưng tôi không thể tìm được trường hợp cụ thể nào thực sự đã áp dụng biện pháp này. Việc đưa tiền tận tay cũng khiến những người vợ trước kia từng độc lập cảm thấy phiền muộn: một lệnh thanh toán định kỳ có thể đáng quý hơn.

Tiếp theo, dĩ nhiên, chúng ta có một hệ thống khác cũng truyền thống nhưng thuộc về tầng lớp lao động hơn, trong đó người có lương sẽ về nhà và giao tất cả tiền nong cho vợ (hoặc cho chồng, dù chưa tôi chưa biết trường hợp nào như thế cả). Người vợ sẽ giao lại cho anh ta tiền uống bia và tự thu xếp các khoản còn lại. Cách thu xếp này có thể vui vẻ đến đáng ngạc nhiên. Một người đàn ông – thực ra là một bác sĩ có địa vị – từng kể với tôi ông quản lý tiền nong thảm hại đến mức khi đứa con thứ hai ra đời ông đã hoàn toàn bỏ cuộc và chuyển thẳng toàn bộ lương của mình vào tài khoản ngân hàng của vợ. Rồi bà đưa cho ông ít tiền tiêu vặt mỗi sáng và mọi chuyện ổn thỏa đến hoàn hảo. Ông tiết kiệm tiền tiêu vặt để mua quà cho vợ, hệt như các con ông vẫn làm. Họ cất thẻ tín dụng của ông vào ngăn kéo của vợ, khóa trái lại để nếu đi dự hội thảo hay đi nghỉ ông sẽ không bị xấu hổ. Các con họ, cả hai đều là con gái, thấy thật buồn cười khi chúng có nhiều tiền mặt hơn cả bố. Điều duy nhất mà tôi lo lắng cho ông bố này là lỡ như ông góa vợ hay ly dị thì ông sẽ rơi vào tình cảnh y hệt như những cô vợ với cái đầu rỗng tuếch nhỏ nhắn đáng yêu, người chẳng bao giờ trông thấy hóa đơn: một người trung tuổi nhưng mù mờ hệt như một cậu thiếu niên.

Nếu cả hai vợ chồng đều kiếm ra tiền và cả hai đều có tài khoản ngân hàng riêng thì các bạn phải quyết định xem ai chi trả món gì. Phải chăng anh ấy đã trả tiền thế chấp, lãi suất và tiền xăng trong khi cô ấy trả tiền thức ăn và các kỳ nghỉ? Ai là người chịu trách nhiệm bảo dưỡng xe và hoạn chú mèo? Và liệu có công bằng không khi đòi hỏi chồng hoặc vợ nhìn lương của mình nhỏ giọt thất thoát dần cho những hóa đơn buồn tẻ khủng khiếp, trong khi người còn lại được mãn nguyện mà ký những tấm séc vui chơi và những chiếc ghế bành thông minh mới cứng? Một người vợ từng bảo tôi rằng tiền của cô ấy chỉ nên được tiêu để “thêu hoa trên gấm” và rằng cô ấy không thể chịu đựng được khi phải viết tấm séc 200 bảng cho hệ thống thoát nước. “Ai mà thích trả tiền cho đường ống nước cơ chứ?” Nhưng chẳng lẽ đàn ông không có quyền có những cảm nhận tinh tế như thế ư? Bạn nhớ Rumpole già nua tội nghiệp trong phim Rumpole of the Bailey, người phải chứng kiến phí tổn tòa án mà khó khăn lắm ông mới giành được bị tiêu “thiếu thận trọng

vào máy cọ chảo và nước lau sàn"? Có lẽ công bằng thực sự nghĩa là người phụ nữ sẽ phải quen dần với việc chi trả cho nỉ lợp nhà và bảo hiểm ô tô. Dĩ nhiên, các bạn có thể chọn cách chia đôi từng hóa đơn một, như những cặp đôi sống chung cực kỳ độc lập, nhưng làm vậy thì các bạn sẽ rơi vào những khoảng thời gian vô cùng không lãng mạn và phức tạp khi phải thức khuya mỗi đêm để làm rõ xem liệu cộng hóa đơn bình ga và ti-vi lại thì có gần bằng hóa đơn điện thoại và tiền mua cả lố túi đựng rác trong máy hút bụi hay không. Nhưng cuộc đời quá ngắn ngủi, tôi thấy thế, để tự gây ra cho mình những nỗi khốn khổ đó.

Nhìn tổng thể, tôi thích một hệ thống đang ngày càng phổ biến là hai người lập một tài khoản chung và đóng góp vào đó theo những tỷ lệ khác nhau. Tài khoản chung dùng để trả tiền thuê nhà và những khoản trả định kỳ; còn tài khoản riêng dù nhỏ thế nào cũng vẫn được riêng tư một cách nghiêm ngặt. Về tâm lý học mà nói thì điều tuyệt nhất của hệ thống này chính là khi bạn đã đóng những khoản định kỳ vào tài khoản chung thì bạn sẽ không cảm thấy đó là tiền riêng của mình nữa – khoản tiền ấy coi như đã mất và thế là xong. Vậy nên, theo cách bí ẩn nào đó, tất cả các hóa đơn cho tiêu pha trong gia đình trở thành "miễn phí". Ít bí ẩn hơn, dĩ nhiên, là tài khoản chung lúc nào cũng bị bội chi, nhưng hệ thống nào cũng sẽ có trở ngại của nó. Như Katharine Whitehorn[40] từng quan sát, rất nhiều hệ thống tài khoản chung có kết quả là một sản phẩm gây tò mò có tên "tiền tưởng tượng". Một số người trong chúng ta cứ liên tục tiêu thứ tiền này. Nhưng kể cả khi tài khoản chung rất mơ hồ thì ít nhất tài khoản riêng của mỗi người có thể tăng lên hoặc giảm đi, để ta giàu hơn hoặc nghèo hơn tùy theo tâm trạng của chủ nhân. 12 nghìn tiền riêng của bạn đáng bằng cả trăm nghìn trong tài khoản chung, dù thế nào đi chăng nữa. Mỗi người đều cần có thời gian được tạm thoát khỏi sự keo kiệt, bủn xỉn.

[40] Nhà báo, nhà văn, nhà quan sát nổi tiếng, người Anh. (BTV)

Sức mạnh vòi vĩnh

Dù thu nhập của bạn là bao nhiêu thì vẫn có người trông mong vào đó. Và vũ khí mới mẻ vĩ đại của họ chính là con cái: những người làm thị trường và các nhà quảng cáo giờ đây hướng các chiến dịch trực tiếp và cố ý vào “sức mạnh vòi vĩnh” của lũ trẻ – tức khả năng của chúng trong việc thuyết phục gia đình mua một sản phẩm nào đó. Không chỉ cho chúng mà còn cho cả chú cún: các quảng cáo trên ti-vi về thức ăn cho thú cưng bắt đầu hướng đến độ tuổi thấp hơn và đáng hổ thẹn thay là thấp hơn cả về phương thức. Tại hội nghị chuyên đề “Sự năng động trong gia đình và trải nghiệm mua sắm” năm 1993 ở London, một công ty quảng cáo đã đưa ra: “Cả nhà sản xuất và nhà bán lẻ đều có thể khai thác sức mạnh và tầm ảnh hưởng của trẻ nhỏ” và nhận được những tràng pháo tay vang dội. Một người khác tuyên bố: “Trẻ nhỏ là những người thuyết phục cực kỳ quan trọng và không thể bị bỏ qua.”

Liệu bạn có nên chống lại sức mạnh vòi vĩnh trong mua sắm gia đình? Hay chúng ta nên – vì sự dân chủ trong gia đình và sự phát triển tinh thần trách nhiệm của con trẻ – để trẻ cho ý kiến về những món đồ bạn mua?

Quan điểm riêng của tôi là nếu bạn định để chúng cho ý kiến thì chúng phải bỏ công sức ra nghiên cứu ý kiến ấy. Hãy bảo chúng tính chi phí chênh lệch giữa các loại ngũ cốc khác nhau, quyết định xem có đáng chi thêm bảy nghìn cho loại mới hay không, chênh lệch mỗi năm là gì và bạn sẽ có thể làm điều gì khác với khoản chênh lệch đó. Để đi xem phim và ăn bánh kẹp? Để dành để mua xe đạp mới? Để có thể đi taxi thay vì xe buýt khi mua đồ quá nặng? Với thức ăn cho cún, hãy bảo lũ trẻ viết thư cho nhà sản xuất để hỏi thêm xem điều gì làm nên sự khác biệt. Hãy mua một hộp và thử cho cún ăn mà không để nó biết đó là loại đồ ăn mới. Gì cũng được. Nhưng hãy khôn ngoan, vì ở bất cứ nơi nào có trí tuệ là sức mạnh của quảng cáo sẽ lụi tàn. Hãy bóc trần những mánh lới: cho lũ trẻ xem những bộ phim về khu vực kinh doanh của những người giàu có và những nhà thiết kế kiêu căng đang kiếm bộn từ những đồng tiền khó khăn lắm chúng ta mới kiếm được và tiêu chúng vào việc thuyết phục ta tiêu nhiều tiền hơn.

Điều này còn đúng hơn khi đứa trẻ vòi vĩnh nhằm đạt được thứ mà chính nó muốn. Ngày nay, ngay cả một đứa trẻ bốn tuổi cũng biết vòi vĩnh để đòi đúng nhãn hiệu thiết kế chúng muốn và chẳng có gì lạ khi cha mẹ tiêu 500 nghìn để mua một đôi giày thể thao cho con trong khi chân nó vẫn tăng thêm hai cỡ trong vòng một năm. Trong một cuộc khảo sát gần đây, các bậc phụ huynh thừa nhận rằng họ đang phải vay nợ để mua những thứ này, nhằm bù đắp cho cảm giác tội lỗi vì là một người mẹ đi làm hay một người cha/mẹ đơn thân. Đến đây thì tôi xin cố nhịn để không nói ra rằng một số người yếu đuối nhút nhát đến nỗi không nên có con và rằng chính phủ nên tăng cường những bài kiểm tra nhận thức trước xem liệu một người có quá e thẹn và ít nói hay không. Thay vào đó, hãy để tôi trở nên có ích.

Ở giai đoạn đầu của hôn nhân, hai bạn cần quyết định thật rõ ràng về việc thu xếp các tài khoản ngân hàng và hóa đơn của hai người như thế nào

---

Và sự thật vĩ đại là đây: bạn không cần phải biến đứa trẻ thành những nhà tiêu dùng bé nhỏ nhạt nhẽo, tham lam và thiếu suy nghĩ. Một đứa bé không ra đời với từ “Reebok[41]” đóng dấu trong tim. Nó muốn màu sắc, sự chuyển động và niềm thích thú chứ không phải các nhãn hiệu. Thứ khiến đứa trẻ trở nên nhạt nhẽo, tham lam, thiếu suy nghĩ và vân vân… chính là a) ti-vi và b) áp lực từ bạn cùng trang lứa. Phương thuốc cho a) là đừng để ti-vi trở thành trung tâm trong cuộc sống của chúng. Hãy khuyến khích chúng phê phán ti-vi, phân tích các mẩu quảng cáo và lý do vì sao quảng cáo lại hấp dẫn, tự tạo những đoạn quảng cáo của riêng chúng và trêu chọc chúng. Xin cung cấp những phương thức thay thế: đọc sách, du lịch, trò chuyện, đào hố trong vườn, làm một ngôi nhà bìa cứng với chúng. Trẻ dậy thì nghiện ti-vi chỉ bởi cuộc sống của chúng quá hạn hẹp. Và bất cứ bậc phụ huynh nào có thể chi trả hai triệu đồng cho một chiếc áo khoác dáng ngắn hàng hiệu đều đủ tiền mua sách, vé xem phim và một buổi đi chơi vui vẻ. Thẻ tín dụng là một giải pháp lười biếng, vâng, kể cả với một ông bố cuối tuần mới được gặp con.

[41] Một thương hiệu giày nổi tiếng. (BTV)

Còn với b), áp lực từ bạn cùng trang lứa thực sự rất đau đớn, nhưng những đứa trẻ chịu giày vò từ lý do này nhiều nhất là những đứa cảm thấy bất an ở một khía cạnh nào đó – do những vấn đề gia đình hoặc bị đay nghiến chì chiết quá nhiều. Tội nghiệp lũ trẻ, dù sao thì chúng cũng đâu thể mua được bạn bè: đứa trẻ được yêu quý nhất lớp rất hiếm khi là đứa mặc bộ quần áo thể thao kiểu mới nhất hay sở hữu cây bút hay ho đắt đỏ nhất. Đó là đứa trẻ hoạt bát nhất, vui vẻ và tự tin nhất.

Hãy trung thực về ngân sách gia đình: cho trẻ biết khi chúng lớn hơn. Hãy đưa cho trẻ tuổi dậy thì – kể cả những bé 11 tuổi thông minh – một khoản chi tiêu quần áo để chúng mua những món không cần thiết như áo phông và yêu cầu chúng cẩn thận với khoản chi tiêu đó. Khi trẻ lớn hơn, hãy khuyến khích chúng đi đưa báo hay trông trẻ, đề nghị không thuê người lau dọn và trả tiền cho lũ trẻ để chúng làm công việc đó. Nói cách khác, hãy đưa trẻ vào thế giới thực của những quyết định tài chính. Hướng nguồn năng lượng vòi vĩnh vào những suy nghĩ và nỗ lực thực sự.

Hỗ trợ gia đình

Nếu một trong hai vợ chồng một tay nuôi người còn lại và các con, hoặc chỉ đơn giản là kiếm được nhiều tiền hơn, thì nên làm rõ – thật to và thường xuyên nếu cần thiết – rằng họ đang hạnh phúc và thực sự lấy làm vinh dự khi làm thế; rằng không ai trong hai người định giá người kia, như thế giới vẫn làm, dựa trên số dư tài khoản ngân hàng và rằng mỗi người đều hiểu được rằng vẫn có những cách đóng góp khác cho sự hạnh phúc thế giới bên cạnh những đóng góp nhằm được trả lương. Việc suy nghĩ theo hướng này sẽ dễ dàng hơn khi các bạn có con, bởi một đứa bé chẳng hề có số dư tài khoản ngân hàng vẫn là của cải đáng quý nhất trong nhà; và con cái, tuy có những giai đoạn nào đó cũng thích tiền, theo bản năng, nhưng vẫn đánh giá con người qua chính họ chứ không qua của cải hay thành công của họ. Ta có thể nói đây là sự thật quá hiển nhiên,

nhưng thái độ đó là thứ duy nhất giúp bạn vượt qua những tình huống khó khăn, dù tôi hy vọng điều này sẽ không xảy ra.

Những tình huống khó khăn

Chúng ta vừa trải qua một cuộc khủng hoảng kinh tế lớn lao. Ở thời điểm tôi viết cuốn sách này, người ta bảo cuộc khủng hoảng đó đã chấm dứt, nhưng tới thời điểm cuốn sách được xuất bản, có thể khủng hoảng lại trỗi dậy. Dĩ nhiên những ảnh hưởng của nó vẫn sẽ càn quét nguồn tài chính của rất nhiều gia đình, thường là kiểu gia đình cho đến gần đây vẫn tưởng rằng họ là bất khả xâm phạm. Bóng ma ám ảnh từ thời Victoria, Sự sụp đổ, đã trở lại vào những năm 1990. Đối với tôi, cách các gia đình đương đầu với nó là một chủ đề mê hoặc đến bất tận. Đặc biệt là bởi, giống như rất nhiều người trung lưu làm việc tự do khác, tôi sợ rằng nó sẽ xảy đến với chúng tôi từng ngày từng giờ.

Đã có thời sách cho trẻ em viết rất hay về chủ đề sụp đổ tài chính. Bạn có nhớ những nhân vật người mẹ dũng cảm, thông minh của tác giả E. Nesbit như trong tác phẩm The Railway Children (Lũ trẻ đường tàu) không? “Giờ thì, các bé yêu của mẹ, chúng ta sẽ phải vui chơi trong đói nghèo!” Bạn có nhớ cách cô ấy dịu dàng thông báo rằng từ giờ trở đi “Bơ hoặc mứt thôi, không phải cả hai.” khi người bố ốm yếu tiều tụy trong tù sau một vụ việc bất công khó hiểu? Hay hãy nghĩ về The Wouldbegoods[42] (Gia đình Wouldbegood) với năm đứa trẻ nhà Bastable trong chuyến phiêu lưu nhằm khôi phục tài sản đã tiêu tán của cha mình. Hay Sara Crewe trong A Little Princess (Nàng công chúa nhỏ) của Frances Hodgson Burnett, người đói meo trong căn phòng ngủ gác mái khi mỏ kim cương của cha cô bé vỡ nợ. À vâng, những tác giả viết cho thiếu nhi cuối thời Victoria đó biết cách để xoay sao cho lưỡi dao tài chính trở nên ổn thỏa. Nhưng các nhân vật của họ luôn là những người biết chịu đựng gian khó và sự phá sản chỉ là một chuyến phiêu lưu lớn khác của gia đình, là thách thức lớn nhất đối với nền công nghiệp và sự lạc quan.

[42] Một tác phẩm khác của E. Nesbit. (BTV)

Nếu những nhà văn viết cho thiếu nhi thời hiện đại biết điều gì là tốt cho họ thì có thể ngay từ bây giờ họ đã đang nghiên cứu những kịch bản hiện đại về chủ đề Sự sụp đổ và hồi phục. Hàng trăm gia đình từng tưởng họ là bất khả xâm phạm giờ đây suy sụp hoàn toàn. Họ, cùng tất cả những người chất phác và thận trọng khác, đang phải chịu đựng cuộc khủng hoảng tài chính tồi tệ nhất châu Âu kể từ sau chiến tranh[43]. Cuộc khủng hoảng, nhất là ở Anh, trở nên tồi tệ hơn do những xu hướng xã hội, bởi dẫu sao thì chẳng cuộc khủng hoảng tài chính gia đình nào là quá cực đoan nếu bạn vẫn sát cánh bên nhau trong một ngôi nhà. Nhưng sự gia tăng các gia đình sở hữu bất động sản (trong những năm 1930 chỉ 15% người Anh sở hữu nhà riêng – con số đó giờ đã tăng gấp bốn lần) đồng nghĩa với việc ngôi nhà của bạn thường tiêu tan cùng với sự thịnh vượng của bạn. Và trào lưu đổ xô đến các trường tư thục trong những năm 1980 đồng nghĩa với việc trẻ nhỏ phải đối mặt với sự thay đổi về cả trường lớp lẫn bạn bè khi bố mẹ hết tiền. Đó là những xu hướng của nước Anh, nhưng trên khắp châu Âu, sự tăng trưởng của mức sống chỉ ra rằng người ta ngày càng coi sự thoải mái tiêu dùng là lẽ hiển nhiên và càng có nhiều thứ chúng ta phải từ biệt khi không đủ tiền chi trả.

[43] Cuốn sách này ra đời năm 1994; ở phần này tác giả đang liên hệ đến cuộc khủng hoảng tài chính châu Âu 1992 - 1993. (BTV)

Vậy gia đình sẽ ra sao khi đối diện với tình huống khó khăn? Các mối quan hệ thay đổi như thế nào trong hoàn cảnh đó? Liệu hôn nhân có đổ vỡ không? (Theo các căn cứ tính đến nay thì câu trả lời là có, nhưng ít hơn bạn tưởng và thường theo một thỏa thuận ngừng bắn kỳ cục là cặp đôi vẫn ở chung dưới một mái nhà vì họ không thể bán ngôi nhà đó.) Nhưng hôn nhân đổ vỡ do các thảm họa tài chính với tôi là kém thú vị nhất. Điều hấp dẫn tôi suốt nhiều năm ròng và dẫn tôi đi nhúng mũi vào nhiều gia đình chính là cách mà các gia đình ấy xoay xở để sống sót và thậm chí phát triển rực rỡ, trong những lĩnh vực quan trọng – thậm chí vượt qua cả sự phá sản.

Vậy thì, bởi sự việc chưa từng thực sự xảy đến với tôi, nên tôi chỉ có thể đưa ra "lời khuyên" bằng cách cùng bạn nghiên cứu vài tình huống thực tế, xoáy sâu vào sự sống sót của một gia đình. Hãy lấy Lizzie và Andrew Mills làm ví dụ. Ba năm trước mỗi người đều sở hữu một chiếc Lamborghini, có ba đứa con đi học trường tư và đều là giám đốc. Một loạt thương vụ xuất khẩu đầy rủi ro khiến họ lãnh nợ xấu, ngân hàng lo ngại nên đòi thu hồi khoản vay của họ. Andrew và Lizzie quả quyết rằng nếu ngân hàng xiết nợ thì họ chỉ có thể chi trả bằng cách bán một phần doanh nghiệp, mà nếu làm như vậy sẽ khiến phần còn lại không thể sinh lãi nên càng không thể trả nợ ngân hàng. Nhưng ngân hàng không nghe và trong vòng ba tháng công ty vỡ nợ, ngôi nhà ở London bị phát mại với giá rẻ mạt theo yêu cầu của ngân hàng và gia đình họ choáng váng, ngơ ngác hoang mang trong ngôi nhà nông thôn trước kia từng dành để nghỉ ngơi cuối tuần – may mà nó được mua bằng tiền mặt – với khoản nợ cá nhân khổng lồ và không thể chi trả học phí cho học kỳ kế tiếp.

"Andrew đã suy sụp." Lizzie nói. "Không còn lời nào để nói. Anh ấy cảm thấy có lỗi khi không thể bao bọc gia đình. Công ty thuộc về cả hai chúng tôi và tôi cũng có trách nhiệm về những quyết định khủng khiếp vừa qua hệt như anh ấy. Nhưng quan niệm của giới đàn ông ăn sâu bén rễ đã khiến anh ấy đổ lỗi cho chính mình. Thật đáng tiếc, tác dụng phụ của điều này là anh ấy chẳng làm gì nữa."

Chính quan điểm và hành động của Lizzie đã ngăn chặn được sự phá sản, các nỗ lực của cô đã giúp gia đình tiếp tục vận hành trong những tháng tiếp theo. "Tôi lập tức cắt hết các thẻ tín dụng và chuyển sang dùng tiền mặt. Tôi làm thêm công việc lau dọn ban đêm và làm đầu bếp tại một trường học vào ban ngày." Cô ấy quá thừa trình độ để làm những công việc đó, nhưng lại không có thời gian để tìm kiếm chọn lựa: gấp gáp quá rồi! Hai trong số ba đứa con của họ rất thông minh và được học bổng của trường, nhưng đứa con thứ ba thì quyết định bỏ học năm 16 tuổi. Bố mẹ cậu nói: "Đó thực sự là điều tệ hại nhất. Cảm giác như John đã mất tất cả tương lai của nó vì lỗi của chúng tôi." Sau cuộc vận động hành lang kéo dài của người cha vừa thoát ra khỏi cơn lờ đờ mê mệt nhằm ngăn

cản đứa con trai khỏi quyết định khủng khiếp ấy, John đã đồng ý vào học một trường cao đẳng công lập của địa phương và cậu khá ngạc nhiên khi thấy mình rất thích ngôi trường này. Lizze nói: “Tôi nhận ra rằng ám ảnh với giáo dục tư thục đã khiến thằng bé trở nên hơi hợm hĩnh. Thành ra việc chuyển trường lại tốt cho nó.”

Nhiều tuần sau, Andrew thực sự thoát khỏi cơn trầm uất để nhìn quanh và thấy năng lượng của Lizzie đã biến đống đổ nát trở thành một kiểu sống tuy khác xưa nhưng hoàn toàn có thể chịu đựng được. Họ vẫn đang trả nợ, nhưng cả hai đều kiên quyết khẳng định rằng mối quan hệ của họ chưa bao giờ rơi vào nguy hiểm thực sự – một phần bởi họ đã gây dựng cuộc hôn nhân trong 18 năm và một phần bởi Lizzie không hề đổ lỗi cho chồng.

Giờ thì hãy so sánh với chuyện của Teddy và Laura Enderby. Năm 1990, họ là hình mẫu một gia đình thành công: kết hôn năm năm, hai đứa con xinh đẹp, một ngôi nhà thoải mái, thậm chí có cả một con công trên bãi cỏ. Họ thuê bảo mẫu, dù Laura không phải đi làm. Còn bây giờ, cô sống cùng các con trong một ngôi nhà thuê cấp bốn trên một khu đất đổ nát, dùng tiền trợ cấp của nhà nước và chẳng hề biết Teddy đang ở đâu. Cô khăng khăng rằng sự sụp đổ tài chính là toàn bộ lý do khiến họ chia cắt: “Anh ấy chẳng bao giờ nói với tôi rằng chuyện đó sắp xảy ra – và cứ thế tiêu tiền – rồi trở về tuyên bố: “Chúng ta phá sản rồi!” Anh ấy mong tôi làm một cô vợ nhỏ vững vàng và bảo chẳng sao đâu. Nhưng tôi không làm thế. Tôi ném đồ vào anh ấy và bảo anh là một gã khốn khiến chúng tôi phải thất vọng.” Điều đó, có lẽ, chẳng hề khôn ngoan. Anh chồng biến mất, bỏ cô lại với tất cả những khó khăn và tủi hổ khi phải đương đầu với các ngân hàng và chấp hành viên của tòa án. Những lời cuối cùng mà anh nói với cô là: “Anh tưởng ít nhất thì em sẽ hiểu, nhưng anh đoán là mọi thứ em cần chỉ là tiền của anh mà thôi.” Laura thắc mắc không hiểu sao một cuộc hôn nhân có thể bay biến nhanh đến thế, nhưng khi tôi kể với cô về Lizzie Mills, cô khịt mũi vẻ khinh bỉ: “Ôi dào, quá nhạt nhẽo, quá rẻ mạt. Tại sao một người phụ nữ lại phải cố thủ và quét dọn văn phòng trong khi anh ta thì được vỗ về lòng kiêu hãnh và cái gọi là sự suy sụp của mình? Tại sao anh ta không đi mà quét dọn cái văn phòng quỷ quái ấy?”

Nhưng khi mệt mỏi và chẳng còn xù lông lên được nữa, có vẻ Laura lại ước gì mọi chuyện diễn ra khác đi. “À vâng, tôi đã bị sốc. Lẽ ra chúng tôi đã có thể thu xếp ổn thỏa.” Nhưng cô ấy biết rằng cuộc hôn nhân của họ trước kia đã được xây dựng trên nền tảng yếu ớt: mẹ đã nuôi dạy cô với suy nghĩ nếu con xinh đẹp và dễ chịu, con sẽ có một cuộc hôn nhân “tốt đẹp”, được đảm bảo về tài chính và có những đứa con. Chồng cô thì học cách định giá bản thân qua thu nhập và chỉ bộc lộ cảm xúc qua những chiếc xuyến vàng tặng vợ thay vì thấu hiểu vợ. Họ sống đủ tử tế hòa nhã bên nhau như một gia đình miễn là đủ giàu có để mỗi người có đủ không gian và tránh xích mích va chạm. Ai mà biết có bao nhiêu cuộc hôn nhân khác rơi vào tình trạng này, với những cái bánh răng chẳng mấy ăn khớp chỉ được bôi trơn bởi thu nhập cao hoặc tiền nong vững chắc?

Vậy là một nguyên tắc nảy sinh. Lizzie Mills đã tìm ra nó. Cô nói: “Bạn không bao giờ nên đánh giá quá cao những gì bạn mất. Tôi đã khóc vì khu vườn và những người bạn mà tôi không còn đủ tiền để sống gần nữa. Nhưng tôi luôn nhìn nhận được vấn đề. Bạn phải nghĩ về tiền như những cơn mưa: đôi khi nó xối xả đổ xuống bạn, đôi khi thì không. Chẳng có gì riêng tư ở đây cả. Vẫn là hai bạn, vẫn là cuộc hôn nhân đó. Tôi luôn biết rằng cuối cùng thì chúng tôi vẫn là một gia đình.”

Một nguyên tắc khác cho thấy có vẻ như đứa trẻ càng nhỏ tuổi thì càng ít bận tâm thực sự. Hai đứa trẻ nọ đã hỏi bố mẹ ngay khi nghe nói về chuyện chuyển nhà: “Bố mẹ sắp ly hôn ạ?” Ở tuổi lên sáu và lên tám, chúng có đủ bạn bè để biết những chuyện như vậy vẫn xảy ra. Khoảnh khắc chúng được trấn an rằng gia đình sẽ ở bên nhau, kể cả là trong một căn lều, chúng vẫn vui và cùng hợp tác sáng tạo căn lều ấy.

17

Nhưng một gia đình thống nhất khác có những đứa con ở tuổi dậy thì lại thấy rằng mức thu nhập suy giảm ảnh hưởng đến gia đình ghê gớm hơn họ tưởng. “Lũ trẻ 13 và 15 tuổi.” Erica, mẹ chúng kể. “Vẫn còn phụ thuộc về tài chính, nhưng lại muốn cảm thấy độc lập. Tôi đã không hề nhận ra rằng tiền bạc đã đem lại lòng tự tôn của

chúng nhiều thế nào và tôi vô cùng ân hận khi đã để điều đó xảy ra. Bạn thấy đấy, Emma có một chú ngựa và đoạt nhiều cúp ở Câu lạc bộ Ngựa con. John thì có một chiếc thuyền đua. Cảnh tượng đau đớn nhất xảy ra với những món đồ này, bởi dù chúng tôi đã bán và chở chúng đi, chúng vẫn thuộc về lũ trẻ. Chúng tượng trưng cho tài năng và những niềm vui tuyệt vời nhất, cũng như sở thích chung của chúng cùng bạn bè." Ngựa và thuyền phải ra đi khi gia đình chuyển đến một căn hộ nhỏ. Erica nói, một cách công bằng, rằng lũ trẻ có thể bán đồ và giữ lại tiền: "Nhưng điều đó làm tôi khổ sở. Tôi chi cho cả nhà 52 bảng mỗi tuần và nhận đánh máy, còn chúng thì bất ngờ nhận được của trời cho với gần 1000 bảng mỗi món. Tôi thấy không bằng lòng. Chúng quá đắm chìm trong nỗi bất hạnh riêng đến nỗi chẳng bao giờ đề nghị đỡ đần gì tôi cả." Giờ thì cô ấy nói rằng sai lầm của cô ấy là chưa bao giờ nhận ra rằng sở thích của lũ trẻ hoàn toàn phụ thuộc vào những dụng cụ đắt tiền. "Bạn không nhận ra cuộc sống và hạnh phúc trong xã hội hiện đại gắn liền với tiền bạc thế nào đâu. Một chiếc ô tô, một con thuyền, một ngôi nhà di động… tất cả chỉ là đồ chơi, nhưng không có chúng, ta sẽ ngơ ngác bần thần."

Bạn hãy nghĩ về tiền như những cơn mưa: đôi khi nó xối xả đổ xuống bạn, đôi khi thì không.

Có lẽ đó chính là bài học. Các bạn sẽ luôn đủ sức đương đầu với những khó khăn về tài chính nếu ngay từ đầu các bạn không để tiền đi quá xa trong cuộc sống của mình. Và nếu cả hai đều không định giá con người chồng mình hoặc vợ mình – thường thì là người chồng, nhưng một người phụ nữ cũng có thể làm điều đó – hoàn toàn trên cơ sở số tiền họ mang về nhà.

Vài gia đình tôi từng trò chuyện cùng, những gia đình vừa phá sản, đã cực kỳ hạnh phúc, cười rúc rích và đầy những chuyện đùa về cảnh ngộ khốn khổ của họ, rất chân thật. Dường như luôn có những tính cách và mối quan hệ vượt lên trên khủng hoảng và có lẽ tất cả chúng ta nên cố gắng phát triển thứ phẩm chất khó nắm bắt, vô

hình và lại dễ vỡ đó. Và, như người xưa vẫn nói, hãy cứ bình tĩnh rồi đâu sẽ vào đó.

14Niềm vui: Những chuyến đi và những cuộc vui, khách khứa và tụ tập

"Càng đông càng vui!" Tôi từng hét lên như thế và thẳng thắn chống lại sự ấm cúng cực đoan của những gia đình hạt nhân bé nhỏ. Nhưng rồi, cuộc sống gia đình cũng làm thay đổi suy nghĩ ấy trong tôi …

Thời gian dành cho gia đình

Với tư cách một thanh niên lập dị về bản chất (chao ôi, tôi khao khát xiết bao được sống theo nhóm và chỉ phải lau bàn bếp một tuần một lần khi đến lượt), tôi từng phản đối những gia đình đang sinh hoạt cùng nhau mà không có người ngoài. Đặc biệt là khi họ mặc những chiếc áo len đồng phục. Tôi từng muốn cuộc sống được khuếch tán, tựa một công xã và chảy trôi thật tự do. Tôi từng đưa hàng bầy trẻ nhỏ không phải con mình cùng lên đường tới những buổi triển lãm đầu máy hơi nước và những bãi biển, mời khách khứa đến chật nhà và thoải mái cung cấp phòng ngủ trống cho khách qua đường. Có vẻ như, bằng cách này hay cách khác, tôi làm những việc đó nhằm giảm bớt sự căng thẳng đáng sợ của những năm tháng mới nuôi con. Tương tự như vậy với thói quen "bỏ trốn" cho riêng mình – mỗi phụ huynh đi vắng, với một người bạn trưởng thành, để nhớ xem cuộc sống đã từng như thế nào. Bây giờ tôi vẫn làm tất cả những điều này, ở một mức độ nào đó, nhưng khi lũ trẻ dần lớn lên, qua tầm tám tuổi, có một suy nghĩ ngày càng rõ ràng trong tôi, đó là cha mẹ và con cái cần một khoảng thời gian chung, cần những niềm vui chung của riêng họ và không bao gồm bất kỳ ai khác.

Điều này đặc biệt đúng khi cả bố và mẹ đều đi làm. Tất cả chúng ta đều quá hiệu quả, quá biết quản lý và tung hứng thời gian trong cuộc sống gia đình đến nỗi tạo ra một hiện tượng kỳ lạ: "gia đình

ngôi nhà thời tiết[44]". Đó là kiểu gia đình có bố hoặc mẹ luôn đi vắng trong khi người còn lại chăm sóc con cái. Mặt tốt của kiểu gia đình này là lũ trẻ có cơ hội được nói chuyện tử tế với bố hoặc mẹ, giúp bố mẹ không biến thành kiểu người lớn chẳng liên quan gì đến chúng. Mặt xấu là nếu không cẩn thận, sở thích của mỗi người sẽ khác biệt đến nỗi các bạn gần như không còn là một gia đình nữa mà giống những người bạn cùng phòng hơn.

44 Ngôi nhà thời tiết là một dụng cụ dự báo thời tiết, sử dụng hai mô hình người trong một ngôi nhà, hình người nam ra khỏi nhà khi trời nắng, hình người nữ ra khỏi nhà khi trời mưa - theo cách này, lúc nào cũng chỉ có hoặc người nam hoặc người nữ ở bên trong ngôi nhà.

Chúng tôi từng có khoảng thời gian như thế và chồng tôi đặc biệt giỏi trong việc ra lệnh ngừng lại và ấn định thời gian của cả gia đình. Tôi sẽ nói: "Đấy, anh cứ đưa con đi bơi thuyền đi còn em sẽ làm việc…" và anh ấy sẽ lườm tôi mà đáp: "Tất cả chúng ta đều đi." Và chúng tôi làm thế thật. Vậy là sẽ có thêm một kỷ niệm chung, dù nhỏ nhặt đến mấy, thắt chặt chúng tôi với nhau.

Đó không nhất thiết phải là một chuyến dã ngoại, thậm chí một chuyến đi dạo hoặc tới bể bơi. Đó có thể chỉ là một bữa cơm gia đình sau khi các bạn đã ăn riêng một thời gian, một chương trình ti-vi hoặc một hoặc một bộ phim mà cả nhà đều thích, hoặc chơi sắp chữ hay Cờ tỉ phú. Đó thậm chí có thể là một tai nạn: một tuần nọ, khi đi bơi thuyền, một gia đình tôi quen bị mắc cạn trên một bãi ngầm trong tám tiếng mà chẳng có gì để đọc hay chơi. Tôi phải nói rằng họ cũng khó tính, hay sinh sự và gây gổ với nhau, như bất cứ ai trong chúng ta. Nhưng họ đã tranh thủ cơ hội đó. Họ mang theo một cái giỏ dã ngoại, rất nhiều bia và nước chanh, rồi sáng tạo ra những trò chơi như quẹt diêm để vẽ những bức tranh bằng than. Khi thủy triều lên, họ hát vang cả một tuyển tập bài hát theo cách của họ. Họ đều nhất trí, kể cả em bé út ít, rằng đây là một trong những buổi dã ngoại tuyệt vời nhất. Họ được là chính mình, cùng nhau, không thể rời đi và tạo nên những điều tuyệt vời nhất. Mỗi gia đình đều cần một chút điều này: nếu không có gia đình, bạn sẽ cảm

thấy thiếu. Đó là một điều đáng để thúc đẩy, dù là với người sưng sỉa nhất, lệch lạc nhất trong gia đình.

18

Cùng phiêu lưu

Phiêu lưu là điều khởi nguồn cho xúc cảm gia đình và dễ hồi tưởng khi sau dịp đó tất cả các bạn cùng làm những việc nho nhỏ như ăn cơm hay đi dạo. Một số gia đình lao vào những chuyến phiêu lưu thực sự và gắn kết với nhau theo cách đó. Nhiều năm trước, nhà văn Christina Hardyment bất ngờ quyết định rằng bà đã mệt mỏi với việc làm một kẻ đầy tớ kiêm lái xe, phục dịch quần áo cho lũ trẻ và đưa chúng đến trường để chúng được "gia công" thành người lớn. Vậy là, cùng toàn thể gia đình, bà đã di chuyển trong suốt mùa hè và thực hiện chuyến đi vĩ đại quanh châu Âu trong một căn nhà di động màu vàng, cố gắng lần theo nguồn gốc của những câu chuyện trẻ em tuyệt diệu nhất châu Âu, từ chú voi Babar cho đến cô bé Heidi.

Khi đọc cuốn The Canary-Coloured Cart (Chiếc xe màu chim hoàng yến) của bà, tôi được truyền cảm hứng để hồi sinh tham vọng xưa: được chầm chậm chèo con thuyền nhỏ quanh phần đất liền của nước Anh (khoảng 2.735 km) và thuyết phục chồng rằng anh ấy và tôi với một đứa con năm tuổi kèm một đứa con ba tuổi (con bé sẽ mừng sinh nhật bốn tuổi trên đường đi) sẽ cùng nhau xoay xở ổn thỏa trong một cabin nhỏ suốt ba tháng rưỡi. Và chúng tôi đã làm điều đó, rồi viết cuốn sáchOne Summer's Grace (Nét duyên mùa hạ) để kể lại câu chuyện. Và những điều ấy thật hấp dẫn (nếu không thì các gia đình sẽ chỉ thừa nhận những dự định điên rồ của mình với những gia đình khác mà họ nghĩ rằng sẽ hiểu). Bởi vì nhờ đó tôi đã được trò chuyện với một gia đình nọ từng đạp xe xuyên châu Âu với đứa con bé nhất được chở trên xe ông bố và ba đứa khác tự đạp xe lấy; hay với bốn đứa trẻ và người mẹ đơn thân nghèo túng, thất nghiệp, người đã bán căn hộ, mua một căn nhà di động và dành bốn tháng trời đi quanh nước Anh, sống nhờ những công việc linh tinh lặt vặt, đánh máy, lau dọn và đan len; cả với vô số người gip-xi-đường-thủy, những người quyết định bán hết mọi

thứ để ra khơi cùng nhau; và đáng chú ý nhất là một chủ đầu tư xây dựng cuồng công việc gặp khó khăn trong cơn khủng hoảng kinh tế, người bất ngờ tuyên bố với bà vợ và những đứa con đang kinh ngạc “toàn tập” rằng tất cả bọn họ sẽ đi cắm trại suốt mùa hè trên dãy Rocky và quan sát nước Mỹ, bởi chuyện kinh doanh có lẽ không thể tệ hơn được nữa và ông muốn được hiểu các con mình trước khi quá muộn.

Tất cả những chuyến đi ấy đều đạt thành quả. Dù một hoặc hai chuyến, nghiêm túc mà nói, đã thất bại và không đạt được mục tiêu đề ra. Niềm vui lớn lao của những chuyến phiêu lưu cùng nhau nằm ở chỗ dù bạn có “phát điên” đến mức nào (xin hãy đọc cuốn One Summer’s Grace nếu muốn biết tôi có thể trở thành một bà mẹ tồi tệ tới đâu), thì chuyến đi vẫn để lại những kỷ niệm chung, những câu chuyện đùa gia đình, ngôn ngữ riêng và sự gần gũi nói chung – những điều có thể nhanh chóng bay hơi và mất hút trong thế giới hiện đại thường nhật với ti-vi, video, ô tô, các kiểu sở thích và những ngôi trường nội trú xa cách. Một chuyến phiêu lưu gia đình có thể sẽ tạo nhiều áp lực, đúng vậy, nhưng hoa thơm trái ngọt sẽ được đơm bông từ đây. Chuyến du hành đến vùng đất mới sẽ xốc bạn dậy, giúp bạn thêm hăng hái, khiến bạn nhìn mọi thứ rõ ràng hơn; nếu tất cả các bạn chia sẻ với nhau tầm nhìn mới mẻ này, các bạn sẽ gần gũi nhau hơn. Chuyến phiêu lưu có thể quy mô nhỏ: một năm nọ, sau lễ Giáng sinh, vì cảm thấy nhạt nhẽo nên chúng tôi đã bắt phà sang Pháp và lên tàu đến Paris rồi ở trong một khách sạn cực rẻ, chật chội ở Montmatre. Trong hai ngày chúng tôi chỉ đi loanh quanh, nhưng những chuyến phiêu lưu đã đến. Lũ trẻ tìm thấy những miệng máng xối hình đầu thú hoặc đầu người, còn được một Đức giám mục thực thụ trò chuyện ân cần. Chúng tôi được thấy những căn lều khổng lồ và cùng khám phá một triển lãm về những căn lều của người Ba Lan. Chúng tôi ăn những món khác nhau. Chúng tôi trèo lên tháp Eiffel. Ba năm sau, tất cả vẫn nói về chuyện đó và điều tuyệt hơn cả là chúng tôi thực hiện chuyến đi cùng nhau. Dẫu rằng trong chuyến đi có ít nhất năm cuộc cãi vã, vô số trận tỉ thí bùng lên và một đứa con gần như hụt hơi vì cảm sốt. Tôi không chắc rằng chúng tôi tận hưởng từng phút của chuyến đi vào ngay lúc đó và rõ ràng là nó chẳng hề thoải mái (chưa bao giờ kiệt sức

như lần đó trên chuyến phà trở về). Nhưng chúng tôi vô cùng thích thú khi nhớ lại chuyến đi ấy, mà hồi ức thì luôn tồn tại lâu dài.

Các kỳ nghỉ

Những kỳ nghỉ gia đình bình thường có thể tạo ra các cuộc phiêu lưu. Nhưng rắc rối nằm ở chỗ chúng ta quá mệt mỏi với các kỳ nghỉ đến nỗi chẳng còn muốn phiêu lưu nữa. Và thế là, xã hội chúng ta thường chọn cách thư giãn trọn gói, đến những nơi đảm bảo rằng "lũ trẻ sẽ có việc để làm cả ngày!" mà không có sự can thiệp của bố mẹ. Chúng ta cố loại bỏ những chuyến phiêu lưu.

Công việc cũng có lỗi một phần. Một cuộc thăm dò thú vị gần đây chỉ ra rằng trong khi các nhân viên cấp thấp trong công ty – những người không có con hoặc chưa kết hôn – cực kỳ sẵn lòng được đi nghỉ càng thường xuyên càng tốt, thì các nhân viên cấp cao (những người có một gia đình đang phát triển hoặc có con tuổi thanh thiếu niên) thường không nghỉ hết số ngày phép, kể cả khi họ được miễn làm việc. Tôi ngờ là ít nhất một phần lý do nằm ở quan điểm của những người ở cấp quản lý rằng một chuyến đi dài 15 ngày với gia đình căng thẳng hơn nhiều so với ở lại làm việc hoặc được nghỉ ngơi suốt một tuần nhạt nhẽo ở nhà. Ở điểm này, họ cũng có mặt đúng. Trong hầu hết trường hợp, những người chúng ta đang nói tới là đàn ông và theo quy luật không may tình cờ của số phận và sinh học thì khi một người đàn ông đến lúc, đám nhiệm kiểm soát một văn phòng toàn những nhân viên hay tranh cãi vặt, khó lường và đâm chọc sau lưng thì cuộc sống gia đình của anh ta cũng đến kỳ trưởng thành – đưa cho anh ta một ngôi nhà toàn những đứa con tuổi thiếu niên cũng hay cãi cọ, khó lường và đâm chọc sau lưng. Mang theo cái tổ ong bắp cày ấy đi nghỉ có vẻ sẽ khiến anh căng thẳng hơn là ở lại vạch kế hoạch đấu thầu cho các sản phẩm Thức ăn trộn. Rốt cuộc thì bạn cũng không thể sa thải đứa con trai 13 tuổi của mình phải không nào?

Các ông bố, những ác quỷ tội nghiệp (hoặc những bà mẹ với sự nghiệp đang lên như diều gặp gió), có thể làm việc nhiều giờ ròng rã khi không ở nhà, giữa những người chuyên nghiệp, đến mức quên cả cách đặt món khoai tây chiên mang về và thế là bị thờ ơ, chế

giễu, hay được gợi ý rằng bố/mẹ hãy tự mua cho mình một que kem. Trước khi những ông bố bà mẹ cao siêu ấy học được cách nghỉ ngơi sau những giờ làm việc vất vả, học cách mỉm cười, học cách chơi bóng trên bãi biển để biết so vai và xòe hai lòng bàn tay ra đón bóng trong khi lẩm bẩm “tới đây”, thì nửa tháng đã qua và đã đến lúc phải trở lại văn phòng trong trạng thái thư giãn và dễ tổn thương tới nguy hiểm mà chẳng hề được bảo vệ bởi cái mai rùa hay vỏ ốc nào.

Theo tôi, câu trả lời cho cả hai vấn đề – suy nghĩ căng thẳng về các kỳ nghỉ và thiếu các cuộc phiêu lưu gia đình – là giống nhau. Hãy tích cực lên. Nhiều nghiên cứu chỉ ra rằng những người đi làm và thực sự tham gia hoạt động nào đó cùng với gia đình – như leo núi, bơi thuyền, đạp xe, cắm trại – sẵn sàng nghỉ ngơi hơn nhiều và rằng các gia đình mong đợi những hoạt động này hơn và hợp tác tốt hơn so với khi họ chỉ được đưa đi hưởng những kỳ nghỉ bị rút gọn vốn chẳng bao giờ thực sự được như lời hứa hẹn. Lý do là những hoạt động này buộc tất cả mọi người phải tập trung và từ đó đạt được mục đích chung. Cựu Tổng giám đốc đài BBC, ngài Ian Trethowan, từng phát biểu rằng chỉ một kỳ nghỉ được đi bơi thuyền mới thực sự giúp ông thư giãn, bởi khi thả neo buộc ông phải tập trung vào gió và thủy triều thay vì lo lắng tới những bản tin mới nhất trên đài BBC. Kể cả khi những người còn lại trong gia đình chỉ muốn thơ thẩn lang thang không mục đích, trong khi quý ngài hoặc quý bà Quản lý muốn theo đuổi việc xả bớt nguồn năng lượng bực dọc, thì mọi thứ vẫn có thể được thu xếp. Tôi từng gặp một gia đình cực kỳ thành công lênh đênh trên một du thuyền Hy Lạp: người cha luôn muốn lái tàu, cậu con trai muốn tán chuyện cùng tụi con gái, các cô con gái và bà vợ thì muốn một kỳ nghỉ áo tắm với thật nhiều nhà hàng và quán cà phê. Chuyến đi đó có thể thỏa mãn họ tuyệt đối, ai cũng có thứ mình muốn: thuyền trưởng vui như tết khi được chỉ huy con tàu trong khi những người còn lại nằm ườn phơi nắng xung quanh và lờ hết các mệnh lệnh đi.

Nếu bạn có bất cứ ước muốn được hoạt động ngoài trời nào (tôi thừa nhận là có những người không hề muốn và sẽ rùng mình khi đọc phần này. Cứ tự nhiên. Cứ chuyển luôn sang phần về những

chuyến du lịch văn hóa nhé?), bạn sẽ thấy nó tạo ra rất nhiều điều tốt đẹp cho mối quan hệ gia đình, nếu lũ trẻ được quan sát và giúp đỡ bố mẹ mình vật lộn với vạn vật. Chúng tôi từng dành ba ngày của một kỳ nghỉ lễ Phục sinh để sống trong một ngôi nhà lưu động ngựa kéo, nằm rúc vào nhau quanh bếp củi giữa cơn bão Norfolk ghê gớm, nướng xúc xích thành than và cố nhớ ra cách buộc con ngựa cái to bè chắc nịch và lác mắt của mình vào càng xe để tiếp tục chuyến đi, lên dốc xuống đèo với vận tốc 3,2 km/giờ. Tối đến chúng tôi vật lộn với những chiếc giường gấp cực kỳ nhiêu khê, ủ ấm cho lũ con chưa tới bảy tuổi và uống rõ nhiều rượu để giữ ấm. Phải rút thăm xem ai phải cầm đuốc lội qua trảng cỏ để kiểm tra con ngựa có còn đó không. Chúng tôi đã không bao giờ dựng nổi cái lều nhà xí hết sức tinh tế. Sau tất cả, đó là một thành công rực rỡ. Bất chấp lần vượt bão tuyết khủng khiếp và con thuyền đi trên kênh đào với băng đá bám đầy cửa sổ và thiếu mất hai chiếc tời khóa.

Tôi cho rằng, điều này là hợp lý. Người ta vẫn nói là lũ trẻ cần người lớn làm gương: chúng nên thấy cha mẹ mình đối mặt với khó khăn và xử lý các vấn đề ra sao, để học được rằng công việc và cuộc đời là thế nào. Nếu chúng có một người mẹ ở nhà toàn thời gian, chúng sẽ thấy rất nhiều công việc mua sắm, nấu nướng, dọn giường, làm vườn, vân vân, được chúng kiến bà ấy dũng cảm đối mặt với lược chống chấy hay bãi “mìn” của chú chó trên thảm. Nhưng những ông bố – và những bà mẹ đi làm – trở thành những nhân vật bí hiểm, những người rời nhà từ tinh mơ và kiệt sức trở về mỗi xế chiều. Giữa khoảng thời gian đó họ đã giải quyết vô số vấn đề, nhiều lần thể hiện sự kiên gan bền chí, nhưng tất cả những điều ấy đều không hiện ra trước mặt lũ trẻ. Ngày xưa trẻ nhỏ từng được thấy cha chúng cày bừa, vắt sữa, rèn kim loại, hay điều hành một cửa hàng. Chúng bắt chước họ. Ngày nay chẳng đứa trẻ năm tuổi hiện đại nào run lên vì kích động khi nghe chuyện bố chúng đã gây dựng tập đoàn khoáng sản Rio Tinto như thế nào hay bán được một hợp đồng bảo hiểm cho một tàu chở dầu ra sao. Và khi kỳ nghỉ tới, cả bố lẫn mẹ đều hiện hữu hết sức rõ ràng, thì chúng sẽ thấy gì? Thấy mẹ và bố xếp hàng như những con cừu ở sân bay, nghe các cô tiếp viên hàng không và những quý cô hướng dẫn đứng thành đội hình chỉnh tề chăn dắt loanh quanh, được dẫn lên xe khách và chuyển

đến khách sạn hệt như đống đồ cần giặt rửa. Nếu cả nhà đi nghỉ ở nước ngoài, trẻ sẽ thấy bố mẹ mình nói ngoại ngữ chẳng trôi chảy và suy yếu trước nắng nóng đến độ không xây nổi một cái lâu đài cát tử tế.

Nhưng nếu các bạn tự tổ chức kỳ nghỉ – kể cả khi đó chỉ là đọc thời gian biểu và di chuyển độc lập – trẻ sẽ thấy bạn vật lộn với các vấn đề (và biết kiềm chế nữa, nếu may mắn). Ngồi trên ô tô giữa một hàng xe cộ nối đuôi nhau trên bãi biển dài 32 cây số, bố bạn sẽ dễ dàng kể những câu chuyện đùa thô thiển hồi trai trẻ cho bạn nghe hơn là khi ngồi trên băng ghế ở sân bay Heathrow. Nếu các bạn đi thuyền trên kênh, hoặc di chuyển bằng xe ngựa kéo, hoặc thuê một chiếc thuyền con, lũ trẻ sẽ phải tham gia và trở nên hữu ích: ném dây thừng lên bờ, giữ chặt dây cương… Trẻ sinh ra đã bận rộn và biết mình muốn làm gì, chẳng có cớ gì mà chúng ta đi "hạ cấp" chúng thành kẻ ăn mày và ăn không ngồi rồi phỉnh nịnh xin xỏ thêm tiền để đi công viên giải trí, lảng vảng chờ bữa cơm tiếp theo, hay – khi đủ lớn – liếc mắt đưa tình với các chàng bồi bàn Tây Ban Nha. Những kỳ nghỉ tích cực, nói chung, sẽ hình thành tính cách.

Tôi thích tự nhủ điều này vào lúc hai giờ sáng trong chiếc xe nhà lưu động kinh hoàng mà tôi vừa kể, khi tôi muốn uống một hớp nước và thấy rằng dù tai tôi đang kề ngay bên cái chậu rửa rất thuận tiện, nhưng cái bơm dùng chân lại nằm dưới giường tôi và cách duy nhất để dùng nó (mà không phải nhấc ván giường lên và làm phiền tất cả những người còn lại) là trèo qua càng xe, giẫm lên bùn, tự nhấc mình lên, luồn lách qua khoảng trống hẹp, trườn dưới ván giường và vận hành cái máy bằng tay. Khi xuống đến nơi tôi mới sực nhớ ra rằng mình chưa đặt cốc dưới vòi nước ở bồn. Nhưng nhân cách của tôi đã thực sự hình thành khi tôi tìm cách luồn lách đến chỗ cái máy bơm mà không đánh thức tất cả mọi người. Các con tôi đến giờ vẫn còn nói về chuyện đó. Và về cái đêm trong lều khi Rose đá bay móc dây cáp ra khỏi chiếc phao cứu sinh đôi, và tất cả chúng tôi cùng rơi xuống nền đất lạnh lẽo cứng như đá. Và cả lần con bé rơi khỏi thuyền khi đi trên kênh nữa...

Các chuyến du lịch văn hóa

Vâng, được rồi. Vậy là bạn không thuộc kiểu thích vận động ngoài trời và những mô tả trên khiến bạn cảm thấy phát ốm và mệt mỏi trước cả khi định bắt đầu. Thế thì cứ ở trong khách sạn, hoặc biệt thự và đi tham quan. Trước khi bạn ngất xỉu và lẩm bẩm: "Ý chị là sao, đi tham quan ư? Với lũ trẻu? Chúng chỉ muốn đi công viên giải trí thôi!" hãy để tôi đặt tay lên trái tim và trân trọng trấn an bạn rằng tôi biết, tôi biết. Điều bạn cần làm là hứa sẽ cho chúng đi công viên giải trí sau khi đi tham quan. Hãy nói những câu như: "tham quan Paris trên đường đến công viên Disney châu Âu" chẳng hạn. Tin tôi đi, hãy kiên trì đi tham quan và cuối cùng lũ trẻ sẽ phải cảm ơn bạn. À, có thể chúng sẽ không cảm ơn, nhưng bạn sẽ thấy kết quả, trong cuộc đời chúng, của việc được chiêm ngưỡng những điều thú vị từ những năm đầu đời.

Tuy vậy, có thể bạn sẽ gặp phải một vài lần vỡ mộng nho nhỏ trên đường. Hồi mười tuổi, tôi được mẹ dẫn đi xem kho báu của vua Tutankhamun. Chúng tôi về nhà bằng tàu thủy từ Nam Phi và chọn cách rời tàu ở cực Nam của kênh đào Suez và lại lên tàu ở Cảng Said. Tôi vẫn nhớ các Kim Tự Tháp và một cái tượng Nhân sư không mũi, nhớ được cưỡi trên một chú lạc đà tên là Monty. Tôi vẫn nhớ chuyến xe buýt du lịch vượt qua sa mạc hướng về hình ảnh đáng kinh ngạc của con tàu tròng trành trên những đụn cát miên man bất tận. Tôi vẫn nhớ mình đã mua một chiếc roi da với tay cầm gắn hình đầu của vương hậu Ai Cập Nefertiti bằng nhựa. Thế nhưng, tôi lại không nhớ bất cứ điều gì về kho báu của Tutankhamun.

Nhiều năm sau, khi chỗ kho báu đó được đưa đến Bảo tàng Anh ở London, tôi nói với cả nhà rằng tôi đang định tạt qua để ngắm chúng khi đã ngớt người xem. Mẹ tôi đã nổi đóa. "Con đã được ngắm rồi cơ mà! Mẹ đã dẫn con đi! Ở Ai Cập ấy!" Đó là tiếng quát xưa rất xưa của một phụ huynh vỡ mộng về một điểm trong văn hóa: bạn có thể dẫn đứa trẻ đến thăm các kỳ quan, nhưng bạn không thể kiểm soát suy nghĩ của chúng. Thậm chí không thể nhìn thấy suy nghĩ của chúng. Một số gia đình đã bỏ cuộc và bảo rằng bạn có thể cứ gắn chặt với các công viên giải trí và bể bơi vầy nước cho trẻ nhỏ và sàn nhảy cùng những bãi biển thuê ván lướt sóng cho tụi choai

choai. Một số người thì tống bọn trẻ ở “Câu lạc bộ Mickey” kiểu Pháp suốt ngày còn họ thì đi ngắm tranh và các tòa kiến trúc. Họ quả quyết việc đi tham quan với con cái là lãng phí thời gian. Chuyến đi thật mệt mỏi, cho đến khi họ về nhà.

Nhưng liệu có đúng thế? Dẫu đã hoàn toàn quên lăng mộ của vị Pharaoh trẻ tuổi, tôi vẫn còn những hồi ức vẹn nguyên và rõ nét về chú lạc đà Monty (hơi thở của chú rõ là hôi hám), Nhân sư, cát và những đám đông ở Cairo. Khi lục lại những ký ức nhiều năm về trước ở Thái Lan, hồi tôi mới bốn tuổi, tôi có thể vẽ ra ngay một bức tranh rõ ràng về những ngón chân khổng lồ của Đức Phật say ngủ. Tôi không chắc là hồi ấy mình có đi được đến chỗ đầu Phật không, chỉ nhớ mang máng phong sô-cô-la ướt nhoét. Và từ hồi còn nhỏ xíu, tôi vẫn nhớ những dáng hình hóa đá ở Pompeii ngủ say vĩnh viễn trong lớp áo dung nham, dù chỉ dành vỏn vẹn một tiếng đồng hồ trong viện bảo tàng. Giống như ký ức về một hang động ở Thụy Sỹ, nơi Thánh Nicholas xứ Flue trốn chạy gia đình để sống một cuộc đời tu đạo… vâng, có lẽ hơi mơ hồ khó hiểu, nhưng tôi nhớ cả điều đó nữa. Có thể điều đó đã in dấu trong tâm trí tôi nhờ những cuộc thảo luận gay gắt nào đó của bố mẹ về những người đàn ông không bao giờ xuất hiện khi ta cần và luôn lẩn đến văn phòng, hoặc hang động… Vậy đấy.

Bài học ở đây là rất nên đưa con cái đi tham quan, dù bạn đang ở đâu, miễn là bạn không mong đợi chúng nhìn ra điều bạn thấy. Ít nhất thì tuổi thơ du hành khắp thế giới vì công việc của bố đã dạy tôi điều đó. Trẻ nhỏ, và cả thanh thiếu niên, không mang theo hành lý văn hóa giống người trưởng thành: chúng phải được phép nhìn nhận theo cách của riêng mình. Chúng không nghĩ rằng: “Ái chà! Lăng Taj Mahal kìa!” hay “Venice đấy! Tuyệt quá! Ruskin[45] nói gì về nơi này nhỉ…?” Chúng chỉ đi quanh các ngóc ngách, ngắm nghía mọi thứ và bảo: “Ô, nhìn này!” Thường thì chúng sẽ thực sự nhìn vào những điều mà chúng ta, những người đã đọc sách hướng dẫn rồi, coi là không đúng hướng. Cha mẹ nào hẳn cũng hiểu trải nghiệm đưa con đến sở thú và thấy chúng thích chiếc giỏ đựng giấy rác bằng nhựa hình con ếch hơn những con vật thực sự. Chúng ta chấp nhận điều đó. Bởi thế, hãy cứ khoan dung như vậy khi bạn đi

hàng trăm cây số để giới thiệu với chúng kỳ công của nền văn minh còn chúng thì lại bị mê hoặc bởi con thằn lằn trên bức tường lâu đài.

[45] Nhà phê bình nghệ thuật hàng đầu của thời đại Victoria, nước Anh, một nhà văn, nhà từ thiện tích cực, nhà tư tưởng xã hội và bảo trợ nghệ thuật nổi bật.

Với nỗ lực siêu nhân, bạn có thể cố ngăn mình không khó chịu với việc đứa trẻ đứng trước khung cửa sổ kính màu đẹp nhất châu Âu mà lại từ chối ngắm nghía nó. Bạn có thể tự nhủ rằng lũ trẻ thường phát hiện ra những điều thú vị hơn rất nhiều, những điều ít hiển nhiên hơn và mang đến cho cả gia đình một góc nhìn mới mẻ. Chúng thấy hình một con chuột khắc trên trên chân vị hiệp sĩ của một lăng mộ, hình một con đại bàng trên một sàn khảm đổ nát, hay một cái miệng máng xối đang lè lưỡi. Vậy nên hãy cứ thăm viếng các nơi và tận hưởng đi. Hãy quên những mảng kính màu, lũ trẻ có thể mua bưu thiếp có hình những khung cửa đó trên đường về. Cách chắc chắn nhất để lũ trẻ suốt đời tránh xa du lịch, nghệ thuật và văn minh chính là khăng khăng gào thét ở tông cuồng loạn rằng hãy quan sát thật tử tế tượng Madonna bằng đá cẩm thạch hay thứ đại loại vậy bởi tất cả những thứ này đều rất tốn tiền. Bạn có thể hứa (và giữ lời hứa) đáp ứng những nhu cầu khác của tuổi thanh thiếu niên, trẻ con hoặc vật chất hơn sau đó (trong ngày hoặc trong tuần); bạn có thể tạo các trò chơi, như một gia đình thường làm là để từng người chọn một tấm bưu thiếp ở lối vào triển lãm tranh và nhanh chóng đi tìm tranh gốc rồi nguệch ngoạc viết ra tất cả những điều có thể về triển lãm đó.

Tuy nhiên, như bất kỳ gia đình mồ hôi đầm đìa nào đang xông pha tìm lối đi qua thành cổ Acropolis ở Athen vào tháng Tám đều có thể cho bạn biết, chúng ta cần những quy tắc nền tảng. Hãy tránh xa các đám đông. Một thành phố mới mẻ luôn có những ngõ sau, đường phụ hay quang cảnh nhỏ bé hơn mang những đặc trưng của thành phố đó và vẫn – đối với đứa trẻ – khác biệt và ấn tượng. Nếu Vương cung thánh đường của Thánh Peter đông đúc đến mức khó chịu thì, vâng, Rome vẫn còn nhiều nhà thờ tuyệt vời khác. Nếu những ngôi mộ đá cổ của người Lycia ở miền nam Thổ Nhĩ Kỳ chật

ních người (với khoảng sáu người truyền giáo chen nhau trên mỗi bậc thang chẳng hạn), thì cách đó không xa là một góc thoáng đãng, nơi có một lăng mộ nhỏ hơn cũng cổ xưa hệt như thế và yên tĩnh kỳ diệu. Hãy nhớ rằng nếu lũ trẻ vẫn thấp hơn người lớn thì chúng sẽ chẳng vui chút nào khi phải nhìn bất cứ thứ gì qua một rừng mông và máy quay lủng lẳng. Hãy tham quan những địa điểm nổi tiếng vào những ngày xấu trời hay lúc sáng sớm.

Có lần, dọc theo bờ biển Thổ Nhĩ Kỳ, khi gặp phải những trận mưa tháng Tư hung hãn, chúng tôi quyết định đi bộ cho khỏe đến một nhà hát vòng tròn đổ nát 2.000 năm tuổi trên một sườn đồi. Không ai ở đó ngoài gia đình tôi. Mưa tạnh. Chúng tôi ngồi trên bậc chỗ ngồi trong khi lũ trẻ, vẫn còn chưa được năm tuổi, chạy quanh lòng nhà hát. Trong lúc cuồng nhiệt như những diễn viên kịch câm già cả, chúng nhanh chóng nhận biết được rằng đây hẳn phải là một nhà hát. Ngay lập tức, chúng thốt lên những sản phẩm thơ ứng khẩu, dài năm phút và kết thúc bằng màn biểu diễn sinh động: “Hãy đẩy xe em bé đi John ơi – nhớ đẩy chậm rãi và cẩn thận thôi!” Các âm vang mới đẹp đẽ làm sao, như chúng vốn vẫn vậy; tôi thích được nghĩ rằng ngày hôm đó chúng đã hiểu về các nhà hát vòng tròn và hiểu sâu hơn nhiều so với việc tham gia một tua du lịch có hướng dẫn.

Với trẻ lớn hơn, bạn có thể có tổ chức hơn, nhưng tôi e rằng mánh lới ở đây là phải tự đọc các cuốn sổ hướng dẫn về địa điểm tham quan đó trước khi lên đường, học gạo toàn bộ phần lịch sử rồi giữ yên lặng cho đến khi các câu hỏi xuất hiện. Chuyện sẽ hay hơn nếu ai đó thấy tòa lâu đài và hỏi: “Nó bao nhiêu tuổi rồi nhỉ? Ai xây nó ạ?” và bạn có câu trả lời. Nhưng chẳng gì gây chán nản bằng những bậc cha mẹ thích giảng giải cho con cái mà chẳng bao giờ cho chúng được xả hơi.

Còn với các bảo tàng, hãy nhớ duy nhất một điều là nếu bạn không ép buộc lũ trẻ phải xem thì những điều cổ xưa và lịch sử tự nhiên luôn có vẻ hấp dẫn hết sức tự nhiên. Một bảo tàng không nhất thiết phải giống công viên giải trí, phải có những “trải nghiệm” tương tác, chứa đầy tượng sáp lịch sử hay những hiệp sĩ người máy lạ

thường. Mọi thứ đều thú vị, nhưng kể cả những bảo tàng truyền thống nhất cũng có thể khiến những đứa trẻ thoải mái và sẵn sàng tìm hiểu phấn khích (bởi người đồng hành của chúng cũng vậy). Mới đây tôi đã giúp hộ tống một chuyến tham quan của trường quanh Bảo tàng Lịch sử Tự nhiên ở London (các bạn nhỏ 10 và 11 tuổi). Chúng thích những tiết mục rõ ràng là được khán giả hết sức tán thưởng như các căn phòng tương tác và Cá voi xanh khổng lồ, nhưng trên xe buýt trở về, chúng cũng nói với niềm hào hứng y hệt về con chim ruồi nhồi bông khổng lồ thời Victoria và vài hóa thạch cổ đại trông có vẻ khô quắt. Dĩ nhiên, một bộ xương luôn rất được đón chào ở mọi lứa tuổi, một bản đồ địa hình nổi với những ngọn núi bé xíu hay bất cứ kiểu động vật lông lá nhồi bông nào cũng vậy. Thực sự thì, những vỉ nướng khí nóng biết thổi tung áo khoác trùm lên mặt bạn cũng luôn được chào đón ở mọi lứa tuổi. Mẹo nhỏ ở đây là đừng phát cáu khi gia đình bạn có vẻ như đang thấy những thứ này hấp dẫn hơn những vật được triển lãm. Bạn không thể cứ cố khôn ngoan cả ngày trời, phải không nào? Nếu người lớn được phép tán tỉnh nhau trên những con thuyền đáy bằng thì trẻ nhỏ cũng có thể được tự do vui chơi trên khinh khí cầu chứ.

Tin tôi đi, hãy kiên trì đi tham quan và cuối cùng lũ trẻ sẽ phải cảm ơn bạn.

Sau tất cả những lúc chán nản, những hoạt động như vòi vĩnh đòi ăn kem ở Uffizi[46] hay đòi đi vệ sinh trên cầu Rialto[47] rất đáng được duy trì. Khi mọi chuyện trở nên tuyệt vọng, hãy “lặn” vào một quán cà phê. Khi lũ trẻ than vãn, đừng than vãn lại! Hãy đẩy bầu không khí lên. Hãy nhảy lên một bức tường. Hãy cũng hành xử thật trẻ con và nhiệt tình. Bất cứ thứ gì đọng lại, bất cứ kỳ quan nào trên đời, đều là một món đầu tư khổng lồ cho tương lai của con trẻ, cả về trí tuệ lẫn tâm hồn. Chúng tôi luôn tiêu tiền để dành vào các chuyến du lịch thay vì làm những việc mà người lớn nên làm như ăn mặc thật oách hay trang hoàng lại nhà cửa. Bởi thế, chúng tôi đã đưa các con đến khá nhiều nơi. Sau những chuyến đi vòng quanh nước Anh, qua miền nam Thổ Nhĩ Kỳ, Hy Lạp và vài chuyến vui chơi ở

những vùng khác thuộc châu Âu, tôi hội ý với lũ trẻ để thăm dò xem đâu là kỷ niệm đẹp nhất của chúng. “Center Parcs,” chúng đáp và khi thấy mặt tôi xị ra thì chúng nói tiếp, “và những cái hố chạm khắc xinh xắn ở Thổ Nhĩ Kỳ nơi người ta dùng để đặt xác chết, Nhà thờ Đức Bà ở Paris và quán cà phê ở Hy Lạp với mái nhà làm từ lá. Và chuyến du hành trong khúc gỗ ở Công viên Giải trí Pleasurewood Hills. Và đi lên cao giữa những đám mây trong bóng tối bằng cáp treo để đến Allmenalp[48]. Và hạ cánh ở Orkney và tìm thấy xưởng làm con rối.” Một mớ hỗn độn. Tôi hài lòng.

[46] Một bảo tàng nghệ thuật nổi bật nằm gần Quảng trường Piazza della Signoria ở trung tâm Firenze, nước Ý.

[47] Một công trình xây dựng nổi tiếng của thành phố Venice.

[48] Thắng cảnh du lịch nổi tiếng trên núi cao ở Thụy Sỹ.

Tuy nhiên, tôi cũng trân trọng những nhận xét khôn ngoan của một đồng nghiệp làm báo khi họ chỉ trích những kỳ nghỉ gia đình mang tính mục đích quá cao. Theo cô ấy, điều quan trọng là phải nhớ rằng phần thiết yếu của các kỳ nghỉ, đối với cả trẻ lớn và trẻ đang tuổi dậy thì, là “nằm sấp mình trên chiếc giường nhỏ khi ngoài trời mưa như trút, cố làm theo những hướng dẫn trong cuốn sách quăn góc dạy về ảo thuật.” Đừng cố quá…

Đi nghỉ với các gia đình khác

Hoạt động này không khiến sự gắn kết gia đình nhắc đến ở trên bị mất hiệu lực: thực ra nó còn có thể chứng minh được sự gắn kết này, nếu các bạn thực sự là bạn bè và suy nghĩ gần giống nhau về sự “nhếch nhác”, tiền bạc, giờ đi ngủ, kỷ luật và điều gì tạo nên ngôn ngữ xấu của thanh niên. Một chút riêng tư gia đình sẽ hữu ích. Và cả một hoặc hai chai rượu nữa. Tuy vậy, hãy lưu ý hai điểm: a) thử nghiệm trước trong một hoặc hai cuối tuần, tốt hơn hết là trong hoàn cảnh căng thẳng như trên một con thuyền đi thuê chẳng hạn và b) thiết lập một hiệp ước kiên định rằng tất cả các bậc cha mẹ đều được phép quát mắng tất cả các con, dù có phải con mình hay

không, vì bất cứ hành vi sai trái nào. Khi đã uống hết nửa chai rượu thì bạn sẽ khó mà nhớ được đâu mới là con mình. Ấy là nếu kỳ nghỉ diễn ra suôn sẻ.

Cuộc tụ họp đại gia đình

Đây là phiên bản khổng lồ đến mức đáng lo ngại của những buổi gắn kết gia đình. Trong lễ Phục sinh vừa qua, một sự kiện đã giúp nước Anh được giải trí khá nhiều và vẫn còn đọng lại nhiều dư âm. Đó là bức ảnh tập thể chụp Bộ trưởng Y tế Virginia Bottomley và hơn 40 người họ hàng mọi lứa tuổi đang sải bước trên Đảo Wight trong những chiếc áo len chui đầu dày bất chấp thời tiết trong chuyến đi dạo đại gia đình vào ngày thứ hai của dịp Phục Sinh theo truyền thống. Nếu người ta đã đưa tin đúng, thì quả là họ đã hát bài Two Little Boys của Rolf Harris rồi tụ tập quanh một cối xay gió cũ kỹ trong khi một ông bác truyền đạt chủ nghĩa anh hùng cho thế hệ mới – vài người trong đó vẫn còn đang nằm nôi – bằng cách kể lại câu chuyện về thuyền trường Scott và vụ chìm tàu Titanic. Hình như những câu chuyện này đã được kể lần đầu tiên từ hồi chúng còn là tin nóng, rồi kể từ đó, mỗi năm, gia tộc Garnett lại tụ họp để kể lại lần nữa.

Họ còn có những nghi thức khác quanh một chiếc bút máy bị mất năm 1918, nhưng gia đình này đã không tiết lộ chi tiết của câu chuyện.

Chuyến dã ngoại của họ được treo lên một vài tờ báo đại chúng cùng những từ như “bổ ích”, “sạch” hay “Enid Blyton[49]” cùng tông giọng khó chịu, chua cay điển hình của báo chí những năm 1990 nhằm diễn tả sự khinh miệt cực độ. Nhưng tôi nghĩ rằng gia tộc Garnett/Bottomley đang làm được điều gì đó. Trong thời đại mà “các mối quan hệ” phổ biến hơn quan hệ họ hàng, chúng ta có thể chắt lọc được vài lời khuyên hậu-hiện-đại hữu ích từ họ. Sự kiện ấy đã diễn ra suốt 89 năm trong gia đình Garnett và có lẽ là bảo chứng tốt nhất để vị Bộ trưởng không trở thành thể loại quái vật hống hách như rất nhiều chính trị gia khác. Các phóng viên đã tiếp cận bà Bottomley, nhưng điều mà họ nhấn mạnh rõ ràng đã sai hoàn toàn.

Bất cứ ai hiểu biết về các đại gia đình đều sẽ nhận ra rằng bà không thể đóng vai trò người phát ngôn tự nhiên nữa. Khi tham gia một cuộc tụ họp gia tộc lớn, bà sẽ trở thành chị của ai đó, cháu gái của ai đó, là một người nghe như bao người nghe khác trong đám đông đầy tôn kính vây quanh ông bác kia. Ông này, vì một lý do gia đình bí ẩn, là người dẫn đầu ở thời điểm đó và phải kể câu chuyện. Bà Bottomley chỉ là một trong những cháu con biết đâu là chỗ của mình.

[49] Nhà văn nổi tiếng người Anh, chuyên viết truyện cho thiếu nhi.

Một giá trị lớn lao của các cuộc tụ họp gia đình chính là cách mà tôn ti xã hội do thế giới bên ngoài áp đặt (lên các bộ trưởng chẳng hạn, không phải tôi nhé) trở nên chẳng nghĩa lý gì khi chiếc cầu kéo của gia đình ấy rút lại. Anh chị em họ, dù ít ruột thịt hơn, vẫn là những người không phân biệt địa vị. Họ biết quá nhiều về những mối tình gà bông và những cái mụn của bạn. Hiểu theo đúng tinh thần thì điều đó không hay lắm đối với tâm hồn của một bộ trưởng, ngôi sao điện ảnh hay trùm kinh doanh, nhưng nó lại mang đến sự trấn an cho phần còn lại của gia đình. Chẳng gì có thể kéo một siêu sao quốc tế về với hiện thực bằng một bà dì khô khan ("Váy gì mà thô thiển tầm thường thế này, cháu yêu, trông cháu xanh xao nhợt nhạt lắm.")

Bài học hữu ích thứ hai mà nhà Garnett đưa ra chính là họ tổ chức sự kiện này thường xuyên nhưng lại vào ngày không quan trọng. Các cuộc tụ họp gia đình quan trọng thường mang tiếng xấu bởi hầu hết các nhà chỉ tập trung lại bên nhau khi có đám hiếu (buồn bã, không quá cảm xúc, với nguy cơ bùng nổ những cuộc cãi cọ), đám hỉ (khi luôn có những gia đình khá kỳ lạ hiện diện làm tất cả mọi người mất hứng), hay Giáng sinh (nơi ai đó đã chán ngấy với việc nấu nướng và lũ trẻ thì vượt khỏi tầm kiểm soát). Thi thoảng gia đình tôi tổ chức một sự kiện mang tên Đếm số, sau khi đọc được cảnh đếm số người trong gia đình trong cuốn Cold Comfort Farm (Trang trại lạnh tê) của Stella Gibbons. "Chúng ta là những người họ hàng thân thuộc và bạo lực, chúng ta là nhà Starkadder. Vài người trong chúng ta đẩy người khác xuống giếng. Những

người khác thì chết vì say rượu hoặc phát điên. Thế nên thật khó để đếm xem chúng ta có bao nhiêu người, vì vậy, mỗi năm một lần, bà nội tổ chức một buổi họp mặt để đếm xem có bao nhiêu người trong chúng ta chết trong năm đó." Mẹ tôi vào vai Dì Ada U ám cực kỳ xuất sắc và những cuộc họp mặt này – lý tưởng ra thì gồm bốn anh chị em ruột, một người anh họ nếu anh ấy rảnh, cùng vợ/chồng con cái mỗi nhà và những nhà thông gia kỳ cục khủng khiếp hoặc khách của gia đình – cực kỳ thành công khi các thành viên xuất hiện không phải vì lý do cụ thể nào. Các cuộc gặp mặt thậm chí còn có thể tuyệt hơn nếu được tổ chức theo kiểu ngớ ngẩn, như một chuyến dã ngoại dưới mưa hay săn lùng một cây bút máy 75 năm tuổi. Sự căng thẳng sẽ biến mất.

Nhưng bài học chủ yếu từ nhà Garnett lại nằm ở một khía cạnh mơ hồ khác. Người ta chùn bước trước ý tưởng tụ họp đại gia đình nhưng lại không thực sự nghĩ về những lễ hội tuyệt vời theo hướng đó. Cuộc tụ tập gia đình thường khủng khiếp như địa ngục khi nó quá nhỏ bé và khép kín: nơi bố mẹ cáu nhặng lên với những đứa con trưởng thành vì kỳ nghỉ Phục sinh dài vô tận, nơi sự khác biệt xã hội nổi lên với cô con dâu mới, hay một người họ hàng u sầu xa cách theo nghĩa vụ buộc phải đến thăm một gia đình hạt nhân luôn bực dọc và căng thẳng. Hãy tránh những điều này bằng mọi cách, nhưng hãy nâng niu, khuyến khích các cuộc gặp mặt gia tộc có ý nghĩa quan trọng. Mỗi đứa trẻ đều có quyền có một bà dì Ada U ám trong bộ đồ đen sặc mùi băng phiến và hay chửi rủa, có quyền được nghe những mối thù truyền kiếp cổ xưa đang cót két quay lại đời thực, hay những câu chuyện khủng khiếp về ông bác Walter và khám phá ra vẻ bề ngoài của chúng và các anh chị em họ giống nhau đến mức nào. Cuộc gặp gỡ đa thế hệ là bài học lịch sử hay nhất mà trường học không bao giờ cung cấp được.

Đừng bận tâm nếu những cuộc gặp này không hoàn toàn vui vẻ dễ chịu. Hãy nhớ đến nhân vật Amos trong Cold Comfort Farm: "Nó thích được ở cạnh bạn bè, họ hàng. Dù dĩ nhiên, nó chẳng bao giờ nói ra điều đó hay tỏ ra phấn khởi khi được ở cạnh họ." Tuy nhiên, có vài lưu ý cho các gia đình đứng ra tổ chức các cuộc gặp trọng đại này (thường là bởi họ có căn phòng lớn nhất):

- Không bao giờ đua tranh. Chẳng hề gì nếu mẹ bạn hoặc mẹ chồng bạn, luôn chuẩn bị tới bốn lượt thức ăn trong bữa tối Giáng sinh, tự làm những món nhấm nháp và bắt tất cả mọi người mặc trang phục đẹp nhất. Hãy tổ chức buổi gặp mặt theo cách của bạn, cách mà bạn có thể thu xếp được. Hãy nấu những món đơn giản, hợp lý hoặc món mà có ai đó trong nhà có thể giúp bạn nấu được. Rồi mỉm cười và khích lệ mọi người bằng những món đồ uống hay chuyện đùa. Tôi thấy những dải ruy băng giấy và những con bướm thăng bằng làm từ bìa cứng đổ khắp mặt bàn chính là cách lạc hướng tuyệt vời để mọi người không chú ý đến bộ dao thìa bát đĩa lệch tông. Mấy trò nấu nướng và tặng quà "giả tạo" sẽ bị xua ra khỏi tâm trí của tất cả mọi người ngay lập tức bởi tiết mục thiết thực và đơn giản (giờ đã thành truyền thống) là kết thúc lượt ăn pudding với trò pháo hoa trong nhà đáng sợ, tiếp nối là những mô hình núi lửa tí hon màu đỏ tía như người ngà ngà say, rồi lên đến đỉnh điểm là một con rắn khổng lồ uốn éo hiện hình từ những viên thuốc đen theo phong cách thô thiển nhất. Mùi hôi của thuốc nổ không khói sẽ mãi mãi gợi lên trong tâm trí của vô số anh chị em họ hình ảnh bà dì Libby và ông chú Paul buồn vui thất thường.
- Không bao giờ phải xin lỗi. Mục đích của việc tụ họp cùng gia đình lớn là để gặp gỡ nhau, hồi tưởng lại và ngắm nghía xem các anh chị em họ đã lớn chừng nào. Nếu, vì một lý do không bất khả kháng nào đó, món nướng hơi cháy khét hoặc thạch cao rơi xuống từ trần nhà từ hai ngày trước khiến đồ đạc trắng xóa thì cũng chẳng sao đâu. Mẹ tôi, người có tuổi trẻ gắn với những chuyến đi đầy màu sắc, luôn nói những lời thật hữu ích thế này: "Cứ tưởng tượng tất cả các con đang ở trong đống đổ nát ở Warsaw. Như thế này đã là sang rồi." Bởi vậy, hãy đặt những tiêu chuẩn thấp thôi. Thành thật mà nói, nếu có anh chị em họ nào dưới bảy tuổi, chúng sẽ hạ tiêu chuẩn ngay cả trước khi bạn kịp biết mình đang ở đâu.
- Trở thành Lực lượng Gìn giữ Hòa bình Liên Hợp Quốc nếu cần thiết. Đừng e ngại khi phải phô bày cho những bên tham chiến xem quả trọng pháo mà bạn có. Nếu ai đó có nguy cơ hủy hoại buổi tụ tập vì khơi lại những cuộc cãi vã gia đình tồi tàn ảm đạm

về tôn giáo, quyền thừa kế hay người từng ăn cắp con tàu đồ chơi từ năm 1952, hãy lên tiếng và ra lệnh rằng: “Tôi không định cảm thấy tồi tệ bên bàn ăn vào Lễ Giáng sinh/Phục sinh/một bữa tiệc gia đình. Đó là một tấm gương xấu cho lũ trẻ. Hòa bình và thiện chí cho tất cả mọi người. Xin cảm ơn.” Bài học ở đây là dùng chính xác cùng một giọng điệu với tất cả mọi người, dù đó có là cụ cố, một đứa trẻ mới biết đi hay bạn đời hoặc con cái của bạn. Cách này hiệu quả đến ngạc nhiên, nếu bạn không bật khóc.

- Trưởng thành. Ai đó phải làm điều này. Rắc rối trong những cuộc hội họp đại gia đình nằm ở chỗ các anh chị em ruột thịt gặp lại nhau sau 30 năm, sẽ luôn dành một khoảng thời gian để trở lại hồi sáu tuổi. Các anh lớn bắt đầu trêu chọc, các em gái bé bắt đầu mất lòng, các bà mẹ chỉ huy những cô con gái đã trưởng thành và cáu nhặng lên với những cậu con trai giờ đã 43 tuổi, trời ạ. Đây không phải là một tiết học về phân tích tâm lý hay quy trình tái sinh, đây là một bữa tiệc trưa hoặc một chuyến dã ngoại gia đình. Các mâu thuẫn gia đình vốn không thể giải quyết có thể sẽ vẫn không được giải quyết. Trừ phi bạn sẵn sàng quay ngược lại và đối diện chúng với tấm lòng cởi mở và không hề sợ hãi, một đối một trực tiếp trong góc bếp, rồi nói những câu như: “Nghe này Nigel, em biết em đã để bầy chuột bạch của anh chết trong lúc anh đi học trường nội trú, nhưng đến giờ phút này thì đằng nào chúng cũng đã chết rồi và giờ thì anh là một Đức giám mục, nên em nghĩ anh tha thứ cho em được rồi đấy.”

Năm gia đình

Năm gia đình cần những dấu mốc, là điều gì đó để trông mong trên quyển lịch. Bạn có thể biện minh cho những dấu mốc này bằng cách nói rằng chúng tượng trưng cho di sản văn hóa hoặc tín ngưỡng, hoặc chỉ coi chúng là một dịp để vui chơi, nhất là vào những thời điểm buồn chán trong năm. Trong thời của mình, chúng tôi đã ăn mừng không chỉ cả bốn dịp sinh nhật và Giáng sinh mà cả Năm mới, lễ Hiển linh, ngày Bánh kếp, lễ Phục sinh, hội Ngày mùa, Halloween, ngày tưởng niệm Guy Fawkes[50], lễ Chào hè, lễ Thánh

Nicholas và ngày Thứ năm Pudding (nghe hơi mơ hồ, nhưng tất cả những gì bạn cần làm chỉ là ăn pudding Yorkshire vào ngày này). Hãy cho tôi thời gian, tôi sẽ nghĩ ra cách đánh dấu ngày sinh của Shakespeare, ngày lễ Thánh Michael, đêm Hạ chí, ngày lễ Thánh Andrew, ngày lễ Thánh Patrick (với những gia đình có bạn bè người Scotland và Ireland) và nếu có người bạn Mỹ nào ghé qua, tôi sẽ vui lòng mời họ dự lễ Tạ ơn và ngày Chuột chũi. Nhân dịp phát hiện ra người ta từng lấy ngày 14 tháng Tư để đánh dấu ngày Chim cu Đầu tiên, tôi đã nghiêm túc cân nhắc đến một chiếc bánh Chim cu, một cuộc đua Chim cu và một cuộc thi bắt chước tiếng Chim cu… đại loại thế. Ngày từ thiện Comic Relief vừa rồi, chúng tôi đã tổ chức một Cuộc-đua-bẩn có tài trợ (hãy cố lấm bẩn hết sức có thể trong vòng năm phút, sẽ được phát bùn, sơn và bột mì, mang theo kính râm) và trong nỗi khiếp đảm nhè nhẹ, tôi nhận ra rằng giờ đây hoạt động này đã được coi là một sự kiện thường niên. “Năm tới, chúng ta có thể bôi mứt lên tóc và cả…”

[50] Một thành viên của nhóm tín đồ công giáo thực hiện âm mưu nhằm mưu sát Vua James I của Anh cùng gia đình ông, và tầng lớp quý tộc theo đạo tin lành. Fawkes để lại một dấu ấn lâu dài trong lịch sử và văn hóa đại chúng.

Hoạt động ăn mừng không cần thiết phải tốn kém: một hoặc hai lá cờ giấy để vẽ, một bữa ăn quanh bàn, một trò chơi nếu có thể. Vài gia đình làm những thứ đẹp đẽ, tự thổi những quả trứng Phục sinh và vẽ lên những hình lộng lẫy, họ làm những vòng hoa, món mứt violet bọc đường và nấu những món truyền thống tuyệt diệu. Những người khác, giống chúng tôi hơn, sẽ đi càn quét khắp nơi và đơn giản là lôi về giá nến, bươm bướm giấy và khăn ăn độc đáo, bày bộ sưu tập đồ chơi tráng thiếc ra để tạo không khí hội hè và kéo vài gia đình khác đến chơi săn trứng hoặc làm một chiếc bánh ngày lễ Hiển linh với một hạt đậu bên trong và trao vương miện giấy cho người tìm ra hạt đậu đó. Những lễ ăn mừng của gia đình và xóm giềng nên thật thoải mái, và nếu bạn quá vụng về đến nỗi thoải mái đồng nghĩa với xấu xí (trứng vỡ và được dán bằng keo Con voi chẳng hạn), thì có làm sao? Trong bối cảnh này, màu sắc và sự hân hoan quan trọng hơn nhiều so với nghệ thuật và thủ công. Nếu bạn nghĩ

ra một năm gia đình mà tất cả mọi người đều yêu thích, thì chẳng bao lâu nữa, bạn sẽ được xúc động vô bờ khi thấy ngay cả những đứa trẻ tuổi dậy thì vụng về to lớn với khuyên mũi và mái tóc dạ quang cũng sẽ bất ngờ thốt lên: “Này, cái con cừu Phục sinh bằng sáp đâu rồi? Năm nào chúng ta cũng dùng nó cơ mà.” Ái chà.

Cuộc gặp gỡ đa thế hệ là bài học lịch sử hay nhất mà trường học không bao giờ cung cấp được.

Khách đến chơi nhà và khách ngủ qua đêm

Vâng, quả là tôi thích một ngôi nhà đông vui. Đó là một cái cớ tuyệt vời để các chuẩn mực có thể chệch đi xa hơn cả mức bình thường. Cuối tuần hạnh phúc nhất của tôi, nếu ở nhà, là được thấy các gia đình sáu người đến thăm nằm la liệt như cá mòi, nằm lộn đầu-đuôi trong những chiếc túi ngủ trên cả đống chăn nệm. Phải thừa nhận rằng chồng và tôi không có chung quan điểm về vấn đề này, nhưng nếu tôi khích lệ hiệu quả thì anh ấy sẽ bỏ qua. Lũ trẻ cũng rất thích điều này. Có nhiều, thật nhiều người để chúng cùng chơi criket! Có các em bé để chúng huênh hoang! Dẫu vậy, tôi vẫn có đôi điều gợi ý rút ra từ những kinh nghiệm đắng cay:

- Hãy tôn trọng lãnh thổ riêng của lũ trẻ: Vài gia đình có thông lệ rằng ít nhất một đứa trẻ thường xuyên bị trục xuất khỏi phòng ngủ của chúng khi có khách đến chơi nhà, nhờ vậy mà người khách được ngủ trên chiếc giường tàu hỏa tu-tu, dưới tấm áp-phích Jason Donovan và với vô vàn sách truyện Star Trek cạnh giường. Tốt thôi. Nhưng nếu bạn có một đứa con say đắm lãnh thổ của riêng nó thì hãy quên chuyện trục xuất nó đi. Không đáng để thách thức bầu không khí dễ bốc khói đó đâu. Đặt một chiếc giường ngủ cắm trại trong phòng khách là giải pháp hợp lý hơn rất nhiều. Hoặc tự chuyển ra khỏi phòng bạn, nếu bạn muốn. Dĩ nhiên, đôi khi chúng ta có thể thuyết phục trẻ rời phòng bằng nhiều cách, nhưng bạn sẽ phải đối mặt với nguy cơ chúng lườm nguýt vị khách suốt dịp cuối tuần đó và tuyên bố:

“Mẹ đã phải trả cháu ba bảng để bác được dùng giường của cháu.”

- Việc phải chia sẻ với những trẻ hoặc anh chị em họ đến chơi nhà mà lũ trẻ không quen cũng khiến chúng khó chịu tương tự. Trong khi hầu hết trẻ em ở mọi lứa tuổi thích được chia sẻ phòng với bạn bè của mình thì những đứa trẻ “ngoài hành tinh” – có thể sở hữu những thói quen kỳ khôi, như gấp quần áo chẳng hạn – lại có thể làm chúng cảm thấy lo lắng. Chúng có thể ngáy. Bạn có thể cố gắng thuyết phục người chia sẻ bất đắc dĩ của mình, nhưng cách hay hơn chính là mua chuộc trên diện rộng bằng một điều tưởng tượng. Chẳng hạn: “Sẽ hệt như một bữa tiệc vậy. Khi thức giấc vào buổi sáng, nếu rón rén xuống tầng dưới cùng nhau, các con sẽ thấy một bữa sáng đặc biệt. Nhưng các con sẽ phải tìm bữa sáng đó. Những manh mối ở dạng có vần sẽ xuất hiện khắp sàn nhà.” Rồi bạn, và những ông bố bà mẹ đến chơi nhà, sẽ phải lặng thầm say rượu và tạo ra những manh mối ở dạng có vần vào lúc đêm muộn. Bạn có thể đưa ra những lời dụ dỗ hay hơn nếu lũ trẻ đủ trật tự để không đánh thức bạn.
- Đây là một dịp đặc biệt. Nuông chiều được chấp thuận. Một đêm nọ, vị khách chín tuổi không đi cùng bố mẹ cảm thấy phiền muộn và khóc lóc đến mức tôi quyết định “mua chuộc” lũ trẻ ở mức độ cực đoan hơn. Sau nhiều lần cố trấn an cậu bé, với sự giúp đỡ của anh trai cậu, tôi bước vào, bật đèn lên và nói: “Charles. Chúng ta có thể làm hai việc. Một là cô sẽ thay quần áo và lái xe chở cháu về nhà với mẹ, mà làm thế thì chán quá. Hai là cháu có thể trật tự, không tạo ra bất cứ âm thanh nào nữa và khi thức giấc vào buổi sáng, dưới gối cháu và dưới gối tất cả những người khác sẽ có một món quà bí ẩn.” (Ai mà chẳng có cả lố quà bí ẩn, phải không nào? Rõ là thế rồi!) Chỉ trong vòng mười phút, tất cả đều say ngủ, kể cả tôi. Thực ra, chúng tôi đã chẳng bao giờ biết cậu nhóc ấy phiền muộn, hoặc giả vờ phiền muộn, vì điều gì. Nhưng bản năng của tôi khi ấy – điều mách bảo tôi rằng điều phiền muộn ấy chẳng thể to tát – đã được bào chữa trong niềm hân hoan…
- Hiếu khách, nhưng thật đơn giản thôi. Ý tưởng ném mình vào những chiếc bánh ngàn lớp nhà làm và những món ăn thiết kế

cầu kỳ nghe có vẻ hấp dẫn, nhất là khi người bạn đã lâu không gặp hay người thân ở xa đến thăm. Đừng làm vậy. Trừ phi đứa con mười mấy tuổi của bạn đủ lớn để phụ làm những món này. Như Kinh Thánh nói, thà ăn tối với rau ở nơi có tình yêu thương, còn hơn được thết đãi cả một con bò đực nhốt trong chuồng cùng thật nhiều nước sốt đạo đức giả vây quanh.

- Dành không gian riêng cho những người độc thân. Bạn bè dẫn theo con cái, nhất là con nhỏ, thường sẽ rất biết ơn nếu toàn thể gia đình họ được hòa nhập cùng toàn thể gia đình bạn vào cuối tuần, đến mức họ sung sướng tham gia vào bất cứ hoạt động nào của các bạn. Kể cả đi đến siêu thị của ai đó thay vì siêu thị của chính bạn cũng là một kỳ nghỉ dễ chịu. Nhưng các vị khách không có con – ta thường dễ quên điều này – thường dễ bị choáng ngợp bởi cuộc sống gia đình. Trong gia đình, bạn quen với những bạn đồng hành thường trực ở bất kỳ lứa tuổi nào đến mức thường ít nhận ra điều đó. Điều mà với bạn là lời thì thầm thoải mái, sôi nổi trong cuộc trò chuyện trẻ trung có thể chẳng khác gì tiếng ồn ào huyên náo khủng khiếp dễ sợ đối với một ông bác lớn tuổi, hoặc một cô nàng thành đạt đang lo lắng nghiền ngẫm về người đàn ông mà mình hẹn hò gần đây nhất. Như tôi vẫn luôn chỉ ra rằng những người bạn độc thân tuyệt vời đối với mỗi gia đình như thế nào, rằng họ tự do và thú vị và nói chung là thật-tuyệt-khi-quen-biết-họ ra sao, rất đáng để chúng ta cân nhắc đến chuyện không để họ phát điên mỗi khi đến chơi nhà. Bạn sẽ làm điều đó ra sao? Tuỳ thuộc vào thói quen của chính bạn và thời gian biểu của gia đình. Nhưng hãy cân nhắc điều đó.
- Đừng cố thể hiện rằng các bạn là một gia đình hoàn hảo. Làm thế chỉ khiến tất cả mọi người khó chịu: cả những người đi cùng gia đình và những người không đi cùng ai. Đừng bắt bất cứ đứa trẻ nào biểu diễn trừ phi chúng muốn, dù chúng giỏi đàn cello hay nhảy guốc vũ. Và bất kể việc tỏ ra tự nhiên trước cái nhìn chăm chú của người ngoài có khó đến mức nào – và ta học được vô số điều về cuộc sống gia đình khi ở bên họ, nếu không thì tôi biết lấy đâu ra tư liệu để viết cuốn sách này? – hãy cứ cố cư xử như bình thường. Nhất là với những đứa trẻ nhỏ, hãy là chính mình: quát mắng khi bạn cần quát mắng, cưng

nựng và âu yếm khi bạn cần cưng nựng và âu yếm. Nếu không, một bầu không khí căng thẳng, giả tạo và lạ lẫm sẽ xuất hiện. Dĩ nhiên những đứa trẻ lớn hơn và thanh thiếu niên sẽ phải học "cách cư xử khi ở bên người khác" và giúp người ngoài cảm thấy dễ chịu. Nhưng kể cả thế ta cũng không nên trông mong chúng thay đổi mọi khía cạnh trong hành vi để chiều lòng khách khứa. Nếu tệ đến vậy, có lẽ chúng sẽ phải thay đổi suốt…

19

Alistair: Nhân vật hư cấu trong chuỗi sản phẩm BioWare's Dragon Age, một anh chàng đẹp trai với mái tóc xanh và kiểu tóc hợp mốt.

15Càu nhàu và tán dương: những lời bàn về cuộc sống gia đình

Khi đi đến hồi kết của cuốn sách, tôi muốn đưa ra kết luận về cuộc sống gia đình. Mỗi nhà mỗi cảnh, cuộc sống gia đình mỗi năm mỗi khác và trên hết, mỗi lứa tuổi một khác. Xã hội, nền kinh tế và quan điểm đều thay đổi. Chẳng nghĩa lý gì khi cứ nhìn lại thế hệ vàng nào đó từng thành công trong quản lý gia đình; chẳng có khuôn mẫu nào cho cuộc sống gia đình lý tưởng. Chúng ta chỉ có những quy tắc cơ bản nhất: về sự tử tế, công bằng và sự rộng lượng đối với điểm yếu của mỗi người.

Vậy nên, chúng ta hãy kết thúc bằng những tiếng nói thật đa dạng từ quá khứ: càu nhàu, tán dương, hoặc chế giễu tổ chức vĩ đại này. Và hãy lắng nghe những âm vang: bởi, tạ ơn trời đất, những điều cốt lõi sẽ chẳng bao giờ thay đổi.

Vợ ngươi sẽ như cây nho thạnh mậu bên nhà; con cái ngươi ở chung quanh bàn ngươi khác nào những chồi ô-liu.

Thánh thi 128

Một Gia đình Đáng kính xuất hiện

Trở thành nơi tôi có thể ngụ cư;

Chứa đựng mọi giá trị đạo đức bền vững,

Và dựng gương tốt đẹp muôn đời.

HILAIRE BELLOC, Một bảng chữ cái đạo đức

Giấc mơ của những người không hề có anh em là tất cả mọi người nên trở thành anh em.

CHARLES CHINCOLLES, Suy nghĩ của mỗi người

Bất cứ ai quan tâm đến độ dài và sự mong manh của thời thơ ấu con người, với mối bận tâm rất tự nhiên của cả hai giới về đứa con non nớt của họ, sẽ dễ dàng nhận thức được rằng hẳn phải có một sự kết hợp giữa người nam và người nữ trong quá trình giáo dục con cái và rằng sự kết hợp này sẽ phải thực sự lâu dài.

DAVID HUME, Luận thuyết về bản chất con người, 1740

Bạn là cánh cung gửi con bạn đi tựa những mũi tên mang sự sống.

KAHLIL GIBRAN, Ngôn sứ/Kẻ tiên tri, 1923

"Kể cả trẻ nhỏ cũng tựa những cánh cung trong tay người khổng lồ" – vị quan chức xuất sắc đã nói vậy trong cuốn sách cầu nguyện được chỉ định cho giáo đường của phụ nữ. "Hạnh phúc làm sao người đàn ông con cháu đầy đàn." Vậy là tôi nói: nhưng rồi, đừng để người đàn ông đó đổ sự run rẩy lên đầu chúng ta – những đứa trẻ tay không tấc sắt…

Tôi biết một câu cách ngôn như thế này: "Yêu tôi, yêu cả chú cún của tôi"; điều đó không phải lúc nào cũng áp dụng được vào thực tế, nhất là khi chú cún đó được chỉ định để trêu chọc hay đớp bạn. Nhưng một chú cún, hay những thứ ít quan trọng hơn – bất kể vật vô tri vô giác nào như món đồ lưu niệm, đồng hồ hay nhẫn, một cái cây hoặc nơi chúng ta từ biệt bạn mình lần cuối trước khi rời đi lâu thật lâu, tôi đều có thể dùng để thay thế tình yêu, bởi tôi yêu anh ấy và bất cứ điều gì gợi tôi nhớ về anh ấy; nếu về bản chất nó vô thưởng vô phạt và có khuynh hướng nhận bất cứ màu sắc nào mà trí tưởng tượng mang đến cho nó. Nhưng con cái có cá tính thực và cần được là chính mình: chúng là những thực thể đáng yêu hoặc không đáng yêu là do chính bản thân chúng; tôi phải yêu chúng hoặc ghét chúng bởi tôi thấy trong phẩm chất của chúng những lý do để tôi yêu hay ghét chúng. Bản chất của một đứa trẻ là điều quá

nghiêm túc để có thể thừa nhận rằng sự tồn tại của nó được coi đơn thuần như kẻ phụ thuộc thuần túy vào người khác, và từ đó được yêu hoặc ghét. Chúng đứng bên tôi với địa vị của riêng chúng, hệt như đàn ông và phụ nữ vậy.

CHARLES LAMB, Tiểu luận của Elia, 1823

Gia đình là tòa án công lý không bao giờ đóng cửa dù đêm hay ngày.

MALCOLM DE CHAZAL

Mỗi đại gia đình đều có thiên thần và ác quỷ.

JOSEPH ROUX, Suy ngẫm của một cha xứ

“Những điều không may vẫn sẽ xảy ra trong những gia đình có kỷ luật tốt nhất và trong những gia đình không bị điều hành bởi ảnh hưởng lấn át tựa thánh thần và làm cho giúp nâng cao – thôi, để tôi nói ngắn gọn là ảnh hưởng của người phụ nữ, với phẩm chất cao quý của người vợ, thì ta phải tin chắc rằng những điều không may nhất định sẽ xảy ra và phải được chịu đựng với thái độ triết gia.”

LỜI ÔNG MICAWBER, David Copperfield, 1850, Charles Dickens

Tôi chưa bao giờ cho rằng một người đàn ông thành thật đã kết hôn và nuôi dưỡng một gia đình lớn, phục vụ nhiều hơn một người đàn ông độc thân và chỉ tán chuyện về dân số mà thôi.

OLIVER GOLDSMITH, Cha xứ Wakefield, 1766

“Tôi vẫn thường thấy ông Micawber về nhà ăn tối, khóc sướt mướt và tuyên bố rằng bây giờ chỉ còn mỗi một cách là vào tù, rồi đến khi đi ngủ lại trù tính xem làm những cửa sổ nhỏ nhìn ra ngoài thì mất bao nhiêu tiền “nếu như có dịp may”, như ông vẫn thường nói.”

LỜI BÀ MICAWBER, David Copperfield, 1850, Charles Dickens

Có một bức ảnh chụp dì Sadie và sáu đứa con của dì ngồi quanh bàn trà ở Alconleigh. Cái bàn, đã, đang và sẽ mãi mãi, được đặt trong sảnh chính, trước một lò sưởi khổng lồ…

Những đứa trẻ khác, giữa Louisa mười một tuổi và Matt hai tuổi, ngồi quanh chiếc bàn trong những bộ váy dự tiệc hoặc yếm dãi viền xếp nếp, cầm tách hoặc cốc theo độ tuổi. Tất cả đều nhìn vào ống kính máy ảnh với đôi mắt to mở lớn bởi ánh đèn flash và trông như thể bơ sẽ không tan trong những khuôn miệng tròn trĩnh đang bĩu ra. Chúng đấy, được lưu lại trong khoảnh khắc ấy như những chú ruồi trong hổ phách. Máy ảnh kêu “tách” và cuộc đời tiếp diễn, những phút, những ngày, những năm, những thập kỷ, đưa chúng xa dần, xa dần khỏi niềm hạnh phúc và những hứa hẹn tuổi trẻ ấy, khỏi những niềm hy vọng mà dì Sadie đặt vào chúng và khỏi những giấc mơ chính chúng đã từng mơ. Tôi thường nghĩ rằng chẳng gì sầu thảm đắng cay bằng những nhóm gia đình xưa cũ.

NANCY MIDFORD, Mưu cầu tình ái, 1945

Trẻ nhỏ bắt đầu bằng việc yêu quý cha mẹ chúng; khi lớn lên, chúng phán xét họ, đôi khi, chúng tha thứ cho họ.

OSCAR WILDE, Bức chân dung Dorian Gray, 1891

“Thế là có một chọn lựa vô phúc trước mắt con đấy. Elizabeth. Từ ngày hôm nay trở đi, con sẽ trở thành người xa lạ với bố hoặc với mẹ. Mẹ sẽ không bao giờ nhìn mặt con nữa nếu con không chịu lấy anh Collins, và bố sẽ không bao giờ nhìn mặt con nữa nếu con chịu.”

LỜI ÔNG BENNET, Kiêu hãnh và định kiến, 1813, Jane Austen, bản dịch của Diệp Minh Tâm

Các cậu bé sẽ là các cậu bé – và kể cả thế thì cũng chẳng hề gì nếu chúng ta chỉ có thể ngăn cản các cô bélà các cô bé.

ANTHONY HOPE HAWKINS, 1900

Mặt khác, chú hổ chẳng khác gì mèo con dịu dàng

Trở thành bạn cùng chơi dễ thương với mọi trẻ nhỏ

Mẹ của một đại gia đình, người đặt ra những thường thức

Sẽ thấy một chú Hổ khi đáp trả rắc rối và mồ hôi nước mắt…

HILAIRE BELLOC, Cuốn sách Quái vật của trẻ hư, 1896

Hơi thở của Judith run rẩy. Bà rụt cánh tay vào sâu hơn bên trong tấm khăn choàng. Món cháo trào lên đểu cáng như điềm gở, dường như nó được ban cho sự sống, đến cả chuyển động của nó cũng ăn khớp kỳ lạ với cảm xúc của người đang rộn ràng hồi hộp bên trên nồi cháo.

“Đồ vô lại!” Cuối cùng, Judith bình tĩnh thốt lên. “Hèn nhát! Dối trá! Phóng đãng! Hôm qua mày đã ở với ai? Moll ở cối xay hay Violet ở nhà xứ? Hay Ivy, biết đâu đấy, ở cửa hàng đồ sắt? Set – con trai ơi…” Giọng nói trầm khàn khô khốc của bà run rẩy, nhưng bà nhanh chóng gạt phắt nó đi, rồi những lời tiếp theo bay thẳng về phía anh ta như roi quất.

“Mày muốn làm trái tim mẹ tan nát phải không?”

“Đúng thế.” Seth đáp, với sự thẳng thắn mãnh liệt.

Món cháo sôi sùng sục.

STELLA GIBBONS, Trang trại lạnh tê

Mỗi thế hệ đều nổi dậy chống cha mình và kết bạn với ông nội mình.

LEWIS MUMFORD, 1931

Gia đình!… Con bạch tuộc thân thương, ta chẳng thể thực sự trốn chạy khỏi những xúc tu của nó, mà tận đáy lòng ta cũng chưa bao giờ thực sự mong trốn chạy.

DODIE SMITH, Bạch tuộc thân thương

Cách hay nhất để đứa trẻ ở nhà là tạo không khí gia đình dễ chịu và xì hơi ra khỏi lốp xe.

DOROTHY PARKER (1893 - 1967)

Không chỉ đóng vai trò nền tảng của một xã hội tốt đẹp, một gia đình, với sự riêng tư hạn hẹp và những bí mật hào nhoáng mà vô giá trị, chính là nguồn gốc dẫn đến mọi bất bình của chúng ta.

NGÀI EDMUND LEACH, BBC Reith Lecture, 1967

Gordon lớn lên trong bầu không khí của những bộ quần áo cũn cỡn và thịt cổ cừu ninh nhừ. Bố cậu, cũng như những người nhà Comstock khác, là một người phiền muộn và vì thế luôn làm người khác phiền muộn theo. Nhưng ông cũng có chút đầu óc và biết ít chữ nghĩa. Và khi thấy đầu óc ông thuộc kiểu văn chương và ông có chứng sợ hãi đến co rúm khi thấy các con số, thì chỉ có ông nội Comstock mới thấy hiển nhiên là nên bắt ông trở thành một kế toán viên giám định…

Gordon được gửi tới những ngôi trường xấu xa, giả dối với mức học phí khoảng 120 bảng mỗi năm. Dĩ nhiên, khoản phí này cũng đồng nghĩa với những hy sinh đáng sợ ở nhà. Trong khi đó, Julia, lớn hơn cậu năm tuổi, gần như chẳng hề có cơ hội được học hành. Chị ấy, thực ra, được gửi tới một hay hai ngôi trường nội trú nhỏ dơ dáy, tồi tàn, nhưng rồi may mà được rời đi vào năm 16 tuổi. Gordon là "cậu bé" còn Julia là "cô bé" và có vẻ ai cũng cảm thấy đó là lẽ tự nhiên khi "cô bé" nên hy sinh cho "cậu bé". Hơn thế, cả nhà sớm đã quyết định rằng Gordon rất "thông minh". Gordon, cùng với "sự thông minh" tuyệt vời của cậu, sẽ phải nhận được học bổng, thành công rực rỡ trong cuộc sống và bù đắp được những tổn thất tài chính của gia đình – lý thuyết là thế và không ai vững tin vào điều đó hơn Julia.

GEORGE ORWELL, Cứ để Aspidistra bay, 1936

Cha tôi sợ mẹ của ông. Tôi sợ cha tôi và tôi sẽ đảm bảo chắc chắn rằng các con tôi sẽ sợ tôi.

GEORGE V (1865 - 1936)

Cha mẹ học được rất nhiều lẽ sống từ con cái mình.

MURIEL SPARK (trước năm 1918)

Trẻ nhỏ chẳng thể hạnh phúc khi không có gì để lờ đi

Và cha mẹ được tạo ra vì điều đó.

OGDEN NASH (1902 - 71)

Vài cô cháu gái không, và vài cô cháu gái không thể

Tiếp nhận lời chỉ dẫn của một bà dì…

A.E.HOUSMAN (1859 - 1936)

Các gia đình hạnh phúc đều giống nhau, mọi gia đình bất hạnh đều bất hạnh theo cách riêng.

LEO TOLSTOY, Anna Karenina, 1875 - 7

Điều khiến tôi ấn tượng nhất về nước Mỹ chính là cách các bậc cha mẹ tuân lệnh con mình.

CÔNG TƯỚC WINDSOR (1894 - 1972)

Sự điên cuồng có tính cha truyền con nối: bạn sẽ hiểu được điều này từ con cái.

SAM LEVENSON

Khi tôi còn là một cậu bé 14 tuổi, cha tôi kém hiểu biết đến mức tôi khó lòng chịu đựng được mỗi khi ở bên ông. Nhưng khi 21 tuổi, tôi

lấy làm kinh ngạc thấy ông đã học được biết bao điều trong bảy năm.

MARK TWAIN (1835 - 1910)

Một người chồng không nên thóa mạ vợ công khai ở các bữa tiệc. Anh ta nên thóa mạ cô ta tại nhà, trong sự riêng tư.

JAMES THURBER (1894 - 1961)

Hẳn kẻ nói câu này phải là một gã ngốc chưa kết hôn: "Một đứa trẻ có thể hỏi những câu mà một người đàn ông khôn ngoan không thể trả lời", bởi trong mỗi ngôi nhà tử tế, đứa bé hỗn xược nào bắt đầu đặt câu hỏi sẽ bị tống lên giường ngay tức khắc.

ARTHUR BINSTEAD, nhà báo (1861 - 1914)

Nửa đầu đời ta bị cha mẹ hủy hoại, còn nửa sau thì bị hủy hoại bởi các con ta.

CLARENCE DARROW, luật sư người Mỹ (1857 - 1938)

Gia đình! Ngôi nhà của mọi tội ác xã hội, một tổ chức từ thiện dành cho những người phụ nữ biếng nhác, một phân xưởng tù đày của những người trụ cột gia đình nô lệ và là địa ngục của trẻ em.

AUGUST STRINDBERG (1849 - 1912)

Ta sẽ bớt gặp hiểm nguy trước mưu ma chước quỷ của người lạ nếu được vui vẻ hơn bên người thân và bè bạn của chính mình.

OGDEN NASH (1902 - 71)

Gia đình là một trong những kiệt tác của Tạo hóa.

GEORGE SANTAYANA, Cuộc đời lý tính, 1905 - 6

20
